

*KOMUNIKACIJA U
SVETIM ČINIMA*

VELIMIR BLAŽEVIĆ

Izdavač:
EKUMENSKO VIJEĆE BISKUPSKE KONFERENCIJE
BOSNE I HERCEGOVINE

Recenzenti:
Dr. Tomo Knežević
Dr. Mato Zovkić

Lektor:
Ladislav Fišić

Računalna obrada teksta:
Fra Tomislav Brković

Design:
Prof. Mladen Kolobarić

Tisak:
Müller B Sarajevo

Naklada:
1.000 primjeraka

Velimir Blažević

KOMUNIKACIJA U SVETIM ČINIMA

UZAJAMNO SUDJELOVANJE U SVETIM ČINIMA
KATOLIKA I DRUGIH KRŠĆANA
(COMMUNICATIO IN SACRIS)

SARAJEVO 2001.

Imprimatur:

VINKO kard. PULJIĆ, nadbiskup vrhbosanski,

u Sarajevu, 25. siječnja 2001.,
na završetku Molitvene osmine za jedinstvo kršćana.

PREDGOVOR

Biskupi i teolozi sabrani na Drugom vatikanskom saboru (1962.-1965.) pod vodstvom pape Ivana XXIII. i Pavla VI. usvojili su dokumente kojima je Katolička Crkva htjela završiti drugo i otpočeti treće tisućljeće kršćanstva. U Dogmatskoj konstituciji o Crkvi stoji da Crkva Kristova "subzistira" u Rimokatoličkoj Crkvi na čelu s Petrovim nasljednikom i biskupima sjedinjenima s njime, ali da se "izvan njezina organizma nalaze mnogi elementi posvećenja i istine, koji kao darovi svojstveni Crkvi Kristovoj potiču na katoličko jedinstvo" (LG 8,2). Isti dokument uči da je naša Crkva "zbog više razloga povezana s onima koji su kršteni te nose kršćansko ime, a ne ispovijedaju potpunu vjeru ili ne drže jedinstvo zajednice pod Petrovim nasljednikom" (LG 15).

Ta povezanost katolika, pravoslavaca, anglikanaca i protestanata koja već postoji, dok još nema punog jedinstva Crkve, nadahnula je saborske oce da u Dekretu o ekumenizmu donesu smjernice za zbližavanje kršćana na području duhovnosti, pastoralnog i humanitarnog djelovanja te liturgijskih čina na kojima slavimo otajstva spasenja, krijepeći se Božjom riječju, pjevajući psalme i moleći kao crkvena zajednica.

Te smjernice za suradnju kršćana i uzajamno sudjelovanje u svetim činima kasnije su doradivane u provedbenim dokumentima Svete Stolice, zatim u *Zakoniku kanonskog prava* iz god. 1983. te u *Ekumenskom direktoriju* iz god. 1993.

Kako katolici četiriju biskupija Bosne i Hercegovine žive na području gdje se prostire i pet eparhija Srpske pravoslavne Crkve, kod nas je važno imati na umu što katoličke smjernice i odredbe kanonskog prava govore npr. o kumovanju na krštenju, o sklapanju mješovitih ženidbi katolika i pravoslavnih, zatim o sudjelovanju u euharistijskoj žrtvi ili svetoj misi i u liturgiji, te o pripuštanju

pravoslavnih vjernika sakramentima euharistije, pomirenja i bolesničkog pomazanja u Katoličkoj Crkvi, ili o odlasku katolika na te sakramente kod pravoslavnih svećenika. Tim više što katoličko crkveno učiteljstvo i teologija priznaju Pravoslavnoj Crkvi valjanost biskupskog i svećeničkog ređenja te sakramenata koje valjano i dopušteno mogu dijeliti samo zaređeni predstojnici Crkve.

Smjernice koje je dao Drugi vatikanski sabor, zatim Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana i Papinsko vijeće za promicanje jedinstva kršćana, zajedno s onima koje je izdalo Papinsko vijeće za međureligijski dijalog, kao i odredbe *Zakonika kanonskog prava*, važne su i za organiziranje ekumenskih i međureligijskih susreta u ovoj zemlji i prisustvovanje takvim susretima u drugim zemljama. Katoličko učiteljstvo traži od katoličkih organizatora takvih skupova da izbjegavaju pogodovanje sinkretizmu ili sablažnjavanje vlastitih vjernika te da uvažavaju odredbe katoličkih mjesnih biskupa i nekatoličkih vjerskih poglavara svoga područja.

Zahvaljujem dr. fra Velimiru Blaževiću što je skupio i izložio u ovoj knjizi vrlo važne smjernice i odredbe Katoličke Crkve o komunikaciji u svetim činima. želim da bude od koristi dušobrižničkom kleru naših mjesnih Crkava, a i da posluži za rasvjetljavanje toga pitanja na našim teološkim učilištima u Sarajevu, Mostaru i Banja Luci, gdje se spremaju kandidati za ministerijalno svećeništvo ili vjernici laici koji žele biti vjeroučitelji i crkveni djelatnici.

Sarajevo, 13.
prosinca 2000., na spomen sv. Lucije.

UVOD

Bogu se iskazuje štovanje različitim kulturnim i sakralnim činima. Pomoću njih se također udovoljava određenim čovjekovim duhovnim potrebama. A uz to se obavljanjem i sudjelovanjem u tim činima očituje i pripadnost vjernika određenoj religiji i vjerskoj zajednici.

Među pripadnicima pojedinih religija postoji uvjerenje da je upravo njihova vjera prava i da se samo njihovim kulturnim i obrednim činima istinski Boga časti. Događa se ipak B zbog različitih motiva i razloga B da vjernici jedne vjere pribivaju ili sudjeluju u kulturnim činima i obredima druge vjerske zajednice, odnosno da pripadnici različitih vjera zajednički obavljaju neke bogoštovne i sakralne čine, te tako skupa iskazuju štovanje Bogu. Čest je slučaj, osobito u novije doba, ovakvog kulturnog zajedništva između pripadnika Katoličke crkve i članova drugih ili odijeljenih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica, a to se u latinskoj terminologiji Katoličke crkve naziva *communicatio in sacris*, ili *communicatio in divinis*.¹

¹ Riječ "communicatio" je složenica latinskog jezika koju tvore riječi "communis" (zajednički) i "actio" (djelovanje). Uzeta u svom vlastitom značenju i prevedena na hrvatski, "communicatio" znači: priopćenje, povezivanje, sudioništvo, zajedništvo. A u spoju s riječima "in sacris" ili "in divinis" tom sintagmom je u prvim stoljećima kršćanstva označavano zajedništvo ili sudioništvo vjernika u svetim i bogoštovnim činima ili obredima. S vremenom se, međutim, ta sintagma počela upotrebljavati za označavanje zajedništva u bogoštovlju između pravovjernih katolika i krivovjernih ili raskolnika, bilo to zajedništvo dopušteno ili zabranjeno, a ponekad se upotrebljavala i za označavanje zajedničenja katolika s nekršćanima, s nevjernicima i poganima. Vidi: I. GORDON, *De communicatione in sacris sub luce Concilii vaticani II*, u: *Periodica de re morali canonica liturgica*, 57/1968, fasc. 3, str. 435B437.

Kad se danas govori o "communicatio in sacris", tada se pod tim misli na sudjelovanje katolika i odijeljenih kršćana u zajedničkom bogoslužju ili liturgijskom kultu i u sakramentima Katoličke ili koje odijeljene Crkve ili crkvene zajednice. A pod liturgijskim kultom se podrazumijeva bogoslužje uređeno prema liturgijskim

knjigama, propisima ili običajima dotične Crkve ili zajednice, pod predsjedanjem svećenika ili ovlaštene osobe te Crkve ili crkvene zajednice. Vidi: TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, Ekumenski direktorij: *Ad totam Ecclesiam*, 14. 5. 1967., I. dio, br. 30 i 31, u: AAS, 59/1967, str. 584; *Enchiridion Vaticanum* (dalje: EV), Edizioni Dehoniane, Bologna, 2, br. 1223 i 1224; Vidi također preuređeni: Ekumenski direktorij: *La recherche de l'unité*, 25. 3. 1993, br. 103 i 116, u : AAS, 58/1993, str. 1082 i 1085; EV, 13, br. 2374 i 2395.

Unutar Kristove Crkve B s nastankom i širenjem krivovjerjâ ili herezâ i raskolâ ili šizmi B postavljalo se već od početka i pitanje o mogućnosti i dopuštenosti zajedničkog pribivanja i sudjelovanja pravovjernih kršćana katolika i krivovjernika ili raskolnika u istim bogoštovnim i svetim činima; ili još konkretnije: smiju li katolici slobodno pribivati i sudjelovati u nekom bogoštovnom činu i u sakramentima druge koje odijeljene kršćanske Crkve ili crkvene zajednice, odnosno mogu li drugi kršćani, tj. odijeljeni, slobodno pribivati i sudjelovati u katoličkim liturgijskim i ostalim bogoštovnim činima i obredima i u sakramentima.² Analogno pitanje se postavljalo, iako mnogo rjeđe, i glede kultnog sudioništva katolika i nekršćana, npr. katolika i židova, katolika i muslimana, katolika i pogana.

² Postoje različite vrste i oblici komunikacije ili pribivanja i sudjelovanja u bogoštovlju i u svetim činima. Oni se nazivaju: *pozitivna komunikacija* B ako katolici sudjeluju u bogoštovnim činima i obredima nekatolika; *negativna* B kada nekatolici pribivaju ili sudjeluju u bogoštovnim i svetim činima katolika; *aktivna* B kada netko u tuđem kultu sudjeluje tako da i sam obavlja određene radnje, pokrete, znakove, izgovara molitvene formule; *pasivna* B ako je netko nazočan tjelesno, ali ne vrši nikakvih čina i ne izgovara nikakvih molitava. Ona je *formalna* B ako uključuje u nekom smislu i unutarne odobravanje toga kulta i nakanu da se njime slavi Bog ili *materijalna* B kada nema takve nakane i odobravanja kulta kojemu se pribiva. Dalje se može govoriti o *formalno pozitivnoj* i *formalno negativnoj*, te o *materijalno pozitivnoj* i *materijalno negativnoj* komunikaciji u bogoštovlju i vjerskom kultu.

Iako, strogo uzevši, postoji razlika, u običnom se govoru često ipak izjednačuje sudioništvo i zajedništvo aktivno i formalno, te pasivno i materijalno. Ima također autora koji pod pojmom aktivnog sudioništva podrazumijevaju onu komunikaciju koju smo označili kao pozitivnu, tj. sudjelovanje katolika i nekatolika u nekatoličkom bogoštovlju, a pod pojmom pasivne komunikacije podrazumijevaju onu koju smo označili kao negativnu, tj. sudjelovanje nekatolika u katoličkom bogoštovlju.

O pojmu i vrstama sudioništva i zajedništva ili komunikacije u svetim činima B vidi: *Dictionnaire de droit canonique*, Paris 1942, vol. 3, 1091; *Dizionario di teologia morale*, diretto dal Card. Roberti F., ed. 3, Roma 1961, 302B303; H. SCHAUF, *Communicatio in sacris*, u: *Lexicon für Theologie und Kirche*, zw. Auflage, Freiburg 1959, Bd. 3, st. 24B25; M. BROGI, "Communicatio in sacris" tra cattolici e cristiani orientali non cattolici, u: *Antoniano*, 53/1978, 172B173; T. VUKŠIĆ, *Mi i oni*. Siguran identitet pretpostavka susretanja. *Miscellanea de oecumenismo*, Sarajevo 2000., str. 313B315. i 317.

U ovoj će studiji biti govora općenito o sudioništvu i zajedništvu u duhovnim dobrima (*communicatio in spiritualibus*), a posebno o sudioništvu i zajedništvu u svetim i bogoštovnim činima, u liturgijskom bogoslužju i sakramentima, te mjestima i stvarima (*communicatio in sacris*)³ između katolika i odijeljenih kršćana, istočnih i zapadnih. A tu i tamo će biti riječi i o određenom sudioništvu katolika i nekršćana. Za to međuvjersko zajedništvo ili zajedničenje, kako ga neki označavaju, mi u hrvatskom jeziku nemamo odgovarajuće i opće prihvaćene riječi, pa ću uglavnom upotrebljavati uobičajeni izraz *komunikacija u svetim činima*.

Načelno, stajalište Katoličke crkve o ovom pitanju u prošlosti najkraće bi se moglo izraziti ovako: Katolička crkva je uvijek sebe smatrala jedinom pravom Kristovom Crkvom. Iz takva se uvjerenja izvodio i zaključak da samo ona može autoritativno i mjerodavno uređivati javni kult kojim će se ispravno i na dostojan način slaviti Boga, a vjernicima pružati sigurna sredstva milosti i spasenja. Bogoštovne čine drugih kršćana, budući da su odijeljeni i nalaze se izvan prave Crkve, nije priznavala zakonitim, a nekada ni valjanim. Stoga se smatralo da krivovjernici i raskolnici ne mogu imati udjela u zajedništvu bogoštovlja i sakramenata Crkve, kao što ni pravovjerni članovi Katoličke crkve, zbog pogibelji za vlastitu vjeru, zbog pružanja sablazni i zbog mogućnosti svetogrđa, ne bi trebali imati udjela u bogoštovlju i sakramentima krivovjernika i raskolnika.⁴

Ipak, odmah treba istaknuti, da ni doktrinalno učenje, ni praktično držanje i postupci katoličkih obrednih službenika i vjernika nisu uvijek i u svakom konkretnom slučaju bili jednaki i potpuno u skladu s upravo navedenim načelnim stajalištem Katoličke crkve, što će se u izlaganju koje slijedi jasno pokazati i vidjeti.

³ Značenje i razlikovanje pojmova: *communicatio in spiritualibus* i *communicatio in sacris*, vidi u: TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Ekumenski direktorij*, I., 14. 5. 1967., br. 29; PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Ekumenski direktorij*, II., 25. 3. 1993., br. 103; također: J. FEINER, *Komentar zum Dekret über den Ökumenismus*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche, Das Zweite Vatikanische Konzil*, II, FreiburgBBaselBWien 1967, str.79.

⁴ Vidi: T. VUKŠIĆ, *n. d.*, str. 318.

U novije doba, osobito s Drugim vatikanskim saborom (1962.-1965.), došlo je i s obzirom na pitanje komunikacije u svetim činima do većih, pa i radikalnih promjena. S jedne strane, uvidjelo se i priznalo da i unutar drugih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica mogu postojati, i da uistinu postoje neki konstitutivni elementi prave Kristove Crkve, a s druge strane, želja i sve veće nastojanje oko ekumenizma i tješnjeg povezivanja svih kršćana doveli su do novih pogleda i shvaćanja i do drugačijega ponašanja unutar Katoličke crkve i u stvari sudionništva i zajedništva s odijeljenim kršćanima u bogoštovnim i svetim činima.

Mnoge će najviše i prvenstveno zanimati crkvene odredbe i upute koje o tome sada vrijede, i prema kojima se sada uređuje praktično ponašanje u različitim bogoštovnim činima i situacijama, i o tome će biti posebno i više govora u ovoj knjizi, ali smatram da će biti zanimljivo baciti pogled također na prošlost, odnosno na propise i disciplinu koja je ranije vladala u Crkvi.

I. DIO

KOMUNIKACIJA U SVETIM ČINIMA OD PRVIH STOLJEĆA DO *ZAKONIKA KANONSKOG PRAVA* GODINE 1917.

Pravovjerni su kršćani već od najranijih vremena izbjegavali i osuđivali kao zlo svaku vezu s "krivovjericima" (hereticima) i "raskolnicima" (šizmaticima), a osobito pribivanje i sudjelovanje u njihovim bogoštovnim činima (*communicatio in sacris et in divinis*). Potvrdu za to možemo naći kod crkvenih otaca, kao npr. Ireneja, Ciprijana, Atanazija Aleksandrijskog, Bazilija i Jeronima,⁵ a vrlo rano nailazimo također na pozitivne odredbe pokrajinskih crkvenih sabora koji zabranjuju bogoštovno ili kultno zajedništvo s krivovjericima i raskolnicima.

Sigurno je da se negativno stajalište i držanje glede toga zajedništva oslanjalo na riječi sv. Ivana Apostola⁶ koji kaže: "Tko god ide dalje i ne ostaje u Kristovom nauku, nema Boga. Onaj koji ostaje u tom nauku, ima i Oca i Sina. Ako tko dođe k vama, a ne donosi ovaj nauk, nemojte ga primati u kuću i nemojte ga pozdravljati! Tko ga pozdravlja, sudjeluje u njegovim djelima" (2 Iv 9B11). Te Ivanove

⁵ Vidi: BENEDIKT XIV, *De synodo dioeclesana*, Venetiis 1787, t. I, l. VI, c. 5, I.

⁶ *Na istom mjestu.*

riječi imaju mnogo širi opseg, ali u sebi svakako, i prije svega, uključuju zabranu kulturnog zajedništva s krivovjericima i raskolnicima.

Za zabranu komunikacije u svetim i bogoštovnim činima s nekatolicima i nekršćanima postojali su ozbiljni razlozi, a najvažniji je bio, da se od pravovjernih katolika odstrani pogibelj po njihovu vjeru, tj. pogibelj otpada, zatim vjerskog indiferentizma i sablazni. Izvjesno je, ipak, da ta zabrana nije uvijek bila u potpunosti i dosljedno održavana. Uočavajući i suprotne razloge, kao i razne i mnogovrsne okolnosti koje su ponekad išle u prilog dopuštanju, pa čak i svjesnom traženju barem nekih oblika bogoštovnog zajedništva, nadležna crkvena vlast nije mogla kruto i apsolutno zabranjivati svaku komunikaciju u svetim i bogoštovnim činima. Naprotiv, moglo bi se reći da je ona kasnije, tijekom povijesti, rješavajući konkretne slučajeve i odgovarajući na sasvim određena pitanja i specifične zahtjeve, izdavala veoma različita rješenja i naputke i davala odgovore prilagođene prilikama. Zbog toga se oko pitanja komunikacije u svetim i bogoštovnim činima katolika s kršćanima nekatolicima, a i s nekršćanima, isplela veoma složena kazuistika.

Da bih što jasnije i što potpunije to prikazao, pokušat ću u ovom dijelu zasebno izložiti što je sve zabrana komunikacije uključivala, i kakvo je bilo stajalište Crkve prema komunikaciji općenito, a zatim i kakav je bio odnos i držanje Crkve s obzirom na komunikaciju katolika s nekatolicima i nekršćanima u različitim svetim činima, a također i u profanim.

Poglavlje 1.

ŠTO JE SVE BILO OBUHVAĆENO ZABRANOM KOMUNIKACIJE I STAJALIŠTE CRKVE PREMA KOMUNIKACIJI OPĆENITO

U skladu s prvobitnim shvaćanjem komunikacije u svetim činima i bogoštovlju, i prema pozitivnim crkvenim propisima koji su se odnosili na komunikaciju, katolici ne samo da nisu smjeli s nekatolicima imati bilo kakva zajedništva u svetim i bogoštovnim činima, npr. u euharistijskoj žrtvi sv. mise, u sakramentima i blagoslovinama, procesijama i molitvama, sahrani i kultu pokojnika, itd., nego im je bilo zabranjivano i da se s njima druže i razgovaraju, da im služe, da s njima objeduju i uopće da za njih ili skupa s njima obavljaju bilo kakav posao.

Navest ću ovdje samo nekoliko najstarijih odredaba sabora u Laodiceji (između g. 343. i 381.) i u Kartagi (oko g. 398.), iz kojih će se jasno vidjeti što je zabrana komunikacije tada sve uključivala.

Sabor u Laodiceji je donio ove odredbe:

Crkveni ljudi neka ne dozvole da se radi molitve ili ozdravljenja pristupa u krivovjerna groblja ili ona mjesta koja oni nazivaju martyria, nego takvi, ako su vjernici, isključuju se određeno vrijeme iz zajedništva, a ako se pokaju i priznaju da su pogriješili, treba ih primiti (kan. 9).

Ne treba od krivovjernika primati eulogije jer su prije prokletstvo negoli blagoslov (kan 32).

S krivovjericima i raskolnicima ne treba ni moliti (kan. 33).⁷

⁷ PAPINSKA KOMISIJA ZA IZRADU ZAKONIKA ISTOČNOG KANONSKOG PRAVA, *Fontes, Series I, vol. IX: Discipline générale antique (IVeBIXe s.)*, prir. P. Joannou,

I/2, *Les canons des Synodes particuliers*, Grottaferata /Roma/ 1962, str. 143B144.
Te su odredbe preuzete i u *Gracijanov dekret*, C. I, q. 1, c. 66 i 67.

A evo i kako glase odredbe sabora u Kartagi:

Klerik neka se kloni kako krivovjernih i raskolničkih gozbi tako i skupova (kan. 70).

S krivovjericima ne treba ni moliti ni psalme pjevati (kan. 72).⁸

Zabrane komunikacije u tako širokom opsegu potrajale su veoma dugo, ali se nisu mogle i trajno održati. Što je i razumljivo, najprije se počelo dopuštati komunikaciju u čisto građanskim odnosima i poslovima.

Dopuštenja te vrste davana su misionarima, osobito franjevačkog i dominikanskog reda, koji su djelovali na Istoku. Tako papa Inocent IV. u pismu od 22. ožujka 1244. podjeljuje dominikanskom prioru provincije Svete Zemlje više različitih povlastica kako bi misionari mogli uspješnije obavljati svoje vjerovjesničko poslanje, pa veli:

Stoga vama koji se neumorno trudite da se po pridobivanju duša sveudilj svidite Sinu Božjemu, snagom ovoga pisma dopuštamo da braća vašega reda, koju vi ili vaš zamjenik odredite za propovijedanje jakobitima, nestorijancima, Georgijcima, Grcima, Armenima, maronitima i muslimanima, i drugim narodima koji su na Istoku, koji odavna ne opslužuju obreda Svete Rimske crkve, pa i u slučaju da su neki vezani izopćenjem, mogu bez straha komunicirati u govoru, službi i jelu.⁹

U istom pismu također stoji:

Oni koji su se povratili jedinstvu Katoličke crkve mogu boraviti među svojim i s njima komunicirati.¹⁰

I godine 1245., potvrđujući neke povlastice i ovlaštenja franjevcima, Inocent IV. piše:

Da bi vaša služba bila potpunije počašćena i časnije ispunjena, snagom ovoga pisma dopuštamo vam da možete izlagati riječ Božju u zemljama koje se još nisu podložile učiteljstvu Apostolske Stolice, i s onima koji se tamo nalaze, makar neki od njih bili vezani i izopćenjem, da možete bez straha komunicirati u govoru, službi i jelu, i u drugome, i njih ili druge koji se također žele obratiti jedinstvu kršćanske vjere da možete primiti, krstiti i

⁸ *Corpus Christianorum*, Series Latina, CXLIX, *Concilia Africae a. 345-525*, prir. C. Munier, Turnholti 1974, str. 350; nalaze se i u *Gracijanovom dekretu*, C. XXIV, q. 3, c. 35.

⁹ PAPINSKA KOMISIJA ZA IZRADU ZAKONIKA ISTOČNOG KANONSKOG PRAVA, *Fontes*, Series III (dalje citiram: PKIZ: *Fontes*, s. 3), IV/1, br. 26, str. 11.

¹⁰ PKIZ, *Fontes*, s. 3, IV/1, br. 26, str. 12.

pridružiti djeci svete Crkve.¹¹

¹¹ PKIZ, *Fontes*, s. 3, IV/1, br. 72, str. 37.

Franjevcima koji su djelovali na Istoku isto su ovlaštenje podijelili pape Klement V. pismom od 23. srpnja 1307. i Benedikt XII. dne 31. listopada 1338.¹² Jednako dopuštenje za komunikaciju dobili su i dominikanci 3. rujna 1288. od pape Nikole IV. a 1. svibnja 1318. od Ivana XXII.¹³ Papa Ivan XXII. obnavlja 23. listopada 1321. dopuštenje zajedno franjevcima i dominikancima.¹⁴

Ivan XXII. daje 1. svibnja 1324. odobrenje fra Bartolomeju, biskupu aletskom (Alet je stara biskupija u Bretagni), i Bernardu, opatu samostana sv. Theofrada, u biskupiji anicijskoj (današnji Le Puy-en Velay u Francuskoj), koje šalje kao svoje izaslanike kralju litvanskom i rutenskom, da mogu slobodno komunicirati "u govoru, službi, jelu i drugom što je pristojno i dopušteno", da bi tako mogli izlagati riječ Božju. Papa ih također ovlašćuje da onima koji se iz raskola povrate jedinstvu Katoličke crkve mogu dozvoliti da, "ako hoće, smiju boraviti među svojimima i s njima komunicirati bez pogrđivanja Stvoritelja".¹⁵

Isti papa upućuje 17. srpnja 1326. pismo nadbiskupu Krete i dopušta mu da s Grcima i nevjernicima može komunicirati u istim činima koji su već navedeni, ali dodaje još i dopuštenje za komunikaciju u piću (in potu), te nadbiskupa ujedno ovlašćuje da onima koji se povrate iz raskola može dopustiti da žive među svojimima i da s njima komuniciraju.¹⁶

¹² PKIZ, *Fontes*, s. 3, VII/1, br. 69, str. 26; VIII, br. 154, str. 61B62.

¹³ PKIZ, *Fontes*, s. 3, V/2, br. 300, str. 142; VII/2, br. 27, str. 21B22.

¹⁴ PKIZ, *Fontes*, s. 3, VII/2, br. 155, str. 95.

¹⁵ PKIZ, *Fontes*, s. 3, VII/2, br. 252, str. 151.

¹⁶ PKIZ, *Fontes*, s. 3, VII/2, br. 289B290, str. 173B174.

Spomenuti su pape pokazali za ono vrijeme određenu širokogrudnost dopuštajući komunikaciju u profanim stvarima, ali je i dalje ostajala zabrana komunikacije s nekatolicima u svetim činima. Međutim, nedugo poslije toga dolazi do izvjesnog popuštanja i u toj stvari. Najprije papa Klement VI. daje 18. kolovoza 1346. dopuštenje jednom armenskom biskupu, te prezbiteru i monahu, koji su se povratili u Katoličku crkvu i "sub conditione" ponovno kršteni i primili svete redove, da mogu u svom kraju ili drugdje gdje se nađu među raskolnicima ili nesjedinjenima,¹⁷ s njima slobodno razgovarati i komunicirati, vršiti božansku službu i dijeliti im sakramente, "da ih, ako bude moguće, lakše povrate poslušnosti i pravom nauku Crkve".¹⁸

Više dokumenata slična sadržaja izdao je i papa Urban V. On tako u pismu od 13. ožujka 1364. daje carigradskom katoličkom patrijarhu i apostolskom legatu ovakvo dopuštenje:

Neka bude slobodno tebi i tvom dvoru sudjelovati kako u bogoslužju tako i u drugom u čemu je po općem pravu komunikacija s izopćenima i s raskolnicima zabranjena, ali samo ukoliko ne možete lako izbjeći zajedništvo s njima.¹⁹

A na upit dominikanaca: Je li im u gradu Krimu i u Pereji (dio Carigrada) slobodno komunicirati s nekatolicima u govoru, službi, jelu i drugome?, Urban V. je u instrukciji od 22. rujna 1346. odgovorio:

Da ih lakše možete obratiti Kristovoj vjeri, ovim vam apostolskom vlašću dopuštamo da s tamošnjim nevjernicima i raskolnicima, makar neki bili vezani i izopćenjem, možete slobodno komunicirati jednako u bogoslužnim kao i u drugim činima.²⁰

Dominikanci su postavili i upit: Smije li se u zemljama bilo vjerničkim ili nevjerničkim pozivati krivovjernike i izopćene katolike na službu Božju? U navedenoj instrukciji se u svezi s tim kaže:

Na to odgovaramo da vam nije slobodno pozivati ih na tu službu, ali niste obvezani tjerati one koji sami dođu; međutim, na govore ili propovijedanje možete ih zvati, da bi se povratili na poslušnost.²¹

¹⁷ Zanimljivo je da je za raskolnike upotrijebljen izraz "non unitus" B nesjedinjen.

¹⁸ Usp. PKIZ, *Fontes*, s. 3, IX, br. 309, str. 150.

¹⁹ PKIZ, *Fontes*, s. 3, XI, br. 234, str. 106.

²⁰ PKIZ, *Fontes*, s. 3, XI, br. 250, str. 115.

²¹ PKIZ, *Fontes*, s. 3, XI, br. 253, str. 115.

Maloprije smo vidjeli kako je Urban V. dopustio apostolskom legatu, carigradskom katoličkom patrijarhu i njegovu dvoru, da mogu komunicirati u bogoslužnim činima s raskolnicima, ukoliko im to nije lako izbjeći. Ali se sada postavilo i pitanje: Smiju li u tim činima komunicirati također i obični vjernici? Odgovor je glasio:

Ovim dopuštamo i vjernicima da mogu slobodno, kao što je slobodno i vama, komunicirati s krivovjericima, raskolnicima i nevjericima u bogoslužju i drugim činima.²²

²² PKIZ, *Fontes*, s. 3, XI, br. 254, str. 115B116.

Također smo naprijed vidjeli da je carigradski patrijarh mogao obraćenicima na katoličku vjeru dopustiti da i dalje komuniciraju sa svojimima u profanim stvarima, a dominikanci su pitali: Smije li se s njima komunicirati također u bogoslužju? Na to je Urban V. u već spomenutoj svojoj instrukciji od 22. rujna 1346. odgovorio:

U činima ili službama koje nisu bogoštovne mogu sa svojimima, makar bili nevjernici, sudjelovati općenito u svemu što je dolično, ali u bogoštovlju jedino u katoličkim crkvama, dok je takvo sudjelovanje u crkvama, ili ispravnije, sastajalištima krivovjernika i raskolnika zabranjeno.²³

Kako iz ovoga posljednjeg odgovora izlazi, nije se gledalo jednako na komunikaciju katolika s krivovjernicima i raskolnicima u katoličkim crkvama i u crkvama i bogomoljama krivovjerničkim i raskolničkim.

Papa Urban V. je, čini se, bio dosta širok glede dopuštanja komunikacije katolika s krivovjernicima i raskolnicima u svetim činima Katoličke crkve, ali ne i u činima kod krivovjernika i raskolnika. To potvrđuje i slučaj jednoga grčkog B pravoslavnog arhiprezbitera na Kreti. On je pristupio Katoličkoj crkvi, a zatim je tražio da i nadalje smije sudjelovati u bogoslužju s grčkim svećenicima i pribivati sahranama, jer da inače neće moći više primati prihoda svog arhiprezbiterata. Urban V. je u svezi s tim pisao 23. srpnja 1368. patrijarhu u Grado i preporučio mu da se pobrine za spomenutog arhiprezbitera, ali da ovaj ne pribiva bogoslužju Grka i njihovoj sahrani.²⁴

Materijalna korist, dakle, nije mogla biti opravdan razlog da bi se dopustila komunikacija u svetim činima pravoslavnih kršćana.

Pitanja vezana za komunikaciju u svetim i bogoštovnim činima pojavljivala su se svagdje gdje su se nalazili pomiješani katolici s krivovjernicima i raskolnicima. Kako ćemo kasnije vidjeti, Sveta Stolica je svojim rješenjima više puta intervenirala u različitim slučajevima koji su vezani za naše krajeve, a ovdje navodim samo jedan primjer.

Franjevci koji su djelovali u Bosanskoj vikariji uputili su papi Grguru XI. više različitih upita, a između ostalih i jedan koji se odnosio na komunikaciju s nekatolicima. On je glasio: Smiju li oni

²³ PKIZ, *Fontes*, s. 3, XI, br. 258, str. 117.

²⁴ Vidi: PKIZ, *Fontes*, s. 3, XI, br. 543, str. 252.

(franjevci) u vjerničkim zemljama obavljati bogoslužje pred krivovjerničkim sljedbenicima? U Rimu je bila imenovana posebna komisija teologa da prouči sva pitanja iz Bosne, a god. 1373., na pitanje koje sam naveo i koje nas ovdje zanima, dan je ovaj odgovor:

Ako su sljedbenici krivovjerja tajni, ne treba ih u javnosti izbjegavati; a ako su javni, treba ih javno izbjegavati. A u zemljama nevjerničkim franjevci na temelju povlastice mogu komunicirati s izopćenim raskolnicima i krivovjernicima u bogoslužju, razgovoru, jelu i drugome.²⁵

Ono što u ovom slučaju zaslužuje posebnu pozornost jest da se pravi razlika između tajnih i javnih krivovjernika, odnosno raskolnika, te između krajeva katoličkih, u kojima žive i nekatolici, i krajeva nekatoličkih, u kojima ima i katolika.

Iz dosad rečenoga mogao bi se izvući ovakav zaključak: promicanje misionarskog djelovanja u srednjem vijeku i slanje papinskih legata na Istok rezultiralo je time da je sve više dolazilo do kontakata s krivovjerničkim i raskolničkim zajednicama, skupinama i pojedincima, a time se ukazivala prigoda, a ponekad možda i prijeka potreba, da katolici komuniciraju s nekatolicima i u svetim i bogoštovnim činima. Ovo se osobito može reći za neka područja u Osmanskom carstvu gdje je broj katolika bio neznatan u odnosu na druge kršćane, i oni nisu bili priznati kao vjerska zajednica. U tim su područjima svoje vjerske obrede mogle obavljati i dijeliti sakramente, odnosno primati ih, samo one kršćanske Crkve ili zajednice koje je osmanska vlast priznavala, kao npr. maronitska i pravoslavno-bizantska. Kada bi se našli u takvu položaju, misionari su o tome izvješćivali Apostolsku Stolicu u Rimu i uporno insistirali da im se dopusti komunikacija s kršćanima nekatolicima u njihovim svetim činima i bogoslužnim obredima, gledajući u tome ne samo sredstvo postizanja božanske milosti, nego i mogućnost napredovanja prema sjedinjenju kršćana.²⁶ Sigurno je to bilo razlogom što su mnogi pape pokazivali dosta širine i popustljivosti u stvarima komunikacije, samo ako je to moglo biti bez pogibelji za katoličku vjeru, s jedne strane, i ako je pridonosilo, s druge strane, uspješnijem misionarskom

²⁵ PKIZ, *Fontes*, s. 3, XII, br. 124, str. 73.

²⁶ Vidi: W. DE VRIES, *Communicatio in sacris*. Gottesdienstliche Gemeinschaft mit den von Rom getrennten Ostchristen im Licht der Geschichte, u: *Concilium* (njem. izd.), 1/1965, str. 274.

djelovanju i moglo poslužiti kao sredstvo za pridobivanje za katoličku vjeru kršćana nekatolika.

Takvo držanje, tj. dopuštanje komunikacije u određenim situacijama, unatoč postojećim zabranama, bilo je moguće samo uz prihvaćanje pretpostavke da pape nisu komunikaciju u svetim ili bogoštovnim činima smatrali u sebi zlom i apsolutno zabranjenom božanskim zakonima.²⁷

Iako se, možda, moglo očekivati više slobode i mogućnosti za komunikaciju u svetim i bogoštovnim činima i stvarima, ipak kasnije nije sve išlo u tom smjeru. Naime, i među samim misionarima mišljenja su bila podijeljena. A kako je vrijeme kontrareformacije poslije Tridentskog sabora (1545.B1563.) i inače bilo obilježeno pojačanim rigorizmom prema krivovjernicima i raskolnicima, to je utjecalo da je i Sveta Stolica u pogledu komunikacije počela zauzimati strože i uglavnom negativno stajalište. Kod onih misionara koji su u komunikaciji vidjeli put za uspješniju evangelizaciju i za brže privođenje krivovjernika i raskolnika u krilo Katoličke crkve, takvo je držanje Svete Stolce izazivalo čuđenje i uznemirenost.

Raspoloženje tih misionara dobro je izraženo u jednom zapisu kapucina Agathange de Vendome, od 6. srpnja 1637., u kojemu on ističe kako mu se čini nužnim da se misionarima prepusti da sami prosuđuju situaciju, i da ne bi trebalo posve isključiti svaku komunikaciju u svetim činima i bogoslužju jer će se inače smanjiti mogućnost i nada za postizanje dobra koje bi se iz toga moglo očekivati, a da zabrana komunikacije sa sobom donosi i stvara mnoge nepravilike.²⁸

Kako se do sada moglo vidjeti, ranije su o komunikaciji odlučivali sami pape. Međutim, nakon što je osnovana Kongregacija za širenje vjere (Propaganda) 1622., tim se pitanjem posebno bavila ta kongregacija.

Propaganda je, uglavnom u 17. st., dala niz negativnih odgovora na traženja koja su se odnosila na pojedinačne i neke konkretne slučajeve komunikacije u svetim činima. Ali u to vrijeme ipak se ne nazire vraćanje na nekadašnju disciplinu, i nema još nikakve opće norme

²⁷ Vidi: *Isto*.

²⁸ Vidi: *ISTI, n. d.*, str. 275.

kojom bi se komunikacija u bogoštovlju i svetim činima posve zabranila.

Budući da se položaj katolika u misijskim krajevima nešto poboljšao i počelo se katolicima dopuštati da imaju svoje crkve i da obavljaju vlastite obrede, to ni korištenje krivovjernih i raskolničkih crkava i bogoslužnih prostora te sudioništvo u njihovu kultu nije više bilo nužno niti naređivano, i među samim misionarima je došlo do još veće konfuzije mišljenja i do žešćih neslaganja glede komunikacije. Jedni su i dalje bili za slobodnu komunikaciju, a drugi su je osuđivali i tražili od Svete Stolice da donese opću zabranu. Među ovim drugima nalazio se i Lorenzo Cozza, franjevački kustos Svete Zemlje, koji je 1711. molio Propagandu da se energično odupre sudjelovanju katolika u kultu drugih kršćana i da odredi stroge kazne za one koji bi postupali suprotno.²⁹ Takvim zahtjevima nije odmah udovoljeno, nego je Sveta Stolica davala neodređene i zaobilazne odgovore, a istom nešto kasnije je uslijedila opća zabrana komunikacije.

Najprije je Propaganda 1719. izdala jednu instrukciju u kojoj se kaže:

Komunikaciju u bogoštovnim činima s krivovjernicima i raskolnicima redovito u praksi treba smatrati nedopuštenom, bilo zbog pogibelji otpada od katoličke vjere, ili zbog pogibelji sudjelovanja u krivovjerničkom i raskolničkom obredu, ili pak zbog pogibelji i prigode sablazni.³⁰

U istoj se instrukciji zatim naređuje:

Misionare treba poučiti da se moraju posve uzdržavati od čina kojima se ispovijeda lažna sekta, od komunikacije u raskolničkom i krivovjerničkom obredu, od pogibelji otpada i od prigode sablazni.³¹

A na kraju se misionarima još savjetuje:

Imajući uvijek čvrsto i netaknuto to pred očima, ako ubuduće izbije kakva teška sumnja, neka konzultiraju učene teologe i misionare koji dulje

²⁹ Vidi: ISTI, *n. d.*, str. 278.

³⁰ Vidi: *Codicis iuris canonici Fontes*, prir. P. Gasparri B I. Seredi (dalje se navodi: Gasparri, *Fontes*), VII, *Instructio S. C. De Propaganda Fide*, a. 1719., str. 45; *Collectanea Sacrae Congregationis de Propaganda Fide* (dalje: *Collectanea*), Romae 1907, I, br. 311, str. 99.

³¹ *Isto*.

borave u onim krajevima.³²

Nesuglasice među misionarima time nisu bile riješene niti otklonjene.³³ Naprotiv, kao da je dana prilika i povod za još veće rasprave i neslaganja. A u takvoj situaciji Sveta Stolica nije vidjela drugoga izlaza nego da potpuno zabrani svaku komunikaciju katolika s drugim kršćanima i nekatolicima. Tako je došlo do poznate instrukcije iz 1729. Ona ponavlja ono što je već bilo sadržano u instrukciji iz 1719., a zatim se dodaje i određuje sljedeće:

³² *Collectanea*, I, br. 311, str. 100.

³³ Vidi: W. DE VRIES, *n. čl.*, u: *Concilium* (njem. izd.), 1/1965., str. 278.

Prelati, misionari i vođe duša trebaju vjernike poučiti i poticati da se klonu pogibelji koje redovito, sve ili neke, postoje u komunikaciji u bogoštolju s krivovjericima i raskolnicima /Y./. Jedva da kod krivovjernika postoji obred koji u stvari vjere nije okaljan nekom zabludom.³⁴

U instrukciji iz 1729. također se ističe kako je uobičajeno da se kao razlog za prakticiranje komunikacije u svetim činima između katolika i nekatolika navode progoni kojima su katolici izloženi ukoliko izbjegavaju krivovjerničke i raskolničke crkve i odbijaju njihove obrede i bogoštovne funkcije. U svezi s tim Propaganda upozorava da komunikacija nije dopuštena ni zbog takvih razloga budući da krivovjernici, prisiljavajući katolike da pribivaju njihovim obredima, idu za tim da ih katolici priznaju "službenicima pravih obreda, prave vjere, prave Crkve", a što oni nikako nisu, nego su lažni službenici (pseudoministri).

Govoreći o pogibeljima otpada od vjere i o sablazni, u spomenutoj Propagandinoj instrukciji se upozorava:

Kada oni (tj. krivovjernici i raskolnici B prim. m.) vide da katolici pristupaju u njihove crkve, da pribivaju njihovim obredima i sudjeluju u njihovim sakramentima, zar ne treba vjerovati ili se barem bojati da će ih to još više utvrditi u njihovim zabludama i da će ih takav primjer uvjeriti da oni idu pravim putem spasenja? Iz toga slijedi da je veoma teško izbjeći pogibelj sablazni za same krivovjernike i raskolnike.³⁵

A isto se tako ističe:

Ako su te pogibelji vezane uz komunikaciju, kao što u praksi redovito biva, tada je komunikacija zabranjena naravnim i božanskim pravom i nema vlasti koja u tome može dispenzirati niti postoje okolnosti koje to mogu opravdati.³⁶

Slično se očitovala i kongregacija Svetog Oficija u svojoj instrukciji od 22. lipnja 1859., u kojoj stoji:

Komunikacija s krivovjericima može biti ili u krivoj nauci ili u obredima i drugim očitujućim znakovima lažne sljedbe, na sablazan vjericima, kojima stoga Crkva zabranjuje zajedničenje s njima, da se vjera

³⁴ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, str. 46; *Collectanea*, I, br. 311, str. 100.

³⁵ *Isto*.

³⁶ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, str. 45.

ne bi izgubila ili izvrgnula pogibelji.³⁷

³⁷ GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 952, str. 225.

Osobito Propagandinom instrukcijom od 1729. stajalište i držanje Crkve prema komunikaciji sigurno je bilo veoma postroženo. Ali zabrana ipak nije išla tako daleko da bi isključivala ili osuđivala svaku komunikaciju u svetim činima s nekatolicima kao a priori u sebi zlu.

Da komunikacija ne mora biti u sebi zla i da nije zabranjena apsolutno svaka komunikacija, to je papa Benedikt XIV. jasno i izričito ustvrdio na sjednici kongregacije Svetog Oficija 24. veljače 1752., kazavši:

Ne može se i ne smije se tako lako i tako općenito proglasiti da je komunikacija s krivovjernicima u bogoštovnim činima zabranjena pravom u svim okolnostima.³⁸

Komunikacija u svetim činima i u bogoštovlju katolika s nekatolicima, odnosno s krivovjernicima i raskolnicima, bila je navedenom instrukcijom iz 1729. znatno umanjena, ali nije nikada posve odbačena. Od misionara se tražilo da redovito izvješćuju Svetu Stolicu o slučajevima komunikacije i o njezinu otklanjanju. Ali da u tome svagdje nije bilo većega uspjeha, svjedoči karmelićanin Emanuel de Saint Albert koji svoj izvještaj od 18. prosinca 1753. završava riječima: "Surdis cano et pervicacibus" (trubim nijemima i tvrdokornima).³⁹ Zato je Sveta Stolica bila prisiljena u pojedinim slučajevima činiti i dalje različite ustupke, što ćemo odmah i vidjeti.

³⁸ R. DE MARTINIS, *Iuris Pontificii de Propaganda Fide*, II, Romae 1909., str. 324, kol. A. Preuzeto od: I. GORDON, *De communicatione in sacris sub luce Concilii Vaticani II*, u: *Periodica de re morali canonica liturgica*, 57/1968., str.442.

³⁹ Vidi: W. DE VRIES, *n. čl.*, u: *Concilium* (njem. izd.), 1/1965, str. 279.

Poglavlje 2.

KOMUNIKACIJA U RAZLIČITIM SVETIM ČINIMA

1. KOMUNIKACIJA U BOGOSLUŽJU SVETE MISE

I U DRUGIM BOGOŠTOVNIM ČINIMA

Zabrana komunikacije u svetim činima odnosila se prije svega na svetu misu, i to s obzirom na mjesto slavljenja, zatim na posluživanje kod svete mise i na samo pribivanje svetoj misi.

1) Slavljenje svete mise i bogoslužja u nekatoličkim

crkvama ili hramovima

U već spomenutom pismu pape Inocenta IV. od 22. ožujka 1244., upućenom dominikanskom prioru Svete Zemlje, nakon što je podijeljeno dopuštenje za komunikaciju s istočnim krivovjericima i raskolnicima u profanim stvarima, odnosno u govoru, službi i jelu, izričito se zabranjuje:

Braća neka ne slave bogoslužja u njihovim crkvama koje se nalaze na području vjernika /tj. katolika B prim. m./⁴⁰

⁴⁰ PKIZ, *Fontes*, s. 3, IV/1, br. 27, str. 11.

A Kongregacija za širenje vjere ili Propaganda 21. svibnja 1627. upozorava:

Misionari ne smiju slaviti bogoslužja u crkvama u kojima krivovjernici obavljaju svoje profane i svetogrdne obrede (sua profana et sacrilega exercitia).⁴¹

⁴¹ PKIZ, *Fontes*, s. 3, VII, br. 4436, str. 4; *Collectanea.*, I, br. 34, str. 11.

Umjesto da se služe krivovjerničkim crkvama, dopušta se misionarima da za katolike mogu svetu misu slaviti na pomičnim oltarima, postavljenim u privatnim kućama.⁴² Ista kongregacija 13. kolovoza 1627. traži od zadarskog nadbiskupa (Oktavijana Garzadorija):

Neka se pobrine da katolici ne slave svete mise s grčkim raskolnicima u crkvi sv. Ivana od Krtole, u kotorskoj biskupiji, jer makar da se služe različitim oltarima, ipak, zbog iste crkve, to je komuniciranje s raskolnicima u bogoslužju.⁴³

Propaganda također 13. veljače 1629. izdaje upozorenje da se misa ne slavi u istoj crkvi s krivovjernicima pa makar ona bila i zidom razdijeljena, nego, ako je potrebno slaviti, neka se upotrebljavaju pomični oltari.⁴⁴

Nešto kasnije tim se problemom pozabavila i kongregacija Svetog Oficija, i na pitanje je li dopušteno slaviti misu u katoličkoj crkvi, a koju su zauzeli krivovjernici, ona je 13. lipnja 1634. odgovorila:

U katoličkim crkvama Recije, koje su krivovjernici okupirali, misionari mogu nastaviti vršiti svoje obrede.⁴⁵

To je već značilo izvjesno popuštanje koje će se kasnije i proširiti. Naime, na upit: Je li slobodno misu slaviti u nekatoličkim crkvama?, Sveti Oficij je 12. travnja 1704. ovako odgovorio:

Da bi se olakšalo promicanje obraćenja raskolnika i nevjernika i da bi ih se privuklo da putem svetih ceremonija prihvate katoličku vjeru, Sveti Otac je blagohotno dopustio o. prefektu ili viceprefektu misionara da, prema svome sudu i savjesti, mogu u Etiopiji dispenzirati misionare i dati im ovlaštenje da slave svetu misnu žrtvu prema katoličkom Rimskom obredu na oltarima u hramovima krivovjernika ili raskolnika, ali tako da ti oltari služe samo kao goli stolovi, i da prema katoličkom običaju budu postavljeni sveti kamen, oltarnjaci, slika raspeća Kristovog, svijećnjaci i drugo što je nužno za žrtvu svete mise u spomenutom obredu. Ipak, neka se nikada ne daje opća dozvola, nego samo u pojedinačnim slučajevima kada nema drugih pogodnijih mjesta, i hitna je potreba da se lakše promiče spomenuto obraćenje, te k tome za utjehu katolicima i zbog drugih opravdanih i veoma

⁴² *Isto.*

⁴³ *Collectanea*, I, br. 36, str. 11.

⁴⁴ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4442, str. 5; *Collectanea*, I, br. 47, str. 13.

⁴⁵ *Collectanea*, I, br. 75, str. 19.

hitnih razloga.⁴⁶

⁴⁶ *Collectanea*, I, br. 265, str. 90.

Svetu Stolicu je upitao i nadbiskup Bara (Lazar Vladanja, iz Skadra): Može li se tolerirati praksa katoličkih župnika Lastve da slave misu u katoličkim crkvama, ali koje su zaposjeli grčki raskolnici i njima se služe, te isto tako je li im dopušteno slaviti u crkvama koje posve pripadaju raskolnicima? B Sveti je Oficij na to 1. prosinca 1757. ovako odgovorio:

Treba držati kao pravilo B općenito prihvaćeno i opsluživano B da katolicima nije slobodno komunicirati u bogoštovlju s krivovjericima i raskolnicima. Istina, u nekim posebnim slučajevima to pravilo dopušta iznimke, naime ako u toj crkvi postoje kapelice i odvojeni oltari od kojih jedni služe samo katolicima a drugi raskolnicima, i ako su dijelovi crkve razdvojeni pa u jednom slave samo katolici a u drugom raskolnici, tada se može tolerirati zajednička upotreba crkve. Ukoliko toga nema, p. g. o. nadbiskup može naložiti župnicima svoje biskupije da se služe pomičnim oltarima.⁴⁷

O takvu simultanom korištenju crkava od strane katolika i krivovjernika ili raskolnika ima još jedan dokument Svetog Oficija, a također se odnosi na ove krajeve Balkana. To je instrukcija od 12. ožujka 1809., upućena kotorskom biskupu (Mark Antun Gregorina, Kotoranin), u kojoj, između ostaloga, stoji:

Ma koliko bilo istinito da treba (općenito govoreći) ustrajno braniti naše oltare i pravo koje imamo u pravoslavnim crkvama, to, s druge strane, kako i sami u svojoj umnosti možete znati, podliježe mnogim izuzecima, posebno gdje se radi o tome da se zavede ili da se zadrži miješanje oltara ili obreda, a bez veoma hitnog razloga. Po sebi je to nedolično, često štetno za čistoću naše vjere, neprikladno svetosti božanskih tajna, i zato jedva kada od Svete Stolice u nekim mjestima tolerirano, jer se odatle nije moglo iskorijeniti bez izazivanja veoma štetnih nemira i bez veoma velike štete za vjernike, i uz to, s napomenom, da u takvu slučaju nije postojala nikakva pogibelj sablazni ili druga koja negativnost, budući da je uvijek prevladavalo načelo (a koje i kod vas mora uvijek prevladavati), da se treba bezuvjetno pobrinuti da prije svakog prava bude očuvana čistoća naše svete vjere, opsluživanje kanonskih normi, uzdizanje puka i vječno spasenje duša.⁴⁸

Praksa simultanog korištenja crkava od strane katolika i krivovjernika ili raskolnika postupno je napuštana i uglavnom je

⁴⁷ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 809, str. 89B90; *Collectanea*, I, br. 408, str. 258.

⁴⁸ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 851, str. 134; *Collectanea*, I, br. 697, str. 414B415.

gotovo potpuno bila iskorijenjena. Zadržala se i do danas još samo u nekim crkvama Svete Zemlje i na ovim južnoslavenskim prostorima u Crnoj Gori.

Svećenicima ne samo da je zabranjivano obavljati svete čine ili slaviti svetu misu u krivovjerničkim i raskolničkim crkvama i hramovima, nego nisu smjeli u njih ni zalaziti. I za to je trebalo dopuštenje, a ono je davano dosta teško, i to u pojedinačnim i izuzetnim prilikama.⁴⁹

2) Slavljenje nekatoličkih obreda u katoličkim crkvama

Pored pitanja o tome smiju li katolički svećenici slaviti misu u crkvama drugih ili odijeljenih kršćana, jednako se postavljalo i pitanje: Može li se dopustiti da nekatolički svećenici vrše svoje svete čine u katoličkim crkvama? Tako je 1695. neki kapucin iz Bagdada pitao Propagandu smije li se dopustiti armenskim krivovjernim svećenicima, koji nemaju nijedne vlastite crkve, da slave bogoslužje u kapucinskoj crkvi. Kapucini su sugerirali da se to dopusti jer bi uskraćivanjem odobrenja nastala sablazan i neprilike. Propaganda je u svom odgovoru uputila na rješenje koje je bilo izdano 21. svibnja 1627., a koje smo naprijed već spomenuli, i traženju kapucina nije udovoljeno.⁵⁰

Postavljeno je isto tako i pitanje Svetom Oficiju: Smiju li katolici dopustiti ili pripustiti da u njihovim crkvama slave misu grčki svećenici raskolničkog ili krivovjerničkog obreda? Kongregacija je odgovorila:

Nije slobodno /Y./. To je naime isto kao pristati uz njihove krivovjerničke obrede i komunicirati s njima u njihovu bogoslužju, okaljanom raskolničkim i krivovjerničkim natruhama.⁵¹

⁴⁹ Vidi: W. DE VRIES, *n. d.*, str. 277.

⁵⁰ Vidi: W. DE VRIES, *Die Propaganda und di Christen im Nahen asiatischen und afrikanischen Osten*, u: *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, Freiburg im Breisgau 1971., I/1, str. 582.

⁵¹ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 804, str. 83; *Collectanea*, I, br. 389, str. 231.

Koliko god nam se iz ovoga odgovora stajalište Crkve činilo čvrstim, Sveti Oficij je već 14. studenoga 1754. izdao jedan otpis kojim ovlašćuje biskupa sa Syrosa da smije dopustiti nekom pravoslavnom svećeniku da redovito slavi bogoslužje u crkvi latinskih katolika.⁵² Navedeni slučaj pokazuje da je bilo ustupaka od strane Svete Stolice i u toj stvari. Ali kako o tome nema više drugih podataka i službenih dokumenata, vjerojatno je da i nisu bili tako česti pokušaji i nije se često događalo da bi pravoslavni svećenici obavljali svoje bogoštovne obrede u katoličkim crkvama.

3) Pribivanje katolika misi i drugim bogoštovnim činima nekatolika

S obzirom na samo pribivanje katolika misi i drugim bogoštovnim činima i obredima krivovjernika i raskolnika, kao i obrnuto, krivovjernika i raskolnika misi i drugim liturgijskim činima katolika, izjave i odgovori papa i rimskih kongregacija su brojniji jer su i slučajevi takve komunikacije u praktičnom životu bili mnogo češći.

Sveta Stolica se dugo vremena tome snažno suprotstavljala, što zorno pokazuje pismo pape Ivana XXII. carigradskom patrijarhu i nadbiskupu Patrasa, od 1. listopada 1322., u kojemu se kaže:

Upravo smo ovih dana čuli, ne bez duhovne gorčine, da u Ahaji kršćani vjernici, koji se u onim krajevima općenito nazivaju Latini, družeći se s grčkim raskolnicima i drugim nevjernicima, katkada oni kao i njihove žene i obitelji, nerazborito, ne bez pogibelji za svoje duše, prijanjaju uz obred raskolnika; i pristupajući češće da bi slušali misu, prinose svoje darove raskolničkim svećenicima /Y./ I spomenuti Latini se ne sustežu od toga da na misu i druge čine bogoslužja, koji se ondje slave po obredu Svete Rimske Crkve, pripuste spomenute raskolnike.

Budući da se naprijed rečeno nipošto ne može tolerirati jer se time povređuje božansko veličanstvo i ne malo šteti kršćanskoj vjeri, apostolskim pismom prepuštamo i nalažemo vašem bratstvu da osobno ili preko drugih

⁵² Vidi: J. METZLER, *Die östlichen Mittelmeerrinseln und Morea*, u: *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, Freiburg im Breisgau 1973, II, str. 756.

nastojite opomenuti i djelotvorno prikladnim sredstvima i načinom, primjenjujući također crkvene cenzure i druge duhovne kazne i osude kada i koliko vam se bude činilo prikladnim, i bez prava priziva, pokušate kršćane tih krajeva odvratiti da se ubuduće ne usuđuju tako nešto činiti jer je to na štetu spasa njihovih duša, te da se od toga potpuno suzdržavaju.⁵³

Sličnoga je sadržaja bilo i pismo pape Urbana V., koje je 29. svibnja 1368. upućeno Berengariju, nadbiskupu Nikozije.⁵⁴

⁵³ PKIZ, *Fontes*, s. 3, VII/2, br. 204, str. 120B121.

⁵⁴ PKIZ, *Fontes*, s. 3, IX, br. 489 i 490, str. 232B233.

Sudjelovanje u misi odijeljenih pravoslavnih kršćana zabranjivao je i Sveti Oficij, označavajući to kao najgori oblik komunikacije. Bolje je, ponavljala je opetovano ta kongregacija, nedjeljom uopće ne imati nikakve mise, negoli pribivati misi nekatolika. U jednom takvom odgovoru od 5. prosinca 1668., koji se tiče naših krajeva i biskupije Trebinje, Sveti Oficij određuje:

Biskup trebinjski /Antun Primi, m. um./ neka naloži katolicima koji su mu podređeni da ne pribivaju misi i drugim bogoštovnim činima u crkvama raskolnika, te neka ih opomene da u slučaju nedostatka katoličke mise nisu obvezani na zapovijed slušanja mise.⁵⁵

Svetom Oficiju je bilo postavljeno i pitanje mogu li se obraćenici u Etiopiji, da bi izbjegli progone kojima su katolici ponekad izloženi, pojaviti barem na glavne blagdane preko godine u crkvama raskolnika i u njima se kratko zadržati, posebno kada raskolnici slave i mole bogoslužje, a bez ikakva aktivnog sudjelovanja i pristajanja uz nekatolički obred, nego samo da poljube crkvena vrata, da načine tri poklona Presvetom Trojstvu, iskažu čast svetim slikama i da privatno izmole koji psalam, Očenaš, Zdravomariju ili drugu sličnu molitvu. Spomenuta kongregacija je na to odgovorila 10. travnja 1704. vrlo kratko: Sveti Otac je odlučio B Ne mogu.⁵⁶

A na pitanje podrazumijeva li odredba kojom se katolicima zabranjuje pribivanje misi i drugim molitvama raskolnika također i ona mjesta u kojima nema katoličkih svećenika, kao i molitve koje ne sadrže ništa protiv katoličke vjere i obreda, Sveti Oficij je 7. kolovoza 1704. odgovorio da je mišljenje Svetoga Oca potvrdno, tj. da se podrazumijevaju i ta mjesta i takve molitve.⁵⁷

Zabrana komunikacije u bogoslužju s grčkim raskolnicima i krivovjericima obvezivala je i katolike grčkog obreda. Jer, kada je o tome zatraženo mišljenje Svetog Oficija, 10. svibnja 1753. dan je ovakav odgovor:

Nije dopušteno, jer u navedenom slučaju mogu ići u katoličke crkve Latina, i u nedostatku svećenika grčkog katoličkog obreda mogu primiti sakramente od latinskih svećenika.⁵⁸

⁵⁵ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 738, str. 21; *Collectanea*, I, br. 171, str. 54. Vidi također: J. METZLER, *n. čl.*, str. 756.

⁵⁶ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 769, str. 45; *Collectanea*, I, br. 264, str. 90.

⁵⁷ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 770, str. 45; *Collectanea*, I, br. 267, str. 91.

⁵⁸ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 804, str. 83; *Collectanea*, I, br. 389, str. 231.

U toj stvari kongregacija Propagande je bila nešto popustljivija od Svetog Oficija. Tako razmatrajući o tome je li slobodno katolicima ulaziti u crkve raskolnika iz čiste znatiželje i izvan vremena kada se u njima vrši raskolničko bogoslužje, kao i to smiju li katolici obavljati pohod i klanjati se Presvetom Sakramentu koji se čuva u raskolničkim crkvama i, na kraju, smiju li moliti pred slikama svetaca u tim crkvama, pa i u nazočnosti raskolnika, Propaganda je 15. prosinca 1764. na sve te upite dala potvrđan odgovor, uz napomenu, ako ne postoji sablazan i da se katolici u molitvi ne sjedinjuju s raskolnicima.⁵⁹ Tom je zgodom razmatrano i pitanje smiju li se katolici pokloniti Presvetom Sakramentu kada susretnu raskolničkog svećenika koji ga nosi bolesnicima bilo kao poputbinu ili i inače, na što je Propaganda odgovorila:

Ne samo da je dopušteno, nego se treba pokloniti Presvetom Sakramentu; ali katolici se trebaju suzdržavati od toga da Sakrament prate.⁶⁰

U Armeniji su osmanske vlasti i raskolnički patrik prisiljavali katolike da pohađaju raskolničke crkve i u njima primaju sakramente. Kongregaciji Propagande je 1779. postavljeno pitanje: Smiju li armenski katolici katkada stupiti u raskolničku crkvu i u njoj obaviti koji vanjski vjerski čin, sukladan katoličkom obredu, kako bi izbjegli teške progone i održali se mirno u katoličkoj vjeri?

Prije davanja bilo kakva odgovora Propaganda se željela o tome posavjetovati s prelatima i armenskim i latinskim misionarima. Pokazalo se da ni među njima nema jedinstvenog mišljenja, i dok su jedni zastupali stajalište o potrebi toleriranja komunikacije u svetim činima kada se radi o specifičnim slučajevima i okolnostima, drugi su bili suprotnog mišljenja. U takvoj se situaciji i Propaganda tom zgodom suzdržala dati izričit odgovor u prilog komunikaciji, a što je prethodno u više navrata činila.⁶¹

⁵⁹ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4545, str. 84; *Collectanea*, I, br. 458, str. 294B295.

⁶⁰ *Isto*.

⁶¹ Vidi. G. PETROWICZ, *La Sacra Congregazione e gli Armeni*, u: *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, II, str. 407B408.

Ne bi se moglo reći da su katolici zalazili u raskolničke crkve samo kad su bili prisiljavani. Ponegdje, kao npr. na otoku Parosu, oni su običavali ići u pravoslavne crkve prigodom njihovih blagdana, sa sobom su nosili slike Bl. Dj. Marije ili kojega sveca i u tim crkvama palili svijeće. Pred Propagandom se našao i upit: Je li to dopušteno i smiju li katolici moliti u raskolničkim crkvama, te mogu li, iz znatiželje, pribivati raskolničkim bogoštovnim funkcijama? Na to je 12. ožujka 1789. poslan negativan odgovor.⁶²

Kongregacija Svetog Oficija je s vremenom ublažila svoje stajalište glede zalaženja katolika u nekatoličke crkve. Na upit je li katolicima slobodno ulaziti u hramove krivovjernih, ona je 13. siječnja 1818. odgovorila:

Slobodno je, ako ulaze iz čiste znatiželje, bez ikakve komunikacije u svetim činima. /Y./ Posjećivati hramove krivovjernih nekada je po sebi indiferentan čin, kao i posjećivati profane zgrade. Čin postaje zao po lošem cilju ili zbog okolnosti. Uistinu postaje zao: 1. Ako tko ulazi u hramove krivovjernih s nakanom da pribiva svetim krivovjerničkim obredima; 2. Također i bez takve nakane, ako sam ulazak u krivovjerničku crkvu sa sobom povlači, ili se čini da povlači, komunikaciju u bogoštovlju s krivovjernicima, jer se time daje prigoda za sablazan; 3. Ako je takvo ulaženje naredila krivovjernička vlast da bi se pokazalo kako je ista vjera i religija među katolicima i drugim kršćanima; 4. Zato što se jedno i drugo općenito uzima kao znak zajedništva i jednakosti katolika i nekatolika. B U tim slučajevima nikada nije dopušteno da katolici ulaze u hramove krivovjernih jer nikada nije dopušteno sudjelovati u krivovjerničkim svetinjama, niti je dopušteno hiniti vlastitu vjeru. Kada toga uistinu nema, a nekoga vuče samo znatiželja da razgleda hram, može u njega ući bez ikakve krivnje.⁶³

U carskoj se Rusiji događalo da su učenici javnih škola i gimnazija, makar bili katoličke vjere, nekoliko puta godišnje morali zajedno s drugim učenicima odlaziti u nekatoličke, odnosno pravoslavne crkve i u njima sudjelovati u obredima i funkcijama. Tražilo se od katoličkih učenika da ljube križ koji bi im pružio pravoslavni službenik, da pokliču, uzimaju blagoslovljeni kruh i vrše druge ceremonije. Zbog toga su se u neprilici nalazili kako katolički učenici i njihovi roditelji,

⁶² Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4626, str. 174; *Collectanea*, I, br. 600, str. 371.

⁶³ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 856, str. 139; *Collectanea*, I, br. 727, str. 428.

tako i vjeroučitelji, kapelani i sami ispovjednici. Kad je problem iznesen pred Sveti Oficij, 26 travnja 1894. dan je ovakav napatuk:

Na vaše traženje i želeći udovoljiti potrebi očuvanja vjere, Sveta kongregacija vrhovne i sveopće Inkvizicije apostolskom je vlašću odredila sljedeće: 1. Nazočnost učenika u izloženim okolnostima ne može se smatrati samo građanskom ceremonijom, nego sadrži posve zabranjenu komunikaciju u svetim činima nekatolika i zato je posve nedopušteno; 2. Vjeroučitelji u navedenim školama su dužni, ako ih učenici ili njihovi roditelji upitaju, opomenuti ih da se komunikacija o kojoj je riječ ne može tolerirati i da se protivi božanskim i crkvenim zakonima; 3. Nakon što su na upit učenike opomenuli, ili ako su se navedenoj komunikaciji uzalud suprotstavili, nisu više dužni ponavljati prosvjed ili opomenu, osim kada postoji utemeljena nada da će ponavljanje biti od koristi i djelotvorno, ali se i tada mogu uzdržati od toga ukoliko se boje da bi, zbog prosvjedovanja ili ponavljanja opomene, moglo uslijediti veće zlo; 4. Ako učenici glede toga uopće ništa ne pitaju vjeroučitelje, a nalaze se u dobroj vjeri, imajući u vidu veoma teške okolnosti i ukoliko je otklonjena sablazan, vjeroučitelji mogu o tome šutjeti. U čitavoj toj stvari gore spomenuti se učitelji mogu ravnati prema odluci biskupa.⁶⁴

Moglo je predstavljati oblik komunikacije u svetim činima i davanje misne milostinje raskolničkim svećenicima. Propagandi je postavljeno pitanje: Je li dopušteno katolicima to činiti? A ona je 12. ožujka 1789. odgovorila kratko B da nije.⁶⁵

Katolicima nije bilo dopušteno nikakvo aktivno sudjelovanje u bogoslužju drugih kršćana, pa tako ni da sviraju u njihovim crkvama i kod njihovih obreda. Naime, na pitanje smiju li katolici svirati u hramovima krivovjernih, Propaganda je 8. srpnja 1889. odgovorila nadbiskupu Marianopolisa da je to nedopušteno.⁶⁶ Za pjevanje katolika u nekatoličkim crkvama i kod nekatoličkih bogoslužnih obreda nisam naišao na izričitu zabranu, ali na osnovu svega što smo dosad vidjeli o komunikaciji katolika s nekatolicima, moglo bi se zaključiti da to nije bilo dopušteno.

⁶⁴ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1169, str. 483B484.

⁶⁵ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4626, str. 174; *Collectanea*, I, br. 600, str. 371.

⁶⁶ Vidi: *Collectanea*, II, br. 1713, str. 240.

4) Nazočnost krivovjernika i raskolnika kod bogoslužja katolika

Dosadašnje se izlaganje odnosilo na komunikaciju katolika u bogoštovlju i svetim činima krivovjernika i raskolnika. Potrebno je reći nešto i o komunikaciji ili pribivanju i sudjelovanju kršćana nekatolika u katoličkom bogoslužju i obredima, osobito kod svete mise.

U načelu ni takva komunikacija nije bila dopuštena, ali je držanje Katoličke crkve u tome bilo nešto drugačije. To će jasno pokazati ovih nekoliko primjera.

Svetoj Stolici je s Hiosa upućeno pitanje: Je li slobodno Latinima slaviti misu u prisutnosti grčkih raskolnika i može li se nastaviti s misom ako oni dođu iza kako je misa započela? Na to je pitanje Sveti Oficij 26. studenoga 1665. odgovorio potvrdno.⁶⁷ Ista kongregacija govori o tome opširnije u instrukciji koju je u siječnju 1763. uputila prefektu misija u Tripoliju. U njoj se, između ostaloga, kaže:

Iako se može tolerirati da protestanti po svojoj volji pribivaju svetim činima koje katolici vrše u svojim crkvama, a također i svečanom podjeljivanju sakramenta krštenja koje se tu obavlja, ipak ne treba da katolici pozivaju krivovjernike da tome pribivaju jer bi tim pozivom sudjelovali u komunikaciji in divinis, a tome se protivi duh i zakoni Crkve.⁶⁸

A na pitanje smiju li grčki raskolnici ulaziti u katoličke crkve i ondje samo materijalno pribivati svetim i bogoštovnim činima, Sveti Oficij je 22. rujna 1763. odgovorio:

Pristup nesjedinjenih Grka u katoličke crkve može se dopustiti ukoliko im se ne podjeljuju sakramenti i oni ni na koji način ne komuniciraju u bogoštovnim činima i nisu pozvani da uđu.⁶⁹

Slično se izrazila i Propaganda kada u svojoj instrukciji 11. rujna 1779. upozorava skadarskog biskupa:

Ali što se tiče slavljenja mise i podjeljivanja sakramenata, vi dobro znate klauzulu izraženu u formuli vaših ovlaštenja, u kojoj se, istina, dopušta sve to činiti također u nazočnosti osoba koje su izvan zajedništva Crkve, ali uz

⁶⁷ Vidi: *Collectanea*, I, br. 164, str. 53.

⁶⁸ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 812, str. 92; *Collectanea*, I, br. 446, str. 286.

⁶⁹ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 813, str. 94; *Collectanea*, I br. 450, str. 291.

uvjet B ako se drugačije ne može slaviti. Ipak je potrebno, koliko je moguće bez pogibelji od veće štete, pobrinuti se da nevjernici odstupe od pribivanja našim svetim činima, a posebno od žrtve oltara.⁷⁰

⁷⁰ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4581, str. 121; *Collectanea*, I, br. 537, str. 332.

Ponegdje se događalo da su djeca krivovjernih i raskolnih roditelja bili čak poslužitelji kod svete mise u katoličkim crkvama. Postavljeno je pitanje: Može li se to dopustiti? Sveti Oficij je 20. studenoga 1850. izjavio da ne može.⁷¹ Na isti upit dan je negativan odgovor i nešto kasnije, 30. lipnja B 7. srpnja 1864.⁷²

Krivovjernicima i raskolnicima se nije smjelo pustiti ni da pjevaju u katoličkim crkvama. U instrukciji Svetog Oficija od 22. lipnja 1859. se u svezi s tim kaže:

Nedopušteno je pozivati krivovjernike u kor na svete funkcije i naizmjenično pjevati psalme.⁷³

Takvo negativno držanje do izražaja je došlo i u odgovorima iste kongregacije od 30. lipnja B 7. srpnja 1864.⁷⁴ i 1. svibnja 1889. U ovom drugom odgovoru, na traženje nekog apostolskog vikara da mu se iznimno dopusti da smije pripustiti krivovjernike i raskolnike, eventualno i židove, posebno dječake i djevojčice koji pohađaju katoličke škole, da mogu pjevati u katoličkim crkvama i oratorijima, Sveti Oficij je naložio tome apostolskom vikaru da nastoji što prije i djelotvornije odstraniti zloporabu o kojoj je riječ, i neka se pobrine da katolička djeca budu poučena u liturgijskom pjevanju.⁷⁵

Posebne okolnosti su, međutim, i u toj stvari dovele do određenog modificiranja prethodnog stajališta. Apostolski vikar iz Sofije izvjestio je Svetu Stolicu kako časne sestre ravnaju nekim ustanovama u kojima se nalaze skupa katoličke i pravoslavne djevojke, te da u vrijeme crkvenih funkcija, osobito kod izlaganja Presvetog Sakramenta, te djevojke pjevaju zajedno. Vikar je postavio pitanje: Može li se takva praksa tolerirati? B a uz to je napomenuo da je broj katoličkih djevojaka u odnosu na one druge sasvim neznan, da nema pogibelji sablazni budući da takav običaj postoji gotovo u svim krajevima Istoka. Također je istaknuo kako postoji nada da se

⁷¹ Vidi: *Collectanea*, I, br. 1053, str. 568.

⁷² Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 978, str. 250B251; *Collectanea*, I, br. 1257, str. 692.

⁷³ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 952, str. 226; *Collectanea*, I, br. 1176, str. 642.

⁷⁴ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4581, str. 121; *Collectanea*, I, br. 537, str. 332.

⁷⁵ Vidi: *Collectanea*, II, br. 1703, str. 236 i 237.

nekatoličke djevojke obrate, te da bi časnim sestrama bilo teško to zabraniti. Na koncu je naveo da se nekatoličke djevojke nalaze u dobroj vjeri i da ih ne treba smatrati izopćenima. Sveti Oficij je na to odgovorio 24. siječnja 1906. ovako:

Uzoriti oci, posebno pazeći na okolnosti koje postoje u iznesenom slučaju, naložili su da se odgovori B Onako kako je od Apostolskog vikara Sofije i Filipopolisa izloženo, može se tolerirati /Y./ Pošto je o ovome obaviješten Sveti Otac papa Pio X., Njegova Svetost je odluku uzoritih otaca odobrila i potvrdila. Ovome na putu ne stoji ništa suprotno.⁷⁶

Krivovjernici i raskolnici nisu mogli biti svirači kod obreda u katoličkim crkvama u redovitim prilikama. Ali na pitanje: Može li u nedostatku svirača katolika tu službu privremeno obavljati koji nekatolik?, Sveti je Oficij odgovorio 23. veljače 1820. potvrdno: da može, ali uz uvjet da ne bude sablazni ili pogibelji od sablazni.⁷⁷

Zabranjenom komunikacijom u svetim činima smatralo se također davanje krivovjernicima i raskolnicima, a isto tako i primanje od njih, poljupca mira, blagoslovljenog pepela, svijeća i palmi. O tome se u instrukciji Svetoga Oficija od 22. lipnja 1859. kaže:

Nedopušteno je /Y./ njima davati poljubac mira, blagoslovljeni pepeo, blagoslovljene svijeće i palme, i drugo te vrste što spada na izvanjski kult, i to kako u aktivnom smislu B naime takvo nešto njima dajući, tako isto i u pasivnom smislu B ili od njih u njihovim svetim činima primajući, budući da se to s punim pravom smatra znakom unutarnje veze i pristajanja.⁷⁸

Zabranjeno je također bilo zajedničko sudjelovanje katolika i drugih kršćana u procesijama. Ipak, papa Benedikt XIV. je to dozvoljavao ako bi zbog odbijanja prijetilo kakvo veće zlo.⁷⁹ Ali nešto kasnije, na upit: Smiju li katolici ići u procesijama s raskolnicima? B Propaganda je 12. ožujka 1789. dala posve negativan odgovor.⁸⁰

⁷⁶ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1276, str. 544B545; *Collectanea*, II, br. 2227, str. 468.

⁷⁷ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 858, str. 141; *Collectanea*, I, br. 739, str. 432.

⁷⁸ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 952, str. 226; *Collectanea*, I, br. 1176, str. 642.

⁷⁹ Vidi: *Collectanea*, I, br. 384, str. 226B227; Isto tako: J. METZLER, *n. čl.*, str. 756

⁸⁰ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4626, str. 174; *Collectanea*, I, br. 600, str. 371.

Crkva je, dakle, nerado pristajala i na aktivnu komunikaciju krivovjernika i raskolnika u katoličkim bogoštovnim činima ili obredima.

A je li bila slobodna pasivna komunikacija i jesu li krivovjernici i raskolnici smjeli slobodno ulaziti u katoličke crkve izvan vremena kada se u njima obavljalo bogoslužje? Bilo je onih koji su smatrali da i to spada u komunikaciju u svetim činima, pa prema tome da je zabranjeno. Međutim, u instrukciji Svetoga Oficija od 22. lipnja 1859. se kaže da to nije komunikacija i da se ne treba uznemirivati što krivovjernici ulaze u katoličke crkve koje su svakome otvorene, samo neka to ne bude uz pomoć i suradnju nekoga od katolika.⁸¹ Pogotovo se nije moglo smatrati komunikacijom i nije bilo zabranjeno krivovjericima i raskolnicima da ulaze u katoličke crkve iz čiste znatiželje, da ih razgledaju.

Iz ovoga što smo naprijed vidjeli najkraće bi se moglo zaključiti da Katolička crkva nije bila blagonaklona pozitivnoj komunikaciji, tj. katolika u svetim i bogoštovnim činima drugih ili odijeljenih kršćana, te da je zabranjivala, kako svećenicima tako i običnim vjericima, svako aktivno sudjelovanje, a samo ponekad i ponegdje je tolerirana pasivna nazočnost. A u pitanju negativne komunikacije ili sudjelovanja krivovjernika i raskolnika u katoličkim svetim činima i bogoštovnim obredima Crkva je bila znatno širokogrudnija i nije zabranjivala pasivne prisutnosti, a ponekad je dopuštala i aktivno sudjelovanje.

2. KOMUNIKACIJA U SAKRAMENTIMA

Zabrana komunikacije općenito u svetim činima uključivala je svakako i zabranu dijeljenja sakramenata krivovjericima i raskolnicima, a jednako tako i da katolici primaju sakramente od krivovjernika i raskolnika. Ipak se događalo da su djeca katoličkih roditelja primala sakrament krštenja od nekatoličkih svećenika, a bilo je katolika koji su od njih primali sve sakramente. Na takve se pojave i

⁸¹ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 952, str. 226.

postupke tuži papa Inocent IV. u pismu upućenom 22. ožujka 1253. carigradskom patrijarhu Pantaleonu Giustiniani, te ističe kako je to štetno po vjeru Crkve (in detrimentum Ecclesiae fidei).⁸²

Takve su se stvari događale i kasnije, pa su katoličke crkvene vlasti više puta upozoravale i određivale da nije dopušteno pojedine sakramente primati od nekatoličkih djelatnika, niti ih katolički djelatnici smiju podjeljivati nekatolicima.

⁸² PKIZ, *Fontes*, s. 3, IV/1, br. 87, str. 149.

1) Komunikacija u sakramentima krštenja i potvrde

Bilo je jasno da katolički roditelji svoju djecu trebaju krstiti u Katoličkoj crkvi. Ipak su različite okolnosti utjecale da se ponekad toleriralo, pa čak i dozvoljavalo da krštenje obavi krivovjernički ili raskolnički svećenik.

Naime, u nekim zemljama civilne vlasti nisu uopće priznavale katoličko krštenje i prisiljavale su katolike da svoju djecu daju krstiti u krivovjerničkoj ili raskolničkoj Crkvi. Takav je slučaj, na primjer, bio u Nizozemskoj, pa je u svezi s tim Svetoj Stolici postavljeno pitanje: Smiju li katolici dati da im djecu krste krivovjernici da bi tako izbjegli plaćanje globe od 25 forinti? Sveti Oficij je odgovorio 26. rujna 1688. posve kratko B da to nije dopušteno.⁸³ Razlozi materijalne prirode, odnosno izbjegavanje globe, nisu bili dovoljni da bi opravdavali komunikaciju kod podjeljivanja i primanja sakramenta krštenja.

A ubrzo nakon toga bilo je postavljeno ovakvo pitanje: Mogu li, u odsutnosti župnika, raskolnički monasi krstiti djecu katolika? Na to je odgovor Svetoga Oficija od 20. kolovoza 1671. glasio:

Neka /biskup/ ne dozvoli da raskolnici podjeljuju sakrament krštenja, izuzev u slučaju nužde, i kada nema nikoje druge katoličke osobe.⁸⁴

Katolici u Armeniji su također morali davati da im djecu krste odijeljeni armenski svećenici jer je Visoka Porta u Carigradu priznavala samo tu kršćansku Crkvu i krštenje koje se u njoj podjeljivalo. Djecu krštenu u Katoličkoj crkvi moglo se prisiliti da pređu na islam. Propaganda je upitana što o tome misli i 12. siječnja 1719. ona je odgovorila:

Saslušavši mišljenje presvijetle gospode, Sveti Otac je kazao B prema shvaćanju. A shvaćanje je da se treba posavjetovati s učiteljima i vrijednim i učenim crkvenim ljudima koji dulje vremena borave u onim mjestima, s tim da se treba posve uzdržavati od čina kojima se ispovijeda lažna sekta, i mora se izbjegavati pogibelj sablazni i otpada.⁸⁵

⁸³ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 736, str. 20; *Collectanea*, I, br. 169, str. 54.

⁸⁴ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 746, str. 27; *Collectanea*, I, br. 198, str. 69.

⁸⁵ Preuzeto iz: G. PETROWICZ, *n. d.*, str. 406.

Sličan je odgovor dan i 1723., a praktično je ostavljeno da sami misionari odluče jer su u mogućnosti da ocijene čitavu situaciju bolje negoli oni u Rimu. Od njih se samo tražilo da se suzdržavaju od čina ispovijedanja lažne sekte (actus protestativi falsae sectae) i da otklone pogibelj sablazni.⁸⁶

Ti su odgovori bili veoma često tumačeni i dosta proizvoljno i široko što je dovodilo do postupaka koji su uistinu izazivali sablazan, pa i otpade od katoličke vjere.⁸⁷ Zato je i došlo do one instrukcije god. 1729., kojom je Propaganda praktično bila zabranila svaku komunikaciju s odijeljenim kršćanima. Međutim, prema izvještaju koji je Girolamo Francesco Bona, vikar carigradskog patrijarha, poslao 28. kolovoza 1748., djecu armenskih katolika i dalje su krštavali raskolnički svećenici. U tom izvještaju G. Bona ističe kako bi bilo posve uzaludno, a i bez ikakve nade u uspjeh, tome se i suprotstavljati. K tome, to bi još moglo prouzrokovati bezbrojne pomutnije i najstrašnije progone, te opće otpade i gotovo potpuni nestanak katoličke vjere.⁸⁸ Zbog tih razloga Propaganda je u ovom pitanju komunikacije bila popustljivija i tolerirala ju je kao manje zlo.

Slično se događalo i u drugim istočnim krajevima, osobito u Egiptu i Etiopiji, gdje je krivovjerna i raskolnička vlast uživala određenu naklonost civilne vlasti, a katolici su bili prisiljavani da svoju djecu krste kod krivovjernih i raskolnika. To su oni često i činili, da bi izbjegli neizbježne i teške progone. Pred Propagandom se na rješavanju našao i taj problem, i ona je 6. kolovoza 1764. izjavila kako to po sebi nije dopušteno, ali se, zbog posebnih okolnosti, ponekad od te zabrane odstupa. Pritom se Propaganda pozivala na instrukciju koja je ranije bila upućena apostolskom vikaru Alepa, i iz te je instrukcije ponovila dio kojeg ovdje donosimo:

⁸⁶ Vidi: W. DE VRIES, *Communicatio in sacris*, u : *Concilium* (njem. izd.), 1/1965, str. 278.

⁸⁷ Vidi: G. PETROWICZ, *n. d.*, str. 406.

⁸⁸ *Na istom mjestu.*

Sveta kongregacija Propagande, pridržavajući se opetovanih dekreta Sudišta vrhovne Inkvizicije, uvijek je odgovarala, kad god je o tome bila pitana, da katolicima nikad nije dopušteno komunicirati u bogoštovnim činima s krivovjernicima i raskolnicima. Stoga i na upit koji je postavila Vaša Svetost nije mogla odstupiti od pravila koje je toliko puta potvrđeno i osnaženo. /Y./ Ali kako nije nepoznato, a to potvrđuje i Vaša Svetost, da je veoma stara i gotovo opća zloporaba da katolici s krivovjernicima komuniciraju u bogoštovlju u tri navedene stvari (naime u krštenju, vjenčanju i sahrani) u krajevima u kojima javna vlast pomaže krivovjernicima i gdje oni imaju moć da protiv katolika pokreću veoma teške i nepodnošljive progone, i uistinu bi poduzeli progone kada se katolici u navedena tri slučaja ne bi podložili njihovim svećenicima, Sveta kongregacija je smatrala potrebnim da Vašoj Svetosti pošalje posebno ovu instrukciju, da ne biste popustili u nužnoj strogosti stalne discipline glede komunikacije u bogoštovlju s krivovjernicima, što je Sveta Stolica uvijek držala čvrstim; ali s druge strane, da u navedenim slučajevima ne tražite po svaku cijenu njihovo opsluživanje, kako ne biste izazvali veliku uznemirenost i stavili u pogibelj veliki dio katolika tih istočnih naroda.⁸⁹

Prema prethodnim riječima Propagande, da bi se izbjegli teški progoni, moglo se tolerirati da katolici daju svoju djecu da ih krste krivovjernički i raskolnički svećenici ili drugi ovlašteni djelatnici toga sakramenta.

Kršćavanje djece iz tzv. mješovitih brakova također je predstavljalo zaseban problem. Katolicima je takav brak bio dopušten samo uz uvjet da se obvežu da će svu djecu krstiti u Katoličkoj crkvi. Sigurno je, međutim, da taj uvjet nije uvijek bio i ispunjavan. Često su djecu iz takvih brakova krštavali krivovjernici i raskolnici, a događalo se i to da im je krštenje podjeljivano i u Katoličkoj crkvi i u krivovjerničkoj ili raskolničkoj sekci ili sljedbi. To je i bio povod za postavljanje pitanja: Smije li katolički roditelj dati da dijete krsti vlastiti župnik, iako zna da će i druga strana iz mješovitog braka nastojati da se dijete poslije krsti i u njezinoj krivovjerničkoj ili raskolničkoj crkvi? Sveti Oficij je 20. studenoga 1672. izjavio da se to može učiniti, ali da je katolička strana dužna opomenuti nekatoličku da je dijete već propisno kršteno. Ukoliko bi se katolička strana pobrinula da župnik privatno krsti dijete, pa zatim dopustila da dijete bude ponovno

⁸⁹ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4544, str. 82B83; *Collectanea*, I, br. 455, str. 293.

kršteno i od krivovjerničkog službenika, da bi se izbjeglo plaćanje teške globe, Sveti Oficij je upozorio da to ne bi bilo dopušteno i da bi teško griješili roditelji koji bi na to pristali.⁹⁰

⁹⁰ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 751, str. 29; *Collectanea*, I, br. 455, str. 293.

Katolicima je u načelu bilo zabranjeno ne samo da daju da im djecu krste heretički i raskolnički svećenici, nego također i da pribivaju krštenjima koja se podjeljuju kod nekatolika. O tome postoji i izričita izjava Propagande. Naime, na upit: Smiju li katolici biti nazočni kod protestantskih i pravoslavnih krštenja?, odgovoreno je 10. svibnja 1770.:

Katolicima u redovitim prilikama nije dopušteno da pribivaju krštenjima krivovjernika i raskolnika.⁹¹

S obzirom na komunikaciju u sakramentu krštenja treba naglasiti da se jednako tako nije dopuštalo ni da katolici ili katolički svećenici krštavaju djecu krivovjernih i raskolničkih roditelja ukoliko bi ta djeca i poslije katoličkog krštenja pripadala krivovjerničkoj ili raskolničkoj Crkvi. Pa i u slučaju da su ta djeca imala postati članovi Katoličke crkve, smjelo ih se krstiti samo ako je bio osiguran njihov kasniji katolički odgoj. Od toga se nije smjelo odstupati, izuzev kada se radilo o smrtnom času (articulum mortis). Tada bi sve zabrane prestajale.

O komunikaciji u sakramentu potvrde ili krizme nema se što osobito reći. Iz činjenice da se Propaganda i Sveti Oficij nisu bavili rješavanjem pitanja u svezi s tim, ili ja o tome nisam naišao na podatke u dokumentima, smije se zaključiti da u praktičnom životu nije ni bilo u tome nejasnoća i problema. Ipak, to ne znači da komunikacije nije bilo i u tom sakramentu, niti znači da je takva komunikacija bila dopuštena.

Komunikacija u sakramentu potvrde bila je zabranjena već na temelju opće zabrane komunikacije u svetim činima, ali i zato što je u Katoličkoj crkvi redoviti djelatelj toga sakramenta bio biskup, a ne prezbiter, kao što je slučaj u Pravoslavnoj crkvi. Izvjesno je da su raskolnički svećenici, koji su krštavali katoličku djecu, podjeljivali im i sakrament potvrde, jer je praksa Pravoslavnih crkava da se oba ta sakramenta podjeljuju zajedno. Među katoličkim teolozima se vodila rasprava i zastupana su posve oprečna mišljenja u pogledu same valjanosti tako podijeljene potvrde.⁹²

⁹¹ *Collectanea*, I, br. 478, str. 301B302.

⁹² Potvrda koju su podjeljivali raskolnički svećenici, iako je bila nedopuštena, nije po sebi morala biti i nevaljana. Na takav zaključak navodi učenje Benedikta XIV., prema kojemu nije nevaljana potvrda ako je podijeli obični svećenik grčkog

O komunikaciji kod sakramenata krštenja i potvrde još će se govoriti, i to u svezi s kumovanjem kod podjeljivanja tih sakramenata.

obreda (misli se na svećenika Istočne sjedinjene crkve B grkokatoličke), ukoliko je Apostolska Stolica šutke prelazila preko toga i nije takvu praksu u nekom kraju izričito osudila. Vidi: BENEDKIT XIV, *De synodo dioecessana*, Venetiis 1787, I, k. VII, c. 9, III BV.

2) Komunikacija u sakramentima ispovijedi,

pričesti i posljednjeg pomazanja

Jedinstvo Božjega naroda i njegovu pripadnost jednoj B Kristovoj Crkvi B najprikladnije i najpotpunije izražava euharistija. Gdje nema jedinstva vjere, ne može biti ni zajedništva i komunikacije u sakramentu euharistije. Zato je Katolička crkva svojim vjernicima zabranjivala da se pričešćuju kod krivovjernika i raskolnika, a ni ovima nije dopuštala da pristupaju na pričest u katoličkim crkvama.

U *Gracijanovu dekretu* nalazimo odredbu, a preuzeta je od pape Julija (337B352), prema kojoj su morali činiti pokoru oni koji bi pričest podijelili krivovjernicima ili koji bi pričest primili od krivovjernika, i to kroz godinu dana ako nisu znali da Katolička crkva to zabranjuje, a deset, sedam ili pet godina ukoliko su znali za tu zabranu, ali se nisu na nju obazirali.⁹³ Od te zabrane, kako ćemo niže vidjeti, Crkva nije ni kasnije odstupala. Tako je, npr., Sveti Oficij 15. svibnja 1709. izjavio da nije dopušteno u katoličkim crkvama podjeljivati pričest krivovjernicima i raskolnicima.⁹⁴

Također je bilo zabranjeno krivovjernike i raskolnike ispovijedati i podjeljivati im odrješenje. Međutim, različite okolnosti su utjecale da je u tome ipak dolazilo do povremenog popuštanja i do komunikacije u tom sakramentu. Najčešće se radilo o tome da su krivovjernici i raskolnici, potaknuti propovijedima misionara, molili da se ispovjede i da im se podijeli odrješenje.

Kod toga se od njih u početku nije tražio nikakav formalni prijelaz u Katoličku crkvu, nego bi u samom činu ispovijedi obavili ispovijest vjere, a misionari bi im, naročito kapucini i isusovci, na kraju dali odrješenje. Ponekad je takav postupak podržavala i Sveta Stolica. Tako Pio IV. 1561. dopušta isusovcu Kristoforu Rodriguezu, kojega je poslao u Egipat, da može krivovjernicima i raskolnicima podjeljivati odrješenje nakon što oni u ispovijedi učine tajno odreknuće od

⁹³ C. XXIV, q. 1, c. 41.

⁹⁴ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 773, str. 59; *Collectanea*, I, br. 185, str. 60.

zablude u kojoj su se nalazili.⁹⁵

⁹⁵ Vidi: W. DE VRIES, *Communicatio ...*, u: *Concilium* (njem. izd.), 1/1965, str. 277.

Kapucin Silvestar de Saint Aignan ispovjedio je mnoge odijeljene Kopte, ne tražeći od njih da prijeđu u Katoličku crkvu, a Propaganda mu je 30. rujna 1643. odobrila da s time može i nastaviti.⁹⁶ Ali već 1665. Sveti Oficij osuđuje takvu praksu i, kao uvjet za davanje odrješenja, traži da se najprije izvan ispovijedi obavi ispovijest vjere, prema formuli koju je propisao papa Urban VIII.⁹⁷

Vidjeli smo ranije kako je papa Klement VI. dopustio 1346. trojici obraćenih Armenaca da smiju među raskolnicima obavljati bogoslužje i dijeliti sakramente, da bi tako lakše i njih pridobili i priveli u Katoličku crkvu. Ali kada je kasnije postavljeno pitanje može li se dopustiti ili tolerirati da nestorijanski svećenici, koji su postali katolici, ispovijedaju svoje sunarodnjake, krivovjernike i raskolnike, jer bi u protivnom bili podvrgnuti teškim dažbinama i izgubili bi sve prihode koje su dobivali za svoje uzdržavanje, Sveti Oficij je 28. kolovoza 1669. dao negativan odgovor, uz napomenu da ga je i papa potvrdio.⁹⁸

Kongregacija Svetog Oficija je i 15. svibnja 1709. izjavila da u katoličkim crkvama nije slobodno ispovijedati krivovjernike i raskolnike, a upozorila je da se ni katolici ne ispovijedaju pred krivovjericima i raskolnicima. Ta je izjava glasila:

Katolicima nije dopušteno da komuniciraju s krivovjericima i raskolnicima, i da njihove ispovijedi slušaju, niti da se pred njima ispovijedaju, a ni da im pružaju svetu euharistiju.⁹⁹

Također je i Propaganda 17. veljače 1761. upozorila da katolicima nije dopušteno ispovijedanje pred nekatoličkim svećenicima:

Ni u jednom slučaju, niti u ikakvoj potrebi, nije katolicima dopušteno ispovijedati svoje grijeha i primati odrješenje od raskolničkih svećenika.¹⁰⁰

Unatoč ovako jasnim zabranama Svetoga Oficija i Propagande, i kasnije je dolazilo do komunikacije u sakramentima ispovijedi i pričesti.

⁹⁶ Vidi: *Isto*.

⁹⁷ Vidi: *Isto*

⁹⁸ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 740, str. 21B22; *Collectanea*, I, br. 185, str. 60.

⁹⁹ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 773, str. 59; *Collectanea*, I, br. 276, str. 92.

¹⁰⁰ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4538, str. 79; *Collectanea*, I, br. 439, str. 281.

Biskup Tenosa (Kykladski otok) u jednom svom izvještaju iz 1776. piše kako kod njega ima katolika grčkog obreda koji jedanput godišnje, i to za Uskrs, primaju pričest u pravoslavnoj crkvi i po pravoslavnom obredu, a isto tako i da ima pravoslavnih Grka, izmiješanih s Latinima, koji jednom idu na pravoslavno, a drugi put na katoličko bogoslužje. Ti pravoslavni vjernici uvijek pričest primaju po svom obredu, ali rado idu na ispovijed u katoličku crkvu. On dalje ističe kako su odnosi među pravoslavnim i katoličkim vjernicima tako dobri da pravoslavni, kada prolaze u procesiji pokraj katoličke katedrale, ondje se zaustave i u molitvi javno komemoriraju katoličkog biskupa.¹⁰¹

Propagandin odgovor na taj izvještaj je bio iznenađujuće strog i netolerantan. Biskup je prekoren što je dopustio grkokatolicima da uskrsnu pričest primaju u pravoslavnoj crkvi, jer da se to ni u kojem slučaju ne može tolerirati.¹⁰²

U instrukciji od 11. rujna 1779. Propaganda jednako zabranjuje da se u katoličkim crkvama podjeljuje pričest krivovjernicima i raskolnicima, "na koje se ni stvarno ni formalno ne pripuštaju drugi nego samo pravi Kristovi vjernici".¹⁰³

Krivovjernicima i raskolnicima se nije olako podjeljivalo odrješenje u ispovijedi čak ni u smrtnoj pogibelji. Trebalo je da se oni prethodno odreknu zablude i da obave ispovijest katoličkog vjerovanja, ili da na neki način očituju barem želju da se pripoje Katoličkoj crkvi.

Pred Svetim Oficijem se našao, otprilike, ovakav upit: Može li se odobriti praksa da se *sub conditione* podjeljuje odrješenje umirućim krivovjernicima i raskolnicima za koje se pretpostavlja da su u dobroj vjeri (in bona fide), ali koji nisu obavili nikakav prethodni čin iz kojega bi se makar implicitno moglo zaključiti da su izmireni s Katoličkom crkvom; i može li se prijeći šutke preko ovoga, tj. da se ne traži odricanje od zablude i ispovijest katoličkoga vjerovanja, bilo zbog nemogućnosti da se to učini ili da se ne uznemiruje savjest umirućega?

¹⁰¹ Vidi: J. METZLER, *n. čl.*, str. 576.

¹⁰² *Na istom mjestu.*

¹⁰³ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4581, str. 121; *Collectanea*, I, br. 537, str. 332.

Sveti Oficij je 13. siječnja 1864. odgovorio da treba zbaciti praksu o kojoj je riječ, i onako kako je izloženo. A ukoliko je umirući krivovjernik ili raskolnik dao kakav znak na kojemu bi se razborito mogla temeljiti pretpostavka da on pristaje uz Katoličku crkvu, u tom slučaju svećenici trebaju slijediti norme pouzdanih autora.¹⁰⁴ Ipak, kada se radilo o davanju odrješenja u smrtnom času, kako ćemo niže vidjeti, Sveti Oficij nije kasnije postavljao drugi uvjet za dopuštenost toga čina, izuzev da se otkloni sablazan.

Uobičajena praksa u nekim krajevima, da katolički svećenici ispovijedaju krivovjernike i raskolnike i da ih odrješuju od grijeha, nije se dala tako lako i jednostavno suzbiti i iskorijeniti. Začuđuje, posebno ako se gleda iz perspektive našega vremena, s kakvom se nepopustljivošću i s koliko upornosti Crkva tome suprotstavljala. To će nam veoma dobro ilustrirati sljedeći primjer.

U jednom kraju, nastanjenom istočnim raskolnicima, došla je misionaru neka žena i htjela je obaviti opću ispovijed. Puna vjere i skrušenosti iznijela je svoje grijeha, a zatim je, na kraju, rekla da nikada nije tako iskreno otkrila svoju savjest pred vlastitim svećenikom, i zamolila je misionara da joj podijeli odrješenje i dopusti da se potom pričesti u vlastitoj pravoslavnoj crkvi. Ispovjednik je istom tada shvatio da ona ne pripada Katoličkoj crkvi, i našao se u neprilici kako postupiti i što učiniti za duhovno dobro te skrušene nekatolikinje. I postupio je tako što ju je najprije propitao o glavnim vjerskim istinama i uvjerio se da je ona u tome dosta dobro poučena, a zatim ju je upitao što ona misli o raskolu u Crkvi, što drži o katoličkoj vjeri i o podložnosti vjernika vidljivom poglavaru Katoličke crkve. Ta je žena na to odgovorila: "Ja sam kršćanka i ne znam što je to raskol; ja priznajem jednu pravu Kristovu vjeru u čitavome svijetu i u toj vjeri želim živjeti i umrijeti. Pitanja razdora, kao što su nastala među svećenicima tako između njih samih u kršćanskoj ljubavi neka se i razriješe, i ne spada na mene da o tome sudim". Misionar je ostao zadivljen postojanošću te žene i, siguran u njezinu dobru vjeru, nije dalje ništa propitivao, bojeći se da bi to moglo više štetiti nego koristiti. Podijelio joj je traženo odrješenje i otpustio.

Slučaj ovako kako je opisan iznesen je pred kongregaciju Svetoga

¹⁰⁴ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 976, str. 248; *Collectanea*, I, br. 1246, str. 689.

Oficija, s napomenom da ispovjednik nije pokušao spriječiti onu ženu da ide primiti pričest od raskolničkog svećenika, prešavši preko toga šutke, a to se po sebi ne može dopustiti.¹⁰⁵

¹⁰⁵ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1203, str. 503; *Collectanea*, II, br. 2012, str. 371B372.

Kako smo ranije vidjeli, stajalište Svetoga Oficija i Propagande je bilo da se krivovjernike i raskolnike ne smije pripuštati na primanje sakramenata u Katoličkoj crkvi. A iz upravo izloženog slučaja izlazi da ih je trebalo još i odvrćati da ne primaju sakramente ni od svojih krivovjernih i raskolničkih svećenika! Na kraju, s tim u svezi postavljena su Svetom Oficiju ovakva pitanja: 1. Može li se ikada dati održenje materijalnim raskolnicima koji se nalaze u dobroj vjeri? 2. Može li im se barem šutke dopustiti da nekada prime sakramente i da pribivaju svetim funkcijama u svojim crkvama; 3. Je li Bonifac (tako se zvaio misionar B ispovjednik čiji je slučaj naprijed prikazan) postupio uistinu dobro, i što bi mu, možda, trebalo savjetovati? Sveti Oficij je na ta pitanja odgovorio 20. srpnja 1898., a odgovori su glasili:

Na 1. B Ako nije moguće izbjeći sablazan: NE, izuzev u smrtnom času, ali je i tada potrebno otkloniti sablazan;

Na 2. B NE;

Na 3. B NE, a ispovjedniku treba savjetovati da, pošto prethodno dobije dopuštenje od pokornice, prikladno i pažljivo je opomene.

Odobrio je Sveti Otac.¹⁰⁶

Ako se moglo tražiti da katolički ispovjednici odvrćaju krivovjernike i raskolnike od primanja pričesti od svojih svećenika, nije ništa čudno ni što katolici nisu smjeli pozivati krivovjernike i raskolnike njihovim vjernicima. U svezi s tim imamo također mišljenje i službeni odgovor Svetoga Oficija. Postavljeno je, naime, pitanje: Smiju li redovnice B bolničarke pozvati u bolnicu nekatoličkog svećenika, da pruži duhovnu okrepu nekatolicima koji to žele, i smiju li one to učiniti također kada njeguju nekatolike u njihovim kućama? Spomenuta Kongregacija je 14. prosinca 1898. odgovorila na pitanja da to nije dopušteno, ali da se kod toga mogu držati pasivno.¹⁰⁷ "Držati se pasivno" značilo je da se mvože pustiti da bolesnom krivovjerniku ili raskolniku pozove njegovog svećenika netko tko je iste vjere kojoj pripada i bolesnik. Tako bi se njemu osigurala utjeha koju očekuje od svećenika, a ne bi bila povrijeđena nauka i norme glede zabrane komunikacije u svetim činima, naime da se katolici uzdržavaju od direktnog sudjelovanja u svetim činima

¹⁰⁶ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1203, str. 503; *Collectanea*, II, br. 2012, str. 372B373.

¹⁰⁷ Vidi: *Dictionnaire de droit canonique*, Paris 1942, III, 1092.

krivovjernika.¹⁰⁸

¹⁰⁸ *Isto.*

Postavljalo se, jednako, i pitanje smiju li katolici koji su u smrtnoj pogibelji, i kada nema vlastitoga svećenika, tražiti odrješenje raskolničkih svećenika. S tim u svezi Sveti Oficij je 30. lipnja B 7. srpnja 1864. odgovorio:

Slobodno je, samo ako to nije na sablazan drugim vjernicima i nema drugog katoličkog svećenika, i ne postoji pogibelj da krivovjernik zavede vjernika, a k tomu se drži vjerojatnim da će krivovjermički svećenik podijeliti sakrament prema obredu Crkve.¹⁰⁹

Sve što je dosada rečeno o komunikaciji u sakramentima ispovijedi i pričesti, važi i za komunikaciju u sakramentu posljednjeg pomazanja. Nije se dopuštalo da katolici taj sakrament primaju od krivovjermičkih i raskolničkih svećenika, a niti je bilo slobodno katoličkim svećenicima taj sakrament podjeljivati bolesnim krivovjernicima i raskolnicima. Ako je ipak potreba iziskivala, od bolesnika se moralo najprije tražiti odricanje od zablude i ispovijest katoličke vjere.

Ne znam je li pred Sveti Oficij i ranije iznošen taj problem, ali na upit: Može li se materijalnim raskolnicima, koji su u dobroj vjeri i traže bilo odrješenje bilo posljednju pomast, u smrtnom času podijeliti te sakramente i bez odricanja od zablude? B Kongregacija je 17. svibnja 1916. dala ovakav odgovor:

Ne može, nego treba tražiti da na najbolji mogući način odbace zablude i učine ispovijest vjere; u slučaju da su ostali bez svijesti, može ih se odriješiti i pomazati uvjetno, osobito ako se iz okolnosti naslućuje da su oni implicitno odbacili svoje zablude. I kod toga treba uspješno otkloniti sablazan, očitujući nazočnima da Crkva pretpostavlja da su se oni u zadnjem trenutku povratili jedinstvu Crkve.¹¹⁰

U svezi s komunikacijom u sakramentima ispovijedi, pričesti i posljednjeg ili bolesničkog pomazanja kratko se može reći da je ona bila strogo zabranjena, ali što je posebno iznenađujuće i začuđujuće, također i onda kada se radilo o smrtnoj pogibelji i smrtnom času. Za komunikaciju u tim sakramentima postavljani su takvi uvjeti da je to praktično značilo da krivovjernik ili raskolnik treba da pristupi u Katoličku crkvu.

¹⁰⁹ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 978, str. 250B251; *Collectanea*, I, br. 1257, str. 692B693.

¹¹⁰ E. REGATILLO, *Ius sacramentarium*, 3. izd., Santander 1960, str. 20 i 21.

3) Komunikacija u sakramentu svetog reda

Svete redove može valjano dijeliti svaki valjano posvećeni biskup. Ipak, ne znači da je uvijek svaki biskup i zakoniti djelitelj sakramenta reda, odnosno da svete redove uvijek dijeli i dopušteno. Biskupska vlast je, između ostaloga, ograničena i zabranom komunikacije u svetim činima. Prema toj zabrani nije slobodno ni da katolici primaju svete redove od krivovjernih i raskolničkih biskupa, niti da katolički biskupi podjeljuju svete redove nekatolicima, odnosno krivovjernicima i raskolnicima.

Takvih ređenja u prvim stoljećima vjerojatno nije ni bilo, ali se događalo da su se već zaređeni krivovjernički svećenici obraćali na pravovjerje. O statusu tih obraćenih svećenika ima nekoliko veoma starih crkvenih odredaba. Sabor u Kartagi je 256. odredio da se može primiti one koji su zaređeni u krivovjerju, ali da ih ne treba ostaviti u časti reda koji su bili primili, nego da ih se izjednači s običnim vjernicima.¹¹¹ A da takve, ako se obrate, treba skinuti s položaja, odredio je 305/6. i sabor u Elviri.¹¹²

Od takvih rješenja se ipak uskoro počelo odstupati, pa je obraćenim krivovjerničkim svećenicima bilo dopušteno da i dalje ostanu u svom stupnju reda koji su primili, što jasno potvrđuje da njihovo ređenje koje su obavili krivovjernički biskupi nije u Katoličkoj crkvi smatrano nevaljanom.¹¹³

U kasnijim vremenima, međutim, događalo se ponekad i to da su i neki katolici primali redove od krivovjernih ili raskolničkih biskupa. O valjanosti tih ređenja također nije bilo dvojbe, što pokazuje naredba pape Inocenta III. nekom nadbiskupu Bisuntinu, koja se nalazi i u *Dekretalima Grgura IX.*, a koja glasi:

Priora, za kojega kažeš da ga je zaređio raskolnik, možeš bez oklijevanja ukloniti sa službe, osim ako zakonito dokaže da je dobio oprost od nekoga tko je imao vlast od toga oprostiti.¹¹⁴

¹¹¹ Vidi: B. KURTSCHIED, *Historia iuris canonici*, Romae 1951, str. 67

¹¹² *Na istom mjestu.*

¹¹³ Vidi: E. REGATILLO, *n. d.*, str. 469B470.

¹¹⁴ Vidi: C. 2, X, *de schismaticis et ordinatis ab eis*, III, 8.

Iz toga proizlazi da se moglo dobiti dopuštenje za primanje redova od raskolničkog djelitelja, a to ne bi bilo moguće da se nije priznavalo valjanim po sebi ređenje koje su podjeljivali krivovjernički i raskolnički biskupi. Vjerojatno su se takva ređenja i događala u slučajevima nužde, kada nije bilo katoličkoga djelitelja. Zapravo to potvrđuju i neki odgovori Svetoga Oficija. Tako 1639. ta kongregacija izjavljuje da se može tolerirati da grkokatolike na otoku Ilosu zareduju raskolnički biskupi, kako tamošnji vjernici ne bi ostali posve bez svećenika.¹¹⁵ I trideset godina kasnije, god. 1669., Sveti Oficij je za jedno takvo ređenje izjavio da je valjano, ali da nije dopušteno.¹¹⁶ Zbog toga što nisu imali svoga biskupa, i katolici u Armeniji su bili prinuđeni tražiti da ih rede krivovjernički i raskolnički biskupi. Razmatrajući tu situaciju, Sveti Oficij je 21. studenoga 1709. upozorio:

Nikako nije dopušteno to činiti, a oni koji su zaredeni od tih biskupa iregularni su i suspendirani od vršenja svetih redova.¹¹⁷

Događalo se da čak i posvetu (ređenje) katoličkog biskupa izvrši raskolnički biskup, pa je postavljeno pitanje: Je li valjano posvećen biskup grčkog (katoličkog) obreda ako to obavi neki krivovjernički ili raskolnički biskup? Sveti je Oficij na to 13. ožujka 1669. odgovorio:

Biskup je valjano ali nedopušteno posvećen i zato treba ukloniti spenziju i oprostiti od iregularnosti.¹¹⁸

Što se tiče same valjanosti redova koje katolici prime od nekatoličkih biskupa evo i mišljenja pape Benedikta XIV., koji u apost. konstituciji *Etsi pastoralis*, od 26. svibnja 1742., kaže:

Oni koji su zaredeni od ispravno zaredenih raskolničkih biskupa, ukoliko je opsluživana potrebna forma, dakako da primaju red, ali ne i pravo na njegovo vršenje.¹¹⁹

¹¹⁵ Vidi: W. DE VRIES, *Communicatio in sacris*, u: *Concilium*, 1/1965. (njem. izd.), str. 277.

¹¹⁶ Vidi: *Na istom mjestu*.

¹¹⁷ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 774, str. 59B60; *Collectanea*, I, br. 278, str. 92.

¹¹⁸ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 739, str. 21; *Collectanea*, I, br. 177, str. 56.

¹¹⁹ P. GASPARRI, *Fontes*, I, br. 328, str. 746.

Ovih nekoliko navedenih crkvenih dokumenata vidljivo pokazuju da Katolička crkva nije dopuštala komunikacije u dijeljenju svetih redova, ali isto tako nije ni postavljala pitanje njihove valjanosti kada su ih podjeljivali biskupi rastavljenih Istočnih crkava. Katolička crkva je te redove priznavala valjanim, ali je tako zaređenim biskupima i svećenicima bilo zabranjeno da izvršavaju vlast reda kojega su primili od krivovjerničkog ili raskolničkog biskupa.

4) Komunikacija u sakramentu ženidbe

Katolička crkva nije dopuštala svojim vjernicima ni da stupaju u brak s nekatolicima. Bilo je za to više razloga,¹²⁰ a uz druge, priječila ih je i zabrana komunikacije u svetim činima.¹²¹ Da ne nabrajam mnoge odredbe i propise kojima su mješovite ženidbe, tj. katolika s nekatolicima, bile zabranjivane,¹²² ovdje ću se osvrnuti samo na one koje se tiču izravno forme ili oblika sklapanja tih ženidbi.

Otkada je na Tridentskom saboru (1545.B1563.) za katolike zavedena obvezatna kanonska forma sklapanja ženidbe, tj. pred župnikom ili svećenikom kojega župnik ili ordinarij ovlasti,¹²³ i mješovite su se ženidbe morale sklapati u toj formi. Praksa ipak nije uvijek bila sukladna važećim pozitivnim crkvenim propisima, pa se događalo da su ženidbe, ne samo mješovite nego i one čisto katoličke, sklapanje pred krivovjerničkim ili raskolničkim svećenicima, a isto tako su i katolički svećenici pribivali sklapanju ženidbi između dvoje

¹²⁰ Vidi: V. BLAŽEVIĆ, *Mješovite ženidbe u pravu Katoličke crkve*, KS, Zagreb 1975, str. 21B22.

¹²¹ Papa GRGUR XVI. u enc.: *Commisum divinitus*, od 17. svibnja 1835., veli izričito da su mješovite ženidbe zabranjene "ob flagitiosam in rebus sacris communionem". Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, II, br. 490, str. 764.

Slično se izražava i papa LEON XIII. u enc.: *Arcanum*, od 10. veljače 1880., kada za mješovite ženidbe kaže: "occasionem praebent vetitae societati et communicationi rereum sacrarum". Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, III, br. 580, str. 166.

¹²² Može se vidjeti kod: V. BLAŽEVIĆ, *n. d.*, str. 11B12.

¹²³ Vidi: TRIDENTSKI SABOR, sess. XXIV, *Canones super reformationem circa matrimonium*, cap. I: *Tametsi*, u: *Conciliarum Oecumenicorum Decreta*, G. Alberigo i dr. (prir.), Edizioni Dehoniane, Bologna 1962, str. 756.

nekatolika. Do komunikacije je, prema tome, dolazilo i u sakramentu ženidbe.

Pogledat ćemo ukratko kako je Crkva gledala na takve pojave, odnosno kako je na njih reagirala.

U nekim krajevima, osobito u onima gdje su živjeli odijeljeni zapadni kršćani, građanske ili državne vlasti su svojim zakonima nametale i katolicima obvezu da ženidbe sklapaju pred priznatim krivovjerničkim službenikom i zajednicom u krivovjerničkom hramu. U takvoj situaciji su se, npr., nalazili katolici u Belgiji, koji su svoje ženidbe trebali sklapati pred kalvinističkim propovjednikom i zajednicom.

Razumljivo, među katolicima se raspravljalo je li slobodno podvrći se takvim zakonima i može li katolički župnik poslije jednog takvog vjenčanja obaviti novo prema propisima Katoličke crkve. Svetom Oficiju je upućeno pitanje s tim u svezi i ta je kongregacija 27. kolovoza 1658. odgovorila da se to ne može dopustiti, te da katolički župnik može i treba ponovno vjenčati one katolike koji to zatraže iza kako su već obavili neki čin vjenčanja pred nekatoličkim službenikom. Istom zgodom je također dana i napomena da treba upozoriti katolike koji su se vjenčali pred katoličkim svećenikom, da poslije toga ne odlaze na ponovno vjenčanje krivovjerničkom propovjedniku i u krivovjerničku zajednicu.¹²⁴

I katolici u Irskoj, nakon što bi obavili vjenčanje pred svojim župnikom i katoličkim svjedocima, običavali su pristupiti na ponovno vjenčanje pred krivovjerničkim službenikom, da bi tako izbjegli plaćanje globe i štetu koja im je prijetila zbog katoličkog vjenčanja.

Postavljeno je pitanje Svetoj Stolici: Griješe li katolici ako se ponovno vjenčaju pred krivovjerničkim službenikom, i kako se mjesni ordinarij treba prema njima držati? Sveti Oficij je na to odgovorio 29. studenoga 1672:

Ukoliko nekatolički službenik pribiva ženidbama katolika kao građanski činovnik, ne griješe oni koji pred njim sklapaju ženidbu. A ako pribiva kao vršitelj svetih čina, tada nije dopušteno. I ženidbeni drugovi koji se pred njim vjenčaju griješe smrtno i treba ih opomenuti.¹²⁵

¹²⁴ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 731, str. 13; *Collectanea*, I, br. 134, str. 41B42.

¹²⁵ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 751, str. 29; *Collectanea*, I, br. 205, str. 70.

Katolici u Armeniji ženidbe su sklapali pred odijeljenim armenskim svećenicima. O tome se, u nazočnosti pape Benedikta XIV., raspravljalo u Propagandi 23. veljače 1749., i donijet je zaključak kojega je i papa odobrio, da su te ženidbe valjano sklopljene, ali da nisu dopuštene.¹²⁶

Drugačije se, prema tome, gledalo na ženidbe sklopljene pred svećenicima odijeljenih Istočnih crkava, a drugačije na one koje su sklapane pred službenicima odijeljenih zapadnih kršćana.

¹²⁶ Vidi: G. PETROWICZ, *n. čl.*, u: *n. d.*, str. 406B407.

Svetoj Stolicu je postavljeno i pitanje: Je li slobodno pozivati krivovjernike, raskolnike i nevjernike da pribivaju sklapanju ženidbi između katolika, a i mješovitih ako je dobiveno dopuštenje za njihovo sklapanje? Sveti Oficij je 14. siječnja 1874. ovako odgovorio:

Moglo bi se tolerirati kada postoji razuman razlog, i samo ukoliko nema nikakve komunikacije u svetim činima i nema straha od sablazni.¹²⁷

Postavljalo se također pitanje smiju li katolici pribivati sklapanju ženidbe nekatolika, na što je Propaganda 10. svibnja 1770. dala ovakav odgovor:

Katolicima, u redovitim prilikama, nije dopušteno da pribivaju /Y./ ženidbama krivovjernika i raskolnika.¹²⁸

Kasnije je o toj stvari postavljeno pitanje u proširenom obliku: Smiju li katolici pribivati ženidbama krivovjernika, raskolnika i nevjernika, kao i ženidbama u kojima je druga strana katoličke vjere, ukoliko se te ženidbe sklapaju bez dopuštenja, bez obzira da li valjano ili nevaljano? Odgovor Svetoga Oficija od 14. siječnja 1874. je glasio:

Po pravilu, ne smiju, ali se može tolerirati da katolici pribivaju tim ženidbama iz građanskih razloga, i to tako da se odstrani sablazan, svaka pogibelj otpada i prezir crkvene vlasti.¹²⁹

Kako pokazuju gornji odgovori Svetoga Oficija i Propagande, ni u sakramentu ženidbe nije bila dopuštena aktivna komunikacija, što znači da katolici nisu smjeli sklapati ženidbe pred nekatoličkim svećenicima i drugim vjerskim službenicima, i ukoliko se radilo o ženidbama sklapanim pred službenicima odijeljenih Zapadnih kršćanskih crkava, tako sklopljene ženidbe su smatrane i nevaljanima. Najviše što se moglo tolerirati jest samo pasivna nazočnost krivovjernika i raskolnika kod vjenčanja katolika u Katoličkoj crkvi, i obrnuto, pribivanje katolika kod sklapanja ženidbi između krivovjernika i raskolnika pred njihovim vjerskim službenicima. Ipak, bilo je potrebno i za takvu komunikaciju da postoje opravdani razlozi i da bude otklonjena sablazan i pogibelj po katoličku vjeru.

¹²⁷ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1028, str. 339; *Collectanea*, II, br. 1410, str. 76B77.

¹²⁸ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 828, str. 105; *Collectanea*, I, br. 478, str. 301B302.

¹²⁹ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1028, str. 339; *Collectanea*, II, br. 1410, str. 76B77.

5) Kumovanje kod krštenja i potvrde ili krizme i kod sklapanja ženidbe

Prastari je običaj Crkve da krštenici i krizmanici kod primanja sakramenata krštenja i krizme dobivaju krsne i krizmene kumove. Kada znamo da je glavna uloga i zadaća tih kumova bila da jamče za vjeru i vjerski odgoj onih kojima su postali kumovi, posve je razumljivo da su ti kumovi i njihova kumčad trebali biti iste vjere. Tako je, uistinu, dugo vremena i bilo. Ali kako se postupno gubila iz vida ona prvotna uloga kumova, tako se počelo događati da su katolici za kumove uzimali i druge, tj. krivovjernike i raskolnike, a isto tako su i katolici prihvaćali da budu kumovi krivovjernicima i raskolnicima.

Za uvođenje takve prakse pokušavalo se dobiti i pristanak Svete Stolice, i s više i s raznih strana su joj u tom smislu postavljani određeni upiti. Tako je Svetom Oficiju postavljen jedan zanimljiv upit iz Bosne, a on je glasio: Može li se raskolničkim krivovjernicima, koji su veoma ogorčeni neprijatelji katolicima, dopustiti da budu kumovi katolicima u sakramentu krštenja i krizme, i obrnuto, mogu li katolici biti kumovi njima? Sveti je Oficij na taj upit odgovorio 14. listopada 1676, i to posve kratko B Ne može.¹³⁰

Također je i Propagandi, zajedno s pitanjem smiju li katolici pribivati krštenju protestanata i pravoslavnih, o čemu je naprijed već bilo riječi, postavljeno i pitanje smiju li katolici kod tih krštenja vršiti službu kuma, bilo osobno ili po zastupniku. Propaganda je na to 10. svibnja 1770. odgovorila:

Katolicima /Y./ je apsolutno zabranjeno da bilo osobno ili preko drugoga budu kumovi kod krštenja koja krivovjernici podjeljuju krivovjerničkoj djeci.¹³¹

Zabranu da katolici budu kumovi kod krštenja pravoslavnih raskolnika Propaganda je ponovila i 12. ožujka 1789.¹³²

¹³⁰ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 753, str. 30; *Collectanea*, I, br. 211, str. 71.

¹³¹ *Collectanea*, I, br. 478, str. 301B302.

¹³² P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4626, str. 174; *Collectanea*, I, br. 600, str. 371.

Izgleda da je na južnoslavenskim prostorima bilo uobičajeno, osobito u crnogorskim krajevima, da su katolici kod krštenja i krizme svoje djece uzimali za kumove pravoslavce, pa čak i muslimane, zbog čega je sabor u Mrkinju 1703. donio odluku kojom se to najstrože zabranjuje, a od biskupa se traži da te običaje iskorijene.¹³³ Ne znam koliko je u tome bilo uspjeha, ali je svakako i poslije toga dolazilo do toga da su kod krštenja katoličke djece za kumove uzimani nekatolici, a isto tako su i katolici bili kumovi na krštenju djece pravoslavnih roditelja. To je bilo razlogom da se barski nadbiskup Frano II. Borzi obratio Propagandi s pitanjem je li to dopušteno, a 2. kolovoza 1803. je odgovoreno da se to ne može dopustiti.¹³⁴

Slična su pitanja postavljena i kasnije. Tako je postavljen upit: Je li zabranjeno da krivovjernik bude kum na krštenju katoličkog djeteta i može li se dopustiti da katolik bude kum djetetu krivovjernih ili raskolničkih roditelja? Sveti je Oficij dao 30. lipnja B 7. srpnja 1864. negativan odgovor, i pritom se pozvao na rješenje Propagande od 10. svibnja 1770., koje smo naprijed već vidjeli.¹³⁵

U instrukciji koju je Sveti Oficij uputio 3. siječnja 1871. nadbiskupu Corcyre (Krf), stajalište Crkve s obzirom na kumovanje kod krštenja i krizme ovako je izraženo:

U podjeljivanju sakramenta krštenja i krizme krivovjernici i raskolnici ne mogu dopušteno vršiti službu kuma niti osobno niti po zastupniku katoliku, ni sami ni zajedno s katolicima. Nije dopušteno ni katolicima da tu službu obavljaju u istim sakramentima koji se podjeljuju po nekatoličkom obredu. Tako je Apostolska Stolica stalno držala /Y./.¹³⁶

Pritom je nadbiskup bio i opomenut da tu zlorabitu odlučno i razborito ispravi, osobito uz pomoć župnika.

¹³³ Vidi: *Concilium provinciale sive nationale Albanum habitum anno 1703*, pars II, c. 2 i 3.

¹³⁴ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4675, str. 211; *Collectanea*, I, br. 672, str. 405.

¹³⁵ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 978, str. 250B251; *Collectanea*, I, br. 1257, str. 692B693.

¹³⁶ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1013, str. 317; *Collectanea*, II, br. 1362, str. 41.

Kumovima se kod nas običava nazivati i svjedoke kod sklapanja ženidbe. Poznato je da je obvezu sklapanja ženidbe u tzv. kanonskom obliku, tj. pred župnikom ili ovlaštenim svećenikom i pred dvojicom ili trojicom svjedoka, uveo Tridentski sabor dekretom *Tametsi*. Ni u tome dekretu, a ni u kasnijim dokumentima Svete Stolice, koji se odnose na svjedoke kod ženidbe, ne govori se izričito ništa o tome tko ne može biti pripušten kao svjedok. Međutim, iz općeg držanja Katoličke crkve prema komunikaciji u svetim činima zaključivalo se da ti svjedoci trebaju biti iste vjere koju ispovijedaju i zaručnici, odnosno da se kod vjenčanja katolika za svjedoke ne bi smjelo uzimati nekatolike. U praksi se ipak i od toga odstupalo, pa je među katolicima i krivovjericima ili raskolnicima dolazilo do komunikacije i time što su jedni drugima bili svjedoci ili kumovi kod vjenčanja.

A da katolicima nije bilo dopušteno da budu svjedoci /kumovi/ na vjenčanju krivovjernika i raskolnika, Propaganda je 12. ožujka 1789. izričito izjavila,¹³⁷ a negativan odgovor na upit o tome dan je i nadbiskupu Bara /Frano II. Borzi/ 2. kolovoza 1803.¹³⁸

Kasnije je postavljen i upit je li slobodno uzeti inovjerca za svjedoka kod ženidbe katolika, a Sveti Oficij je 19. kolovoza 1891. odgovorio:

Ne smije ih se uzimati. Ordinarij bi to mogao tolerirati iz teškoga razloga, samo ukoliko ne postoji sablazan.¹³⁹

I za taj slučaj komunikacije, tj. uzajamnog kumovanja katolika i drugih kršćana u sakramentima krštenja, krizme i ženidbe treba reći da ga Sveta Stolica nije dopuštala.

¹³⁷ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4626, str. 174; *Collectanea*, I, br. 600, str. 371.

¹³⁸ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4675, str. 211; *Collectanea*, I, br. 672, str. 405.

¹³⁹ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1144, str. 469; *Collectanea*, II, br. 1765, str. 264.

Poglavlje 3.

KOMUNIKACIJA U SAHRANI I KULTU POKOJNIKA

Držanje Katoličke crkve nije bilo bitno drugačije ni glede komunikacije u sahrani i drugim obredima i molitvama za pokojnike. To se i u ovom slučaju najbolje vidi iz dokumenata Svete Stolica. Navest ću dvije odredbe pape Urbana V. i nekoliko odgovora kongregacija Svetog Oficija i Propagande.

Postojao je na Cipru običaj da katoličke i pravoslavne žene prigodom nečije sahrane zajedno pjevaju tužbalice u crkvi ili izvan nje, a za to bi dobivale i neku naknadu. Plaćalo se također redovnicima i svećenicima koji bi dopustili da se to čini u njihovim crkvama. Po ocjeni Urbana V. to je trebalo iskorijeniti, pa on 29. svibnja 1368. ovako piše nadbiskupu Nikozije, Berengariju:

Osuđujući ovu opasnu zloporabu, /Y./ apostolskim pismom prepuštamo ti i nalažemo da to ubuduće u crkvama i grobljima vjernika ne dopuštaš, a svećenike koji su davali pristanak za takvu zloporabu, da obuzdaš, ako je potrebno i crkvenim cenzurama, a također i drugim prikladnim sredstvima.¹⁴⁰

Vidjeli smo već naprijed kako je od pape traženo da dopusti jednom obraćenom raskolničkom svećeniku na Kreti da može i dalje pribivati bogoslužju i sahrani raskolnika, ali je Urban V. svojim pismom od 23. srpnja 1368. uskratio takvo dopuštenje.¹⁴¹

Poslije više stoljeća postavljen je i upit smije li katolički svećenik slobodno sudjelovati u sahrani protestanata. Sveti Oficij je 8. svibnja 1889. dao negativan odgovor, tj. da ne smije, uz napomenu da bi se,

¹⁴⁰ PKIZ, *Fontes*, s. 3, XI, br. 144, str. 234.

¹⁴¹ Vidi: PKIZ, *Fontes*, s. 3, XI, br. 543, str. 252.

prema shvaćanju, to moglo učiniti samo iz razloga građanske počasti, bez ikakve svete odjeće i bez aktivnog sudjelovanja u pogrebnom obredu.¹⁴²

¹⁴² Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1117, str. 446; *Collectanea*, II, br. 1705, str. 237.

Svetoj Stolici su mnogo češće postavljani upiti o sudjelovanju običnih vjernika katolika u sahrani krivovjernika i raskolnika. Tako je postavljeno pitanje: Smiju li katolici s misionarima pratiti tijela krivovjernika do njihovih hramova i pribivati njihovoj sahrani s upaljenim svijećama? Odgovor Svetoga Oficija od 9. prosinca 1745. je glasio:

Nije slobodno; to bi, naime, bilo miješanje u obrede krivovjernika.¹⁴³

Negativan je bio i odgovor Propagande od 2. kolovoza 1803., naslovljen na barskog nadbiskupa, a odnosio se na pitanje može li se dopustiti da katolici s upaljenim svijećama prate sahranu raskolnika.¹⁴⁴

Kad je nešto kasnije iz Kentuckya došao upit: Je li slobodno da katolici pribivaju sahrani i zadušnicama krivovjernika? B Sveti Oficij je 13. siječnja 1818. izjavio:

Slobodno je ukoliko se radi o materijalnoj prisutnosti, zbog građanskih razloga, ako katolici to ne mogu izbjeći bez velike pogibelji ili štete. Nije nikako dopušteno da komuniciraju u njihovim obredima i bilo kakvim svetim ceremonijama.¹⁴⁵

A na pitanje može li se dopustiti da katolici prate pogrebnu povorku krivovjernika, Sveti Oficij je 30. lipnja B 7. srpnja 1864. odgovorio:

Može se tolerirati ukoliko katolici, koji prate pogreb krivovjernika i raskolnika do ulaza u groblje, pribivaju samo materijalno, iz razloga građanske počasti prema pokojnicima, i ne miješaju se u obrede krivovjernika, niti nose svijeće i ne obavljaju nikakve molitve za dušu pokojnika.¹⁴⁶

¹⁴³ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 797, str. 76; *Collectanea*, I, br. 354, str. 180.

¹⁴⁴ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4675, str. 211; *Collectanea*, I, br. 672, str. 405.

¹⁴⁵ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 856, str. 139; *Collectanea*, I, br. 727, str. 428.

¹⁴⁶ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 978, str. 250 i 251; *Collectanea*, I, br. 1257, str. 692.

U instrukciji od 3. siječnja 1871., upućenoj nadbiskupu Krfa, Sveti Oficij također ističe da se može tolerirati da katolici pribivaju zadušnicama i sahrani nekatolika zato da bi se izbjegla mržnja i neprijateljstvo između katolika i nekatolika.¹⁴⁷ A s obzirom na sudjelovanje kod sahrane državnog suverena nekatoličke vjere, u instrukciji od 1. kolovoza 1900. se kaže da se može tolerirati zvonjava zvona u znak javne vanjske žalosti, i da sahrani pribiva kler, ali samo iz građanske počasti i bez svete odjeće, bez svijeća i molitava, te ukoliko je otklonjena sablazan za vjernike.¹⁴⁸

Postavljeno je posebno i pitanje smiju li katolici, čiji su roditelji bili raskolnici, u pravoslavnoj crkvi za njih upaliti svijeću, kako je to običaj kod pravoslavaca. Odgovor Propagande od 12. ožujka 1789. je bio kratak B da nije dopušteno.¹⁴⁹

I kao što katolicima nije bilo dopušteno aktivno sudjelovanje u sahrani krivovjernih i raskolnika, jednako se nije smjelo dopustiti ni da krivovjernički i raskolnički svećenici imaju aktivnog udjela kod sahrane katolika. U svezi s tim jedan je odgovor Svetoga Oficija, od 10. svibnja 1753., glasio:

Ukoliko raskolnici koji prate pogreb katolika pribivaju samo materijalno, zbog građanske počasti prema pokojnicima, i ne miješaju se u katoličke molitve i obrede kojima se običaje obavljati pogreb i pokojne u grob otpratiti, moglo bi se tolerirati. Ali ukoliko kod toga obavljaju vlastite obrede ili se miješaju u naše, tada nije dopušteno, niti ih treba pripustiti.¹⁵⁰

A kad je sofijski biskup u jednom izvještaju Svetoj Stoliciz iznio da, u nedostatku katoličkih svećenika, sahranu katolika obavljaju raskolnički svećenici, Propaganda je 17. travnja 1758. upozorila:

U smislu dekreta Svetoga Oficija od 10. svibnja 1753. ne mogu se u katoličkom pogrebu tolerirati raskolnički svećenici, izuzev ako se radi samo o materijalnoj prisutnosti i izvršavanju građanske dužnosti.¹⁵¹

Svetom Oficiju je postavljeno i pitanje o nazočnosti običnih

¹⁴⁷ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1013, str. 317; *Collectanea*, II, br. 1362, str. 42.

¹⁴⁸ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 1242, str. 526.

¹⁴⁹ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4626, str. 174; *Collectanea*, I, br. 600, str. 371.

¹⁵⁰ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 804, str. 83; *Collectanea*, I, br. 389, str. 231.

¹⁵¹ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4525, str. 61; *Collectanea*, I, br. 411, str. 263.

raskolnika i krivovjernika kod sahrane katolika. A u instrukciji te kongregacije od 22. lipnja 1859. u svezi s tim se napominje:

Glede sahrane /Y./ može se tolerirati ako krivovjernici i raskolnici samo materijalno pribivaju, zbog građanske počasti prema pokojnima i ne miješaju se u katoličke molitve i obrede. U tome, naime, govoreći pravo, nema nikakvog sudjelovanja u svetim činima katolika.¹⁵²

¹⁵² P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 952, str. 226; *Collectanea*, I, br. 1176, str. 641B642.

Raspravljalo se također o tome mogu li katolici imati zajedničko groblje s raskolnicima. O tome je Propaganda dala svoje mišljenje 29. ožujka 1763., a ono je glasilo:

Samo u slučaju nužde, nikako drugačije, moglo bi se tolerirati da katolici i raskolnici imaju zajedničko groblje.¹⁵³

A o pokapanju nekatolika u katoličko groblje Propaganda je 29. ožujka 1830. ovako odlučila:

U katoličko groblje, ukoliko postoji drugo mjesto, ne smiju se pripustiti tijela nekatolika. A ako ne postoji drugo mjesto, onda groblje treba biti podijeljeno i imati posebne ulaze.¹⁵⁴

Jednako se postavljalo i pitanje pokapanja katolika u nekatoličko groblje. Propaganda je u svezi s tim 12. veljače 1862. donijela ovakve odredbe:

1. Neka se biskupi pobrinu da katolici imaju groblje različito od nekatoličkog groblja; 2. Ako to nije moguće postići, treba nastojati da u istom groblju imaju barem zasebno mjesto za pokapanje katolika; 3. Ukoliko nije moguće ni to, dok se to ne postigne, svaki put kada se tijelo katolika donese do groba treba blagosloviti mjesto sahrane.¹⁵⁵

Kao što je iz navedenih odgovora i uputa vidljivo, bilo je potpuno zabranjeno da katolici B svećenici i obični vjernici B aktivno sudjeluju u sahrani krivovjernika i raskolnika. Najviše što se dopuštalo bilo je da mogu pribivati tim sahranama posve pasivo, tj. bez vršenja ikakvih obreda i molitava, samo da pokojniku iskažu znak građanske počasti. Isto je vrijedilo i za pribivanje krivovjernika i raskolnika sprovodima i sahrani katolika.

¹⁵³ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4541, str. 81B82; *Collectanea*, I, br. 449, str. 291.

¹⁵⁴ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4747, str. 269; *Collectanea*, I, br. 812, str. 474.

¹⁵⁵ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4856, str. 390; *Collectanea*, I, br. 1227, str. 677.

Poglavlje 4.

KOMUNIKACIJA U NEKIM DRUGIM STVARIMA

I PODRUČJIMA

Ranije je već istaknuto da je zabrana komunikacije nekada shvaćana tako da katolici nisu smjeli s nekatolicima ni govoriti, jesti i piti, ili kod njih služiti. Takvo shvaćanje je s vremenom napušteno, ali su više puta ponavljane zabrane katolicima da ne smiju s krivovjernicima i raskolnicima držati konferencije i voditi javne rasprave.

Razlozi tih zabrana najbolje će se vidjeti iz nekoliko izjava i upozorenja kongregacije Propagande. Tako ona 8. ožujka 1625. upozorava:

Sveta kongregacija (misli se na Sveti Oficij B m. pr.) je naložila da se ne vode javne rasprave s krivovjernicima, budući da zbog brbljavosti, drskosti ili uzvikivanja prisutnoga naroda, istina većinom biva prigušena bučnijom laži. A ako se takve rasprave nekada ne mogu izbjeći, treba o njima najprije izvijestiti Svetu kongregaciju koja će, prema vremenu i osobama, odrediti što treba posebno učiniti.¹⁵⁶

Pitanje o tome bilo je postavljeno Propagandi i kasnije, a ona je 7. veljače 1645. odgovorila:

1. Razgovori i javne rasprave s krivovjernicima mogu nekada biti dopuštene kada, naime, postoji nada da će se postići veće dobro, i ako postoje drugi uvjeti koje teolozi navode /Y./; 2. Budući da se ovakvi razgovori, rasprave i sastanci završavaju većinom ne dobrim nego slabim

¹⁵⁶ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4428, str. 1; *Collectanea*, I, br. 11, str. 6.

uspjehom, Apostolska Stolica i Rimski biskupi su ih obično zabranjivali, a upozoravali su i misionare da ih sprječavaju. A ako ih nije moguće zapriječiti, treba se pobrinuti da to ne bude bez ovlaštenja Apostolske Stolice, i neka svojski nastoje da te razgovore i rasprave vode učeni ljudi koji mogu i hoće braniti katoličke istine.¹⁵⁷

¹⁵⁷ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4457, str. 11; *Collectanea*, I, br. 112, str. 30.

To se pitanje našlo na razmatranju Propagande i 18. prosinca 1662., nakon čega je kapucinski general opomenut da posve zabrani svojim misionarima konferencije i rasprave s krivovjernicima budući da ih je Sveta Stolica, poučena mnogim iskustvima, uvijek zabranjivala.¹⁵⁸

Istom je zgodom odlučeno također da nije dopušteno katolicima ni da pribivaju propovijedima krivovjernika. Evo što je o tome rečeno:

Glede pribivanja propovijedima krivovjernika, to se također zabranjuje, kako je kongregacija Svetoga Oficija uvijek i zabranjivala, niti je to korisno svakome bez razlike. A oni koji su odličnijeg znanja i razboritosti trebaju posebno zatražiti dopuštenje.¹⁵⁹

I Sveti Oficij je 10. svibnja 1770. u pogledu pribivanja katolika propovijedima krivovjernika izjavio:

Redovito katolicima nije dopušteno pribivati propovijedima krivovjernika i raskolnika.¹⁶⁰

Vođenje javnih rasprava s krivovjernicima i raskolnicima, kao i pribivanje njihovim propovijedima, ne predstavlja po sebi komunikaciju u svetim činima, ali je bilo spojeno s opasnošću po vjeru i zato je, bez dopuštenja Svete Stolice, katolicima bilo zabranjeno. Dopuštenje za vođenje rasprava ili za pribivanje raspravama s krivovjernicima i raskolnicima davano je samo onima koji su posjedovali veće znanje i razboritost.

Postavljalo se kao problem i to smiju li katolici raditi kod nekatolika,¹⁶¹ osobito smiju li raditi na podizanju krivovjerničkih ili raskolničkih crkava i hramova.

Tako je apostolski vikar uz Kentucky upitao: Mogu li katolici dopušteno graditi krivovjerničke crkve i sinagoge? B a Sveti Oficij je

¹⁵⁸ Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4467, str. 28; *Collectanea*, I, br. 148, str. 50B51.

¹⁵⁹ *Na istom mjestu*

¹⁶⁰ P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 828, str. 105; *Collectanea*, I, br. 478, str. 301B302.

¹⁶¹ U Osmanskom carstvu katolici su bili prisiljavani da sudjeluju u gradnji džamija, te u njihovu krećenju i čišćenju. Mišljenje Svetoga Oficija je bilo da to ne treba uzimati kao hinjenje muhamedanstva, nego kao robovsku podložnost i nužnost da bi se izbjegle kazne batinjanja, stavljanja u okove, a katkada i smrti. Pored ostaloga, Sveti Oficij je 14. svibnja 1780. istaknuo: "Zarobljene kršćane treba ostaviti u dobroj vjeri, samo ako to što čine čine bez prezira religije i bez nakane da sudjeluju u praznovjerju". Vidi: P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 842, str. 118B119.

na to 14. siječnja 1818. ovako odgovorio:

Ne treba ih uznemirivati ukoliko nema sablazni i prezira vjere. Biskupi se trebaju pobrinuti da misionari i ispovjednici prikladno pouče graditelje kada se moraju suzdržavati od toga da svojim radom ne sudjeluju u izgradnji krivovjernih crkava ili sinagoga. A trebaju se od toga posla suzdržavati: 1. kada se taj rad općenito uzima kao znak ispovijedanja krive religije; 2. kada je u tome sadržano nešto što po sebi direktno i jedino izražava odbacivanje katoličkog kulta, a priznavanje osuđenog kulta krivovjernih; 3. kad je sigurno da krivovjernici pozivaju i prisiljavaju katoličke graditelje na posao zbog prezira katoličke vjere. B Ipak, premda ih izvan navedenih slučajeva treba ostaviti u dobroj vjeri, uvijek ih treba opomenuti da ne idu za suradnjom u kultu krivovjernih.¹⁶²

Isti je odgovor na slično pitanje dan također 30. lipnja B 7. srpnja 1864.¹⁶³

Nije vezano za odnos katolika i odijeljenih kršćana, ali je pitanje zanimljivo i postavljeno je iz Bosne, pa ga zato i navodim. Kongregaciji Propagande je bio postavljen upit: Je li potrebno nešto poduzeti glede sudjelovanja župnika na gozbama kod osmanlija kao i glede prinudnih radova katolika u gradnji i obnavljanju džamija? Propaganda je na to odgovorila 21. studenoga 1837. sljedeće: "Što se tiče prvoga, ne mora se prekidati. A glede drugoga, katolike ne treba uznemirivati ukoliko su prisiljeni strahom od velikoga zla i nemaju nakane surađivati u praznovjerju muslimana".¹⁶⁴

Postavljano je i pitanje: Smiju li katolici davati novčane priloge i tako pomagati gradnju krivovjernih crkava? Sveti Oficij je 30. lipnja B 7. srpnja 1864 o tome kratko izjavio B Nije dopušteno.¹⁶⁵

Sudjelovanje u gradnji bogoštovnih zgrada također se shvaćalo kao komunikacija. Zato je katolicima bilo zabranjeno graditi i na bilo koji način pomagati gradnju krivovjernih i raskolničkih crkava ako bi se to moglo protumačiti kao njihovo priznavanje ili pristajanje uz kult koji će se u tim izgrađenim crkvama obavljati. Nisam naišao na podatak u crkvenim dokumentima da se postavljalo pitanje o

¹⁶² P. GASPARRI, *Fontes*, IV, br. 978, str. 251 B 252; *Collectanea*, I, br. 1257, str. 692 B 693.

¹⁶³ Vidi: *Na istom mjestu*

¹⁶⁴ P. GASPARRI, *Fontes*, VII, br. 4767, str. 289.

¹⁶⁵ Vidi: *Na istom mjestu*

angažiranju nekatolika u gradnji katoličkih crkava ili drugih sakralnih objekata.

Mislim da je ovim dovoljno iscrpno prikazano što se sve smatralo komunikacijom u svetim činima i bogoštovlju, i kakvo je prije *Zakonika kanonskog prava* od godine 1917. bilo službeno stajalište Katoličke crkve o različitim oblicima i vidovima komunikacije.

Naveo sam velik broj instrukcija, izjava, upozorenja i odgovora papa i posebno kongregacija Svetog Oficija i Propagande. Moglo je to izgledati i kao suviše ponavljanje, ali smatram da je ipak bilo zanimljivo i korisno ovdje ih navesti ili spomenuti, da se prikaže konstantnost i ponekad rigoroznost Crkve na jednom području i u određenim prilikama, a opet fleksibilnost i popustljivost na nekom drugom području i u drugačijim okolnostima. Potrebno je bilo da ih se navede ili spomene i zbog toga da bismo vidjeli kako je došlo i do odredaba o komunikaciji u svetim činima i bogoštovlju koje su se našle u spomenutom *Zakoniku*, a o čemu će biti govora u dijelu koji slijedi.

II. DIO

ODREDBE O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA U *ZAKONIKU KANONSKOG PRAVA* IZ GODINE 1917.

Pio-Benediktov *Zakonik kanonskog prava* iz 1917. godine ima više odredaba koje se odnose na komunikaciju u svetim činima. Neke od tih odredaba govore o komunikaciji u svetim činima općenito, a većina ih za predmet imaju komunikaciju u konkretnim i točno naznačenim činima i slučajevima.

Hrvatski se prijevod tih odredaba nalazi u Dodatku knjige (br. I.), a ovdje iznosim samo kratke naznake njihovog sadržaja.

1. OPĆE ODREDBE *ZAKONIKA KANONSKOG PRAVA* IZ 1917.

O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA

Zakonik zabranjuje svaku pozitivnu i aktivnu komunikaciju u svetim činima (vidi: kan. 1258, ' 1). Ostavljena je samo izvjesna mogućnost tzv. pasivne i materijalne komunikacije u nekim činim i

prigodama, kako ćemo kasnije vidjeti.¹⁶⁶ A za slučaj kršenja navedene odredbe, *Zakonik* predviđa i kaznene sankcije (vidi: kan. 2325 i 2316).

¹⁶⁶ O različitim vrstama komunikacije vidi naprijed: Uvod, bilj. 2.

Kazne o kojima je riječ su: upadanje u izopćenje, oduzimanje beneficija ili nadarbine, dostojanstva, mirovine, službe i zaduženja koje netko ima u Crkvi i proglašenje beščasnim. Klerici koji se ne pokore ni na ponovljenu opomenu mogu biti odstranjeni iz kleričkog staleža (vidi: kan. 2314, ' 1, 1 i 2).

2. POSEBNE ODREDBE O KOMUNIKACIJI U SAKRAMENTIMA

I NEKIM DRUGIM SVETIM ČINIMA

1) Komunikacija u sakramentima

O komunikaciji u sakramentima ima veći broj odredaba, tako jedna o komunikaciji u sakramentima općenito (vidi: kan. 731, ' 2), a druge o komunikaciji u pojedinim sakramentima: krštenju i kumovanju (kan. 751. vez. za kan. 750; 765); svetom redu (vidi: kan. 968; ' 1, vez. uz kan. 2372). Ima dosta posebnih odredaba o mješovitim ženidbama. Osim zabrane sklapanja takvih ženidbi (vidi: kan. 1060), ima više odredaba koje govore pred kim se one sklapaju, odnosno pred kim se ne smiju sklapati (vidi: kan. 1063; 1099, ' 1; 1102; 1109, ' 3; 2319, ' 1; 2375).

Bilo je slučajeva i poslije donošenja *Zakonika* 1917. da su pravoslavni roditelji, koji nisu mogli doći do svoga svećenika, donosili djecu da im katolički svećenici podijele krštenje. Zato je apostolski vizitator za Ukrajinu u Njemačkoj uputio Svetoj Stolici upit: Je li dopušteno krstiti dijete pravoslavnih roditelja u sakristiji (ne u crkvi) i upisati njegovo ime ne u redoviti registar, nego zasebno? Sveti Oficij je 15. studenoga 1941. na to odgovorio:

Djecu raskolničkih roditelja, donesenu na krštenje, katolički svećenik ne treba krstiti izvan smrtne pogibelji ukoliko nema pouzdane nade da će ona biti katolički odgajana (kan. 751).¹⁶⁷

U *Zakoniku* nema odredaba kojima bi se posebno zabranjivala

¹⁶⁷ X. OCHOA, *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, Romae 1967, I, br. 1648, kol. 2099.

komunikacija u sakramentima ispovijedi, pričesti i bolesničkog (posljednjeg) pomazanja. A da je komunikacija u tim sakramentima bila zabranjena nedvojbeno proizlazi iz odredbe kojom je općenito zabranjeno komuniciranje u sakramentima s krivovjericima i raskolnicima (vidi: kan. 731, ' 2).

Čini se da je u navedenim sakramentima ipak dolazilo do komunikacije, jer na takav zaključak upućuje obraćanje Svetoj Stolici već spomenutog apostolskog vizitatora za Ukrajince u Njemačkoj. Naime, on je izvijestio kako se češće događaju slučajevi da nesjedinjeni kršćani, kad ne mogu otići pravoslavnom svećeniku, traže pomoć od katoličkih svećenika, osobito u teškoj bolesti. S tim u svezi on je postavio pitanje: Je li dopušteno bolesnom čovjeku pravoslavne vjere pomoći molitvom i potaknuti ga na čin pokajanja te, ako izričito zatraži, podijeliti mu sakramente? Sveti Oficij je razmatrao to pitanje 29. listopada 1941., a odgovor je poslan 15. studenoga i. g., i on je glasilo:

Katolički svećenik neka žarkom ljubavi nastoji privesti Crkvi one raskolnike za koje je naređeno da se preporučuju brizi ordinarija i župnika. Bolesne neka očinski pohađa i, osobito ako se nalaze u smrtnoj pogibelji, neka potakne na molitvu, na kajanje za grijeha i predanje Božjoj volji (kan. 1350, ' 1). Ali raskolnicima koji traže sakramente, makar da se bez svoje krivnje nalaze u zabludi, zabranjeno je podjeljivati sakramente Crkve ukoliko se prije ne odreknu zablude i ne izmire s Crkvom (kan. 731, ' 2). Pa i kada se nalaze u smrtnoj pogibelji, traži se da na najbolji mogući način (prema okolnostima stvari i osoba) odbace, barem implicitno, zabludu i obave ispovijest vjere. A onima koji su zabludjeli u dobroj vjeri i bez svijesti su, sakramenti se mogu podijeliti uvjetno, osobito ako se može naslutiti da su barem implicitno odbacili svoje zablude. Uvijek, međutim, treba paziti da se izbjegne pogibelj sablazni ili sumnja interkonfesionalizma. Što je manja pogibelj, to više treba tražiti izričito odbacivanje zablude i ispovijest katoličke vjere.¹⁶⁸

U pogledu pričešćivanja, i to nekatoličke djece koja su pohađala katoličke škole, došlo je do ublaženja crkvene discipline kad je kongregacija Svetog Oficija 27. ožujka 1957. dala nuncijima i apostolskim delegatima povlasticu da toj djeci, ukoliko su *in bona fide* te ako je utvrđena valjanost njihova krštenja i da su dovoljno poučeni o sakramentima, mogu dopustiti da u tim školama prime svetu

¹⁶⁸ *Na istom mjestu.*

pričest.¹⁶⁹ Može se pretpostaviti da je to uključivalo i mogućnost ispovijedi.

¹⁶⁹ Vidi: M. LACKO, *Dekret o istočnim katoličkim Crkvama*, u: R. PERIĆ B M. LACKO, *Dekret o ekumenizmu: Unitatis redintegratio B Dekret o istočnim katoličkim crkvama: Orientalium Ecclesiarum*, Komentari Drugog vatikanskog sabora, sv. 5, Zagreb 1987, str. 347.

O bilo kakvu pribivanju i sudjelovanju katolika i odijeljenih kršćana u bogoslužju svete mise nije se moglo ni pomišljati. U *Zakoniku* o tome nema ni spomena. Postoji samo odredba kojom se katolicima zabranjuje korištenje nekatoličkih prostora za slavljenje svete mise (vidi: kan. 823, ' 1).

2) Pasivna komunikacija u sahrani, vjenčanju

i sličnim slavljima

Vidjeli smo naprijed da je prema *Zakoniku kanonskog prava* iz 1917. zabranjena svaka pozitivna i aktivna komunikacija (usp. kan. 1258, ' 1). Ali je također napomenuto i da je ostavljena mogućnost pasivne i materijalne komunikacije u nekim činima. To vrijedi za pribivanje sahrani, vjenčanju i sličnim slavljima (vidi: kan. 1258, ' 2).

Bilo je mišljenja da kod sahrane nekatolika treba dopustiti i aktivnu komunikaciju, jer nije prikladno da katolički svećenik ostavi pravoslavnog vjernika bez ikakva pogrebnog obreda, ili da prepusti protestantskom službeniku da obavi zadušnice za pokojnog pravoslavnog vjernika. Na pitanje apostolskog vizitatora za Ukrajinu u Njemačkoj o toj stvari, Sveti je Oficij 15. studenoga 1941. dao ovakav odgovor:

Što se tiče sahrane, treba se držati Rimskog obrednika, tit. VI, c. 2, o onima kojima treba uskratiti pokop (ZKP, kan. 1240). A kraj mrtvacu izloženog u kući može svećenik privatno moliti, bez svete odjeće i bez ikakva svetog obreda; iz građanske dužnosti može pratiti sprovod i također u groblju moliti privatno, ali tako da ukloni sablazan kad za nju postoji pogibelj.¹⁷⁰

3) Sastanci i raspravljanje s nekatolicima

Zakonik ne zabranjuje katolicima da se druže i razgovaraju s krivovjericima i raskolnicima, kao što je to nekoć bilo, ali postoji

¹⁷⁰ X. OCHOA, *n. d.*, I, br. 1648, kol. 2099.

odredba kojom se zabranjuju rasprave B misli se na one vjerskog sadržaja (vidi: kan. 1325, ' 3).

Kako je, osobito nakon 2. svjetskog rata, počeo jačati ekumenski pokret i sve češće se počeli održavati sastanci katolika i nekatolika u cilju "ponovnog sjedinjenja", kongregacija Svetog Oficija je 20. prosinca 1949. izdala instrukciju: "O ekumenskom pokretu", i uputila je mjesnim ordinarijima.¹⁷¹ U toj instrukciji se govori o opravdanosti i koristi takvih mješovitih ili zajedničkih skupova, ali se skreće pozornost biskupima na moguće opasnosti i potiče ih se da donesu odredbe o tome što treba poduzimati, a što izbjegavati u svezi s tim skupovima, i da se brinu da svi to obdržavaju. Što se tiče sudionika na tim zajedničkim sastancima, u instrukciji se kaže:

Gdje se čini da ima nade za kakve dobre plodove, ordinarij se treba pobrinuti da se stvar ispravno obavi, određivši za te sastanke što je moguće prikladnije svećenike, koji će katolički nauk prikladno i zgodno izložiti i braniti. A vjernici na te sastanke neka ne idu, osim ako dobiju posebno dopuštenje crkvene vlasti, koje treba da se daje samo onima za koje se zna da su dobro poučeni i u vjeri čvrsti. A gdje nema nade u dobre plodove, ili ako stvar sa sobom povlači kakve posebne opasnosti, vjernike treba razborito odvratiti od tih sastanaka.¹⁷²

Kako smo vidjeli naprijed, za vođenje rasprava s nekatolicima i za održavanje zajedničkih sastanaka, odobrenje se tražilo od Svete Stolice. Međutim, u spomenutoj je instrukciji mjesnim ordinarijima podijeljena ovlast na tri godine da mogu davati dopuštenje za sudjelovanje na mješovitim sastancima na lokalnoj razini, s tim da se morala posve izbjegavati komunikacija u svetim činima, da se same rasprave na odgovarajući način nadziru i usmjeravaju, i da se na koncu svake godine izvijesti kongregaciju u kojim su mjestima držani sastanci i do kakvih se iskustava došlo.¹⁷³

Kako se iz dosad rečenoga može vidjeti, stajalište Katoličke crkve u pogledu komunikacije u svetim činima između katolika i krivovjernika ili raskolnika ostalo je isto i nakon što je 1918. stupio na snagu *Zakonik kanonskog prava* kojega je 1917. proglasio Benedikt

¹⁷¹ VRHOVNA SVETA KONGREGACIJA SV. OFICIJA, Instrukcija mjesnim ordinarijima: *De motione oecumenica*, u: AAS 42/1950, str. 142B147.

¹⁷² *Isto*, str. 145.

¹⁷³ *Isto*, str. 146.

XV.

Rezimirajući ukratko odredbe toga *Zakonika*, može se reći da je svaka aktivna komunikacija u bogoslužju i sakramentima bila apsolutno zabranjena. Katolicima se dopuštalo samo da mogu pasivno ili materijalno prisustvovati sahrani, te vjenčanju i sličnim slavljima krivovjernika i raskolnika, odnosno odijeljenih kršćana, ukoliko to traži građanska služba ili iskazivanje počasti pokojniku, ali uz uvjet da nema pogibelji od sablazni i otpada od katoličke vjere.

Ipak, stroge odredbe *Zakonika*, koje su počivale na višestoljetnoj pa i tisućljetnoj tradiciji i praksi Crkve, nisu mogle a da B zbog promjena koje su sredinom dvadesetog stoljeća zahvatile čitav svijet i cjelokupni život i odnose među ljudima i narodima B ne budu i same podvrgnute radikalnoj reviziji. I na tom području, u pitanju međukršćanske komunikacije u svetim činima i bogoštovlju, u procesu prilagođavanja Crkve novim shvaćanjima i prilikama odlučujuću ulogu je imao Drugi vatikanski sabor.

III. DIO

DANAŠNJE STAJALIŠTE KATOLIČKE CRKVE O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA

Drugi vatikanski sabor (1962.-1965.) je pokrenuo i donio mnoge i korjenite promjene u unutarnjem životu Katoličke crkve. Snažno je utjecao i na promjenu odnosa i uspostavljanje prisnijih veza s drugim ili odijeljenim kršćanskim Crkvama i crkvenim zajednicama. Ta se promjena očitovala već u upotrebi drugačije terminologije i nazivlja. Ranije se Crkva služila, kako smo dosad vidjeli, pojmovima: "krivovjernik" i "krivovjernički" ili "heretik" i "heretički", "raskolnik" i "raskolnički" ili "šizmatik" i "šizmatički". A od tada govori o "rastavljenim Crkvama i Zajednicama", "nekatoličkim Crkvama i Zajednicama", "odijeljenim kršćanima", "nekatolicima istočnog obreda", "odijeljenoj braći Istočnih i Zapadnih crkava", "braći koja nisu u potpunom zajedništvu", i sl.

Duh ekumenizma je dobio posebno snažan zamah i počeo je jače obilježavati i prožimati međukršćanske odnose, i to se nužno i veoma uočljivo odrazilo i na području komunikacije u svetim činima između katolika i odijeljenih kršćana. U ovom ćemo dijelu vidjeti kako se odvijao proces mijenjanja stajališta i ponašanja Katoličke crkve u pitanju komunikacije u svetim činima i kakve su kanonske odredbe sada na snazi.

Poglavlje 1.

PRIJEDLOZI UPUĆENI ZA SABOR I RAD PRED SABORSKIH I SABORSKIH PRIPREMNIH KOMISIJA

Papinska predpripremna komisija općeg Drugog vatikanskog sabora je 18. lipnja 1959. uputila pismo biskupima i ostalim prelatima, a 18. srpnja i. g. i crkvenim sveučilištima i znanstvenim ustanovama, te ih zamolila da dostave svoje želje, primjedbe, preporuke i prijedloge u pogledu predmeta i pitanja o kojima bi se na idućem saboru trebalo raspravljati. Na taj poziv Papinski istočni institut i više od 60 crkvenih velikodostojnika su u svojim odgovorima upozorili i na problem komunikacije u svetim činima i zatražili reviziju postojećih propisa kanonskog prava.

U svezi s tim mnogi su isticali potrebu i predlagali da se disciplina o suradnji i komunikaciji u svetim činima katolika i nekatolika ublaži i prilagodi novim prilikama.¹⁷⁴ Prema nekim mišljenjima, veća bi širina i dopuštenje slobodnije komunikacije otvorili put za povratak istočnjaka katoličkom jedinstvu i pridonijelo bi duhovnom dobru mnogih odijeljenih istočnih kršćana, miru vjernika i prijateljstvu s nekatolicima,¹⁷⁵ a koristilo bi i djelotvornijem apostolatu, kao što je B prema svjedočanstvu povijesti B pogodovalo obraćenju mnogih odijeljenih kršćana.¹⁷⁶ Uz te opće, bilo je i konkretnijih prijedloga,

¹⁷⁴ Vidi: *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series I (Antepreparatoria), vol. II, pars I, str. 115 i 419; pars III, str. 555; pars. IV, str. 632.

¹⁷⁵ Vidi: *Isto*, vol. II, pars I, str. 115; pars II, str. 632.

¹⁷⁶ Vidi: *Isto*, vol II, pars IV, str. 408; pars V, str. 425.

tako npr. da se katolicima dopusti pribivanje misi kod pravoslavnih kršćana;¹⁷⁷ da se u katoličkim crkvama smiju podjeljivati sakramenti i pravoslavnim kršćanima, a isto tako i da katolici mogu pristupati na sakramente u hramovima istočnih odijeljenih kršćana;¹⁷⁸ te posebno da se u smrtnoj pogibelji mogu nekatolicima podjeljivati sakramenti ispovijedi, pričesti i posljednjeg bolesničkog pomazanja, a isto tako i da katolici, kad nemaju svoga svećenika, mogu te sakramente tražiti i primati od pravoslavnih svećenika;¹⁷⁹ zatim da katolici smiju krštavati djecu nekatoličkih roditelja;¹⁸⁰ da pravoslavci mogu biti katolicima kumovi na krštenju djece i svjedoci kod sklapanja ženidbe;¹⁸¹ da katolički svećenici smiju asistirati kod sklapanja ženidbi kršćana nekatolika ili obavljati sahranu tih kršćana kada nema njihova svećenika;¹⁸² da se dopuste zajedničke molitve katolika i odijeljenih kršćana,¹⁸³ itd.

Da je pridavana velika važnost pitanju komunikacije u svetim činima vidi se već iz toga što je, na temelju pristiglih prijedloga, u pripremnom razdoblju Sabora izrađen i jedan zaseban nacrt dekreta o komunikaciji u svetim činima, a o problemu komunikacije bilo je riječi i u više drugih nacрта.

Iako mnoge stvari iz tih pripremnih nacрта nisu ušle u konačno usvojeni tekst saborskih dokumenata, držim da će biti zanimljivo pogledati sve te tekstove, to više što je većinu prijedloga i sugestija koje su upućene za razmatranje Sabora vrhovna crkvena vlast kasnije ipak uvažila, i oni su ušli u dokumente koji su doneseni nakon Drugog vatikanskog sabora, a kojima se pitanje komunikacije u svetim činima uređivalo na posve nov način.

¹⁷⁷ Vidi: *Isto*, vol. II, psrs IV, str. 450.

¹⁷⁸ Vidi: *Isto*, vol. II, pars I, str. 277; pars IV, str. 405.

¹⁷⁹ Vidi: *Isto*, vol. II, pars II, str. 12B13; pars IV, str. 353; pars V, str. 24; vol. IV, pars I/1, str. 157B158.

¹⁸⁰ Vidi: *Isto*, vol. II, pars IV, str. 353.

¹⁸¹ Vidi: *Isto*, vol. II, pars IV, str. 450; vol. IV, pars I/1, str. 158.

¹⁸² Vidi: *Isto*, vol. II, pars IV, str. 353; pars V, str. 24; vol. IV, pars I/1, str. 157B158

¹⁸³ Vidi: *Isto*, vol. II, pars II, str. 11; pars IV, str. 389.

1. Nacrt dekreta "*De communicatione in sacris*"

Pripremna saborska komisija za Istočne crkve izradila je, uz više drugih nacрта, i nacrt dekreta "*De communicatine in sacris*" /Komunikacija u svetim činima/. U to se vrijeme, dakle, predviđalo da bi jedan saborski dokument bio posvećen i pitanju komunikacije u svetim činima. Premda se kasnije od toga odustalo, nacrt toga dokumenta značajan je i zavrjeđuje da ga donesemo u cijelosti. U prijevodu na hrvatski jezik on glasi:

Crkva Božja, koju je Krist Gospodin ustanovio za spas upravo svih ljudi i obdario je svim sredstvima spasenja koja su potrebna za ispunjenje te zadaće, majčinskom se ljubavlju uvijek brinula ne samo za kršćane koji se diče katoličkim imenom, nego i za druge ljude kojima je obilno pružala potrebna sredstva milosti, kao ona koja ima dati račun o njihovim dušama.

Iako ona nije nikada prestajala slati glasnike Evandjelja narodima koji još nisu pripojeni Kristu, posve je primjereno što je još jačom brigom obuzeta za one koji se, makar da se nalaze izvan katoličkog kruga, ipak po kupelji krštenja ubrajaju među njezinu djecu.

Crkva pridonosi spasenju te djece najprije pomoću sredstava koja oni, premda su odijeljeni, još posjeduju. Što se toga tiče, poznato je da djelovanje Crkve ograničava zakon "o komunikaciji u svetim činima", od kojega nitko, snagom božanskog prava, ne može biti izuzet ukoliko komunikacija uključuje formalno pristajanje uz zabludu. Međutim, osim formalne "komunikacije u svetim činima" postoji i druga, koja se nazive materijalnom, i ta se određuje crkvenim zakonima.

To očito pokazuje sam način postupanja Crkve, a taj nije uvijek bio isti prema svim odijeljenim kršćanima, jer različit je položaj onih koji su izazvali odcjepljenje, a drugačiji onih koji su te slijedili u dobroj vjeri; u takvu se položaju nalaze, što je izvjesno, gotovo svi istočni kršćani.

Nije stoga nimalo čudno što je Crkva, iako je tražila strogu disciplinu komunikacije u svetim činima, nekada pokazivala da želi njezino ublažavanje.

Ovakvoj praksi i odredbama, uostalom, ne smetaju ni odredbe kanonskog prava kada se radi o formalnim krivovjericima i raskolnicima.

Postoje ipak neke okolnosti koje preporučuju blaži način postupanja kada se radi o dobru duša. Naime, najviša potreba da se osigura vječno spasenje nalaže da svaki vjernik traži sakramente gdje se oni valjano tvore i podjeljuju; zatim dolazi velika duhovna korist, ako je kroz dulje vrijeme vjernik katolik ili nekatolik lišen vlastitog svećenika; napokon, razlog

ljubavi čini se da je dostatan za vršenje kršćanske zadaće.

U tome se, uglavnom, slažu mnogi crkveni dostojanstvenici i evanđeoski navjestitelji na Istoku, bojeći se da ne budu, zbog strogosti mišljenja, "na smetnju onima koji se spašavaju" /Sv. Bazilije, *Ep. can. ad Amphil.*; PG 32, 669 B/.

Zato je preporučljiv blaži način komunikacije u svetim činima s istočnim kršćanima nekatolicima, naime:

A/S obzirom na sakramente

I. Formalnim krivovjericima i raskolnicima zabranjeno je podjeljivati sakramente Crkve dok s njom ne budu izmireni.

II. Istočnjacima, koji od Crkve nisu formalno odijeljeni a u svom vjeroispovijedanju zadržavaju valjane sakramente, ako svojevolumno traže, a ispravno su raspoloženi i ispravno se odnose prema pravoj Kristovoj crkvi, mogu se prema odluci svetih mjesnih poglavara podjeljivati sakramenti pokore, euharistije i posljednjeg pomazanja, upotrijebivši mjere opreza da bi se odstranila sablazan i pogibelj indiferentizma.

III. Katolicima je u smrtnoj pogibelji slobodno tražiti sakramente pokore, euharistije ili poputbine i posljednjeg pomazanja od nekatoličkih službenika u čijem vjeroispovijedanju postoje valjani sakramenti. A izvan smrtnog pogibelji, ukoliko kroz dugo vrijeme nema katoličkog svećenika ili ako nadode teška potreba, mogu, po odluci svetih mjesnih poglavara, tražiti sakramente pokore i euharistije, upotrijebivši, koliko je moguće, mjere predostrožnosti o kojima je gore bilo riječi.

IV. Novi ovaj postupak glede komunikacije u svetim činima s istočnim kršćanima preporučuje se veoma razboritoj brizi i budnosti svetih mjesnih poglavara.

B/Izvan sakramenata

A kako sveto komuniciranje kršćana ne postoji samo u onome što se odnosi na upotrebu i podjeljivanje sakramenata, nego se također ostvaruje u svemu što spada na javni ili privatni božanski kult, i na kršćansku pobožnost ljudi u pogledu mjesta i izvršavanja svetih funkcija i ceremonija, što je često pomiješano s profanim zajedničkim životom zbog građanskih dužnosti i časti, i ne može se bez poteškoće izbjeći, svidjelo se ovom svetom Sinodu odrediti:

I. Katolicima nije dopušteno imati formalnog udjela u svetim činima nekatolika.

II. Materijalna komunikacija u svetim izvansakramentalnim činima između katolika i odijeljenih istočnih kršćana dopušta se iz opravdanog razloga, pod nadzorom svetih mjesnih poglavara i upotrijebivši nužne mjere predostrožnosti.

Poticaaj

Svi kršćani, koji su dionici božanske milosti i istine, neka nastoje da B vođeni kršćanskom savješću B u svim svetim funkcijama i službama kojima se slavi Bog i promiče kršćanska pobožnost, na svetim mjestima gdje se vrši bogoštovlje i Bogu se iznose molbe, napokon u čitavom kršćanskom svetom i profanom saobraćanju, svaki dan sve više svijetli istina i promiče se uzajamna ljubav koja sve povezuje u jedno.

Sveti službenici neka ne prestaju upućivati i poučavati kršćanske narode i zajednice o jedinstvu Crkve i o njezinoj potrebi za postignuće vječnoga spasenja, da se izbjegnu sablazni, da sa indiferentizam koji odsvuda vreba nadvlada, i da se zablude, koje se naširoko rasprostiru, iskorijene iz svetog i profanog zajedničkog života kršćana.

A neka se sveti mjesni poglavari, savjetujući se međusobno i sa Svetom Apostolskom Stolicom, brinu da prikladnim i djelotvornim zapovijedima i odredbama uređuju saobraćanje kršćanskih vjernika, kako bi se postiglo veće dobro duša i Kristova Crkva se širila po zemlji.¹⁸⁴

Nacrt dekreta "De communicatione in sacris" predan je Središnjoj komisiji i o njemu se raspravljalo na sjednici dne 19. siječnja 1962. Kardinal Amleto Giovanni Cicognani, predsjednik Komisije za Istočne crkve, najprije je iznio relaciju o gornjem nacrtu, a zatim se o njemu vodila diskusija.

U svojoj relaciji kard. Cicognani je istaknuo:

Već je od prvih vremena Crkve, kada su u Crkvi počela nastajati krivovjerja i kontroverzije, postavljano pitanje o tome kako se vjernici trebaju ponašati prema onima koji su pali u krivovjerje ili raskol. U razmatranju ovoga pitanja uključene su mnoge stvari, od kojih su neke zabranjene ili zapovjeđene božanskim pravom, a druge spadaju na crkveno

¹⁸⁴ *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II aparando*, Series II (Praeparatoria), vol. II. B *Acta Pontificiae commissionis centralis praeparatoriae Concilii Oecumenici Vaticani II*, pars II, str. 229B232.

pravo. Kao što je očito, zbog posebnih prilika i novih društvenih i religioznih uvjeta u životu naroda, u ova zadnja vremena veoma je izmijenjena narav i način odnosa koji postoje između katolika i nekatolika. Mnogi zato ispituju što bi Crkva, pazeći na božansko pravo, mogla učiniti za dobro duša na tom polju crkvene discipline. Jasno je iz toga zašto se ovo pitanje postavlja pred opći Vatikanski sabor.¹⁸⁵

Kardinal Cicognani je zatim izložio o tome pitanju mišljenje komisije za Istočne crkve. Istaknuo je kako postoji želja da disciplina koja je sadržana u kan. 731, ' 2, i kan. 1258. *Zakonika* bude, pod određenim uvjetima i uz neka ograničenja, ublažena kada se radi o komunikaciji u svetim činima između katolika i odijeljenih istočnih kršćana ili vjernika Pravoslavnih crkava.

¹⁸⁵ *Isto*, vol. II, pars II, str. 232.

Ne predlaže se posve nova disciplina, nego se neke stvari i čini koje je Sveta Stolica već i ranije tolerirala ili možda čak i dopuštala svrsihodnije reguliraju. Uvjeti i granice unutar kojih se ublažavanje dosadašnje discipline zamišlja bili bi:

1. Određeno ublažavanje bi se trebalo protegnuti samo na odijeljene istočne kršćane kod kojih se tvore i dijele valjani sakramenti;

2. To se ublažavanje ne bi odnosilo na sve raskolnike, nego samo na one koji su u dobroj vjeri zabludjeli ili se odvojili od prave Kristove Crkve, dakle na materijalne raskolnike i krivovjernike koji u strogom smislu nisu vezani cenzurama i kanonskim zabranama. Gotovo svi se slažu da se u takvu stanju nalaze većinom obični istočni vjernici;

3. Ublažavanje se ne bi odnosilo na sve sakramente, nego samo na euharistiju i pokoru, koji su više potrebni za očuvanje ili ponovno zadobivanje milosti, te na posljednju pomast;

4. Okolnosti u kojima se to može ostvariti bile bi: u smrtnoj pogibelji i smrtnom času, u slučaju teške i zbiljske potrebe, a o čemu sud trebaju dati sveti pastiri. Takva teška potreba može postojati za katolike i za odijeljene kršćane kada se čini predugom odsutnost njihovih vlastitih svećenika;

5. Odijeljeni kršćani, osim dobre vjere i pravilne upotrebe sakramenata, trebaju ispunjavati ove uvjete: da navedene sakramente svojevoljno traže, da budu ispravno raspoloženi i da se korektno odnose prema pravoj Kristovoj Crkvi.

A što se tiče katolika, potrebno je da postoje sljedeći uvjeti: da je sigurna valjanost sakramenata koje će oni od odijeljenih istočnih kršćana primiti, da se time osigurava duhovno spasenje, da postoji teška potreba, kao npr. ponovno stjecanje milosti, te da nema katoličkog svećenika kojemu bi se oni mogli obratiti;

6. Ublažavanje dosadašnje discipline s obzirom na komunikaciju ne prepušta se volji pojedinaca, nego se treba provoditi prema normama koje donesu sveti pastiri, i pod njihovim nadzorom i brigom;

7. Treba primijeniti mjere predostrožnosti kako bi se zaštitilo od duhovne štete i pogibelji, jer bi u tom slučaju komunikacija bila zabranjena božanskim pravom. Ta predostrožnost na poseban način traži da u ovoj stvari vjernici budu prikladno poučeni.

U svezi s ublažavanjem discipline također na području izvansakramentalne komunikacije, Cicognani je istaknuo da veze i odnosi koji

danas spajaju ljude u političkim, socijalnim i ekonomskim pitanjima čine potrebnom i širu materijalnu komunikaciju također kada se radi o stvarima koje nisu nužne za spasenje. I kod toga je potrebna određena budnost i primjena odgovarajućih mjera predostrožnosti.¹⁸⁶

Kardinal Cicognani je, na kraju, ipak izrazio sumnju o prikladnosti donošenja takva dokumenta na samom Saboru, te je upozorio na mogućnost negativnog reagiranja i protivljenja pravoslavnih crkvenih visokodostojnika.¹⁸⁷

U raspravi koja je zatim slijedila sudjelovalo je više kardinala, patrijarha, nadbiskupa i biskupa B članova središnje pripremne komisije B i uglavnom su izražavali slaganje s nacrtom dokumenta u cjelini i isticali korist koju on donosi.¹⁸⁸ Bilo je i određenih primjedbi na pojedine dijelove nacрта, a zagrebački nadb. Franjo Šeper je napomenuo da bi bilo dobro nadodati i nešto o dopuštenosti celebriranja mise u crkvama odijeljenih kršćana B kada nema katoličke crkve B i obratno, te o upotrebi zvona, npr. kod sahrane pravoslavnih pokojnika, itd.¹⁸⁹

Većina se složila s mišljenjem kard. Amleta Cicognanija, da te odredbe ne bi trebalo proglašavati na Saboru, nego da se to prepusti nekom od nadležava Apostolske Stolice.

Nacrt dekreta "De communicatione in sacris" kasnije je predan jednoj potkomisiji za dotjerivanje teksta, a ona ga je već 27. veljače 1962. uzela u razmatranje i na dotjerivanje. Ta potkomisija je odlučila da se nacrt, zbog delikatnosti materije, uputi kongregaciji Svetog Oficija da ona, zajedno s kongregacijom za Istočne crkve, donese konačnu odluku. A konačna odluka tih kongregacija je bila da se na Saboru ne donosi poseban dokument koji bi isključivo radio o komunikaciji u svetim činima, tako da se gornji nacrt nije više nigdje pojavljivao u saborskim spisima. Međutim, problem komunikacije time ipak nije bio sasvim skinut s dnevnog reda.

¹⁸⁶ *Isto*, vol. II, pars II, str. 232B234.

¹⁸⁷ *Isto*, vol. II, pars II, str. 234.

¹⁸⁸ *Isto*, vol. II, pars II, str. 234B247.

¹⁸⁹ *Isto*, vol. II, pars II, str. 246.

2. O komunikaciji u nacrtima drugih dokumenata

S problemom komunikacije u svetim činima suočavala su se u svom radu i druga predsaborska pripremna tijela.

Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana načinilo je nacrt pastoralnog dekreta "De oecumenismo catholico" (Katolički ekumenizam), u kojemu se preporučuje zajedničko moljenje katolika i odijeljene braće za ponovno uspostavljanje jedinstva, ali se odbacuje svako zajedništvo u službenom kultu, pozivajući se kod toga na instrukciju Svetog Oficija *De motione oecumenica*, od 20. prosinca 1949.¹⁹⁰

Tekst koji se na to odnosi¹⁹¹ glasi:

Običaj je da se katolici češće skupljaju na molitvu za sjedinjenje Crkve, koje je sam Spasitelj uoči smrti žarko molio od Oca "da svi budu jedno" (Iv 17,21). Neka svi zdušno obavljaju ta očitovanja duhovnog ekumenizma koji uistinu treba cijeniti kao dušu čitavog ekumenskog pokreta.

U nekim posebnim prigodama, kao npr. u "osmini za jedinstvo", dopušteno je, čak i potrebno da se na ekumenskim sastancima katolici sjedine u molitvi s odvojenom braćom. Zajedničko moljenje u takvim okolnostima, odstranivši svaki službeni kult, veoma je djelotvorno sredstvo da se izmoli ujedinjenje i istinski je izraz veza kojima su katolici još povezani s odijeljenom braćom,¹⁹² "gdje su naime dvojica ili trojica sabrani u moje ime, ja sam među njima" (Mt 18,20).

Međutim, budući da te veze, nažalost, postoje samo djelomično i nepotpuno, ne mogu se zajedno slaviti svete liturgijske tajne. Sakrament i žrtva euharistije, kao vlastiti znak i izvor jedinstva koje je Krist Gospodin htio i uspostavio, ne treba slaviti osim u onoj zajednici vjernika u kojoj zaista postoji takvo crkveno jedinstvo.

Navedeni tekst nije ulijevao mnogo nade za ublažavanje discipline

¹⁹⁰ AAS, 42/1950, str. 146.

¹⁹¹ *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series II (Praeparatoria), vol. II, pars IV, str. 787.

¹⁹² Usp.: Instrukcija Sv. Oficija, *De motione oecumenica*, 20. prosinca 1949: B "Premda u svim tim skupovima i sastancima treba izbjegavati svaku komunikaciju u svetim činima, ipak se ne odbacuje zajedničko recitiranje Gospodnje molitve, ili zaziva koje je odobrila Katolička crkva, kojima se takvi skupovi otvaraju i zatvaraju", u: AAS, 42/1950., str. 146, V.

o komunikaciji u svetim činima. Ipak, u daljnjim preradama i doradama on je dobio drugačiju impostaciju, i to je bilo razlogom što sam ga ovdje donio.

Posve različit pristup problemu komunikacije u svetim činima zauzela je teološka komisija koja je izradila nacrt dokumenta "De Ecclesia" (O Crkvi). Poglavlje XI. toga nacrtu nosi naslov "De oecumenismo" (O ekumenizmu), i u njemu je br. 7. posvećen komunikaciji u svetim ili liturgijskim činima.

Taj se broj čini posebno važnim jer su u njemu izložena glavna katolička načela o komunikaciji,¹⁹³ a evo kako on glasi:

Budući da se u zajednicama rastavljenim od Crkve katkad valjano podjeljuju osim krštenja i drugi sakramenti, može se dogoditi da djeca Crkve smiju i s pravom trebaju tražiti od odijeljenih služitelja da im ih podijele. A s druge strane, dobra majka Crkva žarko želi da odijeljena braća, koliko je moguće i njima potrebno, postanu dionici mnogih dobara koja je Krist povjerio jedino svojoj zaručnici;¹⁹⁴ naime, kao valjano kršteni, oni B ako su u dobroj vjeri B po sebi su sposobni plodonosno primiti druge sakramente.¹⁹⁵ Budući da Crkva, iako nerado, tolerira mješovite ženidbe u čijem su sklapanju katolička i krštena nekatolička stranka djelitelji sakramenta, zbog toga se svako aktivno sudjelovanje, ono naime po kojemu odijeljeni kršćani pružaju u katoličkoj liturgiji neku efektivnu suradnju, ne može označiti kao zlo u sebi, premda takvo sudjelovanje B zbog teških razloga B najčešće treba biti zabranjeno. Pravo je stoga i dužnost Crkve da donese zakone o zajedničkom sudjelovanju u svetim činima, na dobro kako sinova Crkve tako i onih koji su se od nje nesretno odijelili.

Glavna zapreka liturgijskom zajedništvu između katolika i odijeljenih kršćana jest narav toga zajedništva u svetim činima kojim se djeca Crkve međusobno povezuju. Naime, zajedništvo među članovima Crkve je dar koji je sam Krist dao jedino svojoj Crkvi, po kojemu se ostvaruje jedinstvo u vjeri pod jednim vrhovnim pastirom, i koji je znak onoga jedinstva u istini i ljubavi po kojemu je Crkva mistično tijelo Kristovo, i već ovdje na zemlji

¹⁹³ *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series II (Praeparatoria), vol. II, pars IV, str. 794B796.

¹⁹⁴ Leon XIII, *Satis cognitum*, u: ASS, 8, 1895B1896, str. 712.

¹⁹⁵ Usp. P. GASPARRI, *Tractatus canonicus de Ss. Eucharistia*, t. II, Parisiis 1897, str. 354: "Krštene žive osobe su po božanskom pravu sposobne za svetu pričest. Ali /Y./ Crkva /Y./ nekima zabranjuje, iako su po božanskom pravu sposobni, podjeljivanje svete pričesti".

slika i početak nebeskog jedinstva u Kristu.

Stoga kada u samom svetom liturgijskom kultu, koji u ime i po nalogu Crkve obavljaju Kristovi službenici, zajednica vjernika ispovijeda vjeru Crkve (usp. DA 2,42), aktivno sudjelovanje u svetim liturgijskim činima treba po sebi smatrati pristankom uz vjeru Crkve. Zato se aktivno sudjelovanje odijeljenih kršćana ili u samom kultu Crkve općenito, ili posebno u primanju sakramenata, redovito ne može dopustiti, jer je po svojoj nutrini suprotno jedinstvu vjere i zajedništva, i na vani zasjenjuje znak jedinstva Tijela Kristova, zbog čega obično proizlazi opasnost vjerskog indiferentizma ili interkonfesionalizma ili sablazni.

Zato se samo iz teškog razloga i nakon što budu otklonjene opasnosti može dopustiti aktivno sudjelovanje u bogoštovlju Crkve. A o tome može li i pod kojim uvjetima Crkva podjeljivanjem sakramenata priteći u pomoć onima koji se od nje nisu odmetnuli vlastitim činom, to treba prosuditi najprije prema težini nužde ili velike duhovne koristi odijeljenih kršćana.

Isti nepovredivi nauk o jedinstvu Crkve redovito zabranjuje i aktivno sudjelovanje katolika u svetim obredima odijeljenih zajednica.

Doista, ne samo da je u svojoj nutrini zao, i zato ne može nikada biti dopušten, čin kojim bi katolici, pribivajući bogoštovlju odijeljene zajednice, nutrinom ga odobrali, nego također i kada se katolik, isključujući takvo nutarnje odobravanje, usudi primiti tobožnji sakrament u zajednicama u kojima se sakramenti valjano ne tvore. Treba reći da je takvo primanje, jer je sam obred protiv katoličke istine, u svojoj nutrini zlo i da ga zato nikada ne treba dopustiti. Po sebi se, dakle, nikakvo aktivno sudjelovanje katolika u takvom bogoštovlju ne može dopustiti.

Dapače, i u zajednicama u kojima se sakramenti valjano tvore, komunikacija u svetim činima je po naravi zabranjena. Naime, kult koji one vrše, ukoliko je odvojen od kulta Crkve, ne pridonosi usavršavanju u jedinstvu, protivi se znaku jedinstvenosti koju je Krist dao Crkvi po samom kultu, i ne obavlja se zakonito. Treba istaknuti da aktivno sudjelovanje u svetim liturgijskim činima odijeljenih zajednica, makar se ni na koji način ne pristajalo uz zabludu, ipak po svojoj naravi označava slaganje s vjerom te zajednice, pa zato redovito izaziva sablazan i nosi sa sobom pogibelj za vjeru. Stoga se i u tim okolnostima aktivno sudjelovanje katolika u takvu kultu, pa i kada je isključeno primanje sakramenata, može dopustiti samo iz teških razloga, i brižljivo odstranivši sablazan, pogibelj otpada od vjere i indiferentizam, te dobivši za to dopuštenje od zakonite vlasti.

A kada krajnja duhovna nužda ili barem velika korist iziskuju, traženje i primanje sakramenata od službenika takve odijeljene zajednice može se dopustiti samo ako se ispune maloprije navedeni uvjeti. Radi se naime o sakramentima vlastitim Crkvi, koji se dijele u objektivno pravom kultu; zato

se s tim primanjem ne povezuje nužno i prijanjanje uz zabludu dotične zajednice.

K tome, kultu koji je objektivno ispravan pridodaju se ponekad krive liturgijske molitve i propovijedanje koje je neispravno, i tada se veoma teško mogu otkloniti pogibelj otpada od vjere, indiferentizma i sablazni.

Napokon, različiti su uvjeti koje treba postaviti za dopuštenost, već prema naravi svakog sakramenta.

Obična prisutnost odijeljenih kršćana kod naših svetih čina posve je slobodna, čak i poželjna; s druge strane katolici, iz opravdanog razlog i otklonivši pogibelj, smiju jednostavno pribivati kultu kod odijeljenih zajednica.

A što se tiče sakramentalna, molitava, svetih mjesta, sahrane i drugog sličnog, u čemu nauk o jedinstvu Crkve po sebi ne traži zabranu komunikacije, Crkva propisuje ono što je, prema okolnostima mjesta i vremena, potrebno za korist duša, kako katolika tako i odijeljenih kršćana.

Nipošto, stoga, ne treba smatrati pravu komunikaciju u svetim činima sredstvom koje bi se općenito primjenjivalo i koje bi imalo dovesti do obnavljanja jedinstva svih kršćana u jednoj jedinoj Kristovoj Crkvi. Ne isključuje se ipak vjersko očitovanje savjesti naše višestruke povezanosti s odijeljenom braćom, pazeći na izložena načela, i uz odobrenje poglavara, a prema okolnostima mjesta i vremena.

O nacrtu pastoralnog dekreta "De oecumenismo catholico", kao i o poglavlju "De oecumensimo" iz nacрта dokumenta "De Ecclesia" raspravljano je na sjednici središnje komisije 20. lipnja 1962.

Predsjednik teološke komisije, kard. Alfredo Ottaviani se u svom izlaganju posebno osvrnuo na pitanje komunikacije. Naglasio je kako se radi o teškom pitanju i upozorio da nacrt koji je predložila teološka komisija radi samo o komunikaciji u liturgijskim činima, tj. u svetoj žrtvi i sakramentima, te o više-manje aktivnom sudjelovanju ili participaciji, a ne dotiče se običnog pribivanja. Glede aktivne komunikacije u misi i sakramentima, kako je kard. Ottaviani istaknuo, postavljena su ova načela:

1. Nikada nije dopušteno takvo participiranje kojim bi se priznavao krivi i nezakoniti kult kao pravi i zakoniti;
2. Po svojoj naravi nije svaka aktivna komunikacija grešna;
3. Svaka je aktivna participacija po svojoj naravi takva da zamračuje svetu liturgiju kao znak crkvenog jedinstva, te se zato može dopustiti samo iz teških razloga;
4. Komunikacija u svetim činima ne može se upotrijebiti kao

sredstvo da bi se ostvarilo ponovno ujedinjenje razdijeljenih
kršćana.¹⁹⁶

¹⁹⁶ *Isto*, str. 805.

U raspravi koja je slijedila većina sudionika je s odobravanjem prihvatila rad teološke komisije i složila se s onim što je u svom izlaganju o komunikaciji istaknuo kard. Ottaviani. Predloženo je samo da se spoji u jedan dokument ono što je glede komunikacije sadržano u nacrtu dekreta "De oecumenismo catholico" i u XI. pog. nacrtu "De Ecclesia".¹⁹⁷

Poslije toga su komisija za nauk vjere i ćudoređa, komisija za Istočne crkve i tajništvo za promicanje jedinstva kršćana zajednički izradili novi nacrt dekreta "De oecumenismo" (O ekumenizmu). Papa Ivan XXIII. je 22. travnja 1963. taj nacrt odobrio i odlučio da se dostavi saborskim ocima, te da se o njemu može na saboru raspravljati.

I u tom novom nacrtu¹⁹⁸ je zadržan, ali nešto izmijenjen, onaj dio iz prethodnog nacrtu pastoralnog dekreta "De oecumenismo catholico", u kojemu se govori o zajedničkoj molitvi, a koji je ranije citiran.

Promjena je izvršena u 2. i 3. odsjeku, i br. 7. u novom nacrtu je glasilo:

U nekim posebnim prigodama, kao što su molitve koje se zakazuju "za jedinstvo", i na ekumenskim skupovima, slobodno je, čak i poželjno da se katolici združuju u molitvi s odijeljenom braćom. Zajedničke prošnje u takvim prilikama, odstranivši svaku komunikaciju u službenom bogoštovnom kultu, treba držati veoma djelotvornim sredstvom moljenja za jedinstvo i kao izraz veza koje još spajaju katolike s odijeljenom braćom.¹⁹⁹ "gdje su naime dvojica ili trojica sabrana u moje ime, ondje sam ja među njima" (Mt 18,20).

Ali ipak te veze, nažalost, postoje samo djelomično i nesavršeno, i zato nije dopušteno skupa slaviti svete tajne euharistije.

¹⁹⁷ Vidi: *Isto*, str. 806B812.

¹⁹⁸ *Acta syodalia sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, vol. II (Periodus secunda), pars V, str. 421B422.

¹⁹⁹ Kongregacija S. Oficija, Instr. *De motione oecumenica*: AAS, 42/1950., str. 146, V: "Premda treba izbjegavati na svim tim skupovima i sastancima svaku komunikaciju u svetim činima, ipak se ne odbacuje zajedničko recitiranje molitve Gospodnje, ili zaziva odobrenih od strane Katoličke crkve kojima se takvi skupovi otvaraju".

Sastavljači toga novog nacrtu kao da uopće nisu znali za stajalište teološke komisije, izraženo u nacrtu "De Ecclesia", koje smo naprijed prikazali. Ponovno je posve isključena svaka komunikacija u službenom bogoslužnom kultu, što je izazvalo sasvim opravdane reakcije ne malog broja saborskih otaca, koji su smatrali da je takvo stajalište u odnosu na komunikaciju veoma tvrdo i nesretno izraženo. Mnogi saborski oci s Istoka su isticali kako katolici ne bi bili skloni indiferentizmu zbog komunikacije u svetim činima s odijeljenom braćom, dok su drugi tvrdili da bi za samu odijeljenu braću bila sablazan ako bi se zabranila svaka komunikacija u svetim činima.²⁰⁰

Usljedi je prerada i toga nacrtu. Izrađen je novi B treći, pod naslovom "De oecumenismo" (O ekumenizmu). Njega je papa Pavao VI. odobrio 27. travnja 1964. i odredio da se razaslaže saborskim ocima i da se o njemu može na saboru raspravljati.

U tom novom nacrtu,²⁰¹ sada pod br. 8, o zajedničkoj molitvi i komunikaciji se kaže:

Ovo obraćenje srca i ovu svetost života, zajedno s privatnim i javnim prošnjama za kršćansko jedinstvo, valja smatrati dušom svega ekumenskog gibanja i s pravom se oni mogu nazvati duhovnim ekumenizmom.

Običaj je katolika da se često okupljaju na molitvu za jedinstvo Crkve, koje je sam Spasitelj, u predvečerje smrti, žarko od Oca molio "da svi budu jedno" (Iv 17,21).

U nekim naročitim prigodama, kao što su molitve koje se zakazuju "za jedinstvo", i na ekumenskim susretima, slobodno je, dapače poželjno da se katolici združuju u molitvi s odijeljenom braćom. Takve zajedničke prošnje veoma su djelotvorno sredstvo da se izmoli milost jedinstva, i one istinski izražavaju veze kojima su katolici još povezani s odijeljenom braćom, "jer gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, ondje sam ja među njima" (Mt 18,20).

No, ipak se ne smije smatrati komunikaciju u svetim činima sredstvom koje bi se bez daljnjega moglo primjenjivati u svrhu ponovnog uspostavljanja kršćanskog jedinstva. Ta komunikacija zavisi prvenstveno od ova dva načela: da se označi jedinstvo Crkve i da se sudjeluje u sredstvima milosti. Označavanje jedinstva najčešće komunikaciju zabranjuje. Potreba da se postigne milost ponekad je preporučuje. O konkretnom načinu postupanja,

²⁰⁰ *Acta syndalia sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, vol. III (Periodus tertia), pars II, str. 339 i 343.

²⁰¹ Vidi: *Isto*, str. 306E307.

pazeći na okolnosti vremena, mjesta i osoba, razborito će odlučiti biskupska vlast.

U tom nacrtu dekreta "De oecumenismo" na komunikaciju u svetim činima odnosi se i br. 15. U njemu je stajalo:

Budući da te Crkve, iako odijeljene, imaju prave sakramente, osobito, snagom apostolskog nasljedstva, svećeništvo i euharistiju, kojima se najtješnjom vezom s nama sjedinjuju, određena komunikacija u svetim činima, kada postoje prikladne okolnosti, ne samo da je moguća nego se i preporučuje.²⁰²

²⁰² Vidi: *Isto*, str. 311.

Nacrt dekreta "De oecumenismo" u tom novom obliku došao je na razmatranje i diskusiju Sabora, i na nju ćemo se kasnije vratiti.

Saborska komisija za Istočne crkve izradila je nacrt dekreta "De Ecclesiis Orientalibus" (Istočne crkve). U prvoj redakciji toga nacрта, koji je Ivan XXIII. odobrio i odredio da se o njemu može na Saboru raspravljati, ništa se ne govori o komunikaciji u svetim činima. Međutim, u drugom, prerađenom nacrtu toga dekreta, koji je razmatran i gotovo jednoglasno prihvaćen na sjednicama spomenute saborske komisije 10.B24. ožujka 1964., a kojega je Pavao VI. odobrio 27. travnja iste godine i naložio da se podijeli saborskim ocima na proučavanje, komunikaciji u svetim činima posvećeno je dosta pozornosti.

Evo što je u tom nacrtu²⁰³ rečeno o komunikaciji:

Br. 26. (O "komunikaciji u svetim činima") B Katolički nauk drži da je "komunikacija u svetim činima s odijeljenom braćom", koja povređuje jedinstvo Crkve, ili uključuje formalni pristanak uz zabludu, ili pogibelj otpada od vjere, sablazni i indiferentizma, zabranjena božanskim zakonom.²⁰⁴ Pastoralna praksa pokazuje u odnosu na istočnu braću da se mogu i trebaju uzimati u obzir različite okolnosti osoba, u kojima se jedinstvo Crkve ne povređuje niti postoje pogibelji koje se moraju izbjeći, nego postoji krajnja nužda spasenja i duhovnog dobra duša. Zato je Katolička crkva, već prema okolnostima vremena, mjesta i osoba, često primjenjivala i primjenjuje blaži način postupanja, pružajući svim kršćanima sredstva spasenja i svjedočanstvo ljubavi po sudjelovanju u sakramentima kao i u drugim svetim činima i stvarima. Imajući to u vidu, "da ne bismo odviše krutim stajalištem bili zaprekom onima koji primaju spasenje"²⁰⁵ i da bi se sve više promicalo jedinstvo među kršćanima, sveti Sabor određuje sljedeći način postupanja.

Br. 27. B Držeći se navedenih načela, istočnjacima koji su u dobroj vjeri odijeljeni od Katoličke crkve, ako slobodno zatraže i ako su pravo raspoloženi, mogu se pružati sakramenti pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja; dapače, i katolici smiju zatražiti te sakramente od onih nekatoličkih djelatnika u čijem vjeroispovijedanju postoje valjani sakramenti, kada god na to upućuje nužda ili prava duhovna korist, a pristup do katoličkog svećenika je fizički ili moralno nemoguć.²⁰⁶

²⁰³ *Isto*, str. 490.

²⁰⁴ Taj zakon vrijedi također u odijeljenim Crkvama.

²⁰⁵ S. BAZILIJE V., *Epistula canonica ad Amphiloichium*, PG 32, 669 B

²⁰⁶ Smatra se da osnovu za ublažavanje čine: 1) valjanost sakramenata; 2) dobra

vjera i pripremljenost; 3) nužnost vječnog spasenja; 4) odsutnost vlastitoga svećenika; 5) nepostojanje pogibelji otpada i formalnog pristajanja uz zabludu.

Br. 28. B Jednako, na temelju istih načela, iz opravdanog razloga dopušta se komunikacija u svetim obredima, stvarima i mjestima između katolika i odijeljene istočne braće.²⁰⁷

Br. 29. B Ovaj se blaži način postupanja glede komunikacije u svetim činima s istočnom odijeljenom braćom povjerava budnosti i ravnanju mjesnih ordinarija da, posavjetovavši se međusobno, prikladnim i djelotvornim propisima i normama urede odnose među kršćanima.

Ova druga redakcija nacрта "De Ecclesiis Orientalibus" B s tekstom o komunikaciji koji smo naveli B podijeljena je saborskim ocima i došla je na razmatranje Sabora.

²⁰⁷ Radi se o tzv. "komunikaciji u svetim izvansakramentalnim činima". Sabor dopušta ublažavanje, držeći se onoga čega se treba pridržavati. Komisija za Istočne crkve, kako ona pripremna za Sabor, tako i saborska, bila je gotovo jednodušna u predlaganju ovog ublažavanja kada su u pitanju odijeljena istočna braća.

Poglavlje 2.

ODREDBE O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA I STVARIMA KOJE SU USVOJENE NA DRUGOM VATIKANSKOM SABORU

U vrijeme trećeg zasjedanja Drugog vatikanskog sabora razmatrani su i nacrti dekreta "De oecumenismo" i "De Ecclesiis Orientalibus".

Na 86. generalnoj kongregaciji koja je održana 23. rujna 1964. započela je rasprava o nacrtu dekreta "De oecumenismo" (O ekumenizmu). U diskusiji koja je vođena tada, a i na nekoliko narednih generalnih kongregacija, nije bilo nekih značajnijih primjedbi na onaj dio u kojemu se govorilo o komunikaciji u svetim činima. Konačni tekst dekreta "De oecumenismo" B s početnim riječima: *Unitatis reintegratio*, prihvaćen je na 127. generalnoj kongregaciji 20. studenoga 1964., a svečano je proglašen na 5. javnoj sjednici kojom je 21. studenoga 1964. završeno treće zasjedanje Sabora. Kasnije ćemo vidjeti što je u tom saborskom dokumentu određeno glede komunikacije u svetim činima.

O nacrtu dekreta "De Ecclesiis Orientalibus" (Istočne crkve) raspravljalo se na 102. generalnoj kongregaciji Sabora koja je bila 15. listopada 1964.

Kardinal Amleto Cicognani, predsjednik komisije o Istočnim crkvama, u uvodu u raspravu ukratko se posebno osvrnuo na onaj dio nacrtu koji se bavi pitanjem komunikacije, podcrtavši da je to pitanje u praksi veoma teško, i da je komisija, poslije dugog razmatranja, došla do uvjerenja da B zbog dobra duša B treba postojeću disciplinu ublažiti. Istaknuo je da u toj materiji ni na koji način ne može biti mijenjan Božji zakon i da stoga treba odbaciti onu komunikaciju koja

bi povrjeđivala jedinstvo Crkve ili uključivala formalni pristanak uz zabludu, ili pogibelj zastranjivanja u vjeri, pogibelj sablazni i indiferentizam. Naveo je zatim pastoralne razloge koji traže ublažavanje dosadašnje discipline, a to su: valjanost sakramenata kod odijeljenih istočnih kršćana, njihova dobra vjera i iskrena želja, nužnost spasenja, kršćanska ljubav, sloga i dužnost dobrohotnosti prema toj odijeljenoj braći. On je također spomenuo kako takav blaži način postupanja može stvoriti i izvjesne poteškoće u zapadnim zajednicama, ali treba imati u vidu da sa Istočnim crkvama postoje posebni uzajamni odnosi blizine i povezanosti, da je stanje nužnosti B npr. nedostatak ili oskudica svećenika i hramova B poznato vjernicima kako katolicima tako i nekatolicima, koji s ljubavlju i duhom bratskih osjećaja gledaju na takav način postupanja u pitanju komunikacije. Rekao je, na kraju, da se takvo ponašanje kod vjernika više-manje već prakticiralo i da je sve to pridonijelo da je spomenuta komisija nadopunila prvotni nacrt "De Ecclesiis Orientalibus" još s četiri broja o komunikaciji.²⁰⁸

Odmah nakon izlaganja kard. Cicognanija, o nastanku i izradi nacrta izvijestio je i upozorio na neke stvari potpredsjednik iste komisije, beogradski nadb. Gabrijel Bukatko. I on se posebno osvrnuo na problem komunikacije u svetim činima, davši neka obrazloženja za ono što je komisija unijela kao završetak dekreta "De Ecclesiis Orientalibus".

Za bolje razumijevanje onoga što je bilo predloženo u nacrtu toga dekreta i što će kasnije Sabor prihvatiti, donosim u cijelosti i to izlaganja nadb. Bukatka u svezi s komunikacijom.

B Predlaže se izvjesno ublažavanje discipline koja je dosad vrijedila, iako je pastoralna praksa na neki način naš prijedlog već pretekla.

Budući da istočna braća koja su od nas odijeljena općenito teško podnose i obično smatraju veoma krutom i strogom disciplinu Katoličke crkve glede "komunikacije u svetim činima", te u tome gledaju smetnju i zapreku uzajamnog razumijevanja i jedinstva, komisija za Istočne crkve, želeći izaći ususret duhovnim potrebama svojih vjernika, a i odijeljenoj braći učiniti lakšim i širim pristup sredstvima milosti, predlaže novu disciplinu "komunikacije u svetim činima" koja više odgovara ne samo potrebama

²⁰⁸ *Acta synodalia sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, vol. III (Periodus tertia), pars IV, str. 519.

našega vremena nego također željama većeg broja saborskih otaca, i s tim u svezi stavlja sljedeće napomene:

1. Ovdje se radi o "komunikaciji u svetim činima" samo s odijeljenom braćom Istočne crkve, koji naime imaju sačuvane valjane sakramente Novoga zavjeta, ustanovljene od Krista.

2. Sačuvan je i potpuno osiguran sadašnji katolički nauk o "komunikaciji u svetim činima", koji uči da je božanskim zakonom zabranjena uvijek i svugdje ta komunikacija ukoliko uistinu postoji pogibelj povrede ili ugrožavanja jedinstva Crkve, formalnog pristajanja uz zabludu, zastranjivanja u katoličkoj vjeri, sablazni i indiferentizma.

Uz te napomene, u našem se nacrtu predlaže:

1) Istočnjaci koji su odijeljeni od Katoličke crkve u dobroj vjeri, ako sami traže i zna se za njihovu ispravnu raspoloženost, mogu biti pripušteni da kod katolika prime sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja. Razlog za to je: radi se o sredstvima spasenja koja je Krist pripremio svim vjernicima i predao ih svojoj Crkvi da ih podjeljuje.

2) Te sakramente smiju također katolici tražiti od onih nekatoličkih službenika koji pripadaju vjeroispovijesti u kojoj postoje valjani sakramenti, ukoliko to traži potreba ili prava duhovna korist, a pristup je do katoličkog svećenika fizički ili moralno nemoguć.

Razlog: ako nema katoličkog svećenika, vjernici katolici ne trebaju biti lišeni sredstava milosti potrebnih za spasenje; zato je slobodno u nuždi ili zbog prave duhovne koristi upotrijebiti ta valjana sredstva gdje god se ona nalazila.

3) Na temelju istih načela, komunikacija ili određeno sudjelovanje u svetim funkcijama, stvarima i mjestima između katolika i odijeljene istočne braće, dopuštena je iz opravdanog razloga.

Razlog: to traže motivi čovječnosti, građanskih odnosa i težnja za promicanjem jedinstva među kršćanima.

4) Mjesnim ordinarijima se povjerava briga i uređivanje blaže discipline "komunikacije u svetim činima"; oni će stoga, međusobno uskladiвши mišljenje, donijeti prikladne norme, prema potrebama mjesta i osoba.²⁰⁹

Slijedila je poslije toga rasprava, a saborski su se oci izražavali uglavnom pozitivno i pohvalno o onome što je predloženi nacrt sadržavao o komunikaciji u svetim činima između katolika i odijeljenih istočnih kršćana, tako da u konačnom tekstu dekreta "De Ecclesiis Orientalibus" B s početnim riječima: *Orientalium*

²⁰⁹ *Isto*, vol. III, pars IV, str. 525B526,

Ecclesiarum B koji je izglasan također na 127. generalnoj kongregaciji 20. studenoga 1964., a promulgiran dan kasnije, na 5. svečanoj javnoj sjednici Sabora, u onome što je vezano za komunikaciju u svetim činima nije bilo bitnijih promjena.

A sada evo i tih konačnih odluka koje je Drugi vatikanski sabor donio o komunikaciji u svetim činima.

Najprije tekst iz dekreta o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*:

Br. 8. Ovo obraćenje srca i ovu svetost života, zajedno s privatnim i javnim prošnjama za kršćansko jedinstvo, valja smatrati dušom svega ekumenskog gibanja i oni se s pravom mogu nazvati duhovnim ekumenizmom. Običaj je katolika da se često okupljaju na molitvu za jedinstvo Crkve, koje je sam Spasitelj, u predvečerje smrti, žarko od Oca molio: "da svi budu jedno" (Iv 17,21).

U nekim naročitim prigodama, kao što su molitve koje se zakazuju "za jedinstvo", i na ekumenskim skupovima, slobodno je, dapače poželjno da se katolici združuju u molitvi s odijeljenom braćom. Takve zajedničke prošnje veoma su djelotvorno sredstvo da se izmoli milost jedinstva, i one istinski označavaju vezu kojom su katolici još povezani s odijeljenom braćom, "jer gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, ondje sam ja među njima" (Mt 18,20).

No, ipak se ne smije smatrati komunikaciju u svetim činima sredstvom koje bi se bez daljnega moglo primjenjivati u svrhu ponovnog uspostavljanja kršćanskog jedinstva. Ta komunikacija prvenstveno ovisi o ova dva načela: da se označi jedinstvo Crkve i da se sudjeluje u sredstvima milosti. Označavanje jedinstva najčešće komunikaciju zabranjuje. Potreba da se postigne milost ponekad je preporučuje. O konkretnom načinu postupanja, pazeći na sve okolnosti vremena, mjesta i osoba, neka razborito odluči mjesna biskupska vlast, osim ako biskupska konferencija, prema vlastitim statutima, ili Sveta Stolica, ne odluči drugačije.²¹⁰

Između nacрта koji je bio predložen i konačno usvojenog dokumenta na Saboru razlika se nalazi samo u završnoj rečenici. Ta se razlika sastoji u tome što je Sabor odredio da konkretne odredbe za komunikaciju, koje će odgovarati posebnim prilikama, osim pojedinih biskupa, kako je stajalo u nacrtu, mogu donositi i biskupske konferencije i Sveta Stolica.

Na komunikaciju u svetim činima B sakramentima odnosi se i br.

²¹⁰ *Isto*, vol. III, pars VIII, str. 852; AAS 57/1965, str. 98.

15 istoga dekreta.

Evo kako on glasi:

Br. 15. /Υ./ Budući da te Crkve, iako odijeljene, imaju prave sakramente, a osobito, snagom apostolskog nasljedstva, svećeništvo i euharistiju, kojima se najtješnjom vezom s nama sjedinjuju, određena komunikacija u svetim činima, kada postoje prikladne okolnosti i ako odobri crkvena vlast, ne samo da je moguća nego se i preporučuje.²¹¹

²¹¹ *Isto*, vol. III, pars VIII, str. 855; AAS 57/1965, str. 102.

Usvojeni se tekst razlikuje od onoga koji je bio predložen u nacrtu samo po tome što se za dopuštenost komunikacije, na kraju, uz prikladne okolnosti traži i odobrenje crkvene vlasti.

U saborskom se dekretu o Istočnim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*,²¹² što se tiče komunikacije u svetim činima, određuje sljedeće:

Br. 26. Komunikacija u svetim činima koja povređuje jedinstvo Crkve, ili uključuje formalni pristanak uz zabludu, ili pogibelj otpada od vjere, pogibelj sablazni i indiferentizma, zabranjena je božanskim zakonom.²¹³ A pastoralna praksa pokazuje, u odnosu na istočnu braću, da se mogu i trebaju uzeti u obzir različite okolnosti pojedinih osoba, u kojima se ne povređuje jedinstvo Crkve, niti postoje pogibelji koje bi trebalo izbjeći, nego postoji nužda spasenja i duhovnog dobra duša. Zato je Katolička crkva, već prema okolnostima vremena, mjesta i osoba, često primjenjivala i primjenjuje blaži način postupanja, pružajući svim kršćanima sredstva spasenja i svjedočanstvo ljubavi po sudjelovanju u sakramentima kao i u drugim svetim činima i stvarima. Imajući to u vidu, "da ne bismo odviše krutim stajalištem bili zaprekom onima koji primaju spasenje",²¹⁴ i da bi se sve više promicalo jedinstvo s Istočnim crkvama koje su od nas odijeljene, sveti Sabor određuje sljedeći način postupanja.

Br. 27. Držeći se navedenih načela, istočnjacima koji su u dobroj vjeri odijeljeni od Katoličke crkve, ako slobodno zatraže i ako su pravo raspoloženi, mogu se dijeliti sakramenti pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja. Dapače, i katolici smiju tražiti te sakramente od onih nekatoličkih djelatnika čija Crkva ima valjane sakramente, kadgod na to upućuje nužda ili prava duhovna korist, a pristup do katoličko svećenika je fizički ili moralno nemoguć.²¹⁵

Br. 28. Jednako se, na temelju istih načela, iz opravdanog razloga dopušta komunikacija u svetim obredima, stvarima i mjestima između katolika i odijeljene istočne braće.²¹⁶

²¹² *Isto*, vol. III, pars VIII, str. 844; AAS 57/1965, str. 84B85.

²¹³ Taj zakon vrijedi također u odijeljenim Crkvama.

²¹⁴ S. BAZILIJE V., *Epistula canonica ad Amphiloichium*, PG 32, 669 B.

²¹⁵ Smatra se da osnovu za ublažavanje čine: 1) valjanost sakramenata, 2) dobra vjera i pripremljenost, 3) nužnost vječnog spasenja, 4) odsutnost vlastitoga svećenika, 5) nepostojanje pogibelji otpada i formalnog pristajanja uz zabludu.

²¹⁶ Radi se o tzv. "komunikaciji u svetim izvansakramentalnim činima". Sabor dopušta ublažavanje, držeći se onoga čega se treba pridržavati.

Br. 29. Ovaj blaži način postupanja glede komunikacije u svetim činima s braćom odijeljenih Istočnih crkava povjerava se budnosti i ravnanju mjesnih hijerarha da, posavjetovavši se međusobno i, ako je potrebno, saslušavši također hijerarhe odijeljenih Crkava, uređuju prikladnim i djelotvornim propisima i normama odnose među kršćanima.

U ovom tekstu, koji je Sabor usvojio, došlo je, u usporedbi s onim što je bilo predloženo u nacrtu, do nekih izmjena. Tako je u br. 26. iz rečeničnog sklopa: "krajnja nužda spasenja i duhovnog dobra duša" izostavljena riječ "krajnja", a umjesto formulacije: "da bi se sve više promicalo jedinstvo među kršćanima" došla je "da bi se sve više promicalo jedinstvo s Istočnim crkvama koje su od nas odijeljene". U br. 27. riječ "vjeroispovijedanje" zamijenjena je s "Crkva". U br. 29. riječi: "s odijeljenom istočnom braćom", kako je stajalo u predloženom nacrtu, zamijenjene su u konačnom tekstu dokumenta s riječima: "s braćom odijeljenih Istočnih crkava"; a također je i umetnuto: "ako je potrebno, saslušavši također hijerarhe odijeljenih Crkava".

Mnogobrojni prijedlozi, različiti nacrti i formulacije, ozbiljna razmatranja, proučavanja, preispitivanja i rasprave doveli su u pogledu komunikacije u svetim činima, stvarima i mjestima do navedenih odredaba, usvojenih na Drugom vatikanskom saboru i sadržani u dekretima o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, i o Istočnim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*.

Time nisu u cijelosti bile zadovoljene želje i očekivanja mnogih, ali s postavljenim načelima i općim odredbama Sabora ipak je nezaustavljivo započeo proces reforme i znatno su proširene mogućnosti komunikacije u svetim činima između katolika i odijeljene braće Istočnih crkava. Izlaganje koje dalje slijedi to će nam najbolje pokazati.

Poglavlje 3.

DOKUMENTI I ODREDBE O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA I STVARIMA, DONIJETI POSLIJE DRUGOG VATIKANSKOG SABORA

Mnogi prijedlozi u pogledu komunikacije, koji su bili upućeni da se o njima razmatra na Saboru, i koje su dobrim dijelom predsaborske komisije prihvatile i unijele u nacrt pastoralnog dekreta "De communicatione in sacris", kasnije ipak nisu ušli u bilo koji završni dokument Drugog vatikanskog sabora. A da je većina tih prijedloga uistinu bila valjana i opravdana, najbolje se vidi iz toga što su oni B pretvoreni i redigirani u odgovarajuće naputke i odredbe B sadržani u kasnijim dokumentima Svete Stolice, prvenstveno u *Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano II de re oecumenica promulgata sunt exsequenda* (Direktorij za primjenu odluka o ekumenizmu Drugog vatikanskog sabora), skraćeno nazvanom *Directorium oecumenicum* (Ekumenski direktorij), koji je u dva dijela izradilo Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana, a odobrio 28. travnja 1967. i 16. travnja 1970. papa Pavao VI.²¹⁷

Prvi dio toga *Ekumenskog direktorija* ima uvod i četiri odsjeka. Četvrti odsjek, koji zauzima više od polovice cjelokupnog dokumenta, i ima naslov: IV. *De communicatione in spiritualibus cum fratribus seiunctis* (Komunikacija u duhovnim stvarima s odijeljenom braćom),

²¹⁷ Prvi dio započinje riječima: *Ad totam Ecclesiam*, br. 1B63, u: AAS 59/1967, str. 574B592. Prijevod na hrvatskom j.: *Ekumenski direktorij*, I. dio, Dokumenti 3, Zagreb, KS, 1967; A drugi: *Spiritus Domini*, br. 64B94, u: AAS 62/1970, str. 705B724. Prijevod na hrvatskom j.: *Ekumenski direktorij*, II. dio, Dokumenti 31, Zagreb, KS, 1970.

najvećim je dijelom posvećen pitanju zajedničke molitve (br. 32B37) i sudjelovanju u zajedničkom bogoslužju (br. 38B63).²¹⁸

²¹⁸ AAS 59/1967, str. 583B592. Komentar toga dokumenta, vidi: G. PATTARO, *Per una pastorale dell' Ecumenismo*. Commento al Direttorio ecumenico, Brescia 1984, posebno str. 57B89.

Tekst toga dokumenta koji se odnosi na zajedništvo u svetim činima katolika s odijeljenim kršćanima, donosim, zbog njegove aktualnosti i opsežnosti, u Dodatku ovoj knjizi (br. II.).

Ono što je donijeto u tom *Ekumenskom direktoriju* predstavljalo je velik korak naprijed u pitanju veće i slobodnije komunikacije u svetim činima između katolika i odijeljenih kršćana. Time je od strane Katoličke crkve učinjeno onoliko koliko je u to vrijeme bilo moguće učiniti a da se ne odstupi od njezina teološkog učenja i da se ne povrijedi vjera koju ona ispovijeda. Možda je netko očekivao i više, ali za daljnje proširivanje područja komunikacije u svetim i bogoštovnim činima između katolika i odijeljenih kršćana bilo je potrebno doktrinalno-teološki rasvijetliti još neka sporna pitanja.

Ipak su odredbe sadržane u tom *Ekumenskom direktoriju* većinu mogle i morale zadovoljiti, i one su prihvaćene s odobravanjem. Te odredbe je samo trebalo ispravno shvatiti i razborito u životu provoditi ili primjenjivati.

Čini se, međutim, da je u praksi bilo izvjesnih prekoračenja postavljenih granica, osobito glede interkomunije, tj. komunikacije u euharistiji B euharistijskoj žrtvi i pričesti. Zloporabe te vrste je trebalo zaustaviti, i to je potaknulo Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana da je 7. siječnja 1970. izdalo posebno objašnjenje o tom pitanju: *Déclaration sur le position de l'Eglise Catholique en matière d'Eucharistie commune entre chrétiens de diverses confessions* (Izjava o držanju Katoličke crkve u stvari zajedničke euharistije između kršćana različitih vjeroispovijesti).²¹⁹

Nije to bio nikakav novi normativni akt nego više tumačenje i pojašnjavanje nekih odredaba Drugog vatikanskog sabora i *Ekumenskog direktorija*. I ta izjava zaslužuje pozornost, pa i nju donosimo u prijevodu na hrvatskom jeziku u Dodatku knjizi (br. III.).

²¹⁹ Tekst te deklaracije je objavljen u: AAS, 62/1970., str. 184B188.

Ali čini se da ona nije bila dovoljna da uvjerljivo osvijetli pitanje komunikacije ili zajedništva katolika i drugih kršćana u euharistiji i da usmjeri postupke i ponašanja vjernika zacrtanim putem. Zato je Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana izdalo 1. lipnja 1972. novi dokument o istom predmetu B naputak: *Instructio de peculiaribus casibus admittendi alios christianos ad communionem eucharisticam in Ecclesia catholica* (Instrukcija o posebnim slučajevima pripuštanja drugih kršćana euharistijskoj pričesti u Katoličkoj crkvi).

Ta instrukcija B s doktrinalno-teološkim obilježjem u prvom svom dijelu (br. 1B3), a više normativnim u drugom (br. 4B6) B zaslužuje također posebnu pozornost. Ima, stoga, razloga da u Dodatku knjige i nju donesemo u cijelosti, prevedenu na hrvatski jezik (br. IV.).

O komunikaciji u euharistijskoj pričesti gornjom instrukcijom nije ništa izmijenjeno u odnosu na ono što je o tome već bilo rečeno ranije u *Ekumenskom direktoriju*. Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana samo je još više osvijetlilo postojeće učenje Katoličke crkve i posebno istaknulo potrebu ispunjavanja određenih uvjeta kada se radi o pripuštanju odijeljenih zapadnih kršćana na pričest u Katoličkoj crkvi.

Usmjerenja što ih je time Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana htjelo dati nisu posvuda i općenito prihvaćena. Očito da se prakticiranje interkomunije između katolika i drugih kršćana nije uvijek odvijalo u granicama dopuštenoga, jer je spomenuto Tajništvo u svezi s opsluživanjem prethodne instrukcije izdalo 17. listopada 1973. jedno priopćenje: *Nota su alcune interpretazioni della "Instruzione sui casi particolari di ammissione di altri cristiani alla comunione eucaristica nella Chiesa cattolica"* (Priopćenje o nekim tumačenjima "Instrukcije o posebnim slučajevima pripuštanja drugih kršćana euharistijskoj pričesti u Katoličkoj crkvi").²²⁰ U tom se priopćenju ukazuje na izvjesna kriva tumačenja i zastranjivanja, i daju se neka pobliža razjašnjenja i obrazloženja odredbi koje su sadržane u ranije izdanoj instrukciji.

I taj dokument ima nesumnjivu vrijednost za reguliranje interkomunije katolika i odijeljenih kršćana, te i njega donosim u Dodatku u prijevodu na hrvatski jezik (br. V.).

²²⁰ To je Priopćenje, na talijanskom jeziku, objavljena u: AAS, 65/1973, str. 616B619.

Pored dokumenata koje sam spomenuo, a u kojima se govorilo o komunikaciji u svetim činima, osobito u sakramentima, potrebno je spomenuti i dokument koji je Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana objavilo 22. veljače 1975., pod naslovom *La collaboration oecuménique au plan regional, au plan national et au plan local* (Ekumenska suradnja na regionalnom, nacionalnom i lokalnom planu), u kojemu je naglasak stavljen na komunikaciju u svetim mjestima, ili određenije, na mogućnost i potrebu ustupanja katoličkih zgrada, crkava i groblja da se njima služe odijeljena braća drugih kršćanskih Crkava i zajednica.²²¹

Zanimljivo je, a svakako i za praksu važno, kako spomenuto Tajništvo gleda na taj vid komunikacije. U Dodatku knjizi iz toga dokumenta donosim dio teksta koji se odnosi na tu komunikaciju (br. VI.).

Svakako da u zajedništvo ili komunikaciju u svetim činima između katolika i odijeljenih kršćana ulazi i slavljenje svete mise kod katolika za umrle pripadnike odijeljenih kršćanskih Crkava ili crkvenih zajednica. O tom pitanju radi dekret kongregacije za nauk vjere: *Accidit in diversis*, donesen 11. lipnja 1976. Ima važnost za praktično ponašanje, pa i njega donosim u prijevodu na hrvatski jezik u Dodatku ovoj knjizi (br.VII.).

Iz svega što je ovdje rečeno vidi se da je dosta velik broj dokumenata Svete Stolice iz vremena poslije Drugog vatikanskog sabora, a prije donošenja novog *Zakonika kanonskog prava* god. 1983., u kojima se tretiraju različita pitanja komunikacije u svetim činima. Budući da je kod nas većina tih dokumenata, barem za širu javnost, ostala potpuno nepoznata, smatrao sam opravdanim i korisnim da se oni donesu prevedeni na hrvatski jezik u integralnom obliku ili u izvadcima. Na taj će način oni postati dostupni čitateljima koji su zainteresirani, i svi koji budu htjeli, moći će ih i sami analizirati i proučavati, te tako neposredno doći do boljeg uvida i potpunijeg znanja o komunikaciji u svetim činima uopće, odnosno o pojedinim pitanjima komunikacije koja ih budu više zanimala.

²²¹ Ovaj dokument donosi u svojoj zbirci X. OCHOA, *Leges Ecclesiae*, vol. V, n. 4358.

Poglavlje 4.

NORME O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA U NOVOM ZAKONIKU KANONSKOG PRAVA I U EKUMENSKOM DIREKTORIJU IZ GODINE 1993.

Smjernice, izjave i proglašeni, kao i odredbe o komunikaciji u svetim činima usvojene na Drugom vatikanskom saboru ili donijete kasnije od mjerodavnih nadležstava Svete Stolice, o kojima smo dosad govorili, služile su kao osnova pri izradi odgovarajućih propisa sadržanih u novom *Zakoniku kanonskog prava*, proglašenom 25. siječnja 1983., koji je stupio na snagu 27. studenoga iste godine.

Treba odmah primijetiti da u sadašnjem *Zakoniku* nema, kao što je bilo u prethodnom, jedne načelne i opće odredbe kojom bi se osuđivala kao u sebi zla, i izričito zabranjivala komunikacija u svetim činima. Ima, međutim, više posebnih propisa ili odredaba koje se odnose na konkretne oblike komunikacije u određenim svetim činima, bilo da se ona u nekim slučajevima i pod određenim uvjetima dopušta, bilo da se izričito i apsolutno zabranjuje. Tako novi *Zakonik* predviđa mogućnost komunikacije u sakramentima pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja; podjeljivanje krštenja djeci nekatoličkih roditelja i kumovanje kod krštenja i potvrde; slavljenje euharistije u hramovima drugih Crkava i crkvenih zajednica; stupanje u mješovite brakove kao i njihovo sklapanje bez opsluživanja kanonskog oblika, tj. pred nekatoličkim vjerskim službenikom; udjeljivanje blagoslova i nekatolicima; pripuštanje crkvene sahrane kršćanima nekatolicima. Slične ili istovjetne odredbe se nalaze i u *Zakoniku kanona Istočnih*

crkava, donesenom 1990.²²² A izričito se i potpuno zabranjuje da katolički svećenici koncelebriraju euharistiju sa svećenicima ili službenicima drugih Crkava ili crkvenih zajednica. Protiv prekršitelja zabrane komunikacije u svetim činima predviđena je i mogućnost primjene kaznenih sankcija.

Ovo je samo kratko naznačeni sadržaj propisa ili odredba koje se odnose na komunikaciju u svetim činima, a u Dodatku knjizi ih donosim u cijelosti, prevedene na hrvatski jezik, redoslijedom kojim se nalaze i u *Zakoniku* (br. VIII.).

Neće biti teško uočiti veliku razliku između sada važećih odredaba i onih sadržanih u prijašnjem *Zakoniku*. Isto tako će se lako zapaziti da se o nekim ranije zabranjivanim oblicima komunikacije u novom *Zakoniku* uopće ne govori.

Promjene do kojih je došlo sasvim su normalne i rezultat su novih prilika, odnosa i shvaćanja u suvremenom svijetu, a posebice među kršćanima i, naročito, unutar same Katoličke crkve. Treba, k tome, napomenuti da u novom *Zakoniku* ne nalazimo ni sve smjernice i odredbe o komunikaciji i sudioništvu u svetim i bogoštovnim činima koje je donio Drugi vatikanski sabor ili koje su sadržane u raznim dokumentima Svete Stolice, donesenim poslije toga sabora. Ali to ne znači da te odredbe ili upute i razna dopuštenja koja se tiču toga zajedništva i komunikacije nisu i dalje na snazi, i da se u praksi ne mogu primjenjivati.

Uostalom, poslije donošenja novog *Zakonika* Papinsko vijeće za promicanje jedinstva kršćana je revidiralo *Ekumenski direktorij* donesen 28. travnja 1967. i 16. travnja 1970., o kojemu je naprijed bilo riječi, te je izrađen i objavljen novi dokument *Directoire pour l=application des Principes et Normes sur l=Oecumenisme* (Direktorij za primjenu načela i odredaba o ekumenizmu), koji počinje riječima: *La recherche de l=unité*, kojega je potvrdio 25. ožujka 1993. papa Ivan Pavao II.²²³

²²² Vidi osobito kanone: 670; 671; 685, ' 3; 705, ' 2; 813; 834, ' ' 1B2; 876, ' 1; 907 i 908.

²²³ Najnoviji *Ekumenski direktorij* je objavljen u: AAS, 85/1993., str.1039B1119. Također u: EV, 13, str. 1092B1299, br. 2169B2507. Postoji objavljen i prijevod na hrvatskom jeziku: *Direktorij za promicanje načela i normi o ekumenizmu*, Zagreb, IKA, 1994.

Iz toga dokumenta u Dodatku knjizi donosim važan dio koji radi o različitim oblicima i slučajevima komunikacije katolika i odijeljenih kršćana u svetim činima (br. IX.).

U ovom dijelu studije navedeni su svi važniji dokumenti Katoličke crkve iz novijega doba, koji se tiču komunikacije u svetim činima, a prijevod na hrvatski jezik izvornih tekstova koji nas zanimaju doneseni su djelomice ili integralno, kako je naprijed naznačavano, u Dodatku. Iz njih se zorno iščitava koji ili kakav je danas stav Katoličke crkve, i oni sveobuhvatno ukazuju na odgovarajuća crkvena stajališta i shvaćanja složene problematike komunikacije u svetim činima, te ukazuju na moguća dopuštena praktična rješenja i ponašanja u svakidašnjem vjerničkom životu katolika i drugih kršćana.

IV. DIO

TEOLOŠKA NAČELA I SUSTAVNI PREGLED SADA VAŽEĆIH ODREDBA O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA

Ovo što slijedi već je na neki način i u određenom obliku izneseno u prethodnom dijelu ove studije, odnosno sadržano je u izvornim crkvenim dokumentima koji se nalaze u Dodatku ovoj knjizi. Već se i običnim čitanjem tih dokumenata može uočiti koja teološka načela Katolička crkva zastupa danas s obzirom na komunikaciju u svetim činima, i mogu se upoznati odredbe i smjernice kojima ona uređuje praktično ponašanje svojih službenika i vjernika katolika na tom području.

Ipak, da bi i oni koje ta problematika ne zanima u ovako širokom opsegu i koji nemaju potrebe osobno i temeljito se baviti proučavanjem svih tih dokumenata, lakše došli do onoga što njih više ili posebice zanima i s čime se u praktičnom životu češće susreću (možda samo određeni oblici i konkretni čini komunikacije), odlučio sam ovdje zasebno izložiti teološka načela Katoličke crkve o komunikaciji u svetim činima općenito, a potom sustavno prikazati sada važeće odredbe o tom predmetu, i uz njih, gdje bude nužno, dati eventualno neka kraća tumačenja i napomene.

Poglavlje 1.

TEOLOŠKA NAČELA O KOMUNIKACIJI

U SVETIM ČINIMA

Religiozna praksa i vanjsko ponašanje vjernika, a i pravno reguliranje te prakse i ponašanja, često su uvjetovani i ovise o doktrinalnom stajalištu i o određenim teološkim načelima Crkve.

Takav je slučaj i s komunikacijom u svetim činima. Stoga, da bi se mogla odobriti ili zvesti određena praksa zajedništva u svetim činima, a s tim u svezi i donijeli odgovarajući propisi, potrebno je najprije dati načelni odgovor na pitanja kao što su: je li komunikacija u svetim činima između katolika i odijeljenih kršćana u sebi zla, pa da stoga svaku komunikaciju treba smatrati apsolutno zabranjenom; ili se može i treba u tome praviti razlika, te komunikaciju nekada, tj. u posebnim slučajevima i pod određenim uvjetima dopustiti; ili, možda, ostaviti potpunu slobodu vjernicima katoličke i drugih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica da jedni kod drugih i jedni s drugima nesmetano prisustvuju i sudjeluju u svim svetim i bogoštovnim činima i obredima, i na taj način da uzajamno participiraju u duhovnim dobrima.

Ta su pitanja, a i mogući odgovori i rješenja, kako smo naprijed vidjeli, bili predmetom razmatranja i raspravljanja na Drugom vatikanskom saboru, a i u njegovu pripremnom periodu. Stajalište koje je o komunikaciji u svetim činima zauzeo Sabor, i koje Crkva danas zastupa, moglo bi se, pojednostavljeno i slobodno kazano, ovako formulirati: prije svega se mora voditi računa o tome da među

pojedininim bogoštovnim i svetim činima, kako Katoličke tako i odijeljenih kršćanskih Crkava ili crkvenih zajednica, postoje duboke unutarnje ili bitne razlike, te da se, što je i razumljivo, prema komunikaciji u različitim činima ne može uvijek odnositi ili postavljati na isti način. Osim toga, mogu postojati, i nekada stvarno postoje takvi razlozi i okolnosti zbog kojih je komunikacija u svetim činima između katolika i odijeljenih kršćana u sebi zla i štetna, i tada je ona zabranjena božanskim pravom. Ali ima, isto tako, i ozbiljnih razloga i takvih slučajeva kada je neka komunikacija dobra i korisna, te zato i dopuštena, a nekada čak preporučljiva i potrebna.

Ne može se, zato, o komunikaciji u svetim činima dati jedinstven i isključiv odgovor, pa nju apsolutno osuditi i u cijelosti odbaciti i zabraniti, a niti ostaviti potpunu slobodu i dopustiti da se uvijek i svagdje može nesmetano prakticirati. Odgovor ili opredjeljivanje *za* ili *protiv* komunikacije ovisit će kako od karaktera bogoštovnih i svetih čina, tako i od važnosti i težine razloga, te od specifičnosti svakog konkretnog slučaja.

Pogledajmo što se, prema sadašnjem učenju Crkve, protivi komunikaciji u svetim činima i čini je zabranjenom, a što joj pogoduje te je čini dopuštenom i slobodnom.

1. Smetnje koje stoje na putu i razlozi zbog kojih se komunikacija u svetim činima zabranjuje

Među katolicima, a i odijeljenim kršćanima, osobito zapadnim, ima onih koji smatraju da bi komunikaciju trebalo dopustiti bez ikakvih ograničenja, jer bi to, po njihovu mišljenju, bio način da se premosti razjedinjenost ili podijeljenost Kristove Crkve i put da se vrlo brzo dođe do uspostavljanja jedinstva među kršćanima.

Takvo mišljenje i predloženi put do ponovnog ujedinjenja kršćana bili su za oce Drugog vatikanskog sabora neispravni. Naime, dok su oni i sami bili svjesni da zabranjivanje komunikacije u svetim činima očituje, ističe i podržava, a ponekad još i povećava jaz razdijeljenosti između katolika i drugih kršćana, bilo im je jasno i to da bi potpuno slobodna komunikacija mogla navesti na pomisao, ili dovesti do zaključka da među katolicima i drugim kršćanima i ne postoji stvarna

i dublja razlika, te da su sve kršćanske Crkve u biti jednake, a to bi bilo posve pogrešno.

Zato se u saborskom dekretu o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, kao prvo ističe i upozorava: "Komunikaciju u svetim činima ne smije se smatrati sredstvom koje bi se bez daljnje moglo primjenjivati u svrhu ponovnog uspostavljanja kršćanskog jedinstva" (br. 8). A kard. Augustin Bea, komentirajući taj stavak, veli: "Komunikacija bez ikakva ograničenja stvorila bi, međutim, kako upozoravaju oba dekreta /misli se na dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio* i o istočnim katoličkim Crkvama: *Orientalium Ecclesiarum* B m. pr./, pogrešno shvaćanje kao da smo već potpuno ujedinjeni, ili što je još gore, kao da značajnijih razlika u vjeri i nema, a razlike su stvarno itekako velike".²²⁴

Na istom se mjestu spomenutog dekreta o ekumenizmu dalje kaže: "Dva su osobito načela od kojih ovisi komunikacija: naznačavanje jedinstva Crkve i sudjelovanje u sredstvima milosti. Naznačavanje jedinstva ponajčešće komunikaciju zabranjuje" (UR, br. 8).

Zaključak je Sabora, dakle, da komunikacija u svetim činima ne samo što ne mora pridonositi uspostavljanju jedinstva, nego može, što više, dovoditi u pogibelj postojeće jedinstvo.

Da bismo to pojasnili, malo ćemo proširiti i dopuniti gornje navode.

Obavljanje određenih liturgijskih i uopće bogoštovnih čina, i sudjelovanje u njima, zatim tvorba sakramenata i njihovo podjeljivanje odnosno primanje, neraskidivo su vezani uz Kristovu Crkvu i vjeru koju ona ispovijeda. I kada vjernici zajednički pribivaju ili sudjeluju u tim činima i sakramentima, a osobito se to odnosi na slavljenje euharistije i zajedničko pribivanje Stolu Gospodnjem, narav stvari traži da oni budu jedinstveni i u ispovijedanju iste vjere, i da pripadaju jednoj Kristovoj Crkvi. U dogm. konstituciji o Crkvi *Lumen gentium*, Sabor to ovako prikazuje i izražava: "Vjernici /Y./ hraneći se Kristovim tijelom u svetoj pričesti, pokazuju konkretnim načinom jedinstvo Božjeg naroda, koje se ovim sakramentom prikladno

²²⁴ A. BEA, *L=Eucaristia e l=unione dei cristiani*, u: *La Civiltà Cattolica*, 116 (1965, III), str. 412. Preuzeto iz: I. GORDON, n. čl., u: *Periodica ...*, 57/1968, str. 448, bilj. 40.

izražava i divno ostvaruje" (br. 11).

Ako je to doista tako i ako je bogoštovlje znak i izražaj vjere (što slijedi i iz poznatog načela *lex orandi B lex credendi*), onda bi i zajedničko sudjelovanje kršćana u određenim bogoštovnim činima i obredima moralo značiti da oni ispovijedaju i istu vjeru. A stvar tako shvaćena značila bi da katolici, kada pribivaju i sudjeluju u svetim činima drugih ili odijeljenih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica, prihvaćaju ne samo valjanost tih čina, nego i priznaju pravovjernost dotične Crkve, odnosno zajednice. Razumije se, isto vrijedi i obratno, za pribivanje drugih kršćana u svetim i bogoštovnim činima Katoličke crkve.²²⁵ Ali kako kršćanske Crkve jedna drugoj osporavaju pravovjernost, razumljivo je što se zabranjuje komunikacija u svetim činima uvijek kada bi ona navodila na pomisao i zaključak da među rastavljenim kršćanima ne postoji nikakva razlika u vjeri, ili ako bi ta komunikacija mogla biti shvaćena kao priznanje potpune pravovjernosti one Crkve ili kršćanske zajednice u čijem se bogoštovlju sudjeluje.

Razlozi zbog kojih se komunikacija nekada zabranjuje jasnije su i određenije naznačeni u saborskom dekretu o istočnim katoličkim Crkvama *Orientalium Ecclesiarum*, gdje se kaže: "Komunikacija u svetim činima s odijeljenom braćom, koja povređuje jedinstvo Crkve, ili uključuje formalni pristanak uz zabludu, ili pogibelj otpada od vjere, sablazni i indiferentizma, zabranjena je božanskim zakonom" (br. 26). Prema tome, ako neki od navedenih razloga stvarno postoji, komunikacija u svetim činima bila bi u sebi zla i ne bi je mogla dopustiti nijedna vlast.

Izneseno načelo o zabrani komunikacije koje smo dosad razmatrali ne treba shvatiti tako strogo, kao da se za svaku komunikaciju traži potpuno jedinstvo i potpuno ista vjera sudionika u određenom bogoštovnom činu. Zapravo, i sam Sabor izričito veli da naznačavanje jedinstva komunikaciju ponajčešće */plerumque/* zabranjuje. Dakle, ne uvijek, ali ipak u većini slučajeva, tj. u običnom životu i u redovitim prilikama.²²⁶ Mislim da je pravi smisao toga ovaj: u čemu je među rastavljenom kršćanskom braćom jedinstvo ostvareno dovoljno, pa

²²⁵ Vidi: R. PERIĆ, *n. d.*, str. 89B91.

²²⁶ Vidi: ISTI, *n. d.*, str. 89

makar i nepotpuno, u tome je, u određenim okolnostima i pod određenim uvjetima, neka komunikacija moguća i dopustiva.

A u nekim pitanjima, i pored dugotrajne razdijeljenosti i dubokih razlika, između Katoličke i drugih kršćanskih Crkava postoji veći ili manji stupanj povezanosti i istovjetnosti u prihvaćanju vjerskih istina i izlaganju kršćanskog nauka, kao i u obavljanju spasenjskih i spasonosnih djela koja je Krist povjerio svojoj Crkvi da ih vrši. Na postojanje izvjesnog zajedništva Sabor ukazuje u dekretu o ponovnom uspostavljanju jedinstva među kršćanima *Unitatis redintegratio*, kada kaže: "Oni koji vjeruju u Krista i koji su primili ispravno krštenje, nalaze se u nekom, mada ne savršenom, zajedništvu s Katoličkom crkvom" (br. 3); a zatim malo dalje, da "od elemenata i dobara, od kojih se uzetih zajedno sama Crkva gradi i živi, neka od njih, pače mnoga i izvrsna, mogu postojati i izvan vidljivih granica Katoličke crkve: pisana Božja riječ, život milosti, vjera, nadanje i ljubav, i drugi nutarnji darovi Duha Svetoga i vidljivi elementi" (br. 3). A na drugom mjestu istoga dekreta u odnosu na Istočne crkve ističe se da te "Crkve, mada rastavljene, imaju prave sakramente a poglavito, i to snagom apostolskog naslijeđa, svećeništvo i euharistiju, kojima su s nama /tj. vjernicima Katoličke crkve B m. pr./ još povezane najtješnjom vezom", i stoga "neka komunikacija u svetim činima ne samo da je moguća, nego se i preporučuje, ako su okolnosti pogodne i ako odobri crkvena vlast" (br. 15).

Među kršćanima, uz sve razlike, postoji i veoma mnogo zajedničkoga, i u tome se nalazi teološka podloga za neki oblik i stupanj komunikacije u određenim svetim činima.

2. Potreba komunikacije u svetim činima

i razlozi koji joj pogoduju

Komunikacija u svetim činima, kako smo maloprije vidjeli, zabranjena je ukoliko među kršćanima nema odgovarajućega i potrebnoga stupnja jedinstva u vjeri, ili ako prakticiranje komunikacije izlaže pogibelji postojeće jedinstvo unutar same Katoličke crkve i dovodi, možda, u sumnju pravovjernost katoličkog naučavanja. Međutim, i

kada B u izvjesnoj mjeri B postoji jedinstvo u vjeri s drugim kršćanima i kada se komunikacijom razlike umjetno ne prikrivaju i jedinstvo ne ugrožava, to samo po sebi ipak nije još dovoljno, i ne ostavlja mogućnost za potpuno slobodnu komunikaciju u svetim činima. Traži se još nešto, što bi komunikaciju činilo opravdanom, a nekada čak i potrebnom ili nužnom. I o tome treba reći nekoliko riječi.

Poslije iznesenog stajališta i načela o zabrani komunikacije, Sabor u dekretu *Unitatis redintegratio* odmah postavlja i drugo, koje otvara put komunikaciji, naime da "traženje milosti komunikaciju ponekad preporučuje" (br. 8).

Mi znamo da liturgijski i drugi bogoštovni čini i sakramenti služe kao sredstva i izvori milosti potrebne za spasenje. I ako vjernici ne mogu doći do milosti drugačije nego komunikacijom u svetim činima, komunikacija ne samo da nije zabranjena, nego je i preporučljiva i nužna. Tada, naime, vrijedi poznato i priznato načelo: *Salus animarum suprema lex!*

To teološko načelo, koliko god je u Katoličkoj crkvi konstantno bilo prisutno, nije uvijek u dovoljnoj mjeri i praktičnim držanjem potvrđivano. Moglo bi se reći da je upravo u pitanju komunikacije u svetim činima ono nedovoljno uvažavano, jer se nije gledalo toliko na duhovna dobra koja su iz komunikacije mogla proizaći, nego se često više pozornosti pridavalo onim negativnim učincima koji su mogli pratiti komunikaciju ili iz nje proizlaziti.

Stajalište Drugog vatikanskog sabora: da traženje milosti nekada komunikaciju dopušta, u učenje Crkve ne unosi ništa bitno novo, ali može izazvati dosta novoga u njezinu daljnjem ponašanju.

U promatranju navedenog saborskog stajališta moguća su različita tumačenja, ali se mora biti oprezan i ne uzimati ga ipak previše široko. Naime, svako pribivanje i aktivno sudjelovanje u bilo kojem svetom činu neke kršćanske Crkve, ako je iz prave nakane, moglo bi se označiti kao traženje milosti i moglo bi biti izvorom duhovnih dobara. Ali komunikaciju u određenom činu ne opravdava, i ne čini je dopuštenom traženje ni postizanje bilo koje milosti. Komunikaciju opravdava, i ona je dopuštena samo onda kad nema drugog načina da se postigne milost koja je uistinu potrebna za duhovno dobro i za vječno spasenje. A valja se prisjetiti kako Drugi vatikanski sabor jasno i izričito uči da se sredstva milosti ne nalaze samo u Katoličkoj crkvi, nego da njih posjeduju i druge kršćanske Crkve, osobito Istočne (vidi

UR, 15). U *Ekumenskom direktoriju* Tajništva za promicanje jedinstva kršćana, od 14. svibnja. 1967., stajalo je: "Postoji temelj, ekleziološki i sakramentalni, da se stanovito zajedničko sudjelovanje u bogoštovlju s tim Crkvama, uključivši i sakrament euharistije, ne samo dopusti nego ponekad i preporuči" (br. 40). A Papinsko vijeće za promicanje jedinstva kršćana u novom *Ekumenskom direktoriju* od 23. ožujka 1993. kaže: "Jasno je da su svima onima koji su po krštenju pritjelovljeni Kristu, zajednički mnogi elementi kršćanskog života" (br. 104, a). A malo dalje nastavlja: "Među elementima i darovima koji pripadaju Katoličkoj crkvi (npr. pisana riječ Božja, život milosti, vjera, nada i ljubav, itd.), mnogi mogu postojati i izvan njezinih vidljivih granica" (br. 104, b).

Komunikacija u bogoštovnim i svetim činima je moguća ukoliko je udovoljeno i nekim drugim uvjetima, tj. "ako su okolnosti pogodne i ako odobri crkvena vlast" (usp. UR, 15).

Kod odlučivanja o komunikaciji svakako se mora voditi računa o razlikama koje postoje između katolika i odijeljenih istočnih kršćana, s jedne, i katolika i odijeljenih zapadnih kršćana, s druge strane. Naime, u odijeljenim Istočnim crkvama postoje valjani sakramenti, dok odijeljene Zapadne kršćanske zajednice većinu sakramenata uopće nemaju, ili im Katolička crkva ne priznaje valjanost. To je i razlog zašto se Katolička crkva različito postavlja prema komunikaciji u svetim činima s odijeljenim istočnim i zapadnim kršćanima. Sabor na poseban način podcrtava tu razliku i opravdava različit postupak i odnos prema kršćanskim Crkvama, te o Istočnim odijeljenim crkvama i o mogućnosti komunikacije u svetim činima s odijeljenom istočnom braćom u dekretu *Orientalium Ecclesiarum* izjavljuje: "Pastoralna praksa dokazuje, gledom na istočnu braću, da se mogu i moraju uzimati u obzir različite okolnosti pojedinih osoba, okolnosti u kojima se ne povrjeđuje jedinstvo Crkve niti ima pogibelji koju valja izbjeći, već se u njima potreba spasenja i duhovno dobro duša ne daju odlagati. Stoga je Katolička crkva, već prema okolnostima vremena, mjesta i osoba, često primjenjivala i primjenjuje blaži način postupka, pružajući svima među kršćanima sredstva spasenja i svjedočanstvo ljubavi, sudjelovanjem u sakramentima kao i u drugim svetim činima" (br. 26).

Potreba, dakle, za duhovnim dobrom i za sredstvima spasenja traži i čini dopuštenom komunikaciju u liturgijskom bogoslužju i nekim

sakramentima, ili sasvim određeno, kako je naprijed već rečeno, odijeljene se istočne kršćane smije u Katoličkoj crkvi pripustiti, ako su ispunjeni postavljeni uvjeti, na sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja, a katolici te iste sakramente, pod određenim uvjetima, mogu primati u odijeljenim Istočnim crkvama.

Ali budući da se komunikacija ne ograničava samo na sakramente koji su *per se* sredstva i izvori milosti, nego se proteže i na druge svete čine, to ni traženje milosti nije jedini i isključivi razlog za dopuštanje i prakticiranje komunikacije.

Razlog za komunikaciju u nekim prilikama može biti davanje svjedočanstva ljubavi među katolicima i drugim kršćanima, kao što se kaže u maloprije citiranom tekstu dekreta *Orientalium Ecclesiarum*, a može ponekad biti također želja za međusobnim zbližavanjem i za postepenim ujedinjenjem kršćana u jednu jedinstvenu Kristovu Crkvu. Istina, takvo značenje i uloga pridavana je komunikaciji ponekad i ranije, i na tome su se upravo zasnivala neka dopuštenja koja su pojedini pape podjeljivali nekim redovnicima, upućivanim u misijska područja, kako smo naprijed već mogli vidjeti, ali se sada s tom ulogom i značenjem komunikacije u međukršćanskim odnosima sigurno računa mnogo više i ozbiljnije.

A da ne bi izgledalo da je to u suprotnosti s onim što je naprijed kazano o objektivnoj zapreci i razlozima za zabranu komunikacije, ovdje treba ponovno naglasiti: ne može biti komunikacije ako bi se time razbijalo ili ugrožavalo jedinstvo i pravovjernost unutar Katoličke crkve, ili ako bi se komunikaciju opravdavalo i zagovaralo krivim mišljenjem da između katoličke i drugih kršćanskih Crkava nema nikakve bitne razlike, nego da su one, što se tiče vjere i bogoštovnih čina, potpuno jednake.

Komunikacija je B u određenim slučajevima B moguća i može biti dopuštena, pa i preporučljiva ako bi to pridonosilo uspostavljanju iskrenih međukršćanskih kontakata i ako se shvaća i upotrebljava kao put međusobnog zbližavanja ili kao sredstvo za bolje upoznavanje i ostvarivanje što dubljeg jedinstva ili duhovnog zajedništva. Evo što je o tome rečeno u *Ekumenskom direktoriju* Tajništva za promicanje jedinstva kršćana iz god. 1967.: "Za rad oko ponovnog uspostavljanja jedinstva među svim kršćanima nije dosta da kršćani u svagdanjem životu žive u međusobnoj bratskoj ljubavi. Uputno je da se dopusti neko zajedništvo u duhovnim stvarima, tj. da kršćani zajedno

sudjeluju u onim duhovnim dobrima koja su im zajednička, i to na takav način i u tolikoj mjeri koliko može biti dopušteno u sadašnjem stanju podijeljenosti" (br. 25). A u novom *Ekumenskom direktoriju* Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana iz god. 1993. se kaže: "Kršćane se može poticati na sudioništvo u djelatnostima i duhovnim dobrima, tj. da dijele onu duhovnu baštinu koja im je zajednička, na način i na razini koji odgovaraju njihovu sadašnjem stanju odijeljenosti" (br. 102), i pri tome se u *Direktoriju* upućuje na saborski dekret *Unitatis redintegratio*, br. 8.

Komunikacija u duhovnim stvarima, koja bi mogla pridonositi zbližavanju i uspostavljanju jedinstva među kršćanima, i koja bi, zbog toga, mogla biti razborito prihvaćena, proteže se, kako ćemo kasnije detaljnije prikazati, na zajedničku molitvu, sudioništvo u nesakramentalnom bogoštovlju, u nekim sakramentima, u zajedničkoj upotrebi svetih mjesta i predmeta, i u drugim dobrima duhovnog života i djelovanja.

3. Donošenje ispravne i utemeljene odluke

o komunikaciji u svetim činima

Poznati su razlozi koji su *za* i *protiv* komunikacije u svetim činima, ali u konkretnim slučajevima ipak nije jednostavno i lako o komunikaciji odlučiti, pogotovo ako se istodobno ili zajedno pojave, kao što nerijetko biva, i razlozi koji joj pogoduju i traže je, i oni koji joj se protive i čine je pogibeljnom. Zbog toga će biti korisno barem kratko naznačiti što treba imati pred očima kod odlučivanja o komunikaciji.

Potrebno je, prije svega i kao osnovno, znati da postoje različiti načini i vrste komunikacije, i da se sveti čini po svojoj naravi razlikuju, a da su različite i kršćanske Crkve i crkvene zajednice u kojima se ti čini obavljaju i komunikacija ostvaruje. S obzirom na to, istaknuo bih kako nije svejedno radi li se o aktivnoj ili o pasivnoj komunikaciji, o komunikaciji u javnom i liturgijskom bogoslužju ili o privatnim pobožnostima, u euharistijskoj žrtvi ili u drugim činima i obredima, u određenim sakramentima ili u sakramentalima (blagoslovinama), itd. Isto tako nije posve isto sudjeluju li odijeljeni kršćani u svetim činima Katoličke crkve ili katolici u svetim činima

odijeljenih kršćana, kao ni to radi li se o svetim činima odijeljene neke Istočne ili Zapadne crkve, odnosno crkvene zajednice.

Mora se, osim toga, najozbiljnije gledati na motive i razloge komunikacije, jer nije svejedno sudjeluje li se u svetim činima drugih kršćana iz čistoga konformizma i radoznalosti, iz obične pobožnosti, ili zbog toga da bi se postigla milost potrebna za duhovno spasenje.

Da bi odluka o komunikaciji u svetim činima bila ispravna i ozbiljno utemeljena, treba sagledati sve razloge i odvagnuti njihovu težinu. A ako ima razloga koji su međusobno u suprotnosti, treba utvrditi koji od njih, u danim okolnostima, imaju veću važnost i težinu. Još jasnije rečeno, treba ispitati i utvrditi ide li komunikacija u svetim činima za tim i donosi li neko duhovno dobro ili ne; proizlaze li iz nje samo dobri ili samo zli učinci; a ako proizlaze i jedni i drugi, radi li se o većem i nužnom dobru B a spas duša je najveće dobro i nadilazi sva druga B ili se radi o težem zlu i većoj šteti.

Zbog složenosti toga pitanja, a i da bi se u provođenju odredaba Sabora i Svete Stolice o komunikaciji spriječile proizvoljne odluke i samovoljna ponašanja pojedinaca, bilo običnih vjernika bilo svećenika, mjesne crkvene vlasti, biskupi i biskupske konferencije, su ovlašteni za donošenje posebnih provedbenih smjernica i uredbi, i njima je povjerena briga i nadzor nad komunikacijom u svetim činima. Evo što se u tom pogledu određuje u saborskom dekretu *Unitatis redintegratio*: "O konkretnom načinu postupanja neka, obazirući se na sve okolnosti mjesta, vremena i osoba, razborito odluči mjesni biskupski autoritet; osim ako biskupska konferencija, prema vlastitim statutima, ili Sveta Stolica ne odluče drugačije" (br. 8). Također i u dekretu *Orientalium Ecclesiarum* nalazimo nešto slično: "Ovaj blaži način glede komunikacije u svetim činima s braćom odijeljenih Istočnih crkava povjerava se budnosti i ravnanju mjesnih hijerarha" (br. 29).

Pored elemenata i objektivnih čimbenika koji su navedeni, kod odlučivanja o komunikaciji treba uzeti u obzir, kako je maloprije rečeno u tekstu saborskog dekreta *Unitatis redintegratio*, sve okolnosti mjesta, vremena i osoba. Stvarno je nemoguće predvidjeti kakve sve mogu biti te okolnosti B i u to se ovdje nećemo ni upuštati B ali mnoštvo uistinu različitih i specifičnih okolnosti i situacija, te mogućnost različitog gledanja na njih, ostavljaju širok prostor veoma divergentnih prosudbi i odluka, a onda, razumljivo, i sasvim različitih

postupaka i ponašanja. Međutim, koliko god se fleksibilnost i prilagodljivost prilikama činile pozitivnim, prevelika raznolikost, a pogotovo oprečnost u tome nije poželjna, posebice ne na jednom užem crkvenom području. Da bi se to izbjeglo, odnosno da bi se osiguralo makar ono najnužnije jedinstvo i jednoobraznost, ne bi mjesni ordinariji, po preporuci Sabora, trebali nastupati svaki posve samostalno, nego treba da se prethodno međusobno konzultiraju i, u određenim okvirnim granicama, ujednače kriterije prema kojima će dopuštati ili zabranjivati komunikaciju u svetim činima na svojim područjima.

Nadalje, budući da komunikacija predstavlja veoma osjetljivu točku u međukršćanskim odnosima, mora se brižno paziti i na to da držanje i postupci katolika ne bi na drugoj strani, tj. kod odijeljenih kršćana bili shvaćeni kao prozelitizam. Zbog toga Sabor naglašava također potrebu dogovaranja i sporazumijevanja s odgovarajućim nadležnim vlastima i autoritetom odijeljenih Crkava. O tim savjetovanjima mjesnih ordinarija ili katoličkih crkvenih vlasti međusobno, te o njihovom kontaktiranju i sporazumijevanju s odgovornim i odgovarajućim crkvenim vlastima odijeljenih kršćana, u dekretu *Orientalium Ecclesiarum* se kaže: "Oni /tj. mjesni hijerarzi B m. pr.) će, posavjetovavši se međusobno, a ako zatreba saslušavši i hijerarhe odijeljenih Crkava, ravnati odnose među kršćanima podesnim i djelotvornim propisima i normama" (br. 29). Na potrebu povezivanja i usklađivanja stavova i ponašanja, osobito s odijeljenim Istočnim crkvama, a u pogledu komunikacije u sakramentima pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja, još jače je insistirao *Ekumenski direktorij* iz g. 1967., ističući: "Što se tiče primanja ili dijeljenja sakramenata pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja, vrlo je korisno da katolički crkveni autoritet, bilo mjesni bilo sinod, bilo biskupske konferencije, dopuštenje za zajedništvo u sakramentima dade tek nakon pozitivnog ishoda savjetovanja o tome s nadležnim odijeljenim Istočnim crkvenim autoritetom, barem mjesnim" (br. 42).

Naposljetku, potrebno je istaknuti još i ovo: Katolička crkva, koja s dosta širine i prilagodljivosti promatra i pravno regulira pitanje komunikacije u svetim činima, nije i ne može biti ravnodušna i nezainteresirana s obzirom na to kako se prema komunikaciji postavljaju odijeljene kršćanske Crkve i crkvene zajednice. Naprotiv, ona očekuje i od njih adekvatan odgovor i jednaku širinu gledanja. To

je u *Ekumenskom direktoriju* iz 1967. posebno naglašeno, i preporučeni su dijalog i savjetovanje zainteresiranih strana: "Treba voditi računa o zakonitoj uzajamnosti (recipročnosti), tako da to zajedništvo u duhovnim dobrima, uz uzajamnu dobru volju i ljubav, pa makar i u užim granicama, ipak pridonese zdravom napretku sloge među kršćanima. Stoga se toplo preporučuje dijalog i konzultacije o tom pitanju između mjesnih i teritorijalnih katoličkih vlasti i vlasti drugih zajednica" (br. 27). A u novom *Ekumenskom direktoriju*, iz god. 1993., među općim načelima o komunikaciji u svetim činima stoji: "Glede tog sudioništva preporučuju se savjetovanja između katoličkih nadležnih vlasti i vlasti drugih zajednica kako bi se pronašle mogućnosti zakonite uzajamnosti prema nauku i predajama različitih zajednica" (br. 106).

Očito je da se komunikacija ovdje zamišlja kao sredstvo promicanja sloge i jedinstva među razdijeljenim kršćanima, a ona će to uistinu biti samo ako je kao takvu prihvate zainteresirane strane, i ako se sprovodi uz međusobno dogovaranje i u iskrenom evanđeoskom duhu.²²⁷

²²⁷ Vidi: M. LACKO, *n. d.*, str. 355B357; R. PERIĆ, *n. d.*, str. 135; ISTI, *Temelji i granice "bogoštovnog zajedničenja" s pravoslavicima /I./*, u: *Služba Božja*, 16/1976, 3, str. 197B203.

Ovim što je ovdje rečeno obuhvaćeno je barem ono najnužnije što treba imati u vidu i čega bi se trebalo pridržavati da bi se mogao zauzeti ispravan stav i donijeti utemeljena odluka o komunikaciji u svetim činima, osobito kada nema mogućnosti da se zatraži mjerodavno mišljenje i autoritativan sud od nadležnih mjesnih crkvenih vlasti i onih na koje spada da o tome odlučuju.

Poglavlje 2.

SUSTAVNI PREGLED KOMUNIKACIJE U SVETIM ČINIMA I CRKVENIH ODREDABA O KOMUNIKACIJI

Komunikacija u svetim činima i stvarima može biti duhovno korisna i preporučljiva samo ako se ona ispravno shvati i razborito provodi, u duhu važećih crkvenih odredaba i smjernica te prema uputama nadležnih crkvenih vlasti, i s njihovim dopuštenjem gdje je ono potrebno.

Saborski dekret o sjedinjenim Istočnim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*, kaže: "Iz opravdanog razloga dopušta se komunikacija u svetim obredima, stvarima i mjestima između katolika i odijeljene istočne braće" (br. 28), a u dekretu o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, stoji: "Određena komunikacija u svetim činima, kada postoje prikladne okolnosti i ako odobri crkvena vlast, ne samo da je moguća nego se i preporučuje" (br. 15).

Budući da je sadržaj pojmova "sveti obredi" i "sveti čini" veoma širok, oni se ne mogu potpuno jednako, i bez razlike, odnositi ili primjenjivati na bilo koju vrstu nabožnih i bogoštovnih čina. Osim toga, odredbe Drugog vatikanskog sabora više su načelnog karaktera i tiču se neposredno samo komunikacije katolika s odijeljenim kršćanima Istočnih crkava. Istina, neki vidovi i oblici komunikacije s odijeljenim istočnim kršćanima naznačeni su i u saborskim dokumentima, ali je znatno više odredaba o komunikaciji u svetim činima, obredima, stvarima i mjestima, također s odijeljenim zapadnim kršćanima, kako smo vidjeli, doneseno poslije Sabora u više različitih crkvenih dokumenata, osobito u novom *Zakoniku kanonskog*

prava iz 1983. i u novom *Ekumenskom direktoriju* iz 1993.

Ovdje ću pokušati te brojne odredbe i upute iz različitih dokumenata i pravnih izvora Svete Stolice sustavno razvrstati i raščlaniti prema njihovom sadržaju, i na taj način ih učiniti pristupačnijim i lakšim za razumijevanje i praktičnu primjenu u životu. Za svaki pojedini slučaj i oblik komunikacije naznačit ću u zagradi dokument Katoličke crkve u kojem se to pitanje mjerodavno uređuje.

I. KOMUNIKACIJA KATOLIKA I ODIJELJENIH KRŠĆANA U RAZLIČITIM SVETIM ČINIMA, DJELATNOSTIMA I DOBRIMA

Kako se kaže u *Ekumenskom direktoriju*, sudioništvo u duhovnim djelatnostima i dobrima obuhvaća zajedničko moljenje, sudjelovanje u liturgijskim činima u strogom smislu te zajedničku upotrebu bogoštovnih mjesta i predmeta potrebnih za liturgijska slavlja (ED II, br. 103). O svakom od tih oblika komunikacije bit će riječi zasebno.

1. ZAJEDNIČKA MOLITVENA SLAVLJA

I EKUMENSKI SUSRETI

Katolici se smiju i mogu sastajati na zajednička molitvena slavlja i ekumenske susrete kako s pripadnicima odijeljenih Istočnih crkava, recimo kod nas s vjernicima Pravoslavne crkve, tako i s članovima odijeljenih zapadnih crkvenih zajednica, npr. protestantskim ili anglikanskim (ED I/1, br. 32; ED II, br. 108).

1) Prigode i nakane zajedničkih susreta i molitava

Ekumenski susreti i zajednička molitvena slavlja su naročito prikladni za očitovanje veza koje sjedinjuju kršćane i djelotvorno su sredstvo koje u prvom redu treba biti usmjereno na ponovno uspostavljanje jedinstva među rastavljenom kršćanskom braćom.²²⁸ Zato se oni osobito preporučuju i sve više se prakticiraju u "Tjednu molitve za jedinstvo kršćana" ili u razdoblju između Uzašašća i Duhova ((ED I/1, br. 32 i 34; ED II, br. 108 i 110).

²²⁸ vidi: G. PATTARO, *n. n.*, str. 66B70.

Nadalje, svi se kršćani, bilo istočni ili zapadni, mogu okupljati da skupa Bogu prikažu svoje zajedničke potrebe i brige, tako da se mole za mir u svijetu ili na određenim područjima, (a poznat je takav susret održan u Asizu god. 1986. na inicijativu pape Ivana Pavla II. i uz sudjelovanje najviših predstavnika i zastupnika svjetskih religija), zatim za pomirbu, slogu i praštanje među sukobljenim državama i zavađenim narodima, za promicanje dostojanstva obitelji i svakog čovjeka i za poštivanje i zaštitu temeljnih ljudskih prava i sloboda, za zaštitu prirode i ljudskog okoliša, kao i za socijalnu pravdu i solidarnost u društvu u teškim prilikama siromaštva, nezaposlenosti i gladi, i sl. Isto tako se mogu zajedno okupljati na državni ili neki drugi narodni praznik da bi iskazali zajedničku zahvalu Bogu za njegove darove, ili uputili zajedničku prošnju u vrijeme velikih nesreća, ili da bi se u dane opće žalosti u povodu tragičnih događaja i na spomendane mrtvih sjetili svojih pokojnika. Zajedničke molitve su preporučljive i na studijskim i radnim susretima pripadnika različitih Crkava i crkvenih zajednica (ED I/1, br. 33; ED II, br. 109).

2) Pripremanje i oblik zajedničkih molitava

Katolici i odijeljeni kršćani mogu se u različitim zgodama skupa moliti spontano i privatno, ali kada su te molitve javne i "službene", one trebaju biti zajednički dogovorene i pripremljene.

Zajedničke molitvene susrete pripremaju predstavnici Crkava i crkvenih zajednica koje će u njima sudjelovati. Ti predstavnici, okupljeni u odgovarajuće odbore, dogovorno utvrđuju koje će osobe službeno nastupati u ime pojedinih Crkava i crkvenih zajednica, i način kako će svaka pojedina Crkva i crkvena zajednica sudjelovati ili biti predstavljena, zatim određuju glavnu temu i moto koji će prožimati cijeli skup, te izabiru svetopisamska čitanja, himne, pjesme, psalme, molitve i drugo što je potrebno, tražeći i uzimajući ono što je zajedničko sudionicima skupa s obzirom na vjeru i duhovni život. Čitanja Svetog pisma trebaju biti takva da ih mogu prihvatiti svi koji sudjeluju u ekumenskom susretu i zajedničkoj molitvi te vjerna izvornom tekstu. U programe zajedničkih molitvenih slavlja mogu se uključiti i prigodni pozdravi, nagovori i biblijska razmatranja. Ta molitvena slavlja treba urediti tako da odgovaraju liturgijskoj obnovi

koja je u novije vrijeme provedena u pojedinim kršćanskim Crkvama i crkvenim zajednicama (ED I/1, br. 35; ED II, br. 111).

3) Mjesto i vrijeme ekumenskih susreta i zajedničkih molitvenih slavlja

Prikladno je da se ekumenski susreti i zajednička molitvena slavlja održavaju u crkvama, hramovima i bogoštovnim prostorima, a mogu se držati i u svakom drugom doličnom mjestu neke od Crkava ili crkvenih zajednica. O izboru mjesta trebaju se dogovoriti i dati pristanak svi sudionici. Odabrano mjesto ili prostor trebaju biti tako uređeni da su svima pogodni i udobni za vlastitu molitvu i da pridonose pobožnosti svih sudionika (ED I/1, br. 36; ED II, br. 112).

Za katolike nije zgodno da se ekumenski susreti i zajednička molitvena slavlja održavaju nedjeljama i zapovjednim blagdanima budući da su oni u te dane dužni sudjelovati u euharistijskom slavlju Katoličke crkve (ED II, br. 115).

Za organiziranje zajedničkih kršćanskih molitvenih slavlja i ekumenskih susreta nije potrebno tražiti bilo kakvu posebnu dozvolu od crkvene vlasti, ali je dobro da ona o tome bude obaviještena i da vodi brigu kako se ne bi događale i uvele kakve zloupotrebe.

4) Odjeća sudionika u zajedničkim molitvenim slavljima

Oni koji sudjeluju u ekumenskim susretima i zajedničkim molitvenim slavljima i koji obnašaju određenu službu, ako se o tome svi sudionici slože, mogu nositi odjeću koja odgovara položaju svakoga od njih u vlastitoj Crkvi ili crkvenoj zajednici te naravi samog molitvenog slavlja (ED I/1, br. 37; ED II, br. 113).

2. KOMUNIKACIJA KATOLIKA I ODIJELJENIH KRŠĆANA

U SVETOM BOGOSLUŽJU ILI LITURGIJI

Katolička crkva je u prošlosti bila veoma osjetljiva s obzirom na komunikaciju u svetim činima i obredima, osobito s obzirom na euharistiju ili svetu misu. Katolici nisu smjeli, kako smo naprijed vidjeli, nikada aktivno sudjelovati u liturgijskim, pa ni u drugim bogoštovnim činima odijeljenih kršćana ("raskolnika" i "krivovjernika"), a samo se ponekad i ponegdje toleriralo da nekim činima pribivaju kao pasivni promatrači.

No, danas se na to gleda sasvim drugačije, ali opet zavisno od vrste svetih i bogoštovnih čina. Pogledat ćemo kakve su sada mogućnosti komunikacije u liturgijskom bogoštovlju, najprije onom nesakramentalnom, a zatim u sakramentima.

1) KOMUNIKACIJA U LITURGIJSKOM

NESSAKRAMENTALNOM BOGOŠTOVLJU

Potrebno je odmah razjasniti na što se misli kad se govori o liturgijskom bogoštovlju. Razjašnjenje toga pojma za Katoličku crkvu daje *Zakonik kanonskog prava* kad određuje da je liturgijsko javno bogoštovlje ono koje u ime Crkve vrši zakonito ovlaštena osoba činima koje je odobrila crkvena vlast (usp. kan. 834, ' 2). A kad je riječ o komunikaciji u bogoštovlju različitih kršćanskih Crkava ili crkvenih zajednica, prema *Ekumenskom direktoriju* iz 1993., pod liturgijskim bogoštovljem se podrazumijeva ono koje se slavi prema knjigama, uputama i običajima Crkve ili crkvene zajednice i pod predsjedanjem svećenika ili ovlaštene osobe dotične Crkve ili crkvene zajednice (vidi: ED II, br. 116).

1. LITURGIJSKO BOGOŠTOVLJE OPĆENITO

I NAČIN SUDJELOVANJA U NJEMU

Mnogi su i različiti čini nesakramentalnog liturgijskog bogoštovlja u pojedinim kršćanskim Crkvama i crkvenim zajednicama, i nije moguće u općim dokumentima Katoličke crkve o njima govoriti drugačije nego uopćeno. A u tim se dokumentima posebno govori ili se spominju samo neki od tih čina.

Katolicima se ne samo dopušta da pribivaju liturgijskim slavljinama koja se vrše u nekoj odijeljenoj Crkvi ili crkvenoj zajednici, nego ih se potiče, ako su pozvani i ako im se to omogućuje, da zajednički mole obredne molitve, odgovaraju na zazive i prošnje, recitiraju ili pjevaju psalme, mole ili pjevaju himne i druge pjesme, izvode odgovarajuće geste ili kretnje (npr. znak križa, uzdizanje ruku, naklon glave, poklicanje i sl.) dotične Crkve ili crkvene zajednice. Mogu također čitati čitanja i propovijedati ako im to domaćin predloži (vidi: ED II, br. 118).

Ranije se za pribivanje i sudjelovanje u bogoštovlju odijeljenih kršćana, bilo istočnih ili zapadnih, tražio opravdan razlog, npr. vršenje javne službe, krvno srodstvo, prijateljstvo ili želja za boljim upoznavanjem između katolika i drugih kršćana (usp. ED I/1, br. 50, 56 i 59), ali se sada ne traži nikakav posebni razlog, niti je potrebno dopuštenje mjesnog ordinarija da bi katolici mogli nastupati kao čitači.

Katolička crkva dopušta svojim vjernicima da sudjeluju u liturgijskom nesakramentalnom bogoštovlju odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica, a isto tako je otvorena i za sudjelovanje odijeljenih kršćana u katoličkim bogoštovnim činima, i to na jednak način kao što mogu sudjelovati katolici kod odijeljenih kršćana (usp. ED I/1, br. 50 i 59). Međutim, da bi se takve komunikacije ostvarivale, potrebno je da isti stav imaju i da jednaku raspoloživost prema komunikaciji pokažu i odijeljene kršćanske Crkve, odnosno crkvene zajednice.

Komunikacija u liturgijskom bogoštovlju se jednako dopušta i običnim vjernicima i vjerskim službenicima. A kada u liturgijskom slavlju sudjeluju službenici različitih Crkava i crkvenih zajednica, npr. na neki njihov posebni blagdan, na značajniju godišnjicu vjerskog ili crkvenog života, ili kad se postavljaju temelji ili obavlja blagoslov i posveta crkve, hrama i drugih bogomolja, kad se vrši ustoličenje crkvenog dostojanstvenika ili hijerarha, kad se iskazuju posmrtni

počasti i obavljaju zadušnice za kojeg uglednijeg vjerskog pripadnika neke od kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica, nekatolički službenici koji sudjeluju u odgovarajućem bogoštolju u Katoličkoj crkvi mogu zauzeti mjesto i mogu im se dati liturgijske počasti koje odgovaraju njihovom položaju i ulozi, ako je to zgodno. To znači da bi, npr., pravoslavnim đakonima pripadalo mjesto uz katoličke đakone, pravoslavnim svećenicima uz katoličke svećenike, a pravoslavnim episkopima mjesto i počasti katoličkih biskupa. Jednako tako i kler Katoličke crkve, pozvan na takva slavlja druge Crkve ili crkvene zajednice, treba imati mjesto među odgovarajućim pravoslavnim klerom i može obući odjeću i staviti znakovlje svoje crkvene službe, ako to odgovara onima koji su ih pozvali i primili (vidi: ED I/1, br. 51 i 60; ED II, br. 119).

2. KOMUNIKACIJA U NEKIM POSEBNIM ČINIMA NESAKRAMENTALNOG BOGOSLUŽJA

1) Sudjelovanje u Jutarnjoj i Večernjoj i u posebnim bdjenjima i molitva za odijeljene kršćane

Ekumenski direktorij iz g. 1993. posebno spominje zajedničko sudjelovanje katolika, pravoslavnih, anglikanaca i protestanata u slavljenjima kao što su Jutarnja ili Večernja i posebna bdjenja, te naglašava kako to omogućuje osobama različitih liturgijskih tradicija da bolje shvate molitvu jedni drugih i da dublje sudjeluju u različitim tradicijama koje su se često razvile iz istih zajedničkih korijena (ED II, br. 118).

Nigdje se u crkvenim dokumentima ne govori, i ništa ne priječi da se katolici privatno mole za odijeljene kršćane, za njihove potrebe i na njihovu dobru nakanu. A u spomenutom se *Ekumenskom direktoriju* dopuštaju i javne molitve za druge kršćane, žive ili pokojne, za potrebe i nakane odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica i njihovih duhovnih poglavara, bilo da se takve molitve uključuju u propisane ili u uobičajene molitve vjernih, u litanije i u druge bogoštovne zazive. Jedino se izričito to ne dopušta u euharistijskoj anafori, budući da se prema drevnoj kršćanskoj liturgijskoj i eklezijalnoj tradiciji u

euharistijskoj anafori spominju samo imena osoba koje su u punom zajedništvu Crkve u kojoj se ta euharistija slavi (vidi: ED II, br. 121).

2) Udioništvo u blagoslovima i drugim blagoslovinama ili sakramentalima

Blagoslovine ili sakramentali, kao sveti znakovi koji na neki način označuju i po zagovoru Crkve postižu osobito duhovne učinke (usp. Drugi vatikanski sabor, SC, br. 60; ZKP, kan. 1166), često se obavljaju i u svagdašnjem vjerskom životu kršćana zauzimaju važno mjesto. Obično se blagoslovine razlikuju ili dijela na: posvećenje (osoba), posvetu (mjesto), blagoslov (osoba, mjesto i predmeta) i egzorcizam.

Iz već gore rečenoga jasno je da katolici i odijeljeni kršćani mogu pribivati takvim činima jedni kod drugih. Može se samo postaviti pitanje smiju li katolički službenici obavljati takve čine i za nekatolike.

Što se tiče različitih tzv. invokativnih blagoslova,²²⁹ *Zakonik kanonskog prava* određuje da njih treba prvenstveno dijeliti katolicima, ali se mogu dati i katekumenima, a ako to ne priječe posebne crkvene zabrane, mogu se podjeljivati i nekatolicima (vidi: kan. 1170). A i novi *Ekumenski direktorij* kaže da se blagoslovi obično podjeljuju katolicima, ali da se mogu podjeljivati i drugim kršćanima koji to traže, u skladu s naravi i predmetom blagoslova (vidi: ED II, br. 121).

²²⁹ Blagoslovi mogu biti: *konstitutivni*, ako se njima određeni predmeti i mjesta izdvajaju iz profane upotrebe i određuju za bogoštovlje; *invokativni*, ako se na određeni predmet ili mjesto zaziva Božje djelovanje i preko njega za ljude Božja pomoć i zaštita, ali ne gube svoj profani upotrebnikarakter.

Ni *Zakonik kanonskog prava*, a ni odgovarajuće liturgijske knjige, ne naznačuju nijedan invokativni blagoslov koji bi bilo zabranjeno obavljati za nekatolike ili im ga podijeliti. U svakom slučaju, ako odijeljeni kršćani zatraže, mogu se za njih obavljati: blagoslov obitelji, djece, bolesnika, blagoslov kuće, stana i radnih prostorija, blagoslov njiva, polja i pašnjaka, blagoslov domaćih životinja, blagoslov jela i pića, te blagoslov nabožnih i upotrebnih predmeta. Također im se može dati blagoslovljena voda, svijeća, maslinova grančica, pepeo i sl. A sve to je nekad bilo zabranjivano, kako smo naprijed mogli vidjeti.

Nema izričite crkvene zabrane da i katolici sudjeluju u blagoslovima ili da ih primaju od službenika odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica. Stoga držim da nema zapreke ili smetnje da također katolici budu sudionici i zajedničari blagoslova i duhovnih dobara odijeljenih kršćana, ako ih Katolička crkva smatra valjanim i ako pri tom nema nikakve sablazni i pogibelji krivovjerja i vjerskog indiferentizma.

3) Pribivanje sahrani i pogrebnim obredima i javno slavljenje mise za odijeljene kršćane

Ne postoji sada nikakva smetnja sa strane Katoličke crkve da njezini vjernici pribivaju i aktivno sudjeluju u sprovodnoj povorci i pokapanju vjernika odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica, niti se priječi odijeljenim kršćanima da pribivaju sahrani i sprovodnim obredima katolika. To se smatra sasvim normalnim činom poštovanja i pijeteta prema pokojniku s kojim je netko bio vezan za njegova života, ili s njegovom bližom rodbinom.

Katolička crkva pruža mogućnost da se za pripadnike odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica obavi obred katoličkog sprovoda. Da bi katolički svećenik ili đakon, ako bude zamoljen ili pozvan, mogao po katoličkom obredu obaviti sahranu nekog odijeljenog kršćanina, potrebno je vidjeti i utvrditi da se ispunjavaju ovi uvjeti:

B da se pokojnik za života nije tome usprotivio,

B da nema vlastitog službenika ili je spriječen da obavi obred sprovoda, i

B da se ne radi o slučajevima kada i katolicima treba uskratiti

crkveni sprovod.

Ako postoje ti uvjeti, treba da mjesni ordinarij na čijem bi se području sahrana imala obaviti po svom razboritom sudu, u pojedinim slučajevima, takvu sahranu dopusti (vidi: ZKP, kan. 1183, ' 3, i kan. 1184; ED II, br. 120).

Za umrle odijeljene kršćane sveta misa se ranije mogla slaviti samo privatno (ZKP/1917, kan. 2262, ' 3, 2). Međutim, budući da su se promijenila shvaćanja i ponašanje u međukršćanskim odnosima, s raznih strana su stizali Svetoj Stolici prijedlozi i zahtjevi da se u određenim slučajevima dopusti također javno slavljenje euharistijske žrtve za pokojne koji su pripadali odijeljenim Crkvama i crkvenim zajednicama. Tome je i udovoljeno odlukom Kongregacije za nauk vjere od 11. lipnja 1976. Istina, u sadašnjem *Zakoniku kanonskog prava* ništa se ne govori o slavljenju misa (zadušnica) za umrle odijeljene kršćane, ali bi se moglo zaključiti da je ono implicitno dopušteno za one odijeljene kršćane kojima je dana i crkvena sahrana (usp. kan. 1185). Osim toga, budući da nije ničim opozvana i da, stoga, ostaje i dalje na snazi spomenuta odluka Kongregacije za nauk vjere, treba zaključiti da se za umrle odijeljene kršćane sveta misa može slaviti privatno uvijek, a javno kad su ispunjeni uvjeti koje ta odluka navodi, a to su:

- a) da se misa slavi iz čisto religioznih motiva;
- b) da su javno slavljenje mise zatražili članovi obitelji, prijatelji ili netko blizak dotičnom pokojniku, odnosno pokojnici;
- c) da je otklonjena svaka pogibelj sablazni za katoličke vjernike, o čemu sud donosi mjesni ordinarij;
- d) da se u svetoj misi, u anafori, ne spominje pokojnikovo ime (vidi: ED II, br. 121).²³⁰

Danas je javno slavljenje svete mise općenito uobičajeno, pa se, stoga, može smatrati i dopuštenim kada se radi o pokojnicima koji su vršili kakvu javnu službu općeg značaja, i osobito u znak opće žalosti i solidarnosti za pokojnicima stradalim u nesrećama većih razmjera. Ta javna slavlja svete mise vrše se spontano ili prema uviđavnosti mjerodavnih osoba u samoj Katoličkoj crkvi, i nema potrebe da se od

²³⁰ Vidi: KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, dekr.: *Accidit in diversis*, 11. lipnja 1976., u: AAS 68/1976, str. 622; EV, 5, br. 2066, str. 1334.

strane nekatolika upućuje bilo kakav izričit ili formalan zahtjev.

2) KOMUNIKACIJA U SAKRAMENTIMA I POSEBNO

U EUHARISTIJSKOJ ŽRTVI

Sakramenti kao čini Isusa Krista i Crkve, i izvori božanske milosti potrebne za spasenje, u duhovnom su životu kršćana od primarne važnosti i imaju posebno mjesto. Stoga komunikacija ili sudioništvo katolika i odijeljenih kršćana u njima može u određenim prilikama biti veoma korisno ili nužno i imati svoje puno opravdanje.

Drugi vatikanski sabor, kako smo ranije već vidjeli, u dvama svojim dokumentima: *Unitatis redintegratio* i *Orientalim Ecclesiarum*, na poseban se način osvrće upravo na komunikaciju u sakramentima, ali samo s kršćanskom braćom odijeljenih Istočnih crkava. Međutim, u oba *Ekumenska direktorija* i u novom *Zakoniku kanonskog prava* govori se također o komunikaciji katolika i odijeljene braće zapadnih crkvenih zajednica.

Budući da doktrinalne razlike i stupanj povezanosti Katoličke crkve, s jedne strane, i odijeljenih Istočnih²³¹ i odijeljenih Zapadnih crkava i crkvenih zajednica²³², s druge strane, nisu jednaki, ni pitanje komunikacije u sakramentima s tim Crkvama i crkvenim zajednicama se ne tretira i ne uređuje jednako. Zato o toj komunikaciji govorimo odvojeno.

²³¹ Odijeljene Istočne crkve su: monofizitske ili predkalcedonske B nestorijanska, koptska, armenska, sirijsko-antiohijska, te pravoslavne autokefalne B bizantsko-grčka, ruska, srpska, makedonska. Vidi: J. KOLARIĆ, *Istočni kršćani*, Zagreb 1982; ISTI, *Pravoslavni*, Zagreb 1985, str. 109B140; C. DALLARI, *Chiamati all=unità*, Padova 1993, str. 32B37.

²³² Odijeljeni zapadni kršćani su: protestanti, kalvinisti, anglikanci, baptistička Crkva, evangelička Crkva, metodistička Crkva, adventisti, pentekostalna Crkva. Vidi: C. DALLARI, *n. d.* str. 39B47.

A. KOMUNIKACIJA U SAKRAMENTIMA IZMEĐU KATOLIKA

I ODIJELJENIH ISTOČNIH CRKAVA

Saborski dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, kaže: "Budući da one Crkve (tj. Istočne B pravoslavne i druge B m. pr.) mada rastavljene, imaju prave sakramente /Y./ kojima su s nama još povezane najtješnjom vezom, ne samo da je moguća nego se i preporučuje neka komunikacija ako su okolnosti pogodne i ako odobri crkvena vlast" (br. 15). Ipak, komunikacije ne može biti u svim sakramentima. U dekretu o sjedinjenim Istočnim crkvama *Orientalium Ecclesiarum* navedeno je koji su to sakramenti, a također su naznačeni i osnovni uvjeti koji se trebaju ispuniti (vidi: br. 27). Detaljnije odredbe o toj komunikaciji donose oba *Ekumenska direktorija* i novi *Zakonik kanonskog prava*.

1. PRISTUPANJE KATOLIKA SAKRAMENTIMA U ODIJELJENIM ISTOČNIM CRKVAMA I SUDJELOVANJE U NJIHOVOM LITURGIJSKOM BOGOSLUŽJU

Kanonsko pravo Katoličke crkve određuje da katolici primaju sakramente dopušteno samo od katoličkih djelatnika (usp. ZKP, kan. 844, ' 1). Ipak, budući da se priznaje da i odijeljene Istočne crkve imaju valjane sakramente, od navedene opće zabrane postoje izuzeća, i katolicima se pruža mogućnost komunikacije u nekim sakramentima ili primanja nekih sakramenata od svetih službenika odijeljenih kršćanskih službenika, prvenstveno Istočnih crkava u kojima postoje valjani dotični sakramenti.

1) Sakramenti pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja u kojima je komunikacija moguća

U dekretu *Unitatis redintegratio* Drugog vatikanskog sabora su

navedeni sakramenti koji se mogu u Katoličkoj crkvi podjeljivati odijeljenim istočnim kršćanima, a to su: pokora, euharistija i bolesničko pomazanje, te se kaže: "Smiju dapače i katolici zatražiti te sakramente od onih nekatoličkih službenika kojih Crkve imaju valjane sakramente" (br. 27).

U slučaju prijeko potrebe Katolici smiju tražiti Krštenje i od svećenika i pripadnika odijeljenih Istočnih crkava (vidi: ZKP, kan. 861, ' 2). Katolici mogu primati dopušteno sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja od zakonitih službenika odijeljenih Istočnih crkava, npr. kod nas od ovlaštenih službenika u Pravoslavnoj crkvi, jer se za te Crkve u saborskom dekretu o ekumenizmu kaže: "Budući da te Crkve, mada rastavljene, imaju prave sakramente, a poglavito, i to snagom apostolskog nasljedstva, svećeništvo i euharistiju, kojima su s nama još povezane najtješnjom vezom, ne samo da je neka komunikacija moguća nego se i preporučuje ako su okolnosti pogodne i ako odobri crkvena vlast" (UR, br. 15).

2) Komunikacija u euharistijskoj žrtvi

Vjernici katolici smiju pribivati liturgijskom bogoslužju, pa i samoj euharistiji u odijeljenim Istočnim crkvama, "ako su okolnosti pogodne i ako dozvoli crkvena vlast" (vidi: UR, br. 15; ED II, br. 122). Mogu u tom slučaju u euharistiji sudjelovati u zajedničkim molitvama, zazivima i odgovorima, himnima i pjesmama, kretnjama i gestama, a ako ih se pozove mogu biti i čitači (vidi: ED II, br. 118). Posve je jasno da do takvog sudioništva može dolaziti samo ako identičan stav o toj stvari ima i dotična odijeljena Crkva.

Takva nazočnost i sudioništvo u euharistiji bila bi, pod istim uvjetima, dopuštena i katoličkim svetim službenicima, s tim da je, prema *Zakoniku kanonskog prava*, katoličkim svećenicima izričito zabranjeno koncelebrirati euharistiju zajedno sa svećenicima ili služiteljima Crkava koje nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom (vidi: ZKP, kan. 908).

3) Okolnosti ili uvjeti pod kojima je komunikacija u sakramentima dopuštena

Važno je pitanje, i treba reći nešto o okolnostima kada bi komunikacija u navedenim sakramentima mogla biti dopuštena. Nije sigurno dopuštena u svim ili u tzv. redovitim prilikama.²³³

Zakonik kanonskog prava, kao i novi *Ekumenski direktorij*, navode neke od okolnosti ili uvjeta kada je dopušteno svakom katoliku da primi sakrament pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja od služitelja Istočne (odijeljene) crkve. Te okolnosti i uvjeti su ovi:

1) Potreba božanske milosti ili istinska duhovna korist (vidi: ZKP, kan. 844, ' 2; ED II, br. 123; također ED I/A, br.44). Takav je slučaj kada se neki katolik u smrtnoj pogibelji, a i inače, nađe u teškom ili velikom grijehu, ili u kakvoj duhovnoj tjeskobi, i teško mu je da ostane u takvom stanju;

2) Fizička ili moralna nemogućnost da se dođe do katoličkog služitelja i da se navedeni sakramenti prime od katoličkog služitelja (ZKP, kan 844, ' 2; ED II, br. 123; i ED I/A, br. 44).

²³³ Vidi: T. VUKŠIĆ, *n. d.*, str. 319. Također G. PATTARO, *n. d.*, str. 76E82.

Ova druga točka je vrlo važna, i potrebno ju je malo bolje razjasniti. Radilo bi se o fizičkoj nemogućnosti u sredinama i u dijaspori gdje ima katolika, ali nema katoličkog svećenika; ili kada u određenom mjestu ima katolički svećenik, ali se zbog kakve fizičke zapreke ne može k njemu pristupiti, niti on (npr. zbog bolesti) može doći katoliku koji bi želio primiti neki od navedenih sakramenata. Moralna bi nemogućnost da se dođe do katoličkog služitelja bila kada je on nazočan u određenom mjestu i dostupan katolicima, ali politička vlast svojim zakonima i odlukama zabranjuje vršenje katoličkih bogoštovnih čina i obreda; ili kada postoji katolički svećenik, ali odbija da katoliku koji ga prikladno moli podijeli traženi sakrament; ili kad je moguće doći do katoličkog svećenika, ali on ne može udovoljiti traženju da podijeli neki sakrament, npr. pokore, budući da ne poznaje jezika i nikako ne može razumjeti što katolički vjernik od njega traži.

3) Da je izbjegnuta ili otklonjena pogibelj otpada od katoličke vjere, pristajanja uz zabludu, vjerske ravnodušnosti ili pogibelj sablazni (o sva tri navedena uvjeta vidi: ED I/A, br. 44 i 46; ED II, br. 123; ZKP, kan. 844, ' 2).

Treba, svakako, ovdje napomenuti da komunikacija u sakramentima u odijeljenim Crkvama ne ovisi samo od stava i dobre volje Katoličke crkve. Jednako to ovisi i od stava pojedinih odijeljenih kršćanskih Crkava, odnosno od toga dopuštaju li one katolicima komunikaciju ili ne. Za ovo naše južnoslavensko područje važno je kako na pitanje komunikacije u svetim činima, i osobito u sakramentima, odnosno Svetim tajnama, gleda Pravoslavna crkva u Srbiji, Makedoniji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.²³⁴

4) Pribivanje dijeljenju sakramenata i prihvaćanje uloge čitača

²³⁴ Vidi: J. BARIŠIĆ, *Problem interkomunije*, u: *Crkva u svijetu*, 1975, 3, str. 212B218.

Ako se tome ne protivi stega odijeljene Istočne crkve, nema zapreke da katolici pribivaju dijeljenju bilo kojeg sakramenta u odijeljenoj Istočnoj crkvi, npr. krštenju ili vjenčanju. Za to mogu biti motivirani prijateljskim, rodbinskim ili kakvim drugim posebnim osobnim vezama. Što više, ako ih pozove ovlašteni službenik, mogu u sakramentalnom liturgijskom slavlju nastupati kao čitači odgovarajućih tekstova (vidi: ED II, br. 126).

5) Poštivanje stege odijeljenih Istočnih crkava

Odijeljene Istočne crkve imaju vlastito pravno ustrojstvo i posebnu stegu. Norme kojima one uređuju svoj unutarnji život i vlastito djelovanje Katolička crkva priznaje, uvažava i treba respektirati. U saborskom dekretu *Unitatis redintegratio* se kaže: "Sveti Sabor želi ukloniti svaku sumnju te izjavljuj da Istočne crkve, svjesne nužnog jedinstva svekolike Crkve, imaju pravo upravljati se prema vlastitim zakonima, jer su pogodniji za njihove vjernike i podesniji za dobro duša" (br. 16; usp. i dekl. o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae*, br. 4). Te Crkve imaju vlastitu stegu i u pogledu dijeljenja i primanja sakramenata, koja je često restriktivnija od one koja vlada u Katoličkoj crkvi, i katolici je i inače moraju poštivati, a osobito ako pristupaju na sakramente u tim Crkvama (vidi: ED II, br. 107 i 122).

Posebice su različiti običaji, a i propisi, kod katolika i istočnih odijeljenih kršćana s obzirom na mjesto i način ispovijedanja, na ispovijed prije svake pričesti, na trajanje i vrstu euharistijskog posta, na način pričešćivanja i na pričešćivanje samo u određeno vrijeme i na određenom mjestu. Katolici trebaju poznavati te običaje i propise, i zato su katolički dušobrižnici i pastiri dužni poučiti svoje vjernike o teološkim pretpostavkama, zatim o načinima i razlozima komunikacije u liturgijskom bogoslužju i sakramentima, kao i o različitim stegama kršćanskih Crkava s tim u svezi (vidi: ED II, br. 122). Kada pristupaju sakramentima u odijeljenim Istočnim crkvama katolici se trebaju držati njihove stege i moraju paziti da ne bi, ako je se ne pridržavaju, izazvali sablazan i sumnju među istočnim kršćanima dotične odijeljene Crkve (vidi: ED I/A, br. 45; ED II, br. 124).

6) Kumovanje katolika kod krštenja i potvrde u odijeljenim Istočnim crkvama

Kako ćemo vidjeti malo kasnije, Katolička crkva ne isključuje mogućnosti da njezini članovi budu kumovi kod krštenja (i potvrde) u odijeljenim Istočnim crkvama. A jednako tako se od strane Katoličke crkve ne zabranjuje katolicima da kumuju na krštenju (i potvrdi) koje se podjeljuje u odijeljenoj Istočnoj ili Pravoslavnoj crkvi. Razumljivo je da to u potpunosti zavisi od stava dotične odijeljene Crkve: dopušta li ona to ili ne. Ako i odijeljena Istočna crkva to dopušta, i ako katolički vjernik bude kum ili kuma na krštenju djeteta u odijeljenoj Istočnoj crkvi, skrb za kršćanski odgoj toga djeteta ne spada na katoličkog kuma, nego na roditelje i kuma koji su članovi Crkve u kojoj je dijete kršteno (vidi: ED I/A, br. 48; ED II, br. 98).

7) Nazočnost i sudjelovanje katoličkog služitelja u ženidbenom slavlju u odijeljenim Istočnim crkvama

Kao što je dopušteno običnim katoličkim vjernicima pribivati sklapanju ženidbe odijeljenih istočnih kršćana, to je slobodno i katoličkim svetim službenicima, bilo da se ženidba sklapa ili vjenčanje obavlja između istočnih kršćana, ili dviju osoba od kojih jedna pripada Katoličkoj crkvi a druga nekoj odijeljenoj Istočnoj (vidi: ED II, br. 127). Što više, ako ga pozove mjerodavna vlast Istočne crkve, i ako je, kad se radi o mješovitim ženidbama, sve sukladno važećim propisima o tim ženidbama, katolički svećenik ili đakon može, uz prethodno odobrenje mjesnog biskupa (misli se na biskupa mjesta u kojemu se ženidba sklapa), kod toga biti i aktivan sudionik. Ako ga pozove voditelj obreda Istočne odijeljene crkve, može moliti dopunske i odgovarajuće molitve, čitati svetopisamski tekst, održati kratki nagovor i podijeliti blagoslov bračnom paru (vidi: ED II, br. 127 i 157).

Zabranjuje se da katolički i nekatolički služitelj, obavljajući svaki svoj obred, istodobno traže i primaju ženidbenu privolu stranaka (vidi:

ZKP, kan. 1127, ' 3).

8) Katolici svjedoci sklapanja ženidbe u odijeljenim Istočnim crkvama

Kod sklapanja ženidbe u Istočnim odijeljenim crkvama, radilo se o mješovitim ženidbama ili ženidbama dvoje odijeljenih istočnih kršćana, katolici mogu biti svjedoci, s tim da ta praksa bude u skladu s općom stegom Katoličke i odijeljene Istočne crkve u pogledu pravila o sudjelovanju na takvim vjenčanjima (vidi: ED II, br. 128).

2. PRIPUŠTANJE VJERNIKA ODIJELJENIH ISTOČNIH CRKAVA NA SAKRAMENTE I SVETU MISU U KATOLIČKOJ CRKVI

Zakonik kanonskog prava načelno određuje da katolički djelatnici dopušteno dijele sakramente samo vjernicima katoličke vjere (vidi: ZKP, kan. 844, ' 1). Ipak, Katolička crkva o istočnoj odijeljenoj braći drži da su s njom povezani veoma tijesnim vezama istih vjerskih istina (usp. UR, br. 14; ED I/A, br. 40; ED II, br. 122), te da mogu u Katoličkoj crkvi plodonosno primati određene sakramente i dobivati božansku milost.

1) Podjeljivanje sakramenata pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja

One iste sakramente koje katolici mogu dopušteno i svakako valjano primati u odijeljenim Istočnim crkvama, a to su: pokora, euharistija i bolesničko pomazanje, mogu i katolički djelatnici, odnosno svećenici ili đakoni podjeljivati braći odijeljenih Istočnih crkava, kao i drugim kršćanima čija je vjera o sakramentima i odnos prema njima, po sudu Apostolske Stolice, jednak kao i kod odijeljenih

Istočnih crkava (vidi: UR, br. 27; ZKP, kan. 844, ' 3; ED II, br. 125). Koji su to drugi kršćani nije baš jasno, ali tu svakako treba ubrojiti starokatolike koji imaju valjane sve sakramente.²³⁵

2) Uvjeti koji se trebaju ispuniti za komunikaciju u sakramentima

Ne smije se odijeljene kršćane nagovarati ili privlačiti na sakramente u Katoličkoj crkvi, i treba izbjegavati makar i samo prividni prozelitizam (vidi: ED II, br. 125), tako da navedene sakramente mogu katolički djelatnici dopušteno dijeliti članovima istočnih odijeljenih Crkava jedino onda kad:

B oni to traže sami od sebe ili svojevrijedno,

B a osobito kada ne mogu sakramente primiti u vlastitoj Crkvi, i bili bi lišeni duhovnih plodova sakramenata.

²³⁵ Vidi T. VUKŠIĆ, *n. d.*, str. 319B320.

Prilika ili potreba za takvom komunikacijom mogla bi se ukazati u slučajevima: kada neki član odijeljene Istočne crkve ili manje skupine tih kršćana žive u katoličkim sredinama bez svoga svećenika; kada odijeljeni istočni kršćanin sklapa u Katoličkoj crkvi mješovitu ženidbu s katoličkom strankom, ili živi u mješovitom braku s katoličkim vjernikom; kada iz pobožnosti hodočasti u neko katoličko zavjetno svetište i želi pristupiti ispovijedi i pričesti; kada se zbog bilo kakva razloga ne može ispovjediti i pričestiti u svojoj Crkvi i teško mu je da dulje vremena bude lišen sakramentalnih milosti i plodova; ili kad se bolestan nalazi u bolnici i želi iskoristiti nazočnost katoličkog svećenika da se ispovjedi, pričesti i primi bolesničko pomazanje.

Drugi uvjet koji treba biti ispunjen jest da su dotični kršćani pravo raspoloženi ili pripremljeni za dostojno i plodonosno primanje milosti koju Krist pruža kršćanima posredstvom sakramenata (vidi: ED I/A, br. 44 i 46; ED II, br. 125; ZKP, kan. 844, ' 3).

Pred odijeljene istočne kršćane i one koji su s njima izjednačeni, koji žele primiti neki od navedenih sakramenata, Katolička crkva ne postavlja nikakve druge uvjete ili zahtjeve, niti se traže neki posebni razlozi za njihovo pripuštanje sakramentima kod katolika.²³⁶

3) Pribivanje dijeljenju sakramenata i euharistijskoj žrtvi ili svetoj misi, i nastupanje u ulozi čitača

Odijeljenim istočnim kršćanima se ne zabranjuje pribivati euharistijskoj žrtvi ili svetoj misi i dijeljenju sakramenata u Katoličkoj crkvi, npr. krštenju, potvrdi, ili vjenčanju, a ako su nazočni, može ih se pozvati da u dotičnom slavlju čitaju odgovarajuća čitanja (vidi: ED II, br. 126).

4) Kumovanje odijeljenih istočnih kršćana na krštenju i potvrdi u Katoličkoj crkvi

²³⁶ Vidi: J. BARIŠIĆ, *n. čl.*, u: *Crkva u svijetu*, 1975, 3, str. 210B212.

S obzirom na to da su kumovi na krštenju i potvrdi jamci krštenikove, odnosno krizmanikove vjere i želje za crkvenim zajedništvom, i da preuzimaju odgovornost za njegov kršćanski odgoj i da trebaju nastojati oko njegova provođenja kršćanskog života i vršenja obveza u skladu s primljenim sakramentom, razumljivo je da bi kumovi i kume, u liturgijskom i kanonskom smislu, morali biti članovi Crkve ili crkvene zajednice u kojoj se sakrament krsta ili potvrde slavi (vidi: ZKP, kan. 872 i 892; ED II, br. 98).

Ipak, uvažavajući stvarnost tijesnog zajedništva u vjeri između Katoličke crkve i odijeljenih Istočnih crkava (usp. UR, br.14), iz opravdanog razloga se može dopustiti da pripadnik odijeljene Istočne crkve, ili pravoslavne vjere, zajedno s katoličkim kumom, odnosno katoličkom kumom, bude kum ili kuma kod krštenja (potvrde) katoličkog djeteta ili odrasle osobe (vidi: ED I/A, br. 48; ED II, br. 98). U tom slučaju briga za katolički odgoj krštenika ne pada na kuma ili kumu nekatolike, nego treba biti dovoljno osiguran na drugi način, svakako najprije preko krštenikovih roditelja i katoličkog kuma ili kume (vidi: ED I/A, br. 48; ED II, br. 98).

Opravdan razlog da se uzme i kum ili kuma pravoslavne vjere je, recimo, veliko prijateljstvo ili druge kakve posebne veze između krštenikovih roditelja, odnosno samog krštenika, i dotičnog vjernika odijeljene Istočne crkve. Taj drugi kum ili kuma nekatoličke vjere treba biti inače priklana osoba, tj. da udovoljava zahtjevima koji se traže i od katoličkog kuma ili kume (vidi: ZKP, kan.874, ' 1).

5) Odijeljeni istočni kršćani svjedoci kod sklapanja ženidbe

u Katoličkoj crkvi

U ženidbama dvoje katolika, ili u mješovitima koje se sklapaju u Katoličkoj crkvi, mogu se kao svjedoci uzeti i odijeljeni istočni kršćani, s tim da takva praksa bude u skladu s općom stegom i važećim pravilima Katoličke i odijeljene Crkve o sudjelovanju na takvim vjenčanjima (vidi: ED II, br. 128).

***B. KOMUNIKACIJA U SAKRAMENTALNOM ŽIVOTU IZMEĐU
KATOLIKA I PRIPADNIKA ODIJELJENIH ZAPADNIH CRKAVA I
CRKVENIH ZAJEDNICA***

Po valjanom krštenju i članovi drugih odijeljenih Crkava, a ne samo Istočnih, kao i crkvenih zajednica, misli se na zapadne: protestante i anglikance raznih sljedbi, u nekom su zajedništvu s Katoličkom crkvom (usp. UR, br. 3), i moguća je također i s njima komunikacija u molitvi i u neliturgijskom bogoštovlju, o čemu je već bilo govora, i na način kako je naprijed prikazano.

**1) PRISTUPANJE PRIPADNIKA ODIJELJENIH ZAPADNIH CRKAVA I
CRKVENIH ZAJEDNICA SAKRAMENTIMA KATOLIČKE CRKVE**

Kršćanima Zapadnih crkava i crkvenih zajednica se ne osporava valjanost njihova krštenja, i ono je u temelju svakog zajedništva svih kršćana i svih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica. Međutim, krštenje je samo početak, i ono je usmjereno na ostvarenje punine života u Kristu, koja se postiže cjelovitim ispovijedanjem vjere, cjelovitim uključivanjem u ekonomiju spasenja i u euharistijsko zajedništvo (usp. ED II, br. 92).

O komunikaciji u molitvi i neliturgijskom bogoštovlju s odijeljenim zapadnim kršćanima vrijedi ono što je već rečeno o komunikaciji s odijeljenim kršćanima općenito.

Ali zbog naprijed navedenih razloga nedovoljnog jedinstva vjere, bogoštovlja i crkvenog života, pripadnici Zapadnih odijeljenih crkava i crkvenih zajednica teže se pripuštaju na sakramente u Katoličkoj crkvi, zapravo iznimno i samo pod određenim uvjetima. Naime, Crkva katolička, svjesna da su sakramenti izvor milosti i da su nužni za duhovno spasenje, vidi u određenim prilikama potrebu i pruža mogućnost komunikacije u sakramentima i tim kršćanima.

Slučajevi i okolnosti kada to može biti odobreno i možda preporučeno su ovi:

a) smrtna pogibelj u kojoj se nalazi pripadnik odijeljene crkvene zajednice;

b) druga teška potreba, koja je takva prema sudu ili općim odredbama za raspoznavanje teških slučajeva i potreba, koje je donio dijecezanski biskup, a vodeći računa o odredbama, ako postoje, što ih je o tome utvrdila biskupska konferencija (vidi: ZKP, kan. 844, ' 4; ED II, br. 129 i 130).

Ekumenski direktorij iz god. 1967. je, uz smrtnu pogibelj, kao primjere takve potrebe izričito navodio zatvor i progonstvo (vidi: br. 55), a sadašnji *Zakonik kanonskog prava* i novi *Ekumenski direktorij* su se zadovoljili time da prepuste odgovarajućoj vlasti partikularnih Crkava da utvrđuju za svoja područja koje su to teške potrebe i razlozi (vidi: ZKP, kan. 844, ' 4; ED II, br. 130).

Spomenute opće odredbe dijecezanski biskup ne bi smio donositi prije nego što se posavjetuje barem s mjesnom vlašću dotične odijeljene Zapadne crkve ili crkvene zajednice (vidi: ED II, br. 130). O pojedinim slučajevima katolički služitelj će prosuđivati na temelju tih odredaba, ako one postoje, a ako ne, onda prosuđuje prema odredbama općeg *Ekumenskog direktorija* (vidi: ED II, br. 130).

1) Pripuštanje kršćana odijeljenih Zapadnih crkava

i crkvenih zajednica sakramentima euharistije, pokore

i bolesničkog pomazanja u Katoličkoj crkvi

U slučajevima i okolnostima koje su naprijed navedene, a uz ispunjenje određenih uvjeta, katolički služitelj može podijeliti pripadnicima drugih ili odijeljenih Zapadnih crkava i crkvenih zajednica sakramente euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja, budući da ti sakramenti mogu nekome biti nužni ili korisni za njegovo spasenje.

2) Uvjeti pod kojima se u Katoličkoj crkvi mogu podjeljivati sakramenti kršćanima odijeljenih Zapadnih crkava i crkvenih zajednica

Za komunikaciju drugih kršćana, pri čemu se misli na odijeljene zapadne kršćane, u navedenim sakramentima Katoličke crkve, *Zakonik kanonskog prava* i *Ekumenski direktorij* traže da se ispune sljedeći uvjeti:

B da dotični kršćanin ne može doći do služitelja svoje Crkve ili crkvene zajednice da od njega primi željeni sakrament, ako on uopće u toj Crkvi ili crkvenoj zajednici i postoji;

B da svojevolumno traži sakrament od katoličkog služitelja, a ne da je na to naveden na nedozvoljen način, ili da ga u njegovo ime traži netko drugi;

B da o sakramentu koji traži vjeruje isto što i katolici, npr. da se u pokori oprastaju osobni grijesi, ili da je u euharistiji Krist tajanstveno nazočan;

B da je za primanje sakramenta pravo raspoložen, tj. da se iskreno kaje za svoje grijeh, ili da se prije primanja pričesti ispovjedi ako je u teškom grijehu (vidi: ZKP, kan. 844, ' 4; ED II, br. 131).²³⁷

3) Pribivanje i aktivno sudjelovanje odijeljenih zapadnih kršćana u euharistijskom slavlju Katoličke crkve

Kršćani odijeljenih Crkava koje ne spadaju među Istočne i ne izjednačuju se s njima, kao i odijeljenih crkvenih zajednica, mogu pribivati euharistijskom slavlju u Katoličkoj crkvi.

Svetopisamska čitanja u tim slavljinama redovito čitaju članovi Katoličke crkve. A u izuzetnim slučajevima i kada postoji opravdan razlog, dijecezanski biskup može dopustiti i da član druge Crkve ili crkvene zajednice obavlja u euharistijskom slavlju katolika službu čitača (ED II, br. 133). Držim da se ovdje ne misli na trajnu službu čitača u liturgijskom i kanonskom smislu, koja se podjeljuje laicima muškarcima u odgovarajućem liturgijskom obredu, nego na nastupanje u ulozi čitača a bez primljene trajne službe. Takve slučajeve treba pravodobno predvidjeti i na vrijeme zatražiti i dobiti dopuštenje dijecezanskog biskupa na čijem se teritoriju to događa.

²³⁷ O Komunikaciji odijeljenih zapadnih Kršćana u sakramentima Katoličke crkve B vidi: G. PATTARO, *n. d.*, str. 84B86.

Za čitanja ili naviještanja Svetoga pisma, kao i za propovijedanje u drugim slavljinama, koja nisu euharistijska, važi što je naprijed općenito već rečeno (vidi: ED II, br. 135 i 118).

U katoličkoj euharistijskoj liturgiji homilija je dio te liturgije, i pridržana je katoličkom svećeniku ili đakonu, i nju ne može držati netko tko pripada kojoj odijeljenoj Crkvi ili crkvenoj zajednici (vidi: ZKP, kan. 767, ' 1; ED II, br. 134).

4) Odijeljeni zapadni kršćani svjedoci krštenja (i potvrde)

u Katoličkoj crkvi

Kanonsko pravo Katoličke crkve ne dopušta da kum na krštenju, ili na potvrdi, bude netko tko nije katolik, nije potvrđen i pričešćen, i ne provodi život u skladu s vjerom i preuzetom službom (vidi: ZKP, kan. 874, ' 1, 3; ED II, br. 98). To znači da na krštenju katolika kumovi ne mogu biti pripadnici odijeljenih kršćanskih crkvenih zajednica. Međutim, na temelju zajedništva koje ima izvor u krstu, a zbog postojanja rodbinskih i prijateljskih veza, kršćanin koji pripada odijeljenoj Zapadnoj crkvi ili nekatoličkoj crkvenoj zajednici može se uzeti za svjedoka krštenja, ili potvrde, koje se obavlja u Katoličkoj crkvi, i to samo zajedno s katoličkim kumom ili katoličkom kumom (vidi: ZKP, kan. 874, ' 2; ED II, br. 98 a).

5) Odijeljeni zapadni kršćani svjedoci ženidbe u Katoličkoj crkvi

Od svjedoka ženidbe ni prethodni *Zakonik kanonskog prava* nije tražio, a ne traži ni sadašnji, nikakvih posebnih svojstava, nego samo da je sposoban posvjedočiti čin davanja i primanja ženidbene privole. Prema tome, svjedoci kod vjenčanja mogu, po sebi, biti i katolici i nekatolici (usp. ZKP, kan. 1108, ' 1). U novom *Ekumenskom direktoriju* se i izričito kaže da članovi drugih Crkava ili crkvenih zajednica mogu biti svjedoci na vjenčanju u Katoličkoj crkvi (vidi: ED II, br. 136).

2. SUDJELOVANJE KATOLIKA U ČINIMA I OBREDIMA ODIJELJENIH ZAPADNIH CRKAVA I CRKVENIH ZAJEDNICA

Odiyeljeni zapadni kršćani nemaju s Katoličkom crkvom onoga jedinstva u vjeri, bogoštovlju i crkvenom životu koje postoji između Katoličke i odijeljenih Istočnih crkava. Dapače, odijeljene zapadne crkvene zajednice uopće ni nemaju drugih valjanih sakramenata izuzev krštenja, niti valjano zaređenih svetih službenika. Stoga u tim slučajevima ne može biti ni komunikacije katolika u drugim sakramentima.

Treba očekivati da se ono što se u Katoličkoj crkvi u pogledu komunikacije u svetim činima dopušta odijeljenim kršćanima Zapadnih crkava ili crkvenih zajednica dopusti ili prizna i katolicima u tim odijeljenim Crkvama i crkvenim zajednicama. Ovdje ne mogu govoriti kakvo je držanje i stega samih tih odijeljenih Zapadnih crkava i crkvenih zajednica u pogledu sudjelovanja katolika u njihovim bogoštovnim činima, nego ću ukratko izložiti kako na to gleda Katolička crkva

1) Komunikacija katolika u liturgijskom bogoslužju

Ako su katolici pozvani i pribivaju kakvom liturgijskom slavlju koje se obavlja u odijeljenim crkvenim zajednicama, mogu sudjelovati u molitvama, psalmima, himnima i gestama dotične zajednice, a ukoliko im domaćin predloži mogu također čitati čitanja pa i propovijedati (vidi: ED II, br. 118).

2) Sudjelovanje katolika u sakramentima euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja u drugim (ne Istočnim)

odijeljenim Crkvama

Katolici mogu biti valjano kršteni, a nekad i dopušteno, i od vjerskih službenika i pripadnika odijeljenih zapadnih crkava i crkvenih zajednica (vidi: ZKP, kan. 861, ' 2) Osim u odijeljenim

Istočnim crkvama, katolici mogu zatražiti sakramente euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja i u drugim odijeljenim Crkvama, npr. kod starokatolika, u kojima postoje valjani ti sakramenti, i od služitelja koji se prema katoličkom nauku smatra valjano zaređenim, ali samo u onim slučajevima i okolnostima u kojima se i kršćanima tih Crkava i pripadnicima odijeljenih crkvenih zajednica dopušta pristupanje navedenim sakramentima u Katoličkoj crkvi (vidi: ED II, br. 132).

Ne govori se o sudjelovanju u sakramentima odijeljenih crkvenih zajednica jer one, osim krštenja, ni nemaju valjanih sakramenata i valjano zaređenih službenika. A slučajevi i okolnosti u kojima bi sudjelovanje u sakramentima bilo moguće, ako kod njih postoje valjani sakramenti pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja su:

B smrtna pogibelj;

B i kada, po sudu dijecezanskog biskupa ili biskupske konferencije, to zahtijeva kakva druga teška potreba (vidi: ZKP, kan. 844, ' 4; ED II, br. 130).

Dopušteno bi bilo katoliku da pristupi sakramentima euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja samo pod ovim uvjetom:

B ako ne može doći do katoličkog djelitelja da zatraži i primi odgovarajući sakrament;

B i ako je, razumije se, za sakrament pravo raspoložen i svojevolumno ga traži (vidi: ED II, br. 132, usp. s br. 130 i 131).

3) Pribivanje katolika krštenju u odijeljenim crkvenim zajednicama i njihovo sudjelovanje u ulozi čitača

Krštenjem se neka osoba pritjelovljuje Kristu i njegovoj Crkvi (vidi: ZKP, kan. 204, ' 1) koja je, međutim, razdijeljena. Stoga se i krštenje obavlja u određenoj Crkvi ili crkvenoj zajednici, i time krštenik postaje članom te Crkve odnosno crkvene zajednice.

Katoličkim vjernicima nije zabranjeno da pribivaju krštenju u nekoj crkvenoj zajednici i da sudjeluju u obrednim molitvama i činima, obavljajući pritom i određene funkcije, npr. čitača (vidi: ED. II, br. 118).

4) Katolici svjedoci kod krštenja u odijeljenim Zapadnim crkvama i crkvenim zajednicama

Kada se krštenje podjeljuje u nekoj odijeljenoj Zapadnoj crkvi ili crkvenoj zajednici, kum krštenika treba pripadati toj kršćanskoj Crkvi ili zajednici. Ali kao što pripadnici drugih odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica mogu biti svjedoci krštenja koje se podjeljuje u Katoličkoj crkvi, tako i katolici mogu biti uzeti jedino za svjedoke krsta koji se podjeljuje u nekoj od tih Crkava ili crkvenih zajednica (vidi: ED II, br. 98, a).

5) Katolici svjedoci sklapanja ženidbe u Zapadnoj odijeljenoj crkvi i crkvenoj zajednici

Nema zapreke za katolike da budu nazočni sklapanju ženidbe zapadnih odijeljenih kršćana, ili sklapanju mješovitih brakova u odijeljenoj Zapadnoj crkvi ili crkvenoj zajednici. Ako se od katolika zatraži, oni mogu nastupati i kao svjedoci na tim vjenčanjima (vidi: ED II, br. 136).

II. KOMUNIKACIJA KATOLIKA I ODIJELJENIH KRŠĆANA U SVETIM MJESTIMA I STVARIMA

Ranije je katoličkim svećenicima bilo zabranjeno slaviti euharistiju u crkvama i hramovima odijeljenih kršćana (vidi: ZKP/1917., kan. 823, ' 1), a nije se, kako smo već vidjeli, dopuštalo ni da odijeljeni kršćani obavljaju svoje bogoslužje u katoličkim crkvama. Drugi vatikanski sabor je i u tome unio zaokret, kazavši u dekretu o Istočnim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*: "Iz opravdanog razloga, dopuštena je između katolika i odijeljene istočne braće komunikacija u svetim činima, stvarima i mjestima" (br. 28).

1. Ustupanje katoličkih sakralnih prostora i predmeta

na korištenje odijeljenoj kršćanskoj braći

Istina, navedeni tekst govori samo o komunikaciji s odijeljenim istočnim kršćanima, ali pozivajući se na gornje saborske riječi, *Ekumenski je direktorij* iz god. 1967. preporučivao da se svećenicima i zajednicama odijeljenih kršćana, kako istočnih tako i zapadnih, kada nemaju vlastitih pogodnih prostora za propisno i dostojno vršenje svetih obreda, ako oni to zatraže i uz odobrenje mjesnog ordinarija, ustupe na upotrebu katoličke crkve, oratoriji i groblja, zatim predmeti, tj. liturgijsko posuđe i ruho potrebno za njihove vjerske obrede (vidi: ED I, br. 52 i 61). Isto predviđa i *Ekumenski direktorij* god. 1993., samo što dopuštenje za to sada treba davati dijecezanski biskup, a ne svaki mjesni ordinarij (vidi: ED II, br. 137).

2. Korištenje prostora i predmeta odijeljenih kršćana za potrebe katoličkih vjernika

I prvi i drugi *Ekumenski direktorij* govori samo o ustupanju katoličkih crkava, oratorija i groblja na korištenje odijeljenoj kršćanskoj braći, a ne i obratno. Ali to o čemu nema riječi u *Ekumenskim direktorijima*, predviđeno je u novom *Zakoniku kanonskog prava*, u kojemu stoji, da iz opravdanog razloga i uz izričito dopuštenje mjesnog ordinarija, a pošto bude otklonjena sablazan, svećenik može slaviti euharistiju u hramu neke Crkve ili crkvene zajednice koja nije u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom (vidi: ZKP, kan. 933).

3. Podizanje zajedničkih interkonfesionalnih bogoštovnih zgrada i prostora

Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana u svom dokumentu: *La collaboration oecumenique au plan regional, au plan national et au plan local*, od 22. veljače 1975., govori također o ustupanju katoličkih svetih mjesta drugim kršćanima na korištenje, a još posebno i o izgradnji interkonfesionalnih bogoštovnih objekata i prostorija. Ipak se tada to prihvaćalo samo u iznimnim slučajevima, kada se stvarnim potrebama više kršćanskih zajednica na nekom području nije moglo udovoljiti na drugačiji način. Takvi su zajednički bogoštovni prostori mogli biti npr. crkve, kapele, bogomolje na grobljima, u zrakoplovnim pristaništima i pomorskim lukama, na sveučilištima, u vojarnama i zatvorima, i sl.

Ekumenski direktorij iz god. 1993. to više ne gleda kao nešto iznimno. Potreba zajedničkog posjedovanja i uporabe bogoštovnih mjesta tamo gdje vladaju dobri ekumenski odnosi može biti opravdana društvenim razvojem, brzim rastom stanovništva i urbanizacijom te financijskim razlozima (ED II, br. 138). Ranije se za zajedničko korištenje bogoštovnog prostora tražila dozvola mjesnog ordinarija, a sada to treba odobriti dijecezanski biskup u skladu s odredbama biskupske konferencije ili Svete Stolice (vidi: ED II, br. 139). Kada su

bogoštovna mjesta zajednička za katolike i odijeljene kršćane, treba na pravi način riješiti pitanje čuvanja Presvetog Sakramenta, izgradnjom npr. posebne prostorije ili kapele (vidi: ED II, br. 139).

Kada se uspostavljaju i osobito kada se grade nove zajedničke zgrade ili prostorije za bogoštovlje, prije nego se za to izrade odgovarajući planovi, nadležne vlasti dotičnih kršćanskih zajednica se trebaju dogovoriti o poštivanju različite stege bogoštovlja koja vlada u tim zajednicama, osobito što se tiče obavljanja ili dijeljenja sakramenata, a isto tako i načiniti pismeni sporazum s obzirom na različita pitanja vezana za novčana sredstva, npr. ona koja su potrebna za izgradnju i održavanje zajedničke zgrade ili prostorije, i na odgovarajuće obveze pred crkvenim i građanskim vlastima (vidi: ED II, br. 140).

Bilo da se radi o ustupanju vlastitih bogoštovnih objekata na korištenje odijeljenim kršćanima, ili grobalja za njihovu sahranu, bilo da katolici za svoje potrebe koriste njihove objekte i groblja, ili da jedni i drugi zajednički podižu i upotrebljavaju interkonfesionalne ili multi-konfesionalne objekte i prostore, treba otkloniti pogibelj sablazni i vjerskog indiferentizma, a to zahtijeva da vjernici budu poučeni da ispravno shvate značenje takvog međukršćanskog pomaganja i međusobnog povezivanja (usp. ED II, br. 122).

III. DUHOVNA POMOĆ ODIJELJENIM KRŠĆANIMA

U KATOLIČKIM ŠKOLAMA, BOLNICAMA I SLIČNIM HUMANITARNIM USTANOVAMA

Poslanje i djelovanje Crkve je prvenstveno religiozno-duhovne naravi i dušobrižničko. Ali Crkva prema potrebi i danim mogućnostima vrši i kulturno-prosvjetnu i humanitarno-karitativnu aktivnost. U tu svrhu otvara i drži vlastite odgojno-obrazovne ustanove, raznih vrsta i stupnjeva, te bolnice, staračke domove i druge zdravstvene i humanitarne ustanove.

U tim ustanovama vrlo često rade skupa i nalaze se zajedno katolici i odijeljeni kršćani, a i pripadnici drugih vjera, i u njima se, uz sve oblike komunikacije u svetim činima o kojima je dosad bilo riječi, mogu provoditi još neki specifični vidovi na koje ukazuje *Ekumenski direktorij*. Tako se u njemu govori o pouci u vlastitoj vjeri, o udovoljavanju vlastitim pojedinačnim i zajedničkim duhovnim potrebama i o izvršavanju vlastitih vjerskih dužnosti na način kako se to zahtijeva u Crkvi ili crkvenoj zajednici kojoj oni pripadaju.

1. Vjerska pouka i duhovna pomoć odijeljenim kršćanima

u katoličkim školama

Kad se odijeljeni kršćani nalaze u katoličkim odgojno-obrazovnim ustanovama, trebaju imati mogućnost za odgovarajuću vjersku pouku. To je uključeno u temeljno ljudsko pravo na vjersku slobodu svake osobe i svake vjerske zajednice i nije potrebno da se u crkvenim dokumentima izričito navodi. Zato od strane Katoličke crkve ne samo da se ne smiju praviti nikakve smetnje u tom pogledu, nego treba učiniti sve da se poštuje vjera i savjest učenika i studenata (vidi: ED II, br. 141).

Ekumenski direktoriji iz 1967. govori o dužnosti upravitelja katoličkih škola i ustanova da se brinu da vjerski službenici odijeljenih Istočnih crkava imaju mogućnost pružati svaku duhovnu i sakramentalnu pomoć svojim vjernicima koji pohađaju katoličke škole i ustanove. Novi *Ekumenski direktorij*, međutim, ne govori samo o vjerskim službenicima Istočnih odijeljenih crkava, nego nalaže da se, u skladu s vlastitim odobrenim statutima, uprave škola i ustanova trebaju pobrinuti da zaređeni služitelji drugih zajednica (svih bez razlike) mogu bez poteškoća vršiti svoju vlastitu duhovnu i sakramentalnu službu za svoje vjernike u tim školama i ustanovama. Jasnije kazano, u katoličkim školama i odgojno-obrazovnim ustanovama treba za odijeljene kršćane osigurati da im vjersku pouku pružaju vlastiti vjeroučitelji, da prema vlastitim propisima i uobičajenoj praksi vlastiti ovlašteni vjerski služitelji obavljaju bogoslužje i dijele sakramente.

Ukoliko nemaju odgovarajućih vlastitih prostorija za pružanje duhovne i sakramentalne pomoći, odijeljenim kršćanima, odnosno njihovim vjerskim služiteljima se mogu, s dopuštenjem dijecezanskog biskupa, za obavljanje službe ponuditi ili ustupiti odgovarajući katolički prostori ili mjesta, uključujući crkvu ili kapelu (vidi: ED I, br. 53 i 62; ED II, br. 141).

2. Pružanje duhovne i sakramentalne pomoći odijeljenim kršćanima u katoličkim bolnicama i drugim

zdravstvenim ustanovama

Bolnice, domovi za starije osobe i druge zdravstvene ustanove koje pripadaju Katoličkoj crkvi ne primaju i ne zbrinjavaju samo katolike. One su otvorene i za nekatolike, dosljedno i za odijeljenu kršćansku braću. Bolesne i starije osobe, smještene u tim ustanovama, imaju svojih duhovnih potreba kojima treba udovoljiti, osobito ako sami spontano zatraže da im se pozove njihov svećenik ili posvećeni služitelj.

Ekumenski direktoriji, i onaj iz 1967., i drugi iz 1993. godine, upozoravaju da se vlasti koje upravljaju katoličkim bolnicama i sličnim ustanovama moraju pobrinuti da svećenici i služitelji drugih

kršćanskih Crkava ili crkvenih zajednica budu obaviješteni o nazočnosti njihovih vjernika u dotičnim ustanovama, pa i kada ovi to izričito ne traže, i da im se omogući posjet i obilazak tih osoba i da im donesu ili pruže duhovnu i sakramentalnu pomoć u dostojnim i doličnim uvjetima, uključujući i upotrebu katoličke kapele, ako oni to žele (vidi: ED I, br. 54 i 63; ED II, br. 142).

Korisno je ovdje još nešto nadodati, o čemu se u prošlosti postavljalo pitanje i što se smatralo također zabranjenom komunikacijom u svetim činima. *Ekumenski direktoriji* govore o obavještavanju ili pozivanju svećenika i služitelja drugih kršćanskih zajednica da u katoličkim bolnicama i sličnim ustanovama pruže svojim vjernicima duhovnu i sakramentalnu pomoć. Iako se izričito ništa ne govori, nema nikakve dvojbe da osobe koje rade kao medicinsko osoblje, recimo časne sestre, mogu, i da im se to čak preporučuje, izravno ili preko nekoga drugoga obavijestiti ili pozvati svećenika ili drugog služitelja odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica da pohodi svoga vjernika i da mu pruži duhovnu okrepu i podijeli potrebne sakramente.

A ako uopće nije moguće doći do svećenika ili služitelja odijeljene Crkve i crkvene zajednice, prema onome što je naprijed već rečeno, ukoliko odijeljeni kršćanin sam zatraži, treba mu pozvati katoličkog svećenika da mu podijeli sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja.

U ovom su dijelu naznačena područja i ukazano je na važeće odredbe o komunikaciji u svetim činima između katolika i odijeljenih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica. Time sigurno nisu iscrpljene sve mogućnosti komunikacije, jer nije ni moguće pravnim normama predvidjeti i regulirati sve i najrazličitije situacije i slučajeve, kao i potrebe i okolnosti koje traže određenu komunikaciju. Međutim, iz općih načela i pojedinačnih odredaba ili uputa o konkretnim činima i oblicima komunikacije koji se izričito dopuštaju, mogu se izvući analogni zaključci i utemeljeni sudovi o dopuštenosti i načinu komunikacije također za čine i slučajeve o kojima naprijed nije bilo riječi.

IV. ŠTO JE UTJECALO NA PROMJENE POGLEDA I PONAŠANJA KATOLIČKE CRKVE U SVEZI

S KOMUNIKACIJOM U SVETIM ČINIMA

Drugi vatikanski sabor je napravio veliki zaokret u Katoličkoj crkvi u pogledu komunikacije u svetim činima. Može se, na kraju, postaviti pitanje i reći nešto i o tome što je uopće omogućilo takav zaokret i promjene koje su nastupile, i što je, zapravo, potaklo Crkvu na taj zaokret i promjene.

1. Potpunije i ispravnije međusobno poznavanje kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica

Katolička je crkva u novije doba, točnije rečeno u drugoj polovici 20. stoljeća pokazala više zanimanja za Crkve i crkvene zajednice koje su od nje odijeljene. U izučavanju tih Crkava i crkvenih zajednica bolje je upoznala njihovo učenje, baštinu i duhovno bogatstvo, i počela je sve to drugačije vrednovati. Tako je u teološkim razmišljanjima sve više prevladavala svijest i uvjerenje da one vjernike koji pripadaju tzv. odijeljenim kršćanskim Crkvama i crkvenim zajednicama ne treba odmah smatrati krivovjericima i raskolnicima. Kako smo već ranije istaknuli, njih se više tako ni ne naziva u dokumentima Katoličke crkve.

U Katoličkoj se crkvi danas drugačije shvaća i sam pojam krivovjernika i raskolnika. Ne smatraju se i ne treba nazivati hereticima ili krivovjericima odnosno šizmaticima i raskolnicima one odijeljene kršćane koji nisu učinili nikakav osobni grijeh i nikakav osobni čin krivovjerja ili raskola. Uvažava se činjenica da oni koji danas žive i pripadaju nekoj od odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica nemaju nikakva osobnog udjela u izazivanu raskola u Kristovoj Crkvi i u stvaranju odijeljenih, bilo Istočnih bilo Zapadnih

kršćanskih crkava i crkvenih zajednica, i da se oni nalaze u dobroj vjeri (*in bona fide*). Takvo shvaćanje i nije novo.²³⁸ Već je sv. Augustin tvrdio: "One koji su svoje mišljenje, premda krivo /Y/ primili od roditelja koji su bili zavedeni i pali u zabludu /Y/ nipošto ne treba ubrajati među krivovjernike".²³⁹ Takvo je učenje dobilo svoju potvrdu i u dekretu Drugog vatikanskog sabora o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, u kojemu se kaže: "Oni koji se sada u takvim zajednicama /tj. onim koje nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom B m. dop./ rađaju i upijaju vjeru u Krista, ne mogu se okriviti za grijeh odijeljenosti, i Katolička ih crkva grli s bratskim poštovanjem i ljubavlju" (br. 3). Mora se, stoga, praviti razlika između kršćana i njihovih vođa koji su izvršili raskol u Crkvi, odnosno onih koji su kršteni u Katoličkoj crkvi i bili njezini članovi a kasnije su svjesno i javno svojom voljom otpali od katoličke vjere i napustili Katoličku crkvu, i onih odijeljenih kršćana koji su poslije izvršenog raskola u Kristovoj Crkvi rođeni i kršteni izvan Katoličke crkve.²⁴⁰

2. Zajednički elementi kod svih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica i niti koje ih međusobno povezuju

²³⁸ Vidi: I. GORDON, *n. čl.*, u: *Periodica ...*, 57/1968, str. 456.

²³⁹ SV. AUGUSTIN, *Epist.* 43, n. 1, u: PL 33, col. 160.

²⁴⁰ Vidi: M. LACKO, *n. d.*, str. 348.

Zauzimanju drugačijega stava i drugačijem odnosu prema kršćanima koji su odijeljeni od Katoličke crkve doprinijela je i spoznaja do koje se došlo, da pored temeljne jednakosti koja se nalazi u krštenju, postoji i mnogo drugog što je zajedničko svim kršćanima i što ih međusobno zbližava i spaja. Istina, saborska dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, za vjernike katolike kaže: "Potpuno se uključuju u zajednicu Crkve oni koji, imajući Kristov duh, primaju svu njezinu organizaciju i sva sredstva spasenja u njoj ustanovljena i u njezinu se vidljivom ustrojstvu združuju s Kristom koji njom upravlja po Vrhovnom svećeniku i biskupima, naime vezama ispovijedanja vjere, sakramenata i crkvene uprave i zajedništva" (br. 14). Ali se u istoj konstituciji za krštene nekatolike ili odijeljene kršćane tvrdi: "Crkva zna da je zbog više razloga povezana s onima koji su kršteni te nose kršćansko ime, a ne ispovijedaju potpunu vjeru ili ne drže jedinstvo zajednice pod Petrovim nasljednikom" (br. 15). Ta se povezanost, kako je već više puta naglašavano, temelji na valjanom krštenju. O tome se u dekretu o ekumenizmu *Unitatis redintegratio* veli: "Kad god se, prema Gospodnjoj ustanovi, sakrament krštenja ispravno dijeli i s dužnim raspoloženjem prima, njime se čovjek istinski pritjelovljuje Kristu rassetome i proslavljenom i preporuča se na udioništvo u božanskom životu, prema onoj Apostolovoj: =Suukopani s njim u krštenju, s njim ste i suoskrsnuli vjerom u snagu Boga koji ga uskrisi od mrtvih= (Kol 2,12)" (br. 22). Dalje se u istom saborskom dokumentu veli da je krštenje po sebi početak i polazište, jer je ono potpuno usremljeno na postizanje punine života u Kristu, i stoga smjera cjelovitom ispovijedanju vjere, cjelovitom pritjelovljenju u ustanovu spasenja kakvu je Krist htio, njegovu Crkvu, i konačno k cjelovitom ucjepljenju u euharistijsko zajedništvo (usp. UR, br. 22).

Dekret o ekumenizmu ne prešućuje da odijeljena braća "bilo kao pojedinci bilo sabrani u svoje zajednice i Crkve, ne uživaju onog zajedništva što ga je Isus Krist htio darovati svima onim koje je preporodio i skupno oživio u jedno tijelo i na novi život, a Pismo ga i časna Predaja ispovijedaju" (UR, br. 3). Ali također naglašava da se oni "koji vjeruju u Krista i koji su ispravno primili krštenje, nalaze u nekom, mada ne savršenom, zajedništvu s Katoličkom crkvom" (UR, br. 3), i da je "prijeko potrebno da katolici radosno priznaju i doista cijene kršćanske vrednote što proistječu iz zajedničke baštine, a nalaze

se kod naše odijeljene braće" (UR, br. 4).

3. želja kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica za jedinstvom

Pojačana svijest da je, kako ističe Sabor, "Gospodin vjekova, koji mudro i strpljivo nastavlja svoj milosni naum /Y/ stao u kršćane, međusobno rastavljene, obilatije ulijevati duševne poticaje i želju za jedinstvom" (UR, br. 1), bez sumnje je postala snažan pokretač u stvaranju drugačijih odnosa između Katoličke crkve i odijeljenih kršćana. Sabor također kaže: "Pod tim milosnim poticajem Duha Svetoga, na mnogim stranama svijeta se poduzimaju brojni pokušaji molitvom, riječju i djelom da se postigne ona punina jedinstva koju Isus Krist hoće" (UR, br. 4), te potiče "sve katoličke vjernike da se, upoznajući znakove vremena, predano uključe u djelo ekumenizma" (UR, br. 1).

Snažno ekumensko gibanje koje je zahvatilo Katoličku crkvu, a osjeća se i u nekim od odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica²⁴¹, pridonosi i potiče na produbljivanje znanja jednih o drugima, zatim da se već uspostavljene veze i dostignuta razina zajedništva između katolika i odijeljene kršćanske braće još više unaprijede i ojačaju i da se nastavi hodom prema punini jedinstva u pravoj Kristovoj vjeri i u njegovoj svetoj Crkvi.

U ostvarivanju toga cilja izuzetno važnu ulogu mogu imati zajednička molitva, zajedništvo u slavljenju i štovanju Boga i u traženju njegove milosti, i uopće zajedništvo ili komunikacija u svetim činima i duhovnim stvarima i dobrima između katolika i drugih ili odijeljenih kršćana. U tom svjetlu treba promatrati i vidjeti opravdanje za mnoge promjene i za bitno novi stav ili držanje Katoličke crkve u pitanju komunikacije u svetim činima.

²⁴¹ Vidi: C. DALLARI, *n. d.*, str. 49B134.

V. DIO

STAJALIŠTA PRAVOSLAVNIH CRKAVA PREMA MEĐUKRŠĆANSKOJ KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA

Katolička crkva insistira na uzajamnosti ili recipročnosti među kršćanskim Crkvama i crkvenim zajednicama u pogledu komunikacije u svetim činima. Iz toga razloga, a zbog veza i pomiješanosti katolika i pravoslavnih vjernika na našim prostorima, potrebno je reći nešto i o stajalištu Pravoslavnih crkava o komunikaciji u svetim činima.

Nakon što je unutar Katoličke crkve došlo do značajnih promjena i u teološkom učenju i u praktičnom držanju u pogledu komunikacije u svetim činima s odijeljenim kršćanima, tim se pitanjem među odijeljenim kršćanskim Crkvama najprije pozabavila Ruska pravoslavna crkva. Ona je na zasjedanju svoga Svetog sinoda 16. prosinca 1969. raspravljala o mogućnosti podjeljivanja sakramenata staroobredcima ili starovjercima i katolicima. Tom je prigodom donesena ovakva odluka: "U slučajevima kada se staroobredci i katolici obraćaju Pravoslavnoj crkvi, tražeći od nje sakramente, to nije zabranjeno".²⁴²

²⁴² Objavljeno u: *žurnal Moskovskoj Patriarchii*, 1970, br. 1, str. 5. Ovdje je preuzeto iz: M. LACKO, *n. d.*, str. 355B356.

Kako se iz navedene odluke može razabrati, Ruska se pravoslavna crkva nije usprotivila da se katolicima, koji to traže, podjeljuju sakramenti, ali se nije izjasnila smiju li i pravoslavni vjernici tražiti sakramente u Katoličkoj crkvi. Međutim, i tako jednostrana odluka je u nekim drugim Pravoslavnim crkvama izazvala oštre kritike, i osporena je njezina ispravnost. Tako je već 25. veljače 1970. Sveti sinod Grčke pravoslavne crkve izdao saopćenje u kojem se veli: "Bili smo iznenađeni, ožalošćeni i začuđeni čitajući u dnevnom tisku vijest da je Ruska pravoslavna crkva, naša susestra, odobrila, bez ikakvih uvjeta, sakramentalnu interkomuniju s rimokatolicima /Υ/. Bili smo začuđeni jer, ako je vijest točna, na kakvim su dogmatskim, kanonskim i povijesnim temeljima mogli bazirati takvu odluku".²⁴³

S Grčkom pravoslavnom crkvom se složio i Aleksandrijski patrijarh Nikola VI. i u izjavi koju je dao 12. ožujka 1970. osudio odluku Ruske pravoslavne crkve, a istoga dana je i predstavnik Ruske izvandomovinske pravoslavne crkve u Parizu, o. A. Trubnikov, izjavio da njegova Crkva odbacuje odluku Moskovskog patrijarhata, te da katolicima neće ni dalje podjeljivati bilo kakve sakramente.²⁴⁴

Na odluku Moskovskog patrijarhata reagirali su i monasi s gore Atosa te su uputili pismo Carigradskom patrijarhu i javili mu da će u prvu posnu nedjelju (tj. na 15. ožujka 1970.) moliti za vjernost pravoslavnoj vjeri i tradiciji, a od patrijarha su zatražili da intervenira kako bi se zaustavila šizmatička tendencija u svetoj Pravoslavnoj crkvi.²⁴⁵

Te su reakcije potaknule mitropolita Nikodima, predsjednika Odjela za veze s drugim Crkvama pri Moskovskom patrijarhatu, da 17. ožujka 1970. dadne razjašnjenje naprijed citirane odluke Svetog sinoda Ruske pravoslavne crkve. U svezi s tim on je izjavio: "Spomenuta se odredba tumači time što se u praksi događaju slučajevi da se staroobredci i katolici, nalazeći se u teškoj bolesti ili u drugim prilikama i nemajući mogućnosti da se obrate službenicima svoje vjere, obraćaju radi duhovne utjehe i svetih sakramenata službenicima Pravoslavne crkve. Pri tome treba imati u vidu da Pravoslavna i Rimokatolička crkva imaju jednako učenje o sakramentima i uzajamno priznaju valjanost sakramenata koje one dijele. Uvjereni

²⁴³ Preuzeto iz: M. LACKO, *n. d.*, str. 357.

²⁴⁴ Vidi: M. LACKO, *n. d.*, str. 357.

²⁴⁵ *Isto.*

smo da taj čin ima važno značenje za jačanje bratskih veza Ruske pravoslavne crkve s Rimokatoličkom crkvom i sa staroobredcima".²⁴⁶

²⁴⁶ Objavljeno u: *žurnal Moskovskoj Patrijarii*, 1970, br. 5, str. 25. Preuzeto iz: M. LACKO, *n. d.*, str. 356.

Mitropolit Nikodim je i u svom predavanju, održanom na saboru Ruske pravoslavne crkve 31. svibnja 1971., ponovio sve što je sadržano u navedenom prethodnom njegovom objašnjenju i još je dodao: "Sličnu odredbu izdala je Sinoda Carigradskog patrijarhata godine 1878., naredivši grčkim pravoslavnim svećenicima da dijele sakramente Armencima ondje gdje nema njihovih crkava i svećenika".²⁴⁷

Razjašnjenje što ga je dao mitropolit Nikodim stavlja odluku Svetog sinoda Ruske pravoslavne crkve u uže okvire. Naime, dopuštenje Ruske pravoslavne crkve veže se uz određene uvjete, a ti su:

- 1) da komunikaciju traži duhovna potreba katolika i staroobredaca, te,
- 2) nemogućnost da se oni u takvoj potrebi obrate za sakramente svojim svećenicima ili svetim službenicima vlastite Crkve.

Valja, međutim, reći da naznačeni uvjeti ne predstavljaju ništa osobito. Uostalom, iste uvjete za komunikaciju u određenim sakramentima (euharistiji, pokori i bolesničkom pomazanju) postavljaju u Katoličkoj crkvi dekret o istočnim katoličkim Crkvama Drugog vatikanskog sabora *Orientalium Ecclesiarum* i novi *Zakonik kanonskog prava*.

²⁴⁷ Vidi: M. LACKO, *n. d.*, str. 356.

Važno bi i zanimljivo bilo znati kakav stav u pogledu komunikacije u svetim činima između katolika i pravoslavnih vjernika ima Srpska pravoslavna crkva. O tome, međutim, koliko mi je poznato, od srpskih pravoslavnih hijerarha postoji samo izjava, i to neslužbena, gosp. Danila Krstića, nekadašnjeg naslovnog episkopa marčanskog i vikarnog episkopa patrijarha Germana. U intervjuu što ga je početkom studenoga 1969. dao "Glasu Koncila",²⁴⁸ na postavljeno pitanje: "Ako se pravoslavni vjernik nalazi u smrtnoj opasnosti, npr. umire u bolnici, a nema blizu pravoslavnog svećenika, smije li se ispovjediti i pričestiti kod katoličkog svećenika?", episkop Krstić je ovako odgovorio: "Za nas sakramenti postoje samo u Pravoslavnoj crkvi".²⁴⁹ Takvim odgovorom indirektno je zaničevao valjanost sakramenata Katoličke crkve, a samim tim isključio svaku mogućnost da pravoslavni vjernici pristupaju sakramentima u Katoličkoj crkvi. Naglasio je, nadalje, da je to vjekovna praksa i da se to pitanje nikada nije postavljalo. Posebno je bio izričit u pogledu komunikacije u euharistiji bilo katolika u Pravoslavnoj crkvi bilo pravoslavnih vjernika u Crkvi katoličkoj, rekavši: "Euharistija je vrhunski pečat jedinstva u veri. Ko ne ispoveda pravoslavnu veru ne može dobiti pričest od pravoslavnog sveštenika, niti pravoslavni može izvan svoje Crkve tražiti pričest".²⁵⁰

Izjava, odnosno odgovori episkopa Danila Krstića izazvali su čuđenje u kršćanskom svijetu, pa i kod nas. Poslije toga je Sveti sinod Srpske pravoslavne crkve zatražio stručno teološko mišljenje Pravoslavnog bogoslovnog fakulteta u Beogradu o valjanosti katoličkih sakramenata. Traženo mišljenje je dao gosp. Blagota Gardašević, profesor na spomenutom fakultetu. On je svoje mišljenje zatim izložio i u predavanju na 2. ekumenskom simpoziju u Regensburgu.²⁵¹

Prof. Blagota Gardašević ne dijeli mišljenje episkopa Krstića u pogledu sakramenata Katoličke crkve, nego dokazuje da je Srpska

²⁴⁸ *Glas Koncila*, 22/1969., 9. studenoga 1969., str. 6B7.

²⁴⁹ *Isto*, str. 6.

²⁵⁰ *Isto*.

²⁵¹ Vidi: *Die Gültigkeit der römisch-katholischen Sakramente bei der Orthodoxen*, u: *Taufe und Firmung*, priredio Ernst Chr. Suttner, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 1971., str. 125B140; R. PERIĆ, *Temelji i granice "bogoštovnog zajedničenja" s pravoslavcima* (II.), u: *Služba Božja*, 16/1976., br. 3, str. 198, bilj. 3.

pravoslavna crkva uvijek priznavala valjanost katoličkih sakramenata.²⁵² Ipak, što se tiče "bogoštovnog zajedničenja" ili komunikacije u svetim činima, on navodi da je tradicionalni stav Pravoslavne crkve da se zabranjuje komunikacija s krivovjericima (hereticima), ali da se među pravoslavnim teolozima raspravlja može li se i Katoličku crkvu smatrati krivovjernom ili heretičnom, te napominje da to danas zastupa samo jedna ekstremistička skupina.²⁵³

Među teolozima Srpske pravoslavne crkve negativan su stav u pogledu bilo kakve komunikacije u svetim činima između katolika i pravoslavnih vjernika zastupali još dr. Atanazije Jeftić i episkop Irenej Bulović.²⁵⁴ A u prilog nekim oblicima komunikacije u molitvi i sakramentima izjašnjavali su se o. Jovan Nikolić i dr. Dimitrije Dimitrijević.²⁵⁵

²⁵² Vidi R. PERIĆ, *n. čl.*, u: *Služba Božja*, 16/1976., br. 3, str. 198.

²⁵³ Vidi: R. PERIĆ, *Isto*.

²⁵⁴ Vidi: R. PERIĆ, *n. čl.*, u: *Služba Božja*, 16/1976., br. 3, str. 198B203.

²⁵⁵ Vidi: R. PERIĆ, *n. čl.*, u: *Služba Božja*, 16/1976., br. 3, str. 200B201.

Može se, na kraju, ponoviti da su to ipak sve samo privatna ili osobna mišljenja, a da se Srpska pravoslavna crkva o tome, koliko mi je poznato, još nije službeno očitovala. Istina, prigodom uzvratne posjete nadbiskupa zagrebačkog mons. Josipa Bozanića, predsjednika Hrvatske biskupske konferencije, patrijarhu Srpske pravoslavne crkve, gosp. Pavlu, 6. kolovoza 2000. godine, razgovaralo se i o različitim pitanjima odnosa dviju Crkava, između ostaloga i o mješovitim ženidbama i mješovitim obiteljima te praktičnim poteškoćama koje se javljaju, npr. u svezi s krštenjem i potvrdom, te izdavanjem odgovarajućih dokumenata, zatim o mogućnosti da se u nekim mjestima istim crkvenim objektima služe i katolici i pravoslavni.²⁵⁶

Poželjno bi bilo da se dvije sestrinske kršćanske Crkve na ovim južnoslavenskim prostorima, Katolička i Pravoslavna, dogovore o mogućnostima komunikacije u molitvi, svetom bogoštovlju ili liturgiji i u sakramentima, i da o tome budu upoznati kako svećenici i sveti službenici tako i vjernici objiju Crkava. A dotle treba postupati oprezno u komunikaciji u svetim činima između katolika i pravoslavnih vjernika, posebno zbog toga da se Katoličkoj crkvi ne bi stavio prigovor da vrši prozelitizam.

²⁵⁶ Vidi: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 128/2000., br. 9, str. 609.

POGOVOR

Na ovim južnoslavenskim prostorima već gotovo jedno cijelo tisućljeće žive zajedno ili jedni pored drugih katolici i kršćani pravoslavne vjere. Isto tako katolici s ovih prostora osobito u novije vrijeme, drugoj polovici dvadesetoga stoljeća, sve češće dolaze u doticaj i s odijeljenim zapadnim kršćanima različitih sljedbi.

Ne samo potreba religioznog karaktera, nego i različite tješnje veze: osobne, rodbinske, prijateljske i interesne, pogodovale su i prakticiranju komunikacije i sudioništva katolika i pravoslavnih u svetim i bogoštovnim činima jednih kod drugih. O kakvim se oblicima komunikacije radilo, prikazao sam u *prvom* i *drugom dijelu* knjige, u sklopu općeg pregleda komunikacije u svetim činima od prvih stoljeća do donošenja i stupanja na snagu *Zakonika kanonskog prava* g. 1017.

Ono što je kroz gotovo dvije tisućljetnu povijest kršćanstva bilo smatrano izuzetkom, u današnje vrijeme postaje normalnom i uobičajenom pojavom. A za takav zaokret, uz promjenu u mentalitetu i pogledima ljudi uopće, najviše je s katoličke strane pridonio Drugi vatikanski sabor sa svoja dva dekreta: o Istočnim katoličkim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*, i o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, a potom tijela Svete Stolice: Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana, odnosno Papinsko vijeće za promicanje jedinstva kršćana s više svojih dokumenata, a osobito *Ekumenskim direktorijima* g. 1967. i 1993. To je prikazano u *trećem dijelu* knjige.

Budući da kod katolika i odijeljenih kršćana ima više oblika bogoštovlja i mnogo raznovrsnih i po naravi različitih svetih čina (liturgijski B neliturgijski; sakramentalni B nesakramentalni; javni B privatni), zatim su različiti i načini komunikacije u njima (aktivna B pasivna; formalna B materijalna; pozitivna B negativna), a nisu ni svi odijeljeni kršćani, odnosno odijeljene Crkve i crkvene zajednice

(Istočne B Zapadne) u jednakom položaju u odnosu na Katoličku crkvu i njezino učenje, zato su i mogućnosti komunikacije u bogoštovlju i svetim činima različite. Pokazuje to *četvrti dio* knjige, u kojem su izložena teološka načela i dat sustavni pregled sada važećih odredaba Katoličke crkve o komunikaciji u svetim činima.

Na kraju, smatrao sam korisnim i zanimljivim da čitatelje barem najkraće informiram o stajalištu Pravoslavnih crkava prema međukršćanskoj komunikaciji u bogoštovlju i svetim činima, i to je sadržaj *petog dijela* knjige.

Pitanje komunikacije u svetim činima u Katoličkoj crkvi je na općoj razini regulirano službenim dokumentima najviše crkvene vlasti B u više puta spominjanim dekretima Drugog vatikanskog sabora: *Orientalium Ecclesiarum* i *Unitatis redintegratio*, u *Zakoniku kanonskog prava* g. 1993. i u *Ekumenskom direktoriju* g. 1993. Uz te dokumente, kao popratni, ide i više dokumenata Tajništva za promicanje jedinstva kršćana i Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana. Zbog razumljive važnosti tih dokumenata, smatrao sam uputnim i potrebnim donijeti ih u prijevodu na hrvatskom jeziku bilo u integralnom obliku bilo u izvacima. Odgovarajuće tekstove pripremljenih nacрта za raspravu na Drugom vatikanskom saboru i tekstove koji se nalaze u dokumentima koje je Drugi vatikanski sabor usvojio donio sam u korpusu knjige. A da ne bih suviše opterećivao sam tekst knjige, ostali dokumenti su stavljeni u *Dodatak* knjige.

* * *

Nadam se da će ova knjiga čitateljima korisno poslužiti u osvjetljavanju jednog važnog a vrlo složenog pitanja međukršćanskih odnosa i religiozne prakse kroz povijest. Siguran sam da će biti i od praktične koristi osobito svećenicima, dušobrižnicima i pastoralnim djelatnicima, da B zbog nepoznavanja sadašnje crkvene discipline B pravoslavnim vjernicima ne bi onemogućavali sudjelovanje u bogoštovlju i svetim činima Katoličke crkve, i da svojim katoličkim vjernicima ne bi priječili komunikaciju u bogoštovlju i svetim činima u Pravoslavnoj crkvi, odnosno da bi mogli poučiti svoje vjernike o mogućnosti takve komunikacije i na nju ih i poticati kada to duhovna potreba i okolnosti traže.

PRILOZI

**DOKUMENTI O KOMUNIKACIJI
U SVETIM ČINIMA**

I.

ODREDBE ZAKONIKA KANONSKOG PRAVA

GODINE 1917.

/Komunikacija u sakramentima i euharistiji/

Kan. 731, ' 2: Zabranjeno je dijeljenje sakramenata Crkve krivovjericima i raskolnicima koji ih traže, pa i onima koji su u dobroj vjeri, dok prije ne odbace zabludu i izmire se s Crkvom.

Kan. 750, ' 1: Dijete nevjernika slobodno je krstiti i protiv volje roditelja ako se ono nalazi u životnoj pogibelji i razborito se predviđa da će umrijeti prije negoli dođe do upotrebe razuma.

' 2: Izvan smrtne pogibelji, jedino ako je osiguran katolički odgoj, dopušteno je krstiti dijete:

1. ako roditelji ili skrbnici, ili barem jedno od njih na to pristane;
2. ako nema roditelja, tj. oca, majke, djeda, babe, ili skrbnika, ili ako su ti izgubili pravo na dijete, ili to pravo nikako ne mogu vršiti.

Kan. 751: Glede krštenja djece dvoje krivovjernika ili raskolnika, ili dvoje katolika koji su otpali od vjere, ili su postali krivovjernici ili raskolnici, treba općenito opsluživati norme iz prethodnog kanona.

Kan. 765: Da netko bude kum, */na krštenju/* potrebno je:

2. da ne pripada nijednoj krivovjerničkoj ili raskolničkoj sekti /Y./.

Kan. 795: Da netko bude kum, */kod krizme/* potrebno je:

2. da nije upisan u nijednu krivovjerničku ili raskolničku sektu /Y./.

Kan. 823, ' 1: Nije dopušteno celebrirati misu u hramu krivovjernika i raskolnika, makar on bio propisno posvećen ili blagoslovljen.

/Mješovite ženidbe/

Kan. 1060: Crkva najstrože svugdje zabranjuje sklapanje ženidbe između dviju krštenih osoba, od kojih je jedna katolička a druga pripada nekoj krivovjerničkoj ili raskolničkoj sekti; a ako postoji pogibelj otpada za katoličkog bračnog druga i za djecu, ženidba je zabranjena i samim božanskim zakonom.

Kan. 1063, ' 1: Makar bio od Crkve dobiven oprost od smetnje mješovite vjere, bračni drugovi ne mogu ni prije ni poslije sklopljene ženidbe u Crkvi otići, bilo osobno ili preko zastupnika, također nekatoličkom službeniku, ako ovaj nastupa kao posvećena osoba, da pred njim očituju ili obnove ženidbenu privolu.

' 2: Ako župnik zna sigurno da će zaručnici tu odredbu prekršiti ili da su je već prekršili, ne smije pribivati njihovu vjenčanju, osim kada postoji veoma teški razlog, ali tako da otkloni sablazan i da se prije posavjetuje s ordinarijem.

' 3: Ne zabranjuje se, međutim, kada to nalažu civilni zakoni, da se bračni drugovi pojave također pred nekatoličkim službenikom koji obavlja funkciju građanskog činovnika, ali samo da ispune građansku dužnost i radi građanskih učinaka.

Kan. 1099, ' 1: Na opsluživanje naprijed određenog oblika (*tj. kanonskog, prema kan. 1094. B pr. m.*) obvezani su:

1. svi oni koji su kršteni u Katoličkoj crkvi i koji su u nju stupili iz krivovjerja ili raskolništva, makar da su ovi ili oni od nje kasnije otpali, ukoliko se žene međusobno;

2. ti isti, naprijed spomenuti, ako sklapaju ženidbu s nekatolicima bilo krštenim bilo nekrštenim, iza kako dobiju oprost od smetnje mješovite vjere ili različitog kulta.

' 2: Ne dirajući u propis ' 1, br. 1, nekatolici, bilo kršteni ili nekršteni, ako međusobno sklapaju ženidbu, nisu nigdje obvezani na opsluživanje katoličkog oblika ženidbe.

Kan. 1102, ' 1: Kada se sklapa ženidba između katoličke i nekatoličke stranke, upiti o privoli trebaju biti u skladu s odredbama kan. 1095, ' 1, 3.

' 2: Međutim, zabranjeni su svi sveti obredi; ukoliko se iz te zabrane predviđa veće zlo, ordinarij može dopustiti neke od uobičajenih ceremonija, isključujući uvijek misu.

Kan. 1109, ' 3: ženidbe između katolika i nekatolika imaju se sklapati izvan crkve. Ako ordinarij razborito sudi da to nije moguće opsluživati a da ne nastane veće zlo, prepušta se njegovu razboritom sudu da od toga oprost, ne odstupajući pritom od propisa kan, 1102, ' 2.

/Komunikacija u sahrani/

Kan. 1240, ' 1: Crkvena sahrana se uskraćuje, ukoliko prije smrti ne dadnu kakav znak pokajanja:

1. notornim otpadnicima od kršćanske vjere, kao i onima za koje je poznato da pripadaju krivovjerničkoj ili raskolničkoj sekti, ili sekti masonske i drugim udrugama takve vrste.

/Opća zabrana aktivne komunikacije i dopuštanje pasivne komunikacije u nekim činima/

Kan. 1258, ' 1: Vjernicima nije dopušteno da na bilo koji način aktivno pribivaju ili da imaju udjela u svetim činima nekatolika.

' 2: Može se tolerirati pasivna ili čisto materijalna prisutnost kod sahrane nekatolika, kod njihova vjenčanja i u sličnim slavljenjima, i to zbog građanske službe ili iz počasti, ako za to postoji teški razlog.

/Sastanci i raspravljanje s nekatolicima/

Kan. 1325, ' 3: Katolici neka paze da bez dopuštenja Svete Stolice ili, ako je slučaj hitan, mjesnog ordinarija, ne vode rasprava s

nekatolicima i ne drže sastanaka, osobito javnih.

/Kaznene sankcije/

Kan. 2316: Tko na bilo koji način svojevolarno i svjesno /Y./ komunicira s krivovjericima u bogoštovnim činima, a protiv kan. 1258, osumnjičen je kao krivovjernik.

Kan. 2319, ' 1: Upadaju smjesta u izopćenje pridržano ordinariju katolici:

1. koji u brak stupe pred nekatolički službenikom, kršeći odredbu kan. 1063, ' 1.

Kan. 2372: Istoga časa upadaju u suspenziju obavljanja službe Božje, pridržanu Svetoj Stolici, oni koji se usude primiti redove od /Y./ notornog otpadnika od vjere, od krivovjernika, raskolnika. Tko je u dobroj vjeri ređen od nekoga od tih, on tako primljene redove ne smije vršiti dok ne dobije oprost od Apostolske Stolice.

Kan. 2375: Katolici koji se usude bez oprosta Crkve sklopiti mješovitu ženidbu, makar ona bila valjana, samim tim bivaju isključeni iz prava na vršenje zakonskih crkvenih čina i blagoslovina dok ne dobiju oprost od ordinarija.

II.

TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA

EKUMENSKI DIREKTORIJ GODINE 1967.

IV. DUHOVNO ZAJEDNIŠTVO S ODIJELJENOM BRAĆOM (COMMUNICATIO IN SPIRITUALIBUS)

A. UVOD

.....

25. Za rad oko ponovne uspostave jedinstva među svim kršćanima nije dosta da kršćani u svagdanjem životu žive u međusobnoj bratskoj ljubavi. Priliči se također da bude dopušteno neko zajedništvo u duhovnim stvarima (*communicatio in spiritualibus*), tj. da kršćani zajedno sudjeluju u onim duhovnim dobrima koja su im zajednička, i to na takav način i u tolikoj mjeri koliko može biti dopušteno u sadašnjem stanju podijeljenosti.

Od elemenata ili dobara koja u svojoj "ukupnosti izgrađuju Crkvu i daju joj život, neka od njih, dapače vrlo mnoga i značajna, mogu se naći i izvan vidljivih granica Katoličke crkve" (UR 3). Ti elementi "koji od Krista proizlaze i k njemu vode, s pravom pripadaju jednoj i jedinoj Kristovoj crkvi" (UR 3), i oni mogu vrlo dobro poslužiti da se izmoli milost jedinstva i da se označe i ojačaju one veze po kojima su

katolici s rastavljenom braćom još uvijek povezani.

26. No budući da ta duhovna dobra na različite načine postoje u različitim kršćanskim skupinama, zajedništvo u duhovnim dobrima u mnogome zavisi od te različitosti, pa u tom pitanju treba postupati različito s obzirom na različite osobe, Crkve i zajednice. Da bi se to stanje uredilo, u sadašnjim se prilikama iznose sljedeće smjernice.

27. Treba voditi računa o zakonitoj uzajamnosti ("recipročnosti"), tako da to zajedništvo u duhovnim dobrima, uz uzajamnu dobru volju i ljubav, pa makar i u užim granicama, ipak pridonese zdravom napretku sloge među kršćanima.

Stoga se toplo preporučuju dijalog i konzultacije o tom pitanju između mjesnih i teritorijalnih katoličkih vlasti i vlasti drugih zajednica.

28. Negdje su ta uzajamnost i međusobno razumijevanje otežani zato što se u nekim područjima i u odnosu prema nekim zajednicama, sektorima ili osobama, ekumenizam i želja za pomirenjem s Katoličkom crkvom još nisu probili (usp. UR 19). U tim slučajevima neka ordinarij ili, ako je to potrebno, biskupske konferencije izdaju upute kojima se u takvim prilikama može izbjeći opasnost indiferentizma ili prozelitizma⁴ među vlastitim vjernicima. Treba ipak željeti da se ekumenski duh i uzajamno poštovanje, kako među katoličkim vjernicima tako i među rastavljenom braćom, milošću Duha Svetoga i razboritom pastirskom brigom ordinarija tako dobro razviju da ovi posebni propisi postupno postanu nepotrebni.

29. Pod duhovnim zajedništvom podrazumijevaju se sva zajednička moljenja, zajednička upotreba svetih predmeta ili mjesta, i sve ono što se u pravom i strogom smislu zove "sudjelovanje u zajedničkom bogoslužju" (*communicatio in sacris*).

30. Sudjelovanje u zajedničkom bogoslužju postoji kad netko sudjeluje u bilo kojem liturgijskom kultu ili pak u sakramentima neke Crkve ili crkvene zajednice.

31. Pod "liturgijskim kultom" (bogoslužjem) podrazumijeva se kult uređen po knjigama, propisima ili običajima neke Crkve ili zajednice,

⁴ Pod prozelitizmom se ovdje podrazumijeva postupak koji nije u skladu s evandeoskim duhom, ukoliko se koriste nečasna sredstva da se ljudi privuku u vlastitu zajednicu iskorištavajući npr. njihovo neznanje, siromaštvo itd. (usp. deklaraciju *O vjerskoj slobodi*, br. 4).

kult koji vrši službenik ili delegat te određene Crkve ili zajednice, baš kao takav.

B. ZAJEDNIČKE MOLITVE

32. "U naročitim prigodama, kao što su molitve =za jedinstvo= te na ekumenskim sastancima, dopušteno je, dapače poželjno, da se katolici u molitvi udruže s rastavljenom braćom. Te su zajedničke molitve bez dvojbe vrlo djelotvorno sredstvo da se izmoli milost jedinstva; one su pravi izraz onih veza s kojima su katolici još povezani s odijeljenom braćom (UR 8)".

U Dekretu se govori o molitvama u kojima članovi, pa i službenici različitih zajednica "aktivno" sudjeluju. U svezi s tim načinom sudjelovanja, kojim za katoličku stranu treba da ravnaju i promiču ga mjesni ordinariji, važno je imati na umu sljedeće.

33. Poželjno je da se katolici udruže s odijeljenom braćom u molitvi za bilo koju zajedničku stvar u kojoj mogu ili čak moraju među sobom surađivati, npr. rad u korist mira, socijalna pravda, uzajamna ljubav među ljudima, dostojanstvo obitelji i sl. S ovim se slučajevima izjednačuju i prigode kad jedan narod ili zajednica želi skupno zahvaliti Bogu ili, prema prilikama, zatražiti njegovu pomoć, npr. na državne blagdane, prilikom nesreća ili opće žalosti ili na spomendan palih za domovinu. Takva se zajednička molitva, ako je moguće, preporučuje i kad se kršćani sastanu u studijske svrhe ili radi zajedničke akcije.

34. Zajednička se moljenja moraju u prvom redu odnositi na ponovnu uspostavu jedinstva među kršćanima. Predmet takva svetkovanja (celebratio) mogu biti: misterij Crkve i njezino jedinstvo; krštenje gledano kao sakramentalni vez jedinstva, iako nepotpuno; obnova osobnog i društvenog života kao nužni put prema jedinstvu, i druge teme, prema br. 22.

35. Oblik svetkovanja zajedničke molitve:

a) B Takva služba Božja neka se pripremi uz pristanak i sudjelovanje svih sudionika koji predstavljaju različite Crkve ili

zajednice (npr. neka se utvrde osobe koje trebaju sudjelovati i neka se izaberu glavne misli, pjesme, čitanja iz Svetog pisma, molitve i sl.).

b) B Kod tih se svetkovanja može upotrijebiti svako čitanje, molitva ili himan koji naznačuju nešto što ulazi u područje vjere i duhovnog života ukoliko su svim kršćanima zajednički. Pored toga, može se držati poticaj, nagovor ili biblijsko razmatranje, što treba da bude u okviru zajedničkog pristajanja uz kršćansku baštinu, tako da vodi k međusobnom razumijevanju te unapređuje jedinstvo među kršćanima.

c) B Poželjno je da se te molitvene svečanosti, bilo da ih obavljaju sami katolici bilo da se vrše zajedno s rastavljenom braćom, urede tako da budu u skladu s "komunitarnom" molitvom kako je preporučuje liturgijski pokret (usp. Konstituciju *De Sacra Liturgia*, br. 30, 34, 35).

d) B Kod pripreme molitava koje se imaju obaviti u hramu neke od Istočnih crkava treba imati na umu da se kod istočnjaka prihvaćeni liturgijski oblici drže naročito pogodnima za zazivnu molitvu. Treba se, dakle, obazirati na liturgijski red te Crkve.

36. Mjesto svetkovanja zajedničke molitve:

a) B Neka se odabere mjesto koje odgovara željama svih sudionika. Treba paziti da ono u svakom pogledu bude dostojno i da pobuđuje na pobožnost.

b) B Premda je crkva ili hram mjesto na kojemu svaka zajednica redovito slavi svoje vlastito bogoslužje, ipak po sebi nema zapreke da se, kad to traži potreba i uz dozvolu mjesnog ordinarija, zajednička svetkovanja (o kojima je riječ pod br. 32B35) održavaju također u hramu ove ili one zajednice; štoviše, u stanovitim prilikama to može biti i svrsishodno.

c) B Kad se zajedničke molitve obavljaju s istočnom odijeljenom braćom, treba imati na umu da sva istočna braća smatraju crkvu najprikladnijim mjestom za javnu molitvu.

37. Odjeća

Ne isključuje se upotreba korske odjeće, ako je to u skladu s

okolnostima i ako na to pristaju svi sudionici.

C. SUDJELOVANJE U ZAJEDNIČKOM BOGOSLUŽJU

38. "Sudjelovanje u zajedničkom bogoslužju (*communicatio in sacris*) ne smije se promatrati kao sredstvo koje bi se smjelo bez daljnega primjenjivati u svrhu ponovne uspostave kršćanskog jedinstva. Ovo sudjelovanje zavisi prvenstveno o dvama načelima: ono mora biti znak jedinstva Crkve, po njemu se postizava udioništvo u sredstvima milosti. Označavanje jedinstva ponajviše priječi komunikaciju. Potreba da se postigne milost katkada je preporučuje (UR 8).

1. *Communicatio in sacris* s rastavljenom istočnom braćom

39. "Budući da ove (Istočne) Crkve, iako rastavljene, ipak imaju prave sakramente, osobito B snagom apostolskog nasljedstva B svećeništvo i euharistiju, po kojima ostaju s nama sjedinjene vrlo uskom vezom, neko sudjelovanje u zajedničkom bogoslužju, ako se pruži zgodna prilika i uz odobrenje crkvene vlasti ne samo da je moguće nego se i preporučuje" (UR 15; usp. također dekret *Orientalium Ecclesiarum*, br. 24B29).

40. Između Katoličke crkve i Istočnih od nas rastavljenih crkava postoji dosta usko zajedništvo u stvarima vjere (usp. UR 14); nadalje, "po svetkovanju euharistije Gospodinove u pojedinim tim Crkvama, Crkva Božja se izgrađuje i raste" i "one Crkve, iako rastavljene, posjeduju prave sakramente, u prvom redu, snagom apostolskog nasljedstva, svećeništvo i euharistiju" (UR 15).

Prema tome, postoji temelj, ekleziološki i sakramentalni, da se stanovito zajedničko sudjelovanje u bogoslužju s tim Crkvama, uključivši i sakrament euharistije, ne samo dopusti nego ponekad i preporučiti, "u odgovarajućim okolnostima i uz dozvolu crkvene vlasti" (usp. UR 15).

Neka pastiri o tome temeljito pouče svoje vjernike, da im bude posve jasan postupak kod tog sudjelovanja u zajedničkom bogoslužju.

41. Norme za to sudjelovanje u zajedničkom bogoslužju, koje su utvrđene dekretom *Orientalium Ecclesiarum* (usp. br. 26B29), treba obdržavati s onom razboritošću koju preporučuje sam dekret. Norme koje se u njemu odnose na vjernike Istočnih katoličkih crkava vrijede i za vjernike bilo kojeg obreda, pa i latinskoga.

42. Što se tiče primanja ili dijeljenja sakramenata pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja, vrlo je korisno da katolički crkveni autoritet, bilo mjesni bilo sinod, bilo biskupske konferencije, dopuštenje za zajedništvo u sakramentima dade tek nakon pozitivnog ishoda savjetovanja o tome s nadležnim odijeljenim istočnim crkvenim autoritetom, barem mjesnim.

43. Kad se daje ovlast za sudjelovanje u sakramentima, treba veoma paziti na stanovitu opravdanu uzajamnost (reciprocitet).

44. Osim slučaja nužde, opravdanim razlogom da se savjetuje sudjelovanje u sakramentima može se smatrati materijalna ili moralna nemogućnost da se za suviše dugo vrijeme zbog naročitih prilika ne mogu sakramenti primiti u vlastitoj Crkvi, da vjernik bez opravdana razloga ne bude lišen duhovnoga ploda sakramenata.

45. Različiti su običaji kod katolika i kod rastavljenih istočnjaka u pogledu čestog primanja presvete euharistije, u pogledu sakramentalne ispovijedi prije pričesti, zatim glede euharistijskog posta. Zato u praksi, kod toga sudjelovanja u sakramentima treba paziti da ne bi katolici, ako se ne drže običaja istočne braće, pobudili među njima čuđenje i sumnju. Stoga neka se katolik, koji u spomenutim slučajevima zakonito pristupa k svetoj pričesti kod rastavljenih istočnjaka, po mogućnosti, drži istočne discipline.

46. Istočnjacima koji to sami žele, ako nema ispovjednika njihove Crkve, neka bude otvoren pristup do katoličkog ispovjednika. U sličnim je prilikama i katolicima slobodno ispovijedati se kod ispovjednika Istočne crkve, rastavljene od Rimske Apostolske Stolice. I ovdje treba obdržavati opravdanu recipročnost. Neka se obje strane čuvaju da ne nastane sumnja o prozelitizmu.⁵

47. Katolički vjernik koji prigodice B iz razloga koji se navode niže, pod br. 50 B nedjeljom ili na zapovijedani blagdan pribiva božanskoj liturgiji (svetoj misi) kod rastavljene istočne braće, nije više

⁵ Isto kao pod 4, uz br 28.

dužan pribivati svetoj misi u nekoj katoličkoj crkvi. Isto tako, prikladno je da katolici na rečene dane, ako im s opravdana razloga nije moguće pribivati svetoj liturgiji u katoličkoj crkvi, pribivaju, ako mogu, svetoj liturgiji kod rastavljene istočne braće.

48. Zbog uskog zajedništva, opisanog pod br. 40, koje postoji između Katoličke crkve i Istočnih od nas rastavljenih crkava, slobodno je iz opravdana razloga dopustiti da istočni vjernik zajedno s katoličkim kumom (ili katoličkom kumom) kumuje pri krštenju katoličkog djeteta ili odrasle osobe, pod uvjetom da je dovoljno osiguran katolički odgoj krštenika i da je taj kum prikladna osoba. I katoličkom vjerniku, ako je zamoljen, neka ne bude zabranjeno kumovati kod krštenja u Istočnoj crkvi. U tim slučajevima obveza brinuti se za kršćanski odgoj krštenika obvezuje u prvom redu kuma (ili kumu) vjernika one Crkve u kojoj je dijete kršteno.

49. Kod vjenčanja u Katoličkoj crkvi neka se od nas rastavljenoj braći ne brani vršenje uloge djevera ili svjedoka. Katolik smije prihvatiti dužnost djevera ili svjedoka kod vjenčanja koje se pravilno sklapa između rastavljene braće.

50. Katoličkim se vjernicima može dopustiti pribivanje kod liturgijskog bogoslužja rastavljene istočne braće iz opravdana razloga, npr. zbog javne službe ili dužnosti koju obavljaju, zbog srodstva, prijateljstva, ili radi želje za boljim poznavanjem, itd. U takvim slučajevima nije im zabranjeno da sudjeluju u zajedničkim odgovorima, pjevanju ili gestama one Crkve kojoj su na neki način gosti. A što se tiče primanja euharistije, treba se držati onoga što propisuju br. 42 i 44. Zbog one tijesne povezanosti o kojoj je bilo riječi pod br. 40, mjesni ordinarij može dozvoliti da vjernik katolik, ako je zamoljen, vrši za vrijeme liturgijskog kulta službu čitača. Isto, s druge strane, vrijedi za pribivanje rastavljene braće kod bogoslužja u katoličkim crkvama.

51. U pogledu sudjelovanja u ceremonijama koje ne traže sakramentalno zajedništvo treba se držati sljedećega:

a) B istočnom kleru koji za vrijeme katoličkih ceremonija predstavlja vlastitu Crkvu treba dati mjesto i liturgijske počasti koje u Katoličkoj crkvi pripadaju katoličkom kleru istoga reda i dostojanstva;

b) B katolički službenik koji službeno pribiva istočnim vjerskim ceremonijama može po uzajamnom pristanku nositi korsku odjeću i

oznake svog crkvenog dostojanstva;

c) B treba mnogo paziti na mentalitet i istočnoga klera i vjernika te na njihove običaje koji, prema vremenu, mjestu, ljudima i prilikama, mogu biti veoma različiti.

52. "Iz opravdanoga razloga dopušteno je zajedničko sudjelovanje u svetim obredima, stvarima i mjestima između katolika i rastavljene istočne braće" (Dekret *Orientalium Ecclesiarum*, br. 28); stoga se preporučuje da se, uz dozvolu ordinarija, svećenicima i zajednicama rastavljenih istočnjaka ustupi, ako oni to zatraže, upotreba katoličkih zgrada, grobalja, crkava i svega uz to potrebnoga za njihove vjerske obrede kad nemaju pogodnih vlastitih prostora za propisno i dostojno vršenje svetih obreda.

53. Upravitelji katoličkih škola i instituta neka se brinu da istočni vjerski službenik ima mogućnosti pružati svaku duhovnu i sakramentalnu pomoć svojim vjernicima koji pohađaju takve katoličke ustanove. Ta se pomoć, ako to prilike traže te uz dozvolu mjesnog ordinarija, može pružiti i unutar same katoličke zgrade, uključivši i crkvu.

54. U bolnicama i drugim sličnim ustanovama koje vode katolici, neka se upravitelji brinu da svećenik rastavljene Istočne crkve pravodobno bude obaviješten o prisutnosti svojih vjernika; neka mu se pruži mogućnost da posjećuje svoje bolesnike i da im podjeljuje sakramente dostojno i s poštovanjem.

2. Sudjelovanje u zajedničkom bogoslužju

s ostalom rastavljenom braćom

55. Slavljenje sakramenata je čin zajednice koja slavi, izvršen u zajednici kao takvoj te naznačuje njezino jedinstvo u vjeri, bogoslužju i životu. Prema tome, gdje ne postoji to jedinstvo vjere o sakramentima zabranjeno je sudjelovanje rastavljene braće s katolicima, osobito u sakramentima euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja. Ipak, budući da su sakramenti ne samo znakovi jedinstva nego i izvori milosti (usp. UR 8), Crkva može, iz dovoljnih razloga, dopustiti pristup tim sakramentima i nekom rastavljenom bratu. To se

može dopustiti u smrtnoj pogibelji ili u hitnoj potrebi (za vrijeme progona, u zatvoru) ako rastavljeni brat ne može doći do službenika svoje zajednice i ako sam zatraži sakramente od katoličkog svećenika, pod uvjetom da izrazi vjeru koja je u skladu s vjerom Crkve u pogledu tih sakramenata i da ima pravo raspoloženje. U drugim sličnim slučajevima hitnosti neka odredi mjesni ordinarij ili biskupska konferencija.

U sličnim prilikama katolik može tražiti te sakramente samo od službenika koji je valjano primio sakrament reda.

56. Ne treba dopustiti da rastavljeni brat obavlja dužnost čitača Svetoga pisma ili propovjednika unutar svetkovanja svete euharistije; isto vrijedi za katolika kod svetkovanja svete večere ili glavnog liturgijskog bogoslužja riječi, kakva su u običaju među tom našom rastavljenom braćom. U drugim činima, pa i liturgijskima, može se dopustiti izvođenje nekih dijelova uz prethodnu dozvolu mjesnog ordinarija i uz suglasnost nadležne vlasti druge zajednice.

57. Službu kuma kod sakramenata krštenja i potvrde, u liturgijskom i kanonskom smislu, ne smije vršiti kršćanin koji je član rastavljene zajednice, ne dirajući u propis br. 48. Kum se naime, ne samo kao srodnik obitelji ili kao krštenikov odnosno potvrđenikov prijatelj, brine za njegov kršćanski odgoj, nego zastupa također zajednicu vjere i preuzima jamstvo za vjeru novokrštenika. Ipak, iz razloga srodstva ili prijateljstva, može se kršćanin druge zajednice, prožet vjerom u Krista, zajedno s katoličkim kumom (ili katoličkom kumom) pripustiti da bude kršćanski svjedok toga krštenja. U sličnim okolnostima i katolik može tu službu izvršiti prema članu neke odijeljene zajednice. U takvim slučajevima obveza bdjenja nad kršćanskim odgojem po sebi pripada kumu (ili kumi) vjerniku one Crkve ili crkvene zajednice u kojoj je dijete kršteno. Neka pastiri živo nastoje poučiti vjernike o evanđeoskoj i ekumenskoj naravi ovog propisa, kako bi se izbjeglo svako netočno tumačenje.

58. Kod obavljanja katoličkog vjenčanja dopušteno je da rastavljena braća budu "službeni" svjedoci; isto vrijedi i za katolike kod vjenčanja koja se obavljaju po propisima između braće od nas rastavljene.

59. Katolicima se, prigodice, može iz opravdana razloga dopustiti da pribivaju liturgijskom kultu rastavljene braće, npr. zbog javne službe ili dužnosti koju vrše, zbog rodbinstva, prijateljstva, zbog želje

za boljim poznavanjem, na ekumenskim susretima, itd. U tim slučajevima, izuzevši ono što je naprijed rečeno, katolicima nije zabranjeno neko sudjelovanje u zajedničkim odgovorima, u pjevanju, u gestama one zajednice čiji su na neki način gosti, pod uvjetom da to ne proturječi katoličkoj vjeri. Isto vrijedi za način pribivanja rastavljene braće u celebracijama u katoličkim crkvama.

To sudjelovanje, kod kojega se uvijek isključuje primanje same euharistije, treba sudionike voditi k poštivanju duhovnih bogatstava koja su nam zajednička i pomoći im da postanu svjesniji težine odijeljenosti.

60. Glede sudjelovanja u ceremonijama koje ne zahtijevaju sakramentalno zajedništvo vrijedi sljedeće: službenicima drugih zajednica koji pribivaju ceremonijama neka se, prema zajedničkom dogovoru, dade mjesto koje odgovara njihovu dostojanstvu. Isto tako i katolički službenici koji pribivaju ceremonijama drugih zajednica mogu nositi korsku odjeću, vodeći računa o mjesnim običajima.

61. Ako rastavljena braća ne raspolažu prostorijama gdje bi po propisima i dostojno mogli obavljati svoje vjerske ceremonije, mjesni im ordinarij može ustupiti upotrebu katoličke prostorije, groblja ili crkve.

62. Upravitelji katoličkih škola i instituta neka se brinu da se vjerskim službenicima drugih zajednica omogući da pružaju duhovnu i sakramentalnu pomoć svojim vjernicima koji pohađaju katoličke ustanove. Ta se pomoć može, prema prilikama, pružati i unutar same katoličke zgrade, u skladu s propisom br. 61.

63. U bolnicama i drugim sličnim ustanovama koje vode katolici, neka se upravitelji brinu da na vrijeme obavijeste službenike rastavljene zajednice o prisutnosti njihovih vjernika i neka im pruže sve mogućnosti da svoje bolesnike posjećuju i pružaju im duhovnu i sakramentalnu pomoć.

Vrhovni svećenik Pavao VI., u audijenciji od 28. travnja 1967, održanoj za Tajništvo za jedinstvo kršćana, odobrio je ovaj Direktorij, svojim ga autoritetom potvrdio i naredio da se proglasi. Time su sve ovome suprotne odredbe ukinute.

U Rimu, na Duhove, 14. svibnja 1967.

AUGUSTIN kard. BEA,
predsjednik Tajništva za jedinstvo kršćana

Ivan Willebrands,
naslovni biskup Mauriane, tajnik

III.

TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA

DEKLARACIJA O STAJALIŠTU KATOLIČKE CRKVE PREMA ZAJEDNIČKOJ EUHARISTIJI KRŠĆANA RAZLIČITIH VJEROISPOVIJESTI

1. U ovo zadnje vrijeme poduzimaju se u različitim dijelovima svijeta inicijative u pogledu zajedničkog slavljenja euharistije: uz sudjelovanje vjernika i klera Katoličke crkve s jedne, te kršćana i službenika odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica s druge strane. Radi se kako o pripuštanju katoličkih vjernika na euharistijsku pričest kod protestanata i anglikanaca, i obratno, o participiranju protestanata i anglikanaca u euharistijskoj pričesti Katoličke crkve, tako isto i o zajedničkom euharistijskom slavljenju koje bi skupa obavljali pripadnici još odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica, i kojemu bi pribivali vjernici tih Crkava i zajednica.

2. Drugi vatikanski sabor se o tome izjasnio dekretom o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*. Iza kako je istaknuo da su zajedničke molitve za jedinstvo djelotvorno sredstvo u traženju milosti ujedinjenja i da predstavljaju autentični izraz veza kojim su katolici ostali povezani s drugim kršćanima, dekret nastavlja: "No ipak se komunikaciju u svetim činima ne smije smatrati sredstvom koje bi se bez daljnega moglo primjenjivati u svrhu ponovnog uspostavljanja kršćanskog jedinstva. Ta komunikacija prvenstveno ovisi od ova dva načela: da se označi jedinstvo Crkve i da se sudjeluje u sredstvima milosti. Označavanje jedinstva najčešće komunikaciju zabranjuje.

Potreba da se postigne milost ponekad je preporučuje. O konkretnom načinu postupanja, pazeći na sve okolnosti vremena, mjesta i osoba, neka razborito odredi mjesna biskupska vlast, osim ako biskupska konferencija, prema vlastitim statutima, ili Sveta Stolica ne odluče drugačije" (UR, 8).

3. U provođenju ovih općih načela Sabor nas poziva da dobro razmotrimo "posebni položaj Istočnih crkava" (UR, 14) i da odatle izvučemo odgovarajuće zaključke:

B "Budući da te Crkve, iako odijeljene, imaju prave sakramente, a osobito, snagom apostolskog nasljedstva, svećeništvo i euharistiju, po kojima se najtješnjom vezom s nama sjedinjuju, određena komunikacija u svetim činima, kada postoje prikladne okolnosti i ako odobri crkvena vlast, ne samo da je moguća nego se i preporučuje" (UR, 15).

Dekret o istočnim Katoličkim crkvama *Orientalium Ecclesiarum* ide dalje, pa istočnjacima koji nisu u punom zajedništvu s Apostolskom Stolicom u Rimu, a koji se nalaze u određenim uvjetima, dopušta pristup k sakramentima pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja. Taj dekret jednako odobrava i katolicima da te iste sakramente traže od istočnih svećenika uvijek kada to iziskuju nužda ili istinska duhovna korist, samo ako je pristup do katoličkog svećenika materijalno ili moralno nemoguć. Preporučuje se k tomu da se u toj stvari učini ugovor između crkvenih vlasti Crkava koje su u pitanju" (usp.: OE, 27 i 29).

4. U dijelu dekreta o ekumenizmu (*Unitatis redintegratio*) koji je posvećen "odijeljenim Crkvama i crkvenim zajednicama na Zapadu" koje okupljaju veoma različite kršćanske vjeroispovijesti, Sabor se suočio s teološkim problemom euharistijskih sakramentalnih odnosa s kršćanskim zajednicama u kojima se ne ostvaruju isti uvjeti kao u Istočnim crkvama:

B "Doista, crkvene zajednice od nas odijeljene nemaju s nama punog zajedništva što proistječe iz krštenja, i mi vjerujemo da one, naročito zbog nedostatka sakramenta reda, nisu očuvale izvornu i cjelovitu suštinu euharistijskog misterija. Ipak, kada one na svetoj večeri vrše spomen smrti i uskrsnuća Gospodinova, ispovijedaju da život znači biti u Kristovom zajedništvu, te iščekuju Kristov slavni dolazak. Stoga je potrebno da predmet dijaloga bude nauk o

Gospodnjoj večeri, o ostalim sakramentima, bogoštovlju i crkvenim službama" (UR, 22).

Zapaža se da je doktrinalno stajalište glede euharistije tih zajednica skopčano s pozivom na dijalog o euharistiji i čitavom sakramentalnom životu, s posebnim osvrtom na pitanje službenika Crkava. Poznata je odlučujuća važnost koju Katolička crkva pridaje tradicionalnom učenju o nužnosti i uvjetima postojanja ministerijalnog svećenstva s apostolskim nasljedstvom.

5. Upute Drugog vatikanskog sabora su primijenjene u *Ekumenskom direktoriju* koji je Sveti Otac potvrdio 27. travnja 1967. (objavljen u AAS, 5. srpnja iste godine).

Glede euharistijskog odnosa s istočnjacima koji nisu u potpunom jedinstvu s Apostolskom Stolicom u Rimu, *Ekumenski direktorij* ponavlja odredbe Sabora, precizirajući neke veoma korisne odluke u svezi s reciprocitetom i prethodnim sporazumom između crkvenih vlasti dotičnih Crkava (ED, 39B47).

6. *Direktorij* je ušao više u pojedinosti s obzirom na kršćanske zajednice u kojima nema ekleziološkog i sakramentalnog temelja poput onoga koji nas sjedinjuje s Crkvama Istoka. Evo kako su u njemu, nakon doktrinalnog obrazloženja, formulirane odgovarajuće odredbe:

B "Slavljenje sakramenata je čin zajednice koja slavi, izvršen u samoj zajednici i naznačuje njezino jedinstvo u vjeri, u bogoslužju i u životu. Prema tome, gdje ne postoji to jedinstvo vjere o sakramentima zabranjeno je sudjelovanje rastavljene braće s katolicima, osobito u sakramentima euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja. Ipak, budući da su sakramenti ne samo znakovi jedinstva nego i izvori milosti (usp. UR, 8), Crkva može, iz dovoljnih razloga, dopustiti pristup tim sakramentima i nekom odijeljenom bratu. To se može dopustiti u smrtnoj pogibelji ili u prijekoju potrebi (za vrijeme progonstva, u zatvorima) ako odijeljeni brat ne može doći do službenika svoje zajednice, i ako svojevolumno zatraži sakramente od katoličkog svećenika, te ukoliko izrazi vjeru koja je u skladu s vjerom Crkve u pogledu tih sakramenata, i pravo je raspoložen. U drugim slučajevima kakve hitnosti neka odredi mjesni ordinarij ili biskupska konferencija.

U sličnim okolnostima katolik može tražiti te sakramente samo od

djelitelja koji je valjano primio sakrament reda" (usp. ED, 55).

7. Komentirajući navedeni odlomak, uзорiti kard. A. Bea, predsjednik Tajništva za promicanje jedinstva kršćana, mjesec dana prije svoje smrti ovako je osvijetlio njegov pravi smisao:

B "Ovaj tekst veoma precizno određuje uvjete koji se traže za pripuštanje nekog anglikanskog ili protestantskog vjernika na euharistijsku pričest u Katoličkoj crkvi. Nije dovoljno da neki od tih kršćana bude dovoljno dobro raspoložen i da spontano zatraži pričest od katoličkog službenika, nego je potrebno prije svega da se ispunjavaju druga dva uvjeta: da on prihvaća o euharistiji vjeru koju ispovijeda sama Katolička crkva, te da ne može pristupiti službeniku svoje vlastite vjeroispovijesti.

Kao primjer, *Direktorij* navodi tri slučaja više sile gdje se ti uvjeti mogu ostvariti: pogibelj smrti, progon i zatvor. U drugim slučajevima mjesni ordinarij ili biskupska konferencija mogli bi dati dopuštenje, ako se ono zatraži, uz uvjet da se svakako radi o slučaju hitne potrebe, slično onoj u navedenim primjerima, i gdje se ostvaruju isti uvjeti.

Kada neki od tih uvjeta nedostaje, pripuštanje na euharistijsku pričest u Katoličkoj crkvi nije moguće" (*Note sur l=application du Directoire oecumenique*, objavljeno u *L=Osservatore Romano*, 6. listopada 1968.)

8. Glede uloge koju *Direktorij* treba odigrati u pastoralnom djelovanju Crkve, čini se da je vrijedno ovdje navesti riječi Svetoga Oca, koje je 13. studenoga 1968. uputio članovima Tajništva za promicanje jedinstva kršćana:

B "Mi vam nemamo što drugo reći nego da je potrebno, za uspješno promicanje ekumenizma, da u izvedbi ekumenizam bude podvrgnut točno određenim pravilima. Po našem mišljenju, *Ekumenski direktorij* nije skup savjeta koje bi bilo dopušteno prihvatiti ili ih zanemariti i ignorirati. To je pravi napatuk, izlaganje discipline kojoj se trebaju podložiti svi oni koji žele uistinu služiti ekumenizmu" (*L=Osservatore Romano*, 14. studenoga 1968.).

9. Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana pratilo je taj problem posve izbliza, te je poduzelo različite inicijative na tom području. Nedavno, u tijeku svoje plenarne skupštine (sačinjavaju je 40 članova biskupa čitavoga svijeta), koja je održana u Rimu od 18. do 28. studenoga prošle godine, ono se time pozabavilo s velikom

pozornošću. Tajništvo se obradovalo zbog napora koji su učinjeni u čitavom svijetu da bi se produbila teologija Crkve, službe i euharistije kao sakramenta i kao žrtve, u povijesnom kontekstu kršćanske razjedinjenosti. Upoznalo se s korišću i napretkom u nastojanjima koja su učinjena da bi se rasvijetlila problematika i da bi se preciziralo značenje određenih pojmova ili terminologije. Ono se raduje zbog interkonfesionalnog dijaloga o predmetu koji se sada istražuje na planu kako lokalnom tako i na razini svjetskoj. Tajništvo gaji nadu da će ti susreti i međusobni razgovori služiti približavanju gledišta. Ipak, ono konstatira da sve do sada ti dijalozi još nisu došli do rezultata koji bi bili prikladni da ih na jednoj i drugoj strani primijene oni koji su odgovorni za Crkvu i crkvene zajednice o kojima se radi.

Što se tiče Katoličke crkve, ovoga časa nema razloga da se modificiraju norme *Ekumenskog direktorija* koje su naprijed navedene. Smjer koji treba slijediti i koji je zacrtan rezultat je refleksije Crkve o njezinoj vlastitoj vjeri i promatranja pastoralnih potreba vjernika. Prije negoli se donese odluka o drugačijem ponašanju u stvari zajedničke pričesti bit će nužno jasno utvrditi da eventualna promjena ostaje strogo u skladu s ispovijedanjem vjere Crkve i da će ta promjena služiti duhovnom dobru njezinih članova.

10. U vrijeme prije početka tjedna molitve za jedinstvo, mi uviđamo koliko je želja za zajedničkom pričesću snažan poticaj u traženju potpunog crkvenog sjedinjenja svih kršćana. B onog sjedinjenja koje je Krist htio. Ta težnja može biti vrlo prikladno izražena u slavljenjima koja će dobiti svoje mjesto za vrijeme toga molitvenog tjedna. A ta slavljenja bi, zapravo, mogla osim čitanja i razmatranja Svetog pisma sadržavati i elemente koji usmjeravaju prema željenoj zajedničkoj euharistiji: naše priznanje o već djelomično postignutom jedinstvu, naše žaljenje zbog razjedinjenosti koje traje i našu čvrstu odlučnost da uložimo sve kako bi se ona prevladala, i na kraju naše prošnje Gospodinu da ubrza dan kada ćemo moći zajednički slaviti misterij Tijela i Krvi Kristove.

Rim, 7. siječnja 1970.

Kardinal IVAN WILLEBRANDS, predsjednik

Fr. Jeronim Hamer, O.P., tajnik

IV.

TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA

INSTRUKCIJA O POSEBNIM SLUČAJEVIMA PRIPUŠTANJA DRUGIH KRŠĆANA NA EUHARISTIJSKU PRIČEST U KATOLIČKOJ CRKVI

1. Pitanje

Često nas pitaju: U kojim okolnostima i pod kojim uvjetima vjernici drugih Crkava ili crkvenih zajednica mogu biti pripušteni na euharistijsku pričest u Katoličkoj crkvi?

Pitanje nije posve novo. O toj stvari već su raspravljali Drugi vatikanski sabor (Dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*) i *Ekumenski direktorij*.¹

¹ Dekret o ekumenizmu: *Unitatis redintegratio*, br. 8: "Ipak se ne smije smatrati komunikaciju u svetim činima sredstvom koje bi se bez daljnega moglo primjenjivati u svrhu ponovnog uspostavljanja kršćanskog jedinstva. Ta komunikacija prvenstveno ovisi o ova dva načela: da se označi jedinstvo Crkve i da se sudjeluje u sredstvima milosti. Označavanje jedinstva najčešće komunikaciju zabranjuje. Potreba da se postigne milost ponekad je preporučuje. O konkretnom načinu postupanja, pazeći na sve okolnosti vremena, mjesta i osoba, neka razborito odluči mjesna biskupska vlast, osim ako biskupska konferencija, prema vlastitim statutima, ili Sveta Stolica ne odluče drugačije". Usp. također dekret o Istočnim katoličkim crkvama: *Orientalium Ecclesiarum*, br. 27.

Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exsequenda, u: AAS, 59/1967, str. 574B592:

1) O komunikaciji u svetim činima s odijeljenom istočnom braćom:

"Osim slučajeva nužde, opravdanim razlogom da se preporučí sudjelovanje u

sakramentima može se smatrati materijalna i moralna nemogućnost da se, zbog naročitih prilika, za suviše dugo vrijeme ne mogu primiti sakramenti u vlastitoj Crkvi, da vjernik bez opravdanog razloga ne bude lišen duhovnog ploda sakramenta" (br. 44).

2) O komunikaciji u svetim činima s drugom odijeljenom braćom:

"Slavljenje sakramenta jest čin zajednice koja slavi, izvršen u samoj zajednici i naznačuje njezino jedinstvo u vjeri, u bogoslužju i u životu. Prema tome, gdje ne postoji to jedinstvo vjere o sakramentima, zabranjeno je sudjelovanje rastavljene braće s katolicima, osobito u sakramentu euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja. Ipak, pošto su sakramenti ne samo znakovi jedinstva nego i izvori milosti (usp. dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, br. 8), Crkva može, iz dovoljnih razloga, dopustiti i nekom odijeljenom bratu da pristupi tim sakramentima. To se može dopustiti u smrtnoj pogibelji ili u prijekoj potrebi (za vrijeme progonstva, u zatvorima), ako odijeljeni brat ne može doći do službenika svoje zajednice i ako svojevrijemno zatraži sakramente od katoličkog svećenika, te ukoliko izrazi vjeru koja je u skladu s vjerom Crkve u pogledu tih sakramenata, i pravo je raspoložen. U drugim slučajevima kakve hitnosti neka odredi mjesni ordinarij ili biskupska konferencija.

U sličnim okolnostima katolik može tražiti te sakramente samo od djelatnika koji je valjano primio sakrament reda" (br. 55).

Usp. također: Una dichiarazione del Segretariato per l'unione dei cristiani. *La posizione della Chiesa cattolica in materia di Euharistia comune tra cristiani di diverse confessioni*, u: AAS, 62/1970, str. 184-188.

Pastoralne norme koje se ovdje daju ne idu nikako za tim da mijenjaju one koje su sada na snazi, nego samo da ih protumače, osvjetljavajući doktrinalna načela iz kojih one proizlaze, da se tako olakša njihovo izvršavanje.

2. Euharistija i misterij Crkve

Postoji tijesna povezanost između misterija Crkve i misterija euharistije.

a) Euharistija doista sadrži ono što je temelj samoga postojanja i jedinstva Crkve: Kristovo Tijelo kao žrtvu prinesenu i vjernicima danu kao kruh vječnoga života. Sakrament Tijela i Krvi Kristove dan Crkvi, da se ona konstituirala, povlači sa sobom po svojoj naravi:

B ministerijalnu vlast koju je Krist prenio na svoje apostole i njihove nasljednike: biskupe s prezbiterima, da sakramentalno vrše njegov svećenički čin, po kojemu je On jednom zauvijek prinio sebe Ocu u Duhu Svetome, i dao vjernicima samoga sebe da oni budu jedno u Njemu;

B jedinstvo toga misterija, kojega treba izvršavati u ime Krista, glave Crkve, i zato u hijerarhijskom zajedništvu službenika;

B vjeru Crkve, koju ona ispovijeda u samom euharistijskom činu i po kojoj u Duhu Svetom odgovara Kristovom daru, kakav on uistinu jest.

Sakrament euharistije, uzet cjelovito s ovim trima elementima, označava stvarno jedinstvo izvedeno po Njemu, jedinstvo vidljivo Kristove crkve, koje se ne može izgubiti.²

² Usp. dogm. konst. o Crkvi: *Lumen gentium*, br. 3; dekret o ekumenizmu: *Unitatis redintegratio*, br. 4.

b) "Slavljenje mise kao čina Kristova i Božjega naroda, hijerarhijski uređenoga, središte je čitava kršćanskog života, kako za sveopću tako i za mjesnu Crkvu, i za pojedine vjernike".³ U žrtvi mise, slaveći misterij Krista, Crkva slavi misterij same sebe i konkretno očituje svoje jedinstvo.

Vjernici, okupljeni oko oltara, prikazuju žrtvu po rukama svećenika koji nastupa u ime Kristovo, i predstavlja zajednicu Božjega naroda, povezanog u ispovijedanju jedne vjere. Oni tako postaju znak i u neku ruku zastupništvo jedne obuhvatnije sadržajnosti.

Slavljenje mise već je u sebi ispovijedanje vjere u kojoj se prepoznaje i pokazuje čitava Crkva. Ako se, naime, promatra divno značenje euharistijskih molitava, kao i toliko bogatstvo sadržano također u drugim bilo stalnim bilo promjenjivim dijelovima mise, već prema ciklusu liturgijske godine, te ako se uvidi kako liturgija riječi i euharistijska liturgija tvore jedan jedinstveni čin bogoštovlja,⁴ lako će se otkriti da nema ništa ispravnije od onoga načela: "zakon molitve B zakon je vjerovanja".⁵

Tako misa dobiva katehetsku snagu koju nedavno sprovedena liturgijska obnova s pravom priznaje i ističe. Inače, Crkva je tijekom stoljeća brižljivo pazila da unese u liturgijska slavljenja važnije teme i veća, iskustvom stečena dostignuća zajedničke vjere. To je činila ili pomoću novih tekstova, ili zavođenjem novih liturgijskih svetkovina.

c) Veza između euharistijskog slavlja mjesne zajednice i sveopćeg zajedništva Crkve ističe se u euharistijskim molitvama također posebnim spominjanjem pape, mjesnog biskupa i drugih biskupa koji pripadaju biskupskom zboru.

³ *Institutio generalis missalis Romani*, pogl. 1, br. 1.

⁴ Usp. dekr. o službi i životu prezbitera: *Presbyterorum ordinis*, br. 4.

⁵ Usp. PIUS XI, enc.: *Quas primas*, 28. prosinca 1925., u: AAS, 17/1925, str. 598; DRUGI VATIKANSKI SABOR, dekr. o životu i službi prezbitera: *Presbyterorum ordinis*, br. 5; konst. o svetoj liturgiji: *Sacrosanctum Concilium*, br. 2 i 6.

Što je ovdje rečeno o euharistiji kao središtu i vrhuncu čitavog kršćanskog života, jednako se odnosi i na čitavu Crkvu i na svakog njezinog člana, ali prvenstveno na one koji u slavljenju mise imaju aktivnog udjela, i najviše na one koji u njoj primaju Tijelo Kristovo. Euharistijska pričest u slavljenju mise doista je najsavršeniji oblik sudjelovanja u euharistiji, jer je to izvršavanje Gospodinovih riječi: "Uzmite i jedite".⁶

3. Euharistija B duhovna hrana

Učinak euharistije je također da duhovno hrani one koji je primaju. Prema vjeri Crkve, ona je uistinu Tijelo i Krv Gospodina, dana za hranu vječnoga života (usp. Iv 6,54B58). Krštenima je naime euharistija duhovna hrana po kojoj oni žive životom samoga Krista, njemu se potpuno pritelovljuju i postaju dionici čitave ekonomije misterija spasenja: "Tko blaguje moje tijelo i pije moju krv u meni ostaje i ja u njemu" (Iv 6,56).

a) Stoga je euharistija, ukoliko je sakrament potpunijeg jedinstva s Kristom⁷ i savršenstva duhovnog života, nužna svakome tko vjeruje, jer Gospodin je rekao: "Ako ne budete blagovali tijela Sina čovječjeg i pili njegove krvi, nećete imati života u sebi" (Iv 6,53). A oni koji snažnije žive život milosti, osjećaju neodoljivije potrebu te duhovne hrane. Uostalom, sama Crkva potiče na svagdanje primanje euharistije.

⁶ Usp. konst. o svetoj liturgiji: *Sacrosanctum Concilium*, br. 55; Instr. o štovanju euharistijskog misterija: *Eucharisticum mysterium*, 25. svibnja 1967., br. 12, u: AAS, 59/1976., str. 549.

Primiti jedno isto krštenje nije dovoljno da bude otvoren pristup euharistijskoj pričesti. Doista, sudjelovanje u euharistiji izražava cjelovito ispovijedanje vjere i puno pritelovljenje (inkarniranje) Crkvi, a uvod u to je sakrament krštenja. Taj sakrament "tvori, stoga, vez sakramentalnog jedinstva među svima koji su njime preporođeni. No, ipak je krštenje po sebi početak i polazište, jer je ono potpuno upućeno na postizanje punine života u Kristu. Stoga krštenje smjera k cjelovitom ispovijedanju vjere, cjelovitom uključivanju u ustanovu kakvu je sam Krist htio i, konačno, k cjelovitom ucjepljenju u euharistijsko zajedništvo" (dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, br. 22.

⁷ Usp. dekr. o službi i životu prezbitera: *Presbyterorum ordinis*, br. 5.

b) Budući da je euharistija duhovna hrana koja djeluje tako da kršćanina tješnje povezuje s Isusom Kristom, ona nipošto nije sredstvo za udovoljavanje čisto osobnim željama, ma kako te bile uzvišene. Iz sjedinjenja, naime, vjernika s Kristom, glavom mističnoga tijela, proizlazi uzajamna povezanost samih vjernika. Na zajedničkom participiranju euharistijskog kruha počiva, prema apostolu Pavlu, jedinstvo svih vjernika: "Budući da je jedan kruh, mi mnogi smo jedno tijelo, jer smo svi dionici jednoga kruha" (1 Kor 10,17). Pomoću toga sakramenta "čovjek se pritjelovljuje Kristu i ujedinjuje se s njegovim udovima".⁸ Čestim primanjem euharistije vjernici se uvijek više pritjelovljuju Tijelu Kristovom i sve više uzimaju udjela u misteriju Crkve.

c) Stoga se duhovna potreba euharistije ne odnosi samo na osobni porast duhovnog života, nego istodobno, i s tim najtješnje povezano, također na naše dublje ucjepljenje u Kristovu Crkvu "koja je njegovo tijelo i punina koja ispunjava sve u svima" (Ef 1,23).

4. Opće norme za pripuštanje k euharistiji

u različitim slučajevima

Za članove Katoličke crkve navedena dva aspekta euharistijskog misterija, to jest: euharistija ukoliko je slavljenje čitave crkvene zajednice ujedinjene u istoj vjeri, i euharistija ukoliko je hrana koja zadovoljava potrebe duhovnog života pojedinca kao osobe i člana Crkve, međusobno se potpuno povezuju. Isto će biti kada, po volji Božjoj, svi Kristovi učenici budu sabrani u jednoj istoj Crkvi. A kako je sada B u stanju podijeljenosti kršćana? U svakome krštenom prisutna je duhovna potreba za euharistijom. Oni koji se ne nalaze u

⁸ FLORENTINSKI SABOR, *Decretum pro Armenis*, u: Denzinger-Schönmezer, *Enchiridion Symbolorum, Definitionum et Declarationum*, ed. 36, BarcinoneBFriburgiB BrisgoviaeBRomae 1976, br. 1322.

Sveti Toma se često služi izrazom: "Sakrament crkvenog jedinstva" (npr.: *Summa theol.*, q. 73, a. 2, sed c). Euharistija čini jedinstvo Crkve, više formalno čini mistično tijelo, jer ona sadrži realno tijelo Kristovo.

potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom, obraćaju se, slijedeći svoju savjest, službenicima vlastite zajednice. A što da čine oni između njih koji ne mogu otići svom vlastitom svećeniku ili koji iz drugih razloga dođu da traže euharistiju od svećenika Katoličke crkve?

Ekumenski direktorij je već naznačio kako treba sačuvati netaknutim dvostruki zahtjev: cjelovitost crkvenog jedinstva, i dobro duša. Iza tih odrednica *Direktorija* stoje dvije temeljne norme:

a) Nikad nije dopušteno patvoriti tijesnu povezanost između misterija Crkve i misterija euharistije, ma kakvi bili pastoralni pothvati koje treba u određenim slučajevima poduzeti. Čitavom svojom naravi slavljenje euharistije označava puninu ispovijedanja vjere i crkvenog zajedništva. To načelo nikada nije slobodno zamračiti, i ono nam u toj stvari treba odrediti način djelovanja.

b) To se načelo uistinu neće zamračiti ako pripuštanje na euharistijsku pričest u Katoličkoj crkvi bude ograničeno, u pojedinim slučajevima, na one kršćane koji glede tog sakramenta ispovijedaju vjeru koja je sukladna vjeri Crkve, te koji osjećaju istinsku duhovnu potrebu da prime euharistijsku hranu, ali za dulje vrijeme ne mogu pristupiti službeniku svoje zajednice i zato taj sakrament svojevoljno traže (od katoličkog svećenika), a za njega su prikladno pripremljeni i provode život na način dostojan kršćanina. Ta se potreba ima shvatiti u onom smislu kako je gore označeno (usp. br. 3, b i c): kao potrebu za porastom u duhovnom životu, i kao potrebu dubljeg ucjepljenja u misterij Crkve i njezinog jedinstva.

Povrh toga, pastoralnom brižljivošću treba bdjeti da ne bi, također i kad su ispunjeni navedeni uvjeti, pripuštanje drugih kršćana euharistijskoj pričesti izazvalo pogibelj za vjeru ili sablazan katoličkih vjernika.⁹

5. Razlike između pripadnika Istočnih crkava i drugih kršćana koje se temelje na izloženim načelima

⁹ Usp. dekr. o Istočnim katoličkim crkvama: *Orientalium Ecclesiarum*, br. 26.

Glede pripuštanja na euharistijsku pričest u Katoličkoj crkvi *Ekumenski direktorij*¹⁰ predviđa različite norme za istočnjake koji su od nas odijeljeni, te za ostale kršćane.

¹⁰ Usp. *Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exsequenda*, br. 45 i 55.

Razlog za to je ovaj: Istočne crkve, iako odijeljene, imaju prave sakramente, prije svega B zbog apostolskog nasljedstva B svećeništvo i euharistiju, čime su s nama posve tijesno povezani, tako da je pogibelj zamračivanja veze između euharistijskog zajedništva i zajedništva crkvenog donekle umanjena.¹¹ Nedavno je Rimski biskup podsjetio da "između naše Crkve i časnih Pravoslavnih crkava postoji gotovo potpuno zajedništvo iako ono još nije savršeno, a koje proizlazi iz našeg zajedničkog sudjelovanja u misteriju Krista i njegove Crkve".¹²

Ali kada se radi o kršćanima koji pripadaju zajednicama kojih se vjera u euharistiju razlikuje od vjere Crkve, i koje nemaju sakramenta reda, njihovo pripuštanje katoličkoj euharistiji povlači za sobom pogibelj zamračivanja bitnog odnosa koji postoji između euharistijskog zajedništva i zajedništva crkvenog (eklezijalnog). Zato se u *Direktoriju* ti slučajevi tretiraju različito od slučajeva Istočnih crkava, i pristup euharistiji se ne dopušta osim u veoma rijetkim zgodama, kada postoji "hitna potreba". U takvim se slučajevima od tih kršćana traži očitovanje vjere u euharistiju koja je sukladna vjeri Katoličke crkve, tj. kako je ona ustanovljena od Krista i da je Katolička crkva prenosi. Pravoslavnim se vjernicima, naprotiv, to pitanje ne postavlja jer oni pripadaju Crkvi čija je vjera u euharistiju

¹¹ Evo dva važna teksta iz *Ekumenskog direktorija* (br. 39 i 40), uzeta dijelom iz saborskih dokumenata:

39) "Budući da te Crkve, iako odijeljene, imaju prave sakramente, a osobito, snagom apostolskog nasljedstva, svećeništvo i euharistiju, po kojima su najtješnjom vezom s nama povezane, određena komunikacija u svetim činima, kada postoje prikladne okolnosti i ako odobri crkvena vlast, ne samo da je moguća nego se i preporučuje" (dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, br. 15). Usp. također dekret o Istočnim katoličkim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*, br. 24B29.

40) "Između Katoličke crkve i Istočnih crkava koje su od nas odijeljene postoji dosta usko zajedništvo u stvarima vjere" (usp. dekr. o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, br. 14); osim toga "po slavljenju euharistije Gospodinove u pojedinim tim Crkvama izgrađuje se i raste Crkva Božja" i "te Crkve, iako odijeljene, imaju prave sakramente, a osobito, snagom apostolskog nasljedstva, svećeništvo i euharistiju" (dekr. o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, br. 15).

¹² Pismo upućeno patrijarhu Atenagori 8. veljače 1971. Predano je u ruke melkitsko-kalcedonskom metropoliti, kojeg je papa toga dana posjetio. Najprije je objavljeno u: *L'Osservatore Romano*, 7. ožujka 1971.

sukladna (katoličkoj) vjeri.

6. Nadležna vlast za prosuđivanje pojedinih slučajeva (smisao

br. 55 *Ekumenskog direktorija*)

Ekumenski direktorij u br. 55. daje biskupskoj vlasti dosta široka ovlaštenja u pogledu prosuđivanja da li B za te prilično rijetke i iznimne slučajeve B uistinu postoje traženi uvjeti. Budući da se u nekim krajevima takvi slučajevi događaju nešto češće i na ustaljen način, biskupske konferencije će moći donositi određene uredbe o toj stvari. Ipak, najčešće spada na mjesnog ordinarija da donese odluku kako bi trebalo postupiti, jer samo će on biti uistinu u stanju sagledati sve okolnosti pojedinačnih slučajeva i donijeti prikladnu odluku što bi trebalo učiniti.

U *Direktoriju* se, osim smrtne pogibelji, kao primjer navode dva slučaja, naime: oni koji se nalaze u zatvoru, i koji su izloženi progonstvu, ali je spomenuto da su mogući i "drugi slučajevi takve hitne potrebe". Ti se slučajevi ne ograničavaju samo na situacije nasilja i životne pogibelji. Može se raditi također o kršćanima koji se nalaze u teškoj duhovnoj potrebi, a nemaju mogućnosti obratiti se svojim vlastitim zajednicama. Kao primjer može nam poslužiti dijaspora: u naše vrijeme velikih seoba naroda, češće negoli u prijašnja vremena, događa se da se kršćani nekatolici nađu ovdje-ondje razasuti u katoličkim krajevima. Ti su vjernici često lišeni svake pomoći od strane vlastite zajednice, ili tu pomoć ne mogu tražiti osim uz veliku cijenu i naprezanje. Ako ispunjavaju druge uvjete koji se u *Direktoriju* traže, oni mogu biti pripušteni na euharistijsku pričest (u Katoličkoj crkvi). A na mjesnog biskupa spada da svaki pojedini slučaj ispita.

Ovu pastoralnu *Instrukciju*, koju je kardinal Državni tajnik poslao 25. svibnja 1972. niže potpisanom kardinalu predsjedniku Tajništva za promicanje jedinstva kršćana, Sveti Otac papa Pavao VI. je potvrdio i naredio da se može objaviti.

Izdano u Rimu, u sjedištu Tajništva za promicanje jedinstva

krščana, 1. lipnja 1972.

IVAN kard. WILLEBRANDS, predsjednik

Fr. Jeronim Hamer, O.P., tajnik

V.

TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA

PRIOPĆENJE U SVEZI S NEKIM POGREŠNIM TUMAČENJIMA "INSTRUKCIJE O POSEBNIM SLUČAJEVIMA PRIPUŠTANJA DRUGIH KRŠĆANA NA EUHARISTIJSKU PRIČEST U KATOLIČKOJ CRKVI"

1. Poslije objavljivanja "Instrukcije o posebnim slučajevima pripuštanja drugih kršćana na euharistijsku pričest u Katoličkoj crkvi", od 1. lipnja 1972., pojavila su se različita tumačenja, od kojih se neka udaljavaju od sadržaja i od duha toga dokumenta. Da bi se izbjeglo širenje sličnih netočnih tumačenja i njihove posljedice, smatramo korisnim podsjetiti na neke točke.

2. Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana ni u kojem slučaju nije namjeravalo onom *Instrukcijom* pastoralnog karaktera mijenjati odredbe koje su donesene u saborskom dekretu o ekumenizmu i koje su pobliže određene u *Ekumenskom direktoriju*. Išlo se za tim da se protumači kako postojeća disciplina proizlazi iz zahtjeva vjere i odatle dobiva svu svoju snagu.

3. Ovo su temeljna načela *Instrukcije*:

a) Između misterija Crkve i misterija euharistije, ili između zajedništva crkvenog i zajedništva euharistijskog postoji neraskidiva povezanost; slavljenje euharistije označava po sebi puninu ispovijedanja vjere i puninu crkvenog zajedništva.¹

¹ Usp.: *Instructio de peculiaribus casibus admittendi alios christianos ad communionem eucharisticam in Ecclesia catholica*, br. 2, a, b, c.

b) Euharistija je za kršćane duhovna hrana kojom oni žive sam Kristov život, postaju dublje pritjelovljeni u njega i intenzivnije participiraju u tajni čitave njegove ekonomije spasenja.²

² Usp. *Instructio* V, br.3.

4. Unutar punog zajedništva vjere euharistijska pričest je izraz toga zajedništva, i samim tim izraz jedinstva vjernika, a u isto vrijeme je i sredstvo koje održava i ojačava to jedinstvo.

Naprotiv, ako euharistijsku pričest zajednički obavljaju osobe koje nisu među sobom u punom crkvenom jedinstvu, euharistijska pričest ne može biti izraz potpunog jedinstva koje ona po svojoj naravi označava, a koje u takvom slučaju ne postoji. Zato se takvo prakticiranje pričesti ne može smatrati sredstvom koje bi se upotrebljavalo za uspostavljanje punog crkvenog zajedništva.

5. Ipak, na temelju onoga što je već sadržano u saborskom dekretu o ekumenizmu, kako *Ekumenski direktorij* tako i *Instrukcija* dopuštaju mogućnost izuzetaka ukoliko je euharistija kao duhovna hrana nužna za kršćanski život.

6. Na mjesnog ordinarija spada da ispita takve izuzetne slučajeve i da donese konkretnu odluku. *Instrukcija*³ napominje da *Ekumenski direktorij*⁴ ovlašćuje biskupsku vlast da ustanovi ispunjavaju li se doista traženi uvjeti koji su odlučujući u tim rijetkim slučajevima.

To ovlaštenje biskupske vlasti, da ispituje i odlučuje u pojedinim slučajevima, ravna se prema kriteriju koji je utvrđen u *Ekumenskom direktoriju*,⁵ i koji je preciznije određen u *Instrukciji*.⁶ Prema toj *Instrukciji*, "pripuštanje na euharistijsku pričest u Katoličkoj crkvi odnosi se u pojedinim slučajevima na one kršćane koji glede tog sakramenta ispovijedaju vjeru koja je u skladu s vjerom Crkve, te koji osjećaju istinsku duhovnu potrebu da prime euharistijsku hranu, ali za dulje vrijeme ne mogu pristupiti službeniku svoje zajednice i zato taj sakrament svojevoljno traže, za njega su prikladno pripravljeni i provode život na način dostojan kršćanina".⁷

Kod toga se mora paziti na sveukupnost traženih uvjeta. Nije stoga dopušteno ispustiti iz vida bilo koji od tih uvjeta, ispitavši sve objektivno i pastoralno odgovorno.

³ *Instructio* Y, br. 6.

⁴ *Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exsequenda*, br. 55.

⁵ *Directorium* Y, br. 55.

⁶ *Instructio* Y, br. 4b.

⁷ *Instructio* Y, br. 4b.

Mora se također naglasiti da *Instrukcija* govori o posebnim slučajevima, pa zato svaki od njih treba pojedinačno ispitati. Zato se ne može izdati jedna opća norma koja bi od iznimnog slučaja pravila kategoriju, niti na epikeji stvarati zakone tako što bi ona postala opće pravilo.

Svakako da biskupi mogu za različite situacije odrediti pojedinosti u kojima će se iznimni ili posebni slučajevi primjenjivati, te odrediti način kako će se utvrđivati jesu li u nekom posebnom slučaju svi traženi uvjeti ispunjeni. Kada se radi o posebnim slučajevima koji se u određenom kraju pojavljuju češće, i uz to po nekom ustaljenom modelu, biskupske konferencije mogu izdati odgovarajuće norme kako bi osigurale da se u svakom pojedinom slučaju ispune svi potrebni uvjeti. Najčešće će, ipak, spadati na mjesnog ordinarija da odlučuje o takvim slučajevima.

7. Da bi drugi kršćani mogli biti pripušteni na euharistiju u Katoličkoj crkvi, *Instrukcija* traži da oni očituju vjeru koja je u skladu s vjerom Katoličke crkve o tome sakramentu. Ta se vjera ne svodi samo na priznavanje "stvarne prisutnosti" u euharistiji, nego uključuje nauk o euharistiji kakav naučava Katolička crkva.

8. Treba istaknuti da *Instrukcija* podsjeća na činjenicu⁸ da *Ekumenski direktorij*⁹ za pripadnike Istočnih crkava koji nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom predviđa norme različite od onih koje se odnose na druge kršćane.¹⁰ Tako na primjer:

a) od istočnjaka, ukoliko pripadaju zajednici čija je vjera u euharistiju sukladna vjeri Katoličke crkve, prilikom njihovog pripuštanja na euharistiju neće se tražiti nikakva osobna ispovijest vjere u ovaj sakrament; takva vjera se kod jednog pravoslavnog vjernika pretpostavlja;

b) budući da Pravoslavne crkve imaju prave sakramente, prije svega B snagom apostolskog nasljedstva B svećeništvo i euharistiju, potrebno je da se kod dopuštanja komunikacije u sakramentima vodi računa o zakonitoj recipročnosti;¹¹

⁸ *Instructio* Y, br. 5.

⁹ *Directorium* Y, br. 39B54.

¹⁰ *Directorium* Y, br. 55B63.

¹¹ *Directorium* Y, br. 43.

c) konačno, opravdani razlozi koji preporučuju sakramentalno zajedništvo trebaju biti shvaćeni znatno šire.¹²

9. Pitanje recipročnosti postavlja se jedino u svezi s onim Crkvama koje su sačuvale bit euharistije, sakrament reda i apostolsko nasljedstvo. Prema tome, katolik ne može tražiti euharistiju nego "samo od službenika koji je valjano primio sakrament reda".¹³

10. želja za zajedničkim sudjelovanjem u euharistiji izražava, na kraju, želju za savršenim crkvenim jedinstvom svih kršćana, onako kako je to Krist htio.

Međukonfesionalni dijalog o teologiji euharistije (kao sakramenta i kao žrtve), o teologiji svećeništva i Crkve, u okviru ekumenskog pokreta nastavlja svoj hod, oslanjajući se na obećanja i molitvu Gospodina, u svjetlu vjere, potican i oživljavan ljubavlju koja je razlivena u našim srcima posredstvom Duha Svetoga koji nam je dan. Mi se nadamo da nas ekumenski pokret vodi k jednom zajedničkom ispovijedanju vjere među kršćanima, i tako nas osposobljava za slavljenje euharistije u crkvenom jedinstvu, ispunjajući riječi: "Budući da je samo jedan kruh, mi smo samo jedno tijelo".¹⁴

Ovo priopćenje Sveti Otac je odobrio i dopustio da se objavi.

Dana 17. listopada 1973.

IVAN kard. WILLEBRANDS, predsjednik

Karlo Moeller, tajnik

¹² *Directorium* Y, br. 44.

¹³ *Directorium* Y, br. 55.

¹⁴ *1 Kor* 10,17.

VI.

TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA

EKUMENSKA SURADNJA NA REGIONALNOM, NACIONALNOM I LOKALNOM PLANU

/

d) Zajednička upotreba svetih mjesta

Postoji propis prema kojemu je katolička crkva određena isključivo za katolički bogoštovni kult. Time što su posvećene, crkve imaju važnu ulogu liturgijskog obilježja. One također imaju odgojnu ulogu razvijanja smisla i duha bogoštovlja. Zbog toga je njihova upotreba skupa s drugim kršćanima, ili izgradnja skupa s tim kršćanima novih zajedničkih crkava, moguća samo u iznimnim slučajevima.

Ipak, *Ekumenski direktorij* (I. dio) je s tim u svezi dao sljedeća načela:

"Ako odijeljena braća nemaju mjesta gdje bi mogli svoje vjerske ceremonije obavljati propisno i dostojno, mjesni ordinarij im može ustupiti upotrebu katoličke zgrade, ili groblja, ili hrama" (br. 61).

"Budući da se iz opravdanog razloga dopušta komunikacija u svetim obredima, stvarima i mjestima između katolika i odijeljene istočne braće (dekr. o istočnim Crkvama, 28), preporučuje se da se, uz dopuštenje mjesnog ordinarija, svećenicima ili zajednicama odijeljenih istočnjaka dadu na upotrebu, ako oni to zatraže, katoličke zgrade ili groblja ili hramovi, zajedno s drugim potrebnim predmetima, za njihove vjerske obrede kada nemaju mjesta u kojima

bi propisno i dostojno mogli slaviti svete čine" (br. 52).

Kako zbog razloga socijalnog razvitka, brzog porasta pučanstva i povećanja izgradnje, i također zbog razloga financijskih B kada postoje dobri ekumenski odnosi i dobro uzajamno razumijevanje među zajednicama B zajednička upotreba svetih mjesta može biti od koristi također zbog praktičnih razloga. Ali za tu vrstu sudioništva nije moguće predložiti jednoobrazni model, budući da se radi o tome da se udovolji određenoj nekoj potrebi ili hitnom slučaju.²¹

Izgradnja interkonfesionalnih bogoštovnih prostorija mora ostati iznimka i odgovarati stvarnim potrebama kojima se ne može udovoljiti na drugačiji način. Čini se da bi odgovarala takvim uvjetima kapela na zrakoplovnom pristaništu ili crkva u krugu vojarnje. Iznimna pastoralna situacija mogla bi opravdati takvu gradnju, npr. kada neka vlast vrši pritisak i zabranjuje umnažanje bogoštovnih mjesta, ili kad se radi o krajnjem siromaštvu neke kršćanske zajednice. U istim takvim slučajevima može se smatrati zakonitim postojanje "simultanki" B crkava kojima se zajednički služe katolici i drugi kršćani.

U crkvi koju koristi više zajednica, treba odgovarajuću pozornost posvetiti pitanju čuvanja euharistije, tako da to bude riješeno na način koji će biti u skladu sa zdravom sakramentalnom teologijom, a u isto vrijeme i da poštuje osjećaje onih koji će se koristiti crkvom. Pored brige da se udovolji čisto vjerskim zahtjevima, potrebno je da se odgovarajuća pozornost pokloni također praktičnim, financijskim i administrativnim pitanjima, a također i onima pravne naravi, kako civilnog tako i kanonskog zakonodavstva koji se na to odnose.

Jasno je da nijedna inicijativa u stvari zajedničkog korištenja mjesta ne može biti poduzeta nego samo s dopuštenjem dijecezanskog biskupa i na osnovi primjene propisa koje je izdala nadležna biskupska konferencija. Prije izrade planova za neku zajedničku zgradu, kao i prije odluke o zajedničkoj upotrebi određenog

²¹ S obzirom na zajedničku upotrebu mjesta nije još stečeno dovoljno iskustva. Na raznim stranama, kao npr. u nekim manjim novim naseljima u Engleskoj i u tzv. "udruženim" župama SAD, to iskustvo je dovelo do takve situacije da su poduzete određene zajedničke socijalne i pastoralne aktivnosti, a u isto vrijeme sačuvan je identitet Katoličke crkve i drugih konfesija koje su angažirane, i njihova liturgijska disciplina je poštivana.

bogoštovnog mjesta, trebaju se nadležne vlasti različitih zajednica dogovoriti o načinu kako će se udovoljiti njihovim posebnim propisima, osobito u onome što spada na sakramente. Treba donijeti takve odredbe koje će poštivati disciplinu Katoličke crkve s obzirom na "komunikaciju u svetim stvarima".

U tom domenu zajedničkog korištenja mjesta važno je da sva ostvarenja prati odgovarajući odgoj katoličkih vjernika, tako da oni shvate značenje toga zajedništva i da se izbjegne svaka pogibelj indiferentizma.

/..... /

/Uvodni dio dokumenta datiran i potpisan:/

Rim, 22. veljače 1975.

IVAN, kard. WILLEBRANDS,
predsjednik Tajništva za jedinstvo kršćana

Karlo Moeller, tajnik

VII.

KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE

JAVNO SLAVLJENJE MISE U KATOLIČKOJ CRKVI ZA DRUGE UMRLE KRŠĆANE

Događa se u različitim područjima da se od katoličkih službenika traže slavljenja misa za umrle koji su bili kršteni u drugim Crkvama ili crkvenim zajednicama, osobito u slučajevima kad su se pokojnici odnosili prema katoličkoj religiji s posebnom privrženosti i poštovanjem, ili ako su obavljali javne službe za dobro čitave građanske zajednice.

Što se tiče privatnih misa, ne postoji nikakva smetnja, kako je poznato, da se one slave za te umrle osobe; naprotiv, iz mnogostrukog titula, npr. pobožnosti, prijateljstva, zahvalnosti itd., može ih se preporučiti, bez smetnje ikakve zabrane.

A s obzirom na javna slavljenja misa, postojeća disciplina određuje da se ne slave za one koji su preminuli izvan punog zajedništva Katoličke crkve.¹

Kako su danas izmijenjene religiozne i društvene prilike koje su gornju disciplinu preporučivale, s raznih strana je postavljano pitanje ovoj Svetoj kongregaciji: bi li se u određenim slučajevima mogla slaviti također javna misa za te pokojnike.

U svezi s tim predmetom, oci Svete kongregacije za nauk vjere su,

¹ Usp. kan. 1241, povezano s 1240, ' 1, 1°

na redovitoj skupštini 9. lipnja 1976., pažljivo sve razmotrivši, donijeli ovaj dekret:

I. Postojeća disciplina u pogledu slavljenja javnih misa za umrle druge kršćane treba se također ubuduće držati općom normom, i to zbog dužnog poštivanja savjesti tih pokojnika koji nisu u potpunosti ispovijedali katoličku vjeru.

II. Od te opće norme može se odstupiti, sve do donošenja novog Zakonika, ukoliko se zajedno ostvare sljedeći uvjeti:

1. Javno slavljenje misa izričito zatraže članovi obitelji, prijatelji, ili podložnici umrloga iz čisto religioznih pobuda.

2. Po sudu ordinarija ne postoji sablazan za vjernike.

Ta dva navedena uvjeta lakše se mogu ispuniti ako se radi o braći Istočnih crkava, s kojima postoji tješnje, iako ne potpuno zajedništvo u pitanjima vjere.

III. U tim slučajevima javna misa se može slaviti, ali tako da se ime pokojnika ne spominje u euharistiji jer to spominjanje pretpostavlja puno zajedništvo s Katoličkom crkvom.

Ukoliko se s vjernicima katolicima koji sudjeluju u slavljenju mise nalaze prisutni i drugi kršćani, što se tiče zajedništva u svetim činima, neka se što vjernije opslužuju norme koje je u toj stvari donio Drugi vatikanski sabor² i Sveta Stolica.³

Vrhovni Svećenik papa Pavao VI., u audijenciji dopuštenoj niže potpisanom kardinalu prefektu Svete kongregacije za nauk vjere dana 11. lipnja 1976., izmjenjujući ukoliko je potrebno, kan. 809 (skupa s kan. 2262, ' 2, 2°) i kan. 241, bez obzira na išta protivno, gornju odluku otaca je proglasio valjanom, potvrdio je i naredio da se objavi.

U Rimu, iz sjedišta Svete kongregacije za nauk vjere, dana 11. lipnja 1976.

² Dekret o Istočnim crkvama: *Orientalium Ecclesiarum*, br. 26B29, u: AAS, 57/1965., str. 84B85; dekret o ekumenizmu: *Unitatis redintegratio*, br. 8, u: AAS, 57/1965., str. 98.

³ Usp.: *Directorium de re oecumenica*, br. 30B42, i br. 55B56, u: AAS, 59/1967, str. 587 i 590B591; *Instructio de peculiaribus casibus admittendi alios christianos ad communionem eucharisticam in Ecclesia catholica*, br. 5B6, u: AAS, 64/1972, str. 523B525.

Fr. Jeronim Hamer, O. P.,
nasl. nadb. Lorien., tajnik

FRANJO kard. ŠEPER, prefekt

VIII.

ODREDBE U ZAKONIKU KANONSKOG PRAVA

GODINE 1983.

/Komunikacija u sakramentima euharistije, pokore

i bolesničkog pomazanja/

Kan. 844, ' 1: Katolički služitelji dopušteno podjeljuju sakramente samo katoličkim vjernicima, koji ih jednako tako dopušteno primaju samo od katoličkih služitelja, poštujući propise ' ' 2, 3. i 4. ovog kanona i kan. 861, ' 2.

' 2: Kad god to zahtijeva potreba ili savjetuje istinska duhovna korist i samo ako se izbjegne pogibelj zablude ili ravnodušnosti, vjernicima kojima fizički ili moralno nije moguće doći do katoličkog služitelja dopušteno je primiti sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja od nekatoličkih služitelja u čijoj Crkvi postoje valjani spomenuti sakramenti.

' 3: Katolički služitelji dopušteno podjeljuju sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja članovima Istočnih crkava koje nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom ako to dotični po svojoj volji mole i ako su pravo raspoloženi; to vrijedi i za članove drugih Crkava koje su po sudu Apostolske Stolice, što se tiče sakramenata, u istom položaju kao i spomenute Istočne crkve.

' 4: Ako je smrtna pogibelj ili ako, prema sudu dijecezanskog

biskupa ili biskupske konferencije, to zahtijeva druga velika potreba, katolički služitelji dopušteno podjeljuju spomenute sakramente i drugim kršćanima koji nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom i koji ne mogu doći do služitelja svoje zajednice, a po svojoj volji to mole, samo ako s obzirom na te sakramente očituju katoličku vjeru i ako su pravo raspoloženi.

' 5: Neka dijecezanski biskup ili biskupska konferencija ne donose opće odredbe za slučajeve o kojima se govori u ' ' 2, 3. i 4, osim pošto se posavjetuju s mjerodavnom barem mjesnom vlašću dotične nekatoličke Crkve ili zajednice.

/Komunikacija u odnosu na sakrament krštenja/

Kan. 861, ' 1: Redoviti je krstitelj biskup, prezbiter i đakon, uz obdržavanje propisa kan. 530, br. 1.

' 2: Ako je redoviti krstitelj odsutan ili spriječen, dopušteno krsti katehist ili tko drugi koga je mjesni ordinarij za tu zadaću ovlastio, dapače, ako prijeka potreba zahtijeva, i svaki čovjek koji ima potrebnu nakanu; neka se pastiri duša, osobito župnik, brinu da vjernici budu poučeni o ispravnom načinu krštavanja.

Kan. 868, ' 1: Da bi se dijete dopušteno krstilo, potrebno je:

1° da pristanu roditelji, barem jedno od njih ili tko ih zakonito zamjenjuje;

2° da ima osnovane nade da će biti odgajano u katoličkoj vjeri; ako te nade nema, neka se krštenje prema propisima krajevnog prava odgodi pošto se razlog obrazloži roditeljima.

' 2: Dijete katoličkih, dapače i nekatoličkih roditelja, u smrtnoj pogibelji dopušteno se krsti i protiv volje roditelja.

Kan. 874, ' 2: Krštenoj se osobi koja pripada nekatoličkoj crkvenoj zajednici dopušta da bude samo svjedok krštenja, i to jedino zajedno s katoličkim kumom.

Kan. 893, ' 1: Da bi netko mogao obavljati službu kuma, treba da ispunjava uvjete o kojima se govori u kan. 874.

/Komunikacija u euharistijskoj žrtvi/

Kan. 908: Katoličkim je svećenicima zabranjeno koncelebrirati euharistiju zajedno sa svećenicima ili služiteljima Crkava ili crkvenih zajednica koje nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom.

Kan. 933: Zbog opravdanog razloga i s izričitim dopuštenjem mjesnog ordinarija svećeniku je dopušteno, pošto otkloni sablazan, slaviti euharistiju u hramu neke Crkve ili crkvene zajednice koje nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom.

/Komunikacija u sakramentu ženidbe/

Kan.1086, ' 1: Nije valjana ženidba između dviju osoba od kojih je jedna krštena u Katoličkoj crkvi ili je u nju primljena i nije formalnim činom od nje otpala, a druga nije krštena.

Kan.1124: ženidba između dviju krštenih osoba od kojih je jedna krštena u Katoličkoj crkvi ili je u nju primljena poslije krštenja i koja nije od nje formalnim činom otpala, a druga pripada Crkvi, ili crkvenoj zajednici koja nema potpunog zajedništva s Katoličkom crkvom, zabranjena je bez izričitog dopuštenja mjerodavne vlasti.

Kan.1127, ' 1: Što se tiče oblika koji treba da se primijeni u mješovitoj ženidbi, neka se obdržavaju propisi kan. 1108; ipak, ako katolička stranka sklapa ženidbu s nekatoličkom strankom istočnog obreda, kanonski oblik sklapanja treba da se obdržava samo za dopuštenost; za valjanost se pak zahtijeva sudjelovanje posvećenog službenika, uz obdržavanje ostaloga što po pravu treba da se obdržava.

' 2: Ako obdržavanju kanonskog oblika stoje na putu velike poteškoće, mjesni ordinarij katoličke stranke ima pravo u pojedinačnim slučajevima dati oprost od njega, posavjetovavši se ipak s ordinarijem mjesta gdje se sklapa ženidba i poštujući za valjanost neki javni oblik sklapanja; biskupska konferencija treba da donese odredbe prema kojima će se spomenuti oprost ujednačeno davati.

' 3: Zabranjuje se, prije ili poslije kanonskog sklapanja prema odredbi ' 1, drugo vjersko sklapanje iste ženidbe radi davanja ili obnavljanja ženidbene privole; isto tako neka ne bude vjerskog

sklapanja u kojemu bi katolički i nekatolički služitelj istodobno, obavljajući svaki svoj obred, tražili privolu stranaka.

/Komunikacija u blagoslovima i sahrani/

Kan.1170: Blagoslovi, koji treba da se dijele u prvom redu katolicima, mogu se dati i katekumenima, dapače, osim ako to priječi crkvena zabrana, i nekatolicima.

Kan. 1183, ' 3: Prema razboritu sudu mjesnog ordinarija crkveni se sprovod može dopustiti krštenima koji su članovi neke nekatoličke Crkve ili crkvene zajednice, osim ako je utvrđena njihova protivna volja i samo ako nije moguće imati vlastitog službenika.

/Kažnjavanje zbog zabranjene komunikacije u svetim činima/

Kan.1365: Krivac zbog zabranjenog zajedništva u bogoslužju neka se kazni pravednom kaznom.

Kan.1366: Roditelji ili njihovi zamjenici koji daju krstiti ili odgajati djecu u nekatoličkoj vjeri neka se kazne cenzurom ili drugom pravednom kaznom.

IX.

PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA

***EKUMENSKI DIREKTORIJ* GODINE 1993.**

/...../

Glava IV.

ZAJEDNIŠTVO U ŽIVOTU I DUHOVNOJ DJELATNOSTI

MEĐU KRŠTENIMA

A. SAKRAMENT KRŠTENJA

92. Po sakramentu krštenja osoba je zaista pritjelovljena Kristu i njegovoj Crkvi i preporuča se na udioništvo u božanskom životu.¹⁰³ Krštenje je stoga sakramentalni vez jedinstva među onima koji su njime preporođeni. Krštenje je, po sebi, samo početak jer je upravljeno na postizanje punine života u Kristu. Stoga ono smjera k cjelovitom ispovijedanju vjere, cjelovitom uklapanju u rasporedbu spasenja i u euharistijsko zajedništvo.¹⁰⁴ Ustanovljeno od Isusa Krista,

¹⁰³ Usp. UR, 22

¹⁰⁴ Usp. *Isto*

krštenje, po kojemu se sudjeluje u otajstvu njegove smrti i uskrsnuća, uključuje obraćenje, vjeru, otpuštenje grijeha i dar milosti.

93. Krštenje se podjeljuje vodom i obrascem koji jasno pokazuje čin krštenja u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Stoga je od najveće važnosti za sve Kristove učenike da svi podjeljuju krštenje na taj način i da se različite Crkve i crkvene zajednice, koliko je moguće, usuglase o njegovu značenju i valjanosti njegova slavljenja.

94. Osobito se preporučuje da dijalog o značenju i valjanost slavljenja krštenja između katoličkih vlasti i vlasti drugih Crkava i crkvenih zajednica bude na razini biskupije ili biskupske konferencije. Na taj je način moguće postići zajednička razjašnjenja u kojima će se moći uzajamno objasniti priznavanje krštenja i izjasniti se o načinu postupanja u slučajevima u kojim bi se mogla pojaviti sumnja o valjanosti ovog ili onog krštenja.

95. Da bi se u tome usuglasilo, treba imati na umu sljedeće:

a) Krštenje, kako uranjanjem, tako i polijevanjem, s trojstvenim obrascem, po sebi je valjano. Stoga, ako obrednici, liturgijske knjige ili običaji utvrđeni od jedne Crkve ili crkvene zajednice propisuju jedan od tih načina krštenja, sakrament treba smatrati valjanim, osim ako se pokažu ozbiljni razlozi za sumnju da se službenik nije pridržavao uputa vlastite zajednice ili Crkve.

b) Nedovoljna vjera službenika u ono što se odnosi na krštenje sama po sebi nikada ne čini krštenje nevaljanim. Pretpostavlja se dovoljna nakana službenika koji krsti, ako nema ozbiljnog razloga za sumnju da on ne želi činiti ono što čini Crkva.

c) Ako se sumnja je li se i kako se voda upotrijebila,¹⁰⁵ poštovanje prema sakramentu i poštovanje prema tim crkvenim zajednicama zahtijevaju da se ozbiljno preispita praksa zajednice koja je u pitanju, prije bilo kakvog suda o valjanosti krštenja koje je podijelila.

96. Prema mjesnim prilikama, i ako se pokaže prigoda za to, katolici smiju, u zajedničkom slavlju s drugim kršćanima, komemorirati krštenje koje ih sjedinjuje, obnavljajući s njima odreknuće od grijeha i obvezu da se živi potpuno kršćanski život, koji su preuzeli po obećanjima svog krštenja, obvezujući se surađivati s

¹⁰⁵ Kod svih kršćana treba računati s rizikom nevaljanosti krštenja kad se podjeljuje škropljenjem, osobito kod krštenja više osoba odjednom.

milošću Duha Svetoga u nastojanju da se zaliječe podjele koje postoje među kršćanima.

97. Premda je po krštenju osoba pritetelovljena Kristu i njegovoj Crkvi, to se doista ostvaruje u određenoj Crkvi ili crkvenoj zajednici. Stoga krštenje ne smiju podijeliti zajedno dva službenika koja pripadaju različitim Crkvama ili crkvenim zajednicama. S druge strane, prema katoličkoj liturgijskoj i teološkoj tradiciji, krštenje podjeljuje samo jedan djelitelj. Zbog pastoralnih razloga, u izuzetnim slučajevima, mjesni ordinarij može, međutim, dopustiti da službenik druge Crkve ili crkvene zajednice sudjeluje u slavlju, čitajući čitanje, moleći molitvu, itd. Uzajamnost je moguća samo ako krštenje slavljeno u drugoj Crkvi nije u suprotnosti s načelima i stegom Katoličke crkve.¹⁰⁶

98. Prema katoličkom shvaćanju, kumovi i kume, u liturgijskom i kanonskom smislu, moraju biti članovi Crkve ili crkvene zajednice u kojoj se krštenje slavi. Oni ne samo da preuzimaju odgovornost za kršćanski odgoj krštenika (ili krizmanika) poput rođaka ili prijatelja, nego su tu i kao predstavnici vjerničke zajednice, jamci kandidatove vjere i želje za crkvenim zajedništvom.

a) Temeljeći se na zajedničkom krštenju, i zbog rodbinskih i prijateljskih veza, krštenik koji pripada drugoj crkvenoj zajednici može ipak biti pripušten kao svjedok krštenja, ali samo zajedno s katoličkim kumom.¹⁰⁷ Isto može učiniti katolik za osobu koja se krsti u drugoj crkvenoj zajednici.

b) Zbog tijesnog zajedništva koje postoji između Katoličke crkve i Istočnih pravoslavnih crkava, slobodno je, iz opravdanih razloga, dopustiti da istočni vjernik zajedno s katoličkim kumom (ili katoličkom kumom) kumuje pri krštenju katoličkog djeteta ili odrasle osobe, pod uvjetom da je dovoljno osiguran katolički odgoj krštenika i da je taj kum prikladna osoba.

Katoliku, ako je na to pozvan, nije zabranjeno kumovati na krštenju

¹⁰⁶ Usp. *Ekumenski direktorij*: AAS 1967, 574B592.

¹⁰⁷ Usp. ZKP, kan. 874, ' 2. U smislu preciziranja u: *Acta Commissionis (Communicationes 5, 1983, str. 182)* izraz *communitas ecclesialis* ne uključuje Istočne crkve koje nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom. ("Notatur insuper Ecclesias Orientales Orthodoxas in schemate sub nomine communitatis non venire).

koje se vrši u Istočnoj pravoslavnoj crkvi. U tom slučaju skrb za kršćanski odgoj spada u prvom redu na kuma (ili kumu) koji je član Crkve u kojoj je dijete kršteno.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Usp. *Ekumenski direktorij*, 48: AAS 1967, 574E592; ZKIC, kan 685, ' 3

99. Svaki kršćanin ima po savjesti pravo slobodno se odlučiti ući u puno katoličko zajedništvo.¹⁰⁹ Rad na pripravi osobe koja želi biti primljena u puno zajedništvo Katoličke crkve po sebi se razlikuje od ekumenske djelatnosti.¹¹⁰ Obred kršćanske inicijacije odraslih predviđa obrazac za primanje takvih osoba u puno katoličko zajedništvo. Međutim, u takvim slučajevima, kao i u slučajevima mješovitih brakova, katolička vlast može smatrati potrebnim istražiti je li već primljeno krštenje bilo valjano podijeljeno. U vršenju takvih ispitivanja treba se držati sljedećih preporuka:

a) Valjanost krštenja, kako se podjeljuje u različitim Istočnim crkvama, nije uopće predmet sumnje. Stoga je dovoljno utvrditi da je krštenje izvršeno. U tim Crkvama sakrament potvrde (krizmu) svećenik zakonito podjeljuje zajedno s krštenjem; stoga se često događa da se u kanonskom svjedočanstvu krštenja krizma ne spominje. To ne opravdava sumnju da krizma ne bi bila podijeljena.

b) Kad je riječ o kršćanima drugih Crkava i crkvenih zajednica, prije ispitivanja valjanosti krštenja određenog kršćanina treba doznati je li postignut dogovor o krštenju među Crkvama i crkvenim zajednicama dotičnoga kraja ili mjesta (kao što je spomenuto u br. 94), te je li krštenje doista podijeljeno prema dogovoru. Međutim, treba istaknuti da nedostatak formalnog dogovora o krštenju ne mora automatski dovesti u sumnju valjanost krštenja.

c) S obzirom na kršćane, kad je izdana službena crkvena potvrda, nema razloga sumnjati u valjanost krštenja podijeljenog u njihovim Crkvama ili crkvenim zajednicama, osim ako, u posebnom slučaju, ispitivanje ne otkrije da postoji ozbiljan razlog za sumnju o stvari i riječima obrasca upotrijebljenima pri krštenju, o nakani odraslog krštenika i krstitelja.¹¹¹

d) Ako i nakon pozorna ispitivanja ostaje utemeljena sumnja o ispravnom podjeljivanju krštenja, pa se smatra potrebnim uvjetno krštenje, katolički službenik mora pokazati osobno poštovanje za nauk po kojemu se krštenje može podijeliti samo jedanput, objasnivši osobi o kojoj se radi zašto će u tom slučaju biti uvjetno krštena, kao i

¹⁰⁹ Usp. UR, 4; ZKIC, kan. 896B901.

¹¹⁰ Usp. UR, 4.

¹¹¹ Usp. ZKP, kan. 869, ' 2, i *gore* 95.

značenje obreda uvjetnog krštenja; štoviše, obred uvjetnog krštenja treba biti slavljen privatno a ne javno.¹¹²

¹¹² Usp. ZKP, kan 869, '1 i ' 3.

e) Poželjno je da sinodi Istočnih katoličkih crkava i biskupske konferencije daju upute za primanje kršćana krštenih u drugim Crkvama i crkvenim zajednicama u puno katoličko zajedništvo, vodeći računa o činjenici da se ne radi o katekumenima ili o njihovu stupnju poznavanja i prakticiranja kršćanske vjere.

100. Prema *Obredniku kršćanske inicijacije za odrasle*, oni koji prvi put prihvaćaju Krista redovito se krste u vazmenom bdjenju. Tamo gdje slavljenje tog obreda uključuje prihvaćanje u puno katoličko zajedništvo onih koji su već kršteni, treba ih jasno razlikovati od onih koji još nisu bili kršteni.

101. U sadašnjem stanju naših odnosa s crkvenim zajednicama koje su proizišle iz reformacije u 16. st., još nije postignut sporazum ni o značenju ni o sakramentalnoj naravi; čak ni o podjeljivanju sakramenta potvrde. Stoga, u sadašnjim okolnostima, osobe koje ulaze u puno zajedništvo Katoličke crkve a dolaze iz tih zajednica, trebaju primiti sakrament potvrde prema nauku i obredu Katoličke crkve prije negoli budu pripuštene euharistijskom zajedništvu.

B. SUDIONIŠTVO U DUHOVNIM DJELATNOSTIMA

I DOBRIMA

Opća načela

102. Kršćane se može poticati na sudioništvo u djelatnostima i duhovnim dobrima, tj. da dijele onu duhovnu baštinu koja im je zajednička, na način i na razini koji odgovaraju njihovu sadašnjem stanju odijeljenosti.¹¹³

103. Izraz "sudioništvo u duhovnim djelatnostima i dobrima" obuhvaća zajedničko moljenje, sudjelovanje u liturgijskom činu u strogom smislu, kao što je to navedeno niže u br. 116, te zajedničku upotrebu mjesta i svih potrebnih liturgijskih predmeta.

104. Načela koja moraju upravljati to duhovno sudioništvo su

¹¹³ Usp. UR, 8.

sljedeća:

a) Unatoč dubokim razlikama koje priječe puno crkveno zajedništvo, jasno je da su svima onima koji su po krštenju pritjelovljeni Kristu, zajednički mnogi elementi kršćanskog života. Stoga, među kršćanima postoji stvarno zajedništvo koje, premda nesavršeno, može biti izraženo na mnoge načine, uključujući sudjelovanje u molitvi i liturgijskom bogoštovlju,¹¹⁴ kao što će se vidjeti u sljedećem paragrafu.

¹¹⁴ Usp. UR, 3 i 8; *niže* 116.

b) Prema katoličkoj vjeri, Katoličkoj je crkvi dano sve blago objavljene istine i sva sredstva milosti kao dar koji se ne može izgubiti.¹¹⁵ Međutim, među elementima i darovima koji pripadaju Katoličkoj crkvi (npr. pisana riječ Božja, život milosti, vjera, nada i ljubav, itd.), mnogi mogu postojati i izvan njezinih vidljivih granica. Crkve i crkvene zajednice koje nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom, nisu nipošto lišene značenja i vrijednosti u otajstvu spasenja, jer Duh Kristov ne krati služiti se njima kao sredstvima spasenja.¹¹⁶ Prema načinima koji se razlikuju s obzirom na položaj svake Crkve ili crkvene zajednice, njihova slavlja mogu hraniti milosni život njihovih članova koji u njima sudjeluju i otvoriti im pristup zajedništvu spasenja.¹¹⁷

c) Stoga, sudioništvo u duhovnim djelatnostima i dobrima mora odražavati ovu dvostruku stvarnost:

1. pravo zajedništvo u životu Duha koje već postoji među kršćanima i koje se izražava u molitvi i liturgijskom bogoštolju;

2. nepotpuno obilježje takva zajedništva zbog različitosti vjere i shvaćanja koji su nespojivi s punim sudioništvom u duhovnim darovima.

d) Vjernost toj složenoj stvarnosti zahtijeva ustanovljenje pravila duhovnog sudioništva vodeći računa o različitosti crkvenih prilika koje postoje između odgovarajućih Crkava i crkvenih zajednica kako bi kršćani cijenili duhovna bogatstva koja su im zajednička i njima se okoristili, ali i da budu svjesni potrebe nadvladati razdvajanja koja još postoje.

e) Budući da je euharistijsko slavlje vidljivo očitovanje punog zajedništva vjere, bogoštolja i zajedničkog života Katoličke crkve, izraženog po svećenicima te Crkve, nije dopušteno koncelebrirati euharistiju sa službenicima drugih Crkava i crkvenih zajednica.¹¹⁸

105. Bila bi potrebna izvjesna "uzvratna uzajamnost", jer sudioništvo u duhovnim djelatnostima i dobrima, premda u određenim granicama, doprinos je porastu sklada među kršćanima u duhu obostrane dobre volje i ljubavi.

¹¹⁵ Usp. LG, 8; UR, 4.

¹¹⁶ Usp. UR, 3.

¹¹⁷ Usp. UR, 3, 15, 22.

¹¹⁸ Usp. ZKP, kan. 908; ZKIC, kan. 702.

106. Glede tog sudioništva preporučuju se savjetovanja između katoličkih nadležnih vlasti i vlasti drugih zajednica kako bi se pronašle mogućnosti zakonite uzajamnosti prema nauku i predajama različitih zajednica.

107. Katolici moraju pokazati iskreno poštovanje prema liturgijskoj i sakramentskoj stezi drugih Crkava i crkvenih zajednica; one su, pak, pozvane pokazati isto poštovanje za katoličku stegu. Jedan bi od predmeta gore istaknutog savjetovanja trebao biti veće obostrano razumijevanje stege svake zajednice i u suglasnosti o načinu kako regulirati prilike u kojima stega jedne Crkve stavlja u pitanje ili se suprotstavlja stezi druge.

Zajednička molitva

108. Ondje gdje je to prikladno, katolike treba poticati da se u skladu s crkvenim pravilima okupljaju na molitvu s kršćanima drugih Crkava i crkvenih zajednica. Te su zajedničke molitve bez dvojbe djelotvorno sredstvo da se izmoli milost jedinstva i pravo su očitovanje veza kojima su katolici još uvijek sjedinjeni s tim drugim kršćanima.¹¹⁹ Zajednička je molitva sama po sebi put koji vodi k duhovnom pomirenju.

109. Zajednička se molitva preporučuje katolicima i drugim kršćanima kako bi zajedno prikazali Bogu svoje potrebe i brige B kao što su na primjer mir, socijalna pitanja, uzajamna ljubav među ljudima, dostojanstvo obitelji, posljedice siromaštva, gladi i nasilja, itd. To isto vrijedi za prigode kada se prema okolnostima nacija, pokrajina ili zajednica, želi upriličiti zajednički zahvalu ili prošnju Bogu, kao na nacionalni praznik, u vrijeme javnih nesreća ili žalosti, u dan spomena onih koji su pali za domovinu, itd. Zajednička se molitva preporučuje i na studentskim ili radnim susretima.

¹¹⁹ Usp. UR, 8.

110. Zato bi zajednička molitva trebala biti osobito zauzeta za obnavljanje kršćanskoga jedinstva. Ona se može usredotočiti, na primjer, na otajstvo Crkve i njezino jedinstvo, na krštenje kao sakramentalnu vezu jedinstva, ili na obnovu osobnog i zajedničarskog života kao prijeko potrebnog sredstva za postizanje savršenog jedinstva. Zajednička se molitva naročito preporučuje u "Tjednu molitve za jedinstvo kršćana" ili u razdoblju između Uzašašća i Duhova.

111. Predstavnici Crkava, crkvenih zajednica ili drugih skupina trebali bi surađivati i zajednički pripremiti takvu molitvu. Trebali bi međusobno odlučiti o načinu kako će svaka pojedina zajednica u tome sudjelovati, izabrati teme i odrediti svetopisamska čitanja, himne i molitve.

a) U takvu slavlju ima mjesta za svako čitanje, molitvu ili himan koji izražavaju ono što je zajedničko svim kršćanima s obzirom na vjeru i duhovni život. Može se uključiti i nagovor, pozdrav ili biblijska meditacija koji, crpeći iz zajedničke kršćanske baštine, povećavaju uzajamnu ljubav i jedinstvo.

b) Treba paziti da svetopisamske prijevode kojima se služi mogu svi prihvatiti i da prijevodi budu vjerni izvornom tekstu.

c) Poželjno je da ustrojstvo tih slavlja vodi računa o različitim načinima zajedničke molitve u skladu s liturgijskom obnovom mnogih Crkava i crkvenih zajednica, osobito pazeći na zajedničku baštinu himana, tekstova uzetih iz lekcionara i liturgijskih molitava.

d) Pripravljajući slavlje između katolika i članova neke od Istočnih crkava, potrebno je paziti na liturgijsku stegu vlastitu svakoj od Crkava, u skladu s br. 115, niže.

112. Premda je svaka crkva mjesto u kojemu zajednica običava slaviti vlastitu liturgiju, gore spomenute zajedničke službe mogu se slaviti u crkvi jedne ili druge zainteresirane zajednice, s pristankom svih sudionika. Kakvo se god mjesto upotrijebi, ono treba biti za sve ugodno, prikladno uređeno i mora pridonositi pobožnosti.

113. Sa zajedničkim pristankom sudionika, oni koji imaju službu u slavlju mogu obući odjeću koja odgovara njihovom položaju u Crkvi i naravi slavlja.

114. U nekim slučajevima, pod vodstvom osoba koje imaju posebnu izobrazbu i odgovarajuće iskustvo, može biti korisno

pripremiti duhovno sudioništvo u obliku dana sabranosti, duhovnih vježbi, skupina za proučavanje i uzajamni razgovor o tradicijama duhovnosti i trajne udruge za dublje istraživanje zajedničkoga duhovnog života. Uvijek treba ozbiljno paziti na ono što je rečeno o priznavanju stvarnih postojećih doktrinarnih razlika, kao i o učenju i stezi Katoličke crkve u svezi sa sakramentalnim sudioništvom.

115. Budući da je slavljenje euharistije na dan Gospodnji temelj i središte cijele liturgijske godine,¹²⁰ katolici su B ne dirajući zakone Istočnih crkava¹²¹ B dužni sudjelovati na misi u nedjelju i zapovjedne blagdane.¹²² Stoga nije preporučljivo organizirati ekumenske službe nedjeljom, i treba podsjetiti da čak i kada katolici sudjeluju u ekumenskim službama ili službama drugih Crkava i crkvenih zajednica, ostaje obveza sudjelovanja na misi u gore spomenute dane.

Sudioništvo u nesakramentalnom bogoštolju

116. Pod liturgijskim bogoštoljem razumijeva se ono koje se slavi prema knjigama, uputama i običajima Crkve ili crkvene zajednice pod predsjedanjem svećenika ili ovlaštene osobe te Crkve ili crkvene zajednice. To liturgijsko bogoštolje može biti nesakramentalno ili može biti slavljenje jednog ili više kršćanskih sakramenata. Ovdje je riječ o nesakramentalnom liturgijskom bogoštolju.

117. U nekim prilikama može službena molitva stanovite Crkve više odgovarati ekumenskim službama pripravljenima za tu prigodu. Sudjelovanje u slavljinama kao što su Jutarnja ili Večernja molitva, posebna bdjenja itd., omogućit će osobama različitih liturgijskih tradicija B katolicima, pravoslavnicima, anglikancima i protestantima B da bolje shvate molitvu drugih zajednica i da dublje sudjeluju u tradicijama koje su se često razvile iz istih zajedničkih korijena.

118. U liturgijskim slavljinama koja se vrše u drugim Crkvama i crkvenim zajednicama, katolicima se savjetuje da sudjeluju u

¹²⁰ Usp. SC, 106.

¹²¹ Usp. ZKIC, kan. 861, ' 1; ZKP, kan. 1247.

¹²² Usp. ZKP, kan. 1247; ZKIC, kan. 881, ' 1.

psalmima, odgovorima, himnima i gestama Crkve koja ih je pozvala. Ako im domaćini predlože, oni mogu čitati čitanje ili propovijedati.

119. S obzirom na asistenciju u liturgijskom bogoštolju te vrste, posebnu bi pažnju trebalo posvetiti osjetljivosti klera i vjernika svih zainteresiranih kršćanskih zajednica, kao i mjesnim običajima, koji se mogu razlikovati prema vremenu, mjestima, osobama i okolnostima. U katoličkom liturgijskom slavlju mogu službenici drugih Crkava i crkvenih zajednica zauzeti mjesto i liturgijske časti koje odgovaraju njihovu položaju i njihovoj ulozi, ako je to prikladno. Članovi katoličkog klera pozvani na slavlje druge Crkve ili crkvene zajednice mogu, ako to odgovara onima koji ih primaju, obući odjeću i nositi znakovlje svoje crkvene službe.

120. Prema razboritom sudu mjesnog ordinarija može se obred katoličkog sprovoda dopustiti članovima nekatoličkih Crkava ili crkvenih zajednica, pod uvjetom da se to ne protivi njihovoj volji, ako je njihov službenik spriječen,¹²³ i da se to ne protivi općim odredbama crkvenoga prava.¹²⁴

121. Blagoslovi, koji se obično podjeljuju katolicima, mogu se podjeljivati i drugim kršćanima, na njihov zahtjev, u skladu s naravi i predmetom blagoslova. Javne molitve za druge kršćane, žive ili pokojne, za potrebe i na nakane drugih Crkava i crkvenih zajednica i njihovih duhovnih poglavara, mogu se prikazati u molitvama vjernih, litanijama i u drugim bogoslužnim zazivima, ali ne u sklopu euharistijske anafore. Drevna kršćanska liturgijska i ekleziološka tradicija dopušta da se u euharistijskoj anafori posebno spomenu samo imena osoba koje su u punom zajedništvu Crkve u kojoj se ta euharistija slavi.

Sudioništvo u sakramentalnom životu, osobito u euharistiji

¹²³ Usp. ZKP, kan. 1183, ' 3; ZKIC, kan. 876, ' 1.

¹²⁴ Usp. ZKP, kan. 1184; ZKIC, kan. 887.

a) *Sudioništvo u sakramentalnom životu s članovima različitih*

Istočnih crkava

122. Između Katoličke crkve i Istočnih crkava koje nisu s njom u punom zajedništvu, ipak postoji tijesno zajedništvo na području vjere.¹²⁵ Štoviše, "slavljenjem Gospodinove euharistije, u tim pojedinačnim Crkvama gradi se i raste Crkva Božja" i "te Crkve, mada rastavljene, imaju prave sakramente a poglavito, i to snagom apostolskog nasljeđa, svećeništvo i euharistiju (...)".¹²⁶ To, prema shvaćanju Katoličke crkve, čini ekleziološki i sakramentalni temelj za dopuštanje, štoviše i ohrabrivanje sudioništva u liturgijskom bogoslužju, čak i u euharistiji, s tim Crkvama, "ako su okolnosti pogodne i ako dozvoli crkvena vlast".¹²⁷ Međutim, poznato je da Istočne crkve, snagom svoga vlastitog ekleziološkog shvaćanja, mogu glede toga imati ograničeniju stegu, koju drugi moraju poštovati. Potrebno je da pastiri brižno pouče vjernike kako bi imali jasne spoznaje o točnim razlozima takvog sudioništva u liturgijskom bogoslužju i o različitim stegama s tim u svezi.

123. Kad god to traži potreba, ili savjetuje istinska duhovna korist, samo ako se izbjegne opasnost zablude ili ravnodušnosti, dopušteno je svakom katoliku, kojemu fizički ili moralno nije moguće doći do katoličkog služitelja, primiti sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja od služitelja koje Istočne crkve.¹²⁸

124. Budući da se kod katolika i istočnih kršćana razlikuju običaji s obzirom na učestalost pričješćivanja, ispovijed prije pričješćivanja i euharistijski post, katolici trebaju paziti da ne izazovu sablazan i smutnju među istočnim kršćanima zato što ne slijede običaje Istočnih crkava. Katolik koji se želi zakonito pričestiti kod istočnih kršćana mora, koliko je moguće, poštivati istočnjačku stegu i uzdržati se od pričesti, ako ta Crkva ograničuje sakramentalnu pričest za vlastite članove, isključujući sve ostale.

¹²⁵ Usp. UR, 14.

¹²⁶ *Isto*, 15.

¹²⁷ *Isto*

¹²⁸ Usp. ZKP, kan. 844, ' 2 i ZKIC, kan. 271, ' 2.

125. Katolički služitelji dopušteno podjeljuju sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja članovima Istočnih crkava kad god to dotični svojevolumno traže, te ako su pravo raspoloženi. I u tim slučajevima treba paziti na stegu Istočnih crkava za njihove vjernike i izbjegavati svaki, makar i samo prividni, prozelitizam.¹²⁹

126. Za vrijeme sakramentalnog liturzijskog slavlja u određenoj Istočnoj crkvi, katolici, ako su pozvani, mogu navijestiti čitanja. Istočni kršćanin može biti pozvan da čita za vrijeme odgovarajućeg slavlja u katoličkim crkvama.

127. Katolički služitelj može biti nazočan i sudjelovati u ženidbenom slavlju koje se slavi prema propisima, između istočnih kršćana ili dvije osobe od kojih je jedna katolik a druga istočni kršćanin, ako je pozvan od vlasti Istočne crkve i ako se slaže s propisima koji se niže donose o mješovitim ženidbama gdje se oni primjenjuju.

¹²⁹ Usp. ZKP, kan. 844, ' 3; ZKIC, kan. 671, ' 3 i gore br. 106.

128. Osoba koja pripada Istočnoj crkvi može biti svjedok na vjenčanju u Katoličkoj crkvi; isto tako osoba koja pripada Katoličkoj crkvi može biti svjedok na vjenčanju koje se slavi prema propisima u Istočnoj crkvi. U svakom slučaju, ta praksa treba biti u skladu s općom stegom dviju Crkava, s obzirom na pravila o sudjelovanju na takvim vjenčanjima.

*b) Dijeljenje sakramentalnog života s kršćanima drugih Crkava
i crkvenih zajednica*

129. Sakrament je djelovanje Krista i Crkve po Duhu.¹³⁰ Slavljenje sakramenta u određenoj zajednici znak je stvarnosti njezina jedinstva u vjeri, bogoštovlju i zajedničkom životu. Što se tiče znakova, sakramenti su, a na posve osobit način euharistija, vrela jedinstva kršćanske zajednice i duhovnog života te sredstva za njihovo posvećenje. Stoga je euharistijsko zajedništvo neodvojivo vezano uz puno crkveno zajedništvo i njezin vidljivi izražaj.

Istodobno, Katolička crkva uči da su po krštenju članovi drugih Crkava i crkvenih zajednica u nekom, mada nesavršenom, zajedništvu s Katoličkom crkvom¹³¹ i da je "krštenje koje je sakramentalni vez jedinstva među svima koji su njime preporođeni, sasvim upravljeno na postizanje punine života u Kristu".¹³² Za krštene euharistija je duhovna hrana koja ih čini sposobnima pobijediti grijeh i živjeti životom samoga Krista, da budu dublje njemu pritjelovljeni i da snažnije sudjeluju u cijeloj ekonomiji Kristova otajstva.

Upravo u svjetlu tih dvaju osnovnih načela koja treba uvijek zajedno promatrati, Katolička crkva načelno pripušta euharistijskom zajedništvu i sakramentima pokore i bolesničkog pomazanja isključivo one koji su s njom u jedinstvu vjere, bogoštovlja i crkvenog života.¹³³ Iz istih razloga ona priznaje da, u određenim okolnostima,

¹³⁰ Usp. ZKP, kan. 840 i ZKIC, kan. 667.

¹³¹ Usp. UR, 3

¹³² UR, 22

¹³³ Usp. UR, 8; ZKP, kan. 844; ' 1 i ZKIC, kann. 671, ' 1.

iznimno i pod određenim uvjetima, pripuštanje ovim sakramentima može biti odobreno i čak preporučeno kršćanima drugih Crkava i crkvenih zajednica.¹³⁴

¹³⁴ Usp. ZKP, kan. 844, ' 4 i ZKIC, kann. 671, ' 4

130. U slučaju smrtne opasnosti, katolički služitelji mogu podijeliti te sakramente pod niže navedenim uvjetima (br. 131). U drugim slučajevima snažno se preporučuje da dijecezanski biskup, vodeći računa o odredbama koje su o tom predmetu mogle utvrditi biskupske konferencije ili sinodi Istočnih crkava, utvrdi opće odredbe za raspoznavanje teških slučajeva i potreba, te za utvrđivanje niže navedenih uvjeta (br. 131).¹³⁵ U skladu s kanonskim pravom,¹³⁶ takve se opće odredbe ne smiju utvrditi bez prethodnog savjetovanja barem s mjesnom vlašću dotične druge Crkve ili crkvene zajednice. Katolički služitelj će prosuditi pojedine slučajeve i podijeliti te sakramente samo u skladu s tim odredbama, tamo gdje su one donesene. Inače će prosuditi na temelju odredaba ovoga *Direktorija*.

131. Uvjeti, na temelju kojih katolički služitelj može podijeliti sakramente pričesti, pokore i bolesničkog pomazanja krštenoj osobi koja se može naći u gore navedenim okolnostima (br. 130) jesu: ako osoba ne može doći do služitelja svoje Crkve ili crkvene zajednice da primi željeni sakrament, ako ga svojevolarno traži i da o sakramentu koji traži vjeruje isto što i katolici, te da je pravo raspoložena.¹³⁷

132. Na temelju katoličkog nauka s obzirom na sakramente i njihovu valjanost, katolik koji se nađe u gore spomenutim okolnostima (br. 130 i 131) može te sakramente zatražiti samo od Crkve čiji su sakramenti valjani, ili od služitelja koji je, prema katoličkom nauku o ređenju, priznat kao valjano zaređen.

133. U vrijeme euharistijskog slavlja u Katoličkoj crkvi svetopisamska čitanja čitaju članovi te Crkve. U izuzetnim slučajevima i zbog opravdana razloga, dijecezanski biskup može dopustiti da član druge Crkve ili crkvene zajednice obavlja službu čitača.

¹³⁵ Da se utvrde te odredbe, treba se pozvati na sljedeće dokumente: *Upute o posebnim slučajevima pripuštanja drugih kršćana euharistijskom zajedništvu u Katoličkoj crkvi* (1972) i *Priopćenje o nekim tumačenjima "Instrukcije o euharistijskom zajedništvu u Katoličkoj crkvi"* (1973). B Ti su dokumenti također doneseni u ovom Dodatku knjizi.

¹³⁶ Usp. ZKP, kan. 844, ' 5 i ZKIC, kan. 671, ' 5

¹³⁷ Usp. ZKP, kan. 844, ' 4 i ZKIC, kan. 671, ' 4

134. U katoličkoj euharistijskoj liturgiji homilija, koja je dio same liturgije, pridržana je svećeniku ili đakonu, jer se u njoj izlažu otajstva vjere i odredbe o kršćanskom životu u skladu s katoličkim naučavanjem i predajom.¹³⁸

135. Za naviještanje Svetoga pisma i propovijed u slavljinama koja nisu euharistijska, treba se pridržavati odredaba pod br. 118.

136. Članovi drugih Crkava ili crkvenih zajednica mogu biti svjedoci na vjenčanju u Katoličkoj crkvi. I katolici mogu biti svjedoci na vjenčanju u drugim Crkvama ili crkvenim zajednicama.

Sudioništvo u drugim dobrima za duhovni život i djelovanje

137. Katoličke crkve su posvećene i blagoslovljene zgrade koje imaju veliko teološko i liturgijsko značenje za katoličku zajednicu. Stoga su obično rezervirane za katoličko bogoslužje. Ipak, ako svećenici ili službenici zajednica koje nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom nemaju prostora ni liturgijskih predmeta potrebnih za dostojno slavljenje svojih vjerskih obreda, dijecezanski im biskup može dopustiti da upotrijebe katoličku crkvu ili zgradu i posuditi im predmete koji su im potrebni za njihovo bogoslužje. Pod sličnim okolnostima može im se dopustiti da imaju pogrebne svečanosti i službe na katoličkim grobljima.

138. Zbog društvenog razvoja, brzog rasta stanovništva i urbanizacije te financijskih razloga, ondje gdje postoje dobri ekumenski odnosi i razumijevanje među zajednicama, zajedničko posjedovanje i uporaba bogoštovnih mjesta na dulje vrijeme može postati predmet praktičnog interesa.

139. Kad to dijecezanski biskup odobri u skladu s odredbama biskupske konferencije ili Svete Stolice, u slučaju da su to zajednička bogoštovna mjesta, potrebno je razborito razmotriti pitanje o čuvanju Presvetog Sakramenta tako da se to pitanje riješi prema zdravoj sakramentalnoj teologiji s dužnim poštovanjem, vodeći računa o osjetljivosti onih koji zgradu upotrebljavaju, na primjer, izgrađivši posebnu prostoriju ili kapelu.

¹³⁸ Usp. ZKP, kan. 1124 i ZKIC, kan. 813.

140. Prije negoli se naprave planovi o zajedničkoj zgradi, vlasti odgovarajućih zajednica trebaju najprije postići suglasnost o poštivanju različitih stega, osobito što se tiče sakramenata. Štoviše, treba načiniti pismeni sporazum u kome će se jasno i primjereno obraditi sva pitanja koja se mogu pojaviti s obzirom na novčana sredstva i obveze pred crkvenim i građanskim zakonima.

141. U katoličkim školama i ustanovama treba poduzeti svaki napor da se poštuje vjera i savjest studenata i nastavnika koji pripadaju drugim Crkvama ili crkvenim zajednicama. U skladu s njihovim vlastitim odobrenim statutima, uprave tih škola i ustanova trebaju se pobrinuti da zaređeni služitelji drugih zajednica mogu bez poteškoća vršiti vlastitu duhovnu i sakramentalnu službu za svoje vjernike koji pohađaju te škole ili ustanove. Ukoliko to prilike dopuštaju, s dopuštenjem dijecezanskog biskupa, te se olakšice mogu ponuditi na mjestima koja pripadaju katolicima, uključujući crkvu ili kapelu.

142. U bolnicama, domovima za starije osobe ili sličnim ustanovama kojima upravljaju katolici, vlasti se moraju pobrinuti da upozore svećenike i služitelje drugih kršćanskih zajednica na prisutnost njihovih vjernika, i omogućiti im da pohađaju te osobe i donesu duhovnu i sakramentalnu pomoć u dostojnim i doličnim uvjetima, uključivši i upotrebu kapele.

C. MJEŠOVITE ŽENIDBE

/..... /

153. ženidba između katoličke stranke i člana druge Istočne crkve valjana je ako ju je slavio posvećeni službenik prema vjerskom obredu i ako su bili poštivani svi ostali zahtjevi kanonskoga prava za valjanost. U tom je slučaju za dopuštenost potreban kanonski oblik sklapanja.¹⁴⁵ Kanonski se oblik zahtijeva za valjanost ženidbe između katolika i kršćana drugih Crkava i crkvenih zajednica.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Usp. ZKP, kan. 1127, ' 1 i ZKIC, kan. 834, ' 2.

¹⁴⁶ Usp. ZKP, kan. 1108, ' 1 i ZKIC, kan. 834, ' 1

154. Zbog ozbiljnih razloga može mjesni ordinarij katoličke stranke, posavjetovavši se s ne povređujući pravo Istočnih crkava¹⁴⁷ s ordinarijem mjesta gdje se sklapa ženidba, katoličkoj stranci dati oprost od kanonskog oblika sklapanja ženidbe.¹⁴⁸ Kao razlozi za oprost može se smatrati očuvanje obiteljskog sklada, postizanje roditeljskog pristanka na vjenčanje, priznavanje osobite vjerske obveze nekatoličke stranke ili njezine rodbinske veze sa služiteljem druge Crkve ili crkvene zajednice. Biskupske bi konferencije trebale utvrditi odredbe na temelju kojih se može dati takav oprost u skladu sa zajedničkom praksom.

155. Obveza koju nameću neke Crkve ili crkvene zajednice za održavanje njihova vlastitog oblika ženidbe nije razlog za automatski oprost od katoličkog kanonskog oblika. Takve posebne prilike trebaju biti predmetom dijaloga između Crkava, barem na mjesnoj razini.

156. Treba imati na pameti da je neki javni oblik sklapanja potreban za valjanost ženidbe¹⁴⁹ ako se ona sklapa s oprostom od kanonskoga oblika. Da bi se istaknulo jedinstvo ženidbe, nije dopušteno da budu dva različita vjerska sklapanja po kojima bi se izmjena privole izrazila dvaput, ili samo jedna vjerska služba za vrijeme koje bi dva služitelja istodobno ili jedan za drugim tražili privolu stranaka.¹⁵⁰

157. S prethodnim odobrenjem mjesnoga biskupa može katolički svećenik ili đakon, ako je pozvan, pribivati i na neki način sudjelovati u slavlju mješovite ženidbe i kada je podijeljen oprost od kanonskog oblika. U tim slučajevima ne može biti nego jedna svečanost u kojoj predsjedatelj prima očitovanje privole bračnih drugova. Na poziv voditelja obreda može katolički svećenik ili đakon moliti dopunske i odgovarajuće molitve, čitati svetopisamski tekst, održati kratki nagovor i blagosloviti bračni par.

158. Ako bračni par to zatraži, mjesni biskup može dopustiti da katolički svećenik pozove službenika Crkve ili crkvene zajednice nekatoličke stranke da sudjeluje u ženidbenom slavlju, da čita

¹⁴⁷ Usp. ZKIC, kan. 835

¹⁴⁸ Usp. ZKP, kan. 1127, ' 2.

¹⁴⁹ Usp. ZKP, kan. 1127, ' 2

¹⁵⁰ Usp. ZKP, kan. 1127, ' 3 i ZKIC, kan. 839.

biblijska čitanja, održi kratki nagovor i blagoslovi bračni par.

159. Budući da mogu nastati problemi u odnosu na sudioništvo u euharistiji zbog prisutnosti nekatoličkih svjedoka i uzvanika, obično se mješovita ženidba, koja se slavi po katoličkom obliku, obavlja izvan euharistijske liturgije. Međutim, iz opravdanog razloga, mjesni biskup može dopustiti euharistijsko slavlje.¹⁵¹ U tom posljednjem slučaju, odluka da li pripustiti ili ne nekatoličku stranku u euharistijsko zajedništvo treba biti u skladu s općim načelima o tom pitanju kako za istočne kršćane¹⁵² tako i za druge kršćane,¹⁵³ vodeći računa o osobitim prilikama, tj. da dvoje krštenih prima sakrament ženidbe.

160. Premda bračni drugovi u mješovitom braku imaju zajedničke sakramente krštenja i vjenčanja, sudioništvo u euharistiji može biti samo izuzetno i, u svakom slučaju, treba obdržavati prije navedene upute koje se odnose na prihvaćanje kršćanina nekatolika u euharistijsko zajedništvo,¹⁵⁴ a isto tako moraju se obdržavati upute koje se odnose na sudjelovanje katolika u euharistijskom zajedništvu u drugoj Crkvi.¹⁵⁵

/..... /
Njegova Svetost papa Ivan Pavao II. odobrio je ovaj Direktorij 25. ožujka 1993. Potvrdio ga je svojom vlašću i odredio da se objavi. Bez obzira na svaku dosadašnju odredbu koja bi se tome protivila.

Kardinal EDWARD IDRIS CASSIDY, predsjednik

Petar Duprey, naslovni biskup Thibarisa, tajnik

¹⁵¹ *Red vjenčanja*, 8

¹⁵² *Usp. gore*, br. 125

¹⁵³ *Usp. gore*, br. 129B131

¹⁵⁴ *Usp. gore*, br. 125, 130 i 131.

¹⁵⁵ *Usp. gore*, br. 132.

BIBLIOGRAFIJA

1. IZVORI:

Codex iuris canonici. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (1917.).

Codex iuris canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (1983.).

Codicis iuris canonici Fontes, prir. P. Gasparri, 9 vol., Romae 1923B1939.

Corpus Christianorum, Series Latina, CXLIX: *Concilia Africae* a. 345B525, prir. C. Munier, Turnholti 1974.

Corpus iuris canonici, ed. Lipsiensis secunda, prir. Ae. Friedberg, Pars prior: *Decretum Magistri Gratiani*, Graz 1955.

DRUGI VATIKANSKI SABOR:

B *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series 1^a /Antepreparatoria/, vol. II, pars I, III, IV. Typis Polyglotis Vaticanis, Romae 1960.

B *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series 2^a /Praepreparatoria/, vol. II: *Acta Pontificiae commissionis centralis praepreparatoriae Concilii Vaticani II*, pars II. Typis Polyglotis Vaticanis, Romae 1967.

B *Acta synodalia sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, vol. II /periodus secunda/, pars V. Typis Polyglotis Vaticanis, Romae 1972; vol. III /periodus tertia/, pars II, IV, VIII. Typis Polyglotis Vaticanis, Romae 1973B1975.

B *Dokumenti* (latinski izvornik i prijevod na hrvatskom jeziku), KS, 4. izd., Zagreb 1993.

MILAŠ N., *Pravila Pravoslavne crkve s tumačenjima*, 2 knj., Novi Sad 1895.

OCHOA J., *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, 6 vol., Romae 1967B1987.

PAPINSKA KOMISIJA ZA IZRADU ZAKONIKA ISTOČNOG KANONSKOG PRAVA: *Fontes*, Series I^a, vol. IX, *Discipline générale antique (IVeBIXe s.)*, tom. I, pars II: *Les Canons des Synodes particuliers*, prir. P. Joannau, Grottaferata 1962.

B *Fontes*, Series III^a, *Acta Romanorum Pontificum*, vol. IVBXII, Typis Polyglotis Vaticanis/ Pontificiae Universitatis Gregoriana, Romae 1962B1966.

PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA: *La recherche de l=unité, Directoire pour l=application des Principes et des Normes sur l=Oecuménisme*, 25. 3. 1993, u: AAS, 85/1993, 1039B1118.

SVETA KONGREGACIJA ZA RAŠIRENJE VJERE (De Propaganda Fide), *Collectanea Sacrae Congregationis de Propaganda Fide*, 2 vol., Romae 1907.

TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA:

B *Ad totam Ecclesiam*, Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exsequenda, 14. 5. 1967, u: AAS, 59/1967, 574B592;

B *Dans ces derniers temps*, Declaration sur le position de l=Eglise catholique en matière d=Eucharistie commune entre chretiens de diverses confessions, 7. 1. 1970, u: AAS, 62/1970, 184B188;

B *In quibus rerum*, Instructio de peculiaribus casibus admittendi alios christianos ad Comunionem eucharisticam in Ecclesia catholica, 1. 6. 1972, u: AAS, 64/1972, 518B525;

B *Dopo la pubblicazione*, Nota su alcune interpretazioni della "Istruzione sui casi particolari di ammissione di altri cristiani alla comunione eucaristica nella Chiesa cattolica", 17. 10. 1973, u: AAS, 65/1973, 616B619;

B *Réunis a Rome*, La collaboration oecuménique au plan régional, au plan national et au plan local, 22. 2. 1975, u: J.

2. LITERATURA:

- BARIŠIĆ J., *Problemi interkomunije*, u: *Crkva u svijetu*, 10/1975, br. 3, str. 204B219.
- BENEDIKT XIV, *De synodo dioecesana*, 2 tom., Venetiis 1787.
- BLAŽEVIĆ V., *Mješovite ženidbe u pravu Katoličke crkve*, KS, Zagreb 1975.
- BROGI M., "*Communicatio in sacris*" tra cattolici e cristiani orientali non cattolici, u: *Antonianum*, 53/1978, fasc. 1B2, str. 170B193.
- DE VRIES W., *Communicatio in sacris*. Gottesdienstliche Gemeinschaft mit den von Rom getrennten Ostchristen im Licht der Geschichte, u: *Concilium* (njem. izd.), 1/1965, str. 271B281;
B *Die Propaganda und die Christen im nahen asiatischen und afrikanischen Osten*, u: *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, RomBFreiburgBWien 1971, I/1, str. 561B605.
- GARDAŠEVIĆ B., *Die Gültigkeit der römisch-katholischen Sakramente bei der Orthodoxen*, u: *Taufe und Firmung /Zweites regensburger ökumenischen Symposium/*, Verlag Fridrich Pustet 1971, str. 125B140.
- GORDON I., *De communicatione in sacris sub luce Concilii Vaticani II*, u: *Periodica de re morali canonica liturgica*, 57/1968, fasc. 3, str. 435B460.
- LACKO M., *Dekret o istočnim katoličkim Crkvama*. Komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, sv. 5, Zagreb 1987.
- METZLER J., *Die östlichen Mittelmeerinseln und Morea*, u: *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, RomBFreiburgBWien 1973, Bd. II, str. 743B772.
- MILAŠ N., *Pravoslavno crkveno pravo*, Mostar 1902.
- PATTARO G., *Per una pastorale dell'Ecumenismo*. Commento al Direttorio ecumenico. Brescia 1984.

- PERIĆ R., *Temelji i granice "bogoštovnog zajedničenja" s pravoslavicima* (I.), u: *Služba Božja*, 16/1976, br. 2, str. 113B123; (II), br. 3, str. 197B204;
B *Dekret o ekumenizmu*. Komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, sv. 5, Zagreb 1987.
- PETROWICZ G., *La Sacra Congregazione e gli Armeni*, u: *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, RomBFreiburgBWien 1973, II, str. 404B412.
- SCHMIDT S., *Razvoj ekumenizma u posljednjih pet godina /1985B1990/*, u: *Obnovljeni život*, 45/1990, br. 5, str. 397B412.
- SCHAUF H., *Communicatio in sacris*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 2 Aufl., Verlag Herder, Freiburg 1959, Bd. 3, kol. 24B26.
- VUKŠIĆ T., *Mi i oni*. Siguran identitet pretpostavka susretanja. *Miscellanea de oecumenismo*. Sarajevo 2000.

PREDMETNO (ANALITIČKO) KAZALO

Ovo Kazalo ide za tim da olakša korištenje knjige ukoliko se ukaže potreba ili želja prakticiranja komunikacije u svetim činima. Ono je više uopćeno kad se radi o naznaci oblika i slučajeva komunikacije u svetim činima tijekom povijesti između katolika i "krivovjernika" ili "raskolnika", a detaljnije je kad se odnosi na komunikaciju u svetim činima danas, tj. između katolika i braće odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica ili odijeljenih kršćana koji nisu u jednoj jedincatoj Božjoj Crkvi ili u punom zajedništvu Crkve katoličke.

Objašnjenje: Brojevi stranica ispisani **masno** označavaju današnju praksu i crkvene norme u pogledu različitih oblika i vrsta komunikacija u pojedinim svetim činima.

Aktivna komunikacija u svetim i bogoštovnim činima: 31, 34-35, 50, 54, 57, 63, 67, 78-79, 80, **159.**

Communicatio in sacris (in divinis, in spiritualibus): 7, 9, 11.

Čitači u različitim činima bogo-služja: **125, 129, 132, 133, 135, 168, 207, 209.**

Dogovaranje i sporazumijevanje o komunikaciji crkvenih vlasti katoličke i odijeljenih Crkava i crkvenih zajednica: **109-110, 162, 165, 194, 202, 209.**

Donošenje ispravne i utemeljene odluke o komunikaciji u nekom svetom činu: **108-111.**

Duhovna pomoć odijeljenim kršćanima u katoličkim bolnicama i sličnim zdravstvenim ustanovama: **141-142, 167-168, 170, 211.**

Duhovno zajedništvo: 107, **161-162.**

Ekleziološki i sakramentalni temelj za zajedničko sudjelovanje u bogoštovlju s istočnom braćom: **164-165.** B v.: Katolički nauk i teološka načela o komunikaciji u svetim činima.

Euharistija B duhovna hrana: **179-180.**

Euharistija i misterij Crkve: **177-179.**

Groblja B v.: Komunikacija u

korištenju posvećenih mjesta.

Homilija: **133, 209-210.** B v.:
Propovijedanje.

Interkonfesionalne bogoštovne
zgrade i prostori: **138-139, 189,
210-211.**

Javno slavljenje sv. mise u Kato-
ličkoj crkvi za odijeljene umrle
kršćane: **94, 191-192.**

Katolički nauk i teološka načela o
komunikaciji u svetim činima:
78, 80, 82, 83, 88, 89, **100-197,
164-165.**

Kažnjavanje zbog vršenja zabra-
njene komunikacije u svetim
činima: 13, 27, 40, 54, 63-64,
96, 159-160, 196.

Komunikacija B značenje: 7, 8.

Komunikacija B vrste (aktivna,
formalna, materijalna,
negativna, pasivna, pozitivna,
formalno pozitivna, formalno
negativna, materijalno
pozitivna, materijalno ne-
gativna): 8 (i bilj. 7.).

Komunikacija ili zajedničenje u
pro fanim stvarima B zajednički
boravak, druženje i razgovor,
jelo i piće, rad i služenje: 14-15,
18, 59.

Komunikacija u svetim činima i
bogoštolju B općenito: 15-18,
20.21, 25, 29, 37-38, 72, 73,
78-79, 82, 87, 88, **112, 116,
164-165.**

Komunikacija u javnom i
privatnom bogoštolju: 73.

Komunikacija u činima kršćanske
pobožnosti: 73.

Komunikacija i sudjelovanje u
nesakramentalnom bogoštolju:
205-206.

Komunikacija u liturgijskom
bogoštolju, osobito u
euharistijskoj žrtvi svete mise:
27-31, 31-34, 55, 77, 84, 92,
**123-124, 129, 132, 134, 157,
166, 171, 194, 212-213.**

Komunikacija i sudioništvo u sakr-
amentima B općenito: 32, 35,
64, 73, 77, 79, **122, 131, 157,
206.**

Komunikacija u pojedinim sakra-
mentima B krst: 32, 35, 36-39,
64, **95, 130-132, 135, 157, 194,
198-200.**

B potvrda: 39, **201.**

B pričest: 40, 41, 42, 65, 73, 83,
87, 89, 92, 93, **95, 123-125,
128-129, 134-135, 165, 168,
171.175, 176-183, 184-187,
193, 207, 208-209.**

B pokora/ispovijed: 40-45, 73, 83,
87, 89, **95, 123-125, 128-129,
135, 165, 166, 168, 172, 193,
207, 208-209.**

B sveti red: 46-48, 64.

B ženidba: 48-49, 50, **127, 195,
207.** B v.: Mješovita ženidba.

B posljednja pomast/bolesničko
pomazanje i drugi sakramenti
umirućih: 45, 65, 73, 83, 87, 89,
**95, 123-125, 128-129, 134-135,
165, 168, 172, 193, 207, 208-
209.**

Komunikacija u
nesakramentalnom liturgijskom

bogoslužju (Jutarnja, Večernja, posebna bdjenja): **117-119**,
Komunikacija u sakramentalima ili blagoslovinama: 28, 30, 34, **95**, **119-120**, **195**, **206**.
Komunikacija u posvećenim mjestima i stvarima B općenito: 84, 89, 93-94, **188-190**.
B crkve, hramovi i druge bogomolje: 23-26, 26-27, 29-31, 34-35, 76, **95**, **137-138**, **167**, **169**, **188.189**, **210**.
B groblja: 13, 54, 57, **167**, **169**, **188**.
B oltari: 24-25. B v. ovdje: crkve, bogoslužni predmeti.
B bogoslužni predmeti: **137-138**, **167**, **188**, **210**.
Komunikacija u sahrani i kultu pokojnika: 54-56, 66, 94, **95**, **120-121**, **159**, **195**, **206**.
Komunikacija o kojoj odlučuje crkvena vlast (mjesni ordinarij, dijecezanski biskup, biskupska konferencija, Sveta Stolica): 87, 88, 89-90, **109**, **165**, **167**, **168**, **169**, **171**, **173**, **182**, **185-186**, **188**, **194**, **206**, **210**, **212**.
Koncelebracija ili zajedničko slavljenje euharistijske žrtve: **95-96**, **202**.
Konferencije, sastanci i javne rasprave: 58-59, 66-67, **159**.
Kriteriji za rasuđivanje o mogućnosti i dopuštenosti komunikacije u pojedinim svetim činima: 108. B v.: Donošenje ispravne i utemeljene odluke Y

166-167, **169**, **205-206**.

Kum/a kod krštenja i potvrde: 51-52, 64, **95**, **126**, **129-130**, **157**, **166**, **168**, **199**.

Mješovita ženidba: 38, 48, 64, **95**, **158**, **195**, **211-213**.

Molitva B v.: Zajednička molitva Y

Okolnosti koje pogoduju blažem načinu postupanja u pogledu komunikacije u svetim činima i koje su utjecale na mijenjanje pogleda i ponašanja Katoličke crkve u toj stvari: 9- 10, **143-146**.

Pasivna ili materijalna komunikacija u svetim činima: 34-35, 50, 57, 66, 67, 73, 80, **179**, **166-167**, **169**.

Pastoralni razlozi koji su tražili i traže ublažavanje discipline glede komunikacije u svetim činima: 14-16, 17, 19, 24, 25, 41, 47, 70, 72, 85-86.

Pogibelji skopčane s komunikacijom u svetim činima: 9, 20, 21, 27, 35, 36, 59, 79, 85.

Pogreb, pokop B v.: Komunikacija u sahrani.

Poštivanje stege odijeljenih Istočnih crkava kod komunikacije u sakramentima: **126**, **165**, **166**, **293**, **207**.

Potreba komunikacije u svetim činima i razlozi ili okolnosti koje joj pogoduju: **104-107**.

Pravoslavne crkve prema međukršćanskoj komunikaciji u svetim

- činima: 147-151.
- Prisiljavanje katolika na komunikaciju u svetim činima s krivovjericima i raskolnicima: 28,
- Razlozi zbog kojih je komunikacija zabranjivana: 11-12. B v.: Pogibelji Y
- Razlozi koji su doveli do ublažavanja katoličke discipline o komunikaciji u svetim činima i uvjeti i granice u kojima može doći do tog ublažavanja: 75, 86. B v.: Kriteriji za rasuđivanje o mogućnosti i dopuštenosti komunikacije u svetim činima.
- Recipročnost ili uzajamnost u komunikaciji u svetim činima: **110, 160-162, 165, 166, 173, 186-187.**
- Smetnje koje stoje na putu i razlozi zbog kojih se komunikacija u svetim činima zabranjuje: 101-104. B v.: Pogibelji Y, Katolički nauk i teološka načela Y.
- Sprovod B v.: Komunikacija u sahrani Y
- Sudioništvo kršćana u duhovnim djelatnostima i dobrima B opća načela: **201-202.**
- Sudjelovanje klera i običnih vjernika kod obreda i ceremonija koji ne traže sakramentalno zajedništvo: **167, 169, 205-206.**
- Sudjelovanje u gradnji krivovjernih i raskolničkih crkava i bogomolja i davanje priloga za njihovu izgradnju: 59-60.
- Sveti čini za koje je predlagano 2. vati.kanskom saboru da se dopusti i omogući lakša komunikacija: 30-31, 36, 37, 49.
- Propovijedanje: 59, 133. B v.: Homilija.
- kacija: 70-71.
- Svjedok krštenja: **133, 136, 168-169, 199.**
- Svjedok ženidbe: 52-53, **127, 130, 134, 136, 166, 169, 208-209.**
- Teološko-eklezijalni problem euharistijskih sakramentalnih odnosa s odijeljenim kršćanskim zajednicama: 172-173.
- Uvjeti ili okolnosti u kojima je dopuštena komunikacija u sakramentima pokore, pričesti i bolesničkog pomazanja: **124-125, 132, 165, 168, 173, 174, 181, 183, 207, 209.**
- Vjerska pouka odijeljenih kršćana u katoličkim školama: **140, 167, 169, 211.**
- Zabrana komunikacije u svetim činima božanskim zakonom: 21, 72, 74, 83, 87, 89.
- Zabrana komunikacije u svetim činima crkvenim pravom: 72, 74.
- Zabrana komunikacije u svetim činima B što je sve uključivala: 13.
- Zajednička molitva katolika i odijeljenih kršćana: 13, 14, 77, 81, 82, 88, **114-116, 162-164, 203-205.**
- Zapreka liturgijskom zajedništvu katolika i odijeljenih kršćana:

78.

SADRŽAJ

Predgovor.....	5
Uvod.....	7

I. DIO

KOMUNIKACIJA U SVETIM ČINIMA OD PRVIH STOLJEĆA DO ZAKONIKA KANONSKOG PRAVA GODINE 1917.	11
Poglavlje 1.: ŠTO JE SVE BILO OBUHVAĆENO ZABRANOM KOMUNIKACIJE I STAJALIŠTE CRKVE PREMA KOMUNIKACIJI OPĆENITO	13
Poglavlje 2.: KOMUNIKACIJA U RAZLIČITIM SVETIM ČINIMA	23
1. Komunikacija u bogoslužju svete mise i u drugim bogoštovnim činima.....	23
1) Slavljenje svete mise i bogoslužja u nekatoličkim crkvama ili hramovima	23
2) Slavljenje nekatoličkih obreda u katoličkim crkvama.....	26
3) Pribivanje katolika misi i drugim bogoštovnim činima nekatolika	27
4) Prisutnost krivovjernika i raskolnika kod bogoslužja katolika	31
2. Komunikacija u sakramentima.....	35
1) Komunikacija u sakramentima krštenja i potvrde	36

2) Komunikacija u sakramentima ispovijedi, pričesti i posljednjeg pomazanja.....	40	
3) Komunikacija u sakramentu svetog reda	46	
4) Komunikacija u sakramentu ženidbe	48	
5) Kumovanje kod krštenja i potvrde ili krizme i kod sklapanja ženidbe.....	51	
Poglavlje 3.: KOMUNIKACIJA U SAHRANI I KULTU POKOJNIKA	54	
Poglavlje 4.: KOMUNIKACIJA U NEKIM DRUGIM STVARIMA I PODRUČJIMA.....	58	
II. DIO		
ODREDBE O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA		
U ZAKONIKU KANONSKOG PRAVA OD GODINE 1917.	63	
1. Opće odredbe <i>Zakonika kanonskog prava</i> od 1917. o komunikaciji u svetim činima	63	
2. Posebne odredbe o komunikaciji u sakramentima i nekim drugim svetim činima	64	
1) Komunikacija u sakramentima.....	64	
2) Pasivna komunikacija u sahrani, vjenčanju i sličnim slavljima.....	66	
3) Sastanci i raspravljanje s nekatolicima.....	66	
III. DIO		
DANAŠNJE STAJALIŠTE KATOLIČKE CRKVE		
O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA.....	69	
Poglavlje 1.: PRIJEDLOZI UPUĆENI ZA SABOR I RAD		
PREDSABORSKIH I SABORSKIH PRIPREMNIH KOMISIJA	70	
1. Nacrt dekreta: "De communicatione in sacris"	71	
2. O komunikaciji u nacrtima drugih dokumenata	76	
Poglavlje 2.: ODREDBE O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA I STVARIMA KOJE SU USVOJENE NA DRUGOM VATIKANSKOM SABORU		85
Poglavlje 3.: DOKUMENTI I ODREDBE O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA I STAVRIMA, DONESENI POSLIJE DRUGOG VATIKANSKOG SABORA		91
Poglavlje 4.: NORME O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA U NOVOM ZAKONIKU KANONSKOG PRAVA I U <i>EKUMENSKOM DIREKTORIJU</i> IZ GODINE 1993.		95
IV. DIO		
TEOLOŠKA NAČELA I SUSTAVNI PREGLED SADA VAŽEĆIH ODREDBA O KOMUNKACIJI U SVETIM ČINIMA		99

Poglavlje 1.: TEOLOŠKA NAČELA O KOMUNIKACIJI	
U SVETIM ČINIMA	100
1. Smetnje koje stoje na putu i razlozi zbog kojih se komunikacija u svetim činima zabranjuje	101
2. Potreba komunikacije u svetim činima i razlozi koji joj pogoduju	104
3. Donošenje ispravne i utemeljene odluke o komunikaciji u svetim činima.....	108
Poglavlje 2.: SUSTAVNI PREGLED KOMUNIKACIJE U SVETIM ČINIMA I CRKVENIH ODREDBA O KOMUNIKACIJI	112
I. KOMUNIKACIJA KATOLIKA I ODIJELJENIH KRŠĆANA U RAZLIČITIM SVETIM ČINIMA, DJELATNOSTIMA I DOBRIMA.....	114
1. ZAJEDNIČKA MOLITVENA SLAVLJA	
I EKUMENSKI SUSRETI.....	114
1) Prigode i nakane zajedničkih susreta i molitava.....	114
2) Pripremanje i oblik zajedničkih molitava.....	115
3) Mjesto i vrijeme ekumenskih susreta i zajedničkih molitvenih slavlja	115
4) Odjeća sudionika u zajedničkim molitvenim slavljima.....	116
2. KOMUNIKACIJA KATOLIKA I ODIJELJENIH KRŠĆANA U SVETOM BOGOSLUŽJU ILI LITURGIJI	116
1) KOMUNIKACIJA U LITURGIJSKOM NESAKRAMENTALNOM BOGOŠTOVLJU	117
1. Liturgijsko bogoštovlje općenito i način sudjelovanja u njemu ..	117
2. Komunikacija u nekim posebnim činima nesakramentalnog bogoštovlja.....	118
1) Sudjelovanje u Jutarnjoj i Večernjoj i u posebnim bdjenjima i molitva za odijeljene kršćane	118
2) Udioništvo u blagoslovima i drugim blagoslovinama ili sakramentalima.....	119
3) Pribivanje sahrani i pogrebnim obredima i javno slavljenje ise za odijeljene kršćane.....	120
2) KOMUNIKACIJA U SAKRAMENTIMA I POSEBNO U EUHARISTIJSKOJ ŽRTVI.....	122
A) <i>Komunikacija u sakramentima između katolika i odijeljenih Istočnih crkava</i>	122
1. Pristupanje katolika sakramentima u odijeljenim Istočnim crkvama i sudjelovanje u njihovom liturgijskom bogoslužju	123
1) Sakramenti pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja, u kojima je komunikacija moguća	123
2) Komunikacija u euharistijskoj žrtvi	124
3) Okolnosti pod kojima je komunikacija	

u sakramentima dopuštena	124
4) Pribivanje dijeljenju sakramenata i prihvaćanje uloge čitača.....	125
5) Poštivanje stege odijeljenih Istočnih crkava	126
6) Kumovanje katolika kod krštenja i potvrde u odijeljenim istočnim crkvama	126
7) Nazočnost i sudjelovanje katoličkog služitelja u ženidbenom slavlju u odijeljenim Istočnim crkvama	127
8) Katolici svjedoci sklapanja ženidbe u odijeljenim Istočnim crkvama	127
2. Pripuštanje vjernika odijeljenih Istočnih crkava na sakramente i svetu misu u Katoličkoj crkvi	128
1) Podjeljivanje sakramenata pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja.....	128
2) Uvjeti koji se trebaju ispuniti za komunikaciju u sakramentima u Katoličkoj crkvi	128
3) Pribivanje dijeljenju sakramenata i euharistijskoj žrtvi ili svetoj liturgiji i nastupanje u ulozi čitača.....	129
4) Kumovanje odijeljenih istočnih kršćana na krštenju i potvrdi u Katoličkoj crkvi.....	129
5) Odijeljeni istočni kršćani svjedoci kod sklapanja ženidbe u Katoličkoj crkvi	130
<i>B) Komunikacija u sakramentalnom životu između katolika i pripadnika odijeljenih zapadnih crkava i crkvenih zajednica ...</i>	130
1. Pristupanje pripadnika odijeljenih Zapadnih crkava i crkvenih zajednica sakramentima Katoličke crkve	131
1) Pripuštanje kršćana odijeljenih Zapadnih crkava i crkvenih zajednica sakramentima euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja u Katoličkoj crkvi	132
2) Uvjeti pod kojim se u Katoličkoj crkvi mogu podjeljivati sakramenti kršćanima odijeljenih Zapadnih crkava i crkvenih zajednica	132
3) Pribivanje i aktivno sudjelovanje odijeljenih zapadnih kršćana u euharistijskom slavlju Katoličke crkve ...	133
4) Odijeljeni zapadni kršćani svjedoci krštenja (i potvrde) u Katoličkoj crkvi	133
5) Odijeljeni zapadni kršćani svjedoci ženidbe u Katoličkoj crkvi	134
2. Sudjelovanje katolika u činima i obredima odijeljenih Zapadnih crkava i crkvenih zajednica	134
1) Komunikacija katolika u liturgijskom bogoslužju.....	135

2) Sudjelovanje katolika u sakramentima euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja u Zapadnim odijeljenim Crkvama	135
3) Pribivanje katolika krštenju u odijeljenim crkvenim zajednicama i njihovo sudjelovanje u ulozi čitača	136
4) Katolici svjedoci kod krštenja u odijeljenim crkvenim zajednicama	136
5) Katolici svjedoci sklapanja ženidbe u Zapadnoj odijeljenoj crkvi i crkvenoj zajednici	136
II. KOMUNIKACIJA KATOLIKA I ODIJELJENIH KRŠĆANA U SVETIM MJESTIMA I STVARIMA.....	137
1. Ustupanje katoličkih sakralnih prostora i predmeta na korištenje odijeljenoj kršćanskoj braći	137
2. Korištenje prostora i predmeta odijeljenih kršćana za potrebe katoličkih vjernika	137
3. Podizanje zajedničkih interkonfesionalnih bogoštovnih zgrada i prostora	138
III. DUHOVNA POMOĆ ODIJELJENIM KRŠĆANIMA U KATOLIČKIM ŠKOLAMA, BOLNICAMA I SLIČNIM HUMANITARNIM USTANOVAMA	140
1. Vjerska pouka i duhovna pomoć odijeljenim kršćanima u katoličkim školama.....	140
2. Pružanje duhovne i sakramentalne pomoći odijeljenim kršćanima u katoličkim bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama.....	141
IV. ŠTO JE UTJECALO NA PROMJENE DOKTRINALNIH POGLEDA I PRAKTIČNOG PONAŠANJA KATOLIČKE CRKVE U SVEZI S KOMUNIKACIJOM U SVETIM ČINIMA	143
1. Potpunije i ispravnije međusobno poznavanje kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica	143
2. Zajednički elementi kod svih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica i nití koje ih uzajamno povezuju	144
3. želja kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica za jedinstvom.....	145

V. DIO

STAJALIŠTA PRAVOSLAVNIH CRKAVA PREMA MEĐUKRŠĆANSKOJ KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA	147
Pogovor.....	153

DODATAK B PRILOZI:

DOKUMENTI O KOMUNIKACIJI U SVETIM ČINIMA	155
I. Odredbe <i>Zakonika kanonskog prava</i> godine 1917.	157
II. TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, <i>Ekumenski direktorij</i> godine 1967.....	161
III. TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, <i>Deklaracija o stajalištu Katoličke crkve prema zajedničkoj euharistiji kršćana različitih vjeroispovijesti</i>	171
IV. TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, <i>Instrukcija o posebnim slučajevima pripuštanja drugih kršćana na euharistijsku pričest u Katoličkoj crkvi</i>	176
V. TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, <i>Priopćenje u svezi s nekim pogrešnim tumačenjima "Instrukcije o posebnim slučajevima pripuštanja drugih kršćana na euharistijsku pričest u Katoličkoj crkvi"</i>	184
VI. TAJNIŠTVO ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, <i>Ekumenska suradnja na regionalnom, nacionalnom i lokalnom planu</i>	188
VII. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, <i>Javno slavljenje mise u Katoličkoj crkvi za druge umrle kršćane</i>	191
VIII. Odredbe <i>Zakonika kanonskog prava</i> godine 1983.	193
IX. PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, <i>Ekumenski direktorij</i> godine 1993.....	197
Bibliografija.....	215
Predmetno (analitičko) kazalo.....	219
Sadržaj	223